EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

LIBERO BIGIARETTI s-a născut la Matelica, regiunea Le Marche, în 1908. A învățat și a început să scrie la Roma pe care n-a părăsit-o niciodată cu adevărat.

Înainte de a se dedica scrisului, încearcă mai multe meserii: zidar, constructor, pictor ceramist, funcționar, desenator tehnic.

Prima carte: un volum de versuri: Ore e stagioni (Ore și anotimpuri, 1936), căreia-i urmează un alt volum de versuri, în 1940: Care ombre (Umbre scumpe). Interesul criticii și al publicului se manifestă însă abia după apariția primului său volum de proză: Esterina (1942).

Opere mai semnificative în proză: Un'amicizia difficile (O prietenie dificilă, 1945), Un discorso d'amore (O discuție de dragoste, 1948), Carlone (1950), I figli (Copiii, 1955), Il Congresso (Congresul, 1963), Cattiva memoria (Memorie înșelătoare, 1965), și La scuola dei ladri (Școala hoților, 1966).

Traduceri din Gide, Flaubert, Maupassant.

Prezență activă în ziaristică: critic literar la revista La Fiera Letteraria, redactor al săptămînalului Vie Nuove.

Literat militant, Libero Bigiaretti este secretar național al Sindicatului scriitorilor italieni și a fost ales membru al Consiliului de conducere al Comunității Europene a Scriitorilor.

Lei 8

80
1969

LIBERO BIGIARETTI • REVERSUL MEDALIEI

CM

LIBERO BIGIARETTI

REVERSUL MEDALIEI



COLECȚIA MERIDIANE
CM

Desenul copertei de *L. Braun*

Libero Bigiaretti

Reversul medaliei

— proze —

În româneşte de
MICHAELA ŞCHIOPU

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1969

CONGRESUL

I

După spusele Anei, cînd ne-am întîlnit prima dată, acum patru ani, eu o căutam uneori cu privirea, învîrtindu-mă printre grupurile de persoane care umpleau sala. Ana a adăugat, amintindu-şi de timpul acela, că în anumite momente o fixam de-a dreptul, cu o insistenţă care o flata puţin dar o şi plictisea. Mi-aduc aminte bine de împrejurarea în care s-a petrecut probabil acest fapt: o conferinţă de studii administrative la care participam amîndoi. Acum îmi revine cu insistenţă în minte modul în care s-a desfăşurat, şi unde anume, deşi nu a intervenit nimic deosebit faţă de alte reuniuni sau congrese de acest gen. Mi-amintesc, nu atît înţelesul, cît intonaţia discursurilor care s-au ţinut, inclusiv al meu; eram preocupat ca întotdeauna de grija de a-mi îndeplini într-un fel o datorie şi de a face figură bună, şi conştient de gravitatea a ceea ce citeam cu voce tare; mi-amintesc, de exemplu, animozitatea inexplicabilă cu care m-a contrazis un oarecare Martelli, provocîndu-mi cu negaţiile şi îndoielile sale, ironice, o indispoziţie care m-a neliniştit cîteva zile. Spun inexplicabilă, deoarece nu ne cunoşteam, şi nici argumentele noastre nu erau cîtuşi de puţin pătimaşe sau de

ordin personal. În sfîrşit mi-amintesc locul, atmosfera şi martorii întîmplători la acea întîlnire, dar figura Anei, dacă e adevărat că am fixat-o şi lăsînd la o parte faptul că sînt cam miop, nu mi s-a întipărit în memorie, nu mi-a aprins de loc imaginaţia. Mult timp nu mi-am amintit întîlnirea, după cum nu mi-au mai revenit în minte, cu vreun înţeles deosebit, puţinele cuvinte pe care poate le-am schimbat. Ştiu că ea se afla în sala aceea, într-un grup de persoane ; de altfel, numele său se afla pe o listă a participanţilor, pe care zilele trecute am căutat-o şi am pus-o deoparte ca pe un document important. Ştiu de asemeni, ba chiar presupun, că am găsit-o plăcută, simpatică, aşa cum este, se prea poate chiar să o fi privit îndelung, dar Ana pretinde că am remarcat-o imediat, ca şi cînd aş fi fost vădit surprins. În schimb am descoperit-o, am găsit-o, doar în altă împrejurare, la mult timp după aceea.

Atît eu cît şi ea, la a doua întîlnire, pe care am vrut s-o considerăm de neuitat, am fost cuprinşi de acea dorinţă pasionată de a căuta coincidenţe şi antecedente în care se pierd îndrăgostiţii, şi am refăcut o serie întreagă de alte întîlniri cărora le-a lipsit puţin ca să se realizeze : o atingere tangenţială, o evitare printre atîtea cunoştinţe şi prietenii comune ; ne-am străduit să dăm o importanţă la tot ceea ce precedase adevărata noastră întîlnire. Aceasta a avut loc nu cu mult timp în urmă, mai precis de la 18 la 21 octombrie, în zile

atît de blînde şi luminoase încît păreau de vară, deoarece ne găseam la Napoli.

Ana a evocat amintirea altor fapte pe care eu nu mi le mai amintesc. Pentru mine întîmplarea aceasta nu are preistorie, nici perioadă arhaică sau măcar un ev mediu ; pentru mine ea s-a născut ca o poveste matură, plină, închegată de la început şi cu obligaţii ; şi de la început condamnată. Pentru Ana a existat o apropiere treptată, prudentă, deşi încrezătoare. Aşa mi-a spus ea, printre altele, că la aceea faimoasă primă întîlnire, la Veneţia, într-o sală din Ca'Rezzonico, eu nu numai că o priveam dar îi şi surîdeam : ceea ce mi se pare cam nefiresc pentru comportarea mea obişnuită, deoarece atunci cînd vreau să mă port astfel încît să atrag atenţia unei femei, de obicei mă limitez foarte strict la rolul de om serios, aş zice de gînditor, ce mi se potriveşte mai bine şi e poate mai aproape de firea mea. În afară de asta, tot după spusele Anei, atunci cînd ne-am luat rămas bun împreună în grup, puţin grăbiţi şi cuprinşi de febra plecării, eu i-am spus că speram, doream să o mai întîlnesc. Cu acest ultim amănunt Ana a vrut să mă umilească, punîndu-l în legătură cu un episod următor pe care mi-l amintesc şi eu.

La cîteva luni după reuniunea de la Veneţia, cam pe la sfîrşitul lui ianuarie, cred, pe cînd mă aflam în biroul meu, adică în camera mea de lucru de pe lîngă Direcţia generală a firmei Orelli din Torino, am fost chemat la telefon : era Milano, mi se anunţă, direcţia administra-

tivă a firmei VERT. O voce frumoasă de femeie, liniştită şi plină, mi-a dat bună ziua, spunîndu-mi pe nume şi întrebîndu-mă mai întîi de toate ce mai fac. Apoi vocea necunoscută a ezitat, a tăcut, în sfîrşit mi-a vorbit cam confuz despre lucruri ce priveau respectivele noastre servicii ; ceva cam ca o cerere de colaborare la o acţiune de propagandă. Şi e adevărat lucrul de care m-a acuzat pe urmă Ana. E adevărat că i-am răspuns rece, aproape plictisit. Puţin şi din cauză că în clipa aceea nu mi-aminteam cine era doamna sau domnişoara Ana Bisi, şi fiindcă problema despre care îmi vorbea îmi era necunoscută, şi pe urmă nu eram singur şi nici dispus sufleteşte să accept o conversaţie inutilă. Erau zile agitate la Orelli ; mă temeam că s-ar putea întîmpla lucruri neplăcute pentru mine, ca urmare a unei noi organizări a birourilor. I-am răspuns deci rece. Am respins-o, spune Ana. Am respins, după cît se pare, o încercare a ei de a-mi oferi ocazia unei revederi, într-un moment în care Ana căuta cu nelinişte pe cineva care s-o ajute ; şi se gîndise la mine ; la cel care o privise aproape cu dragoste, cu cîteva luni mai înainte. Dar eu aveam altele în minte.

De n-aş fi fost aşa de ocupat, nu numai încurcat într-o altă poveste ; de n-aş fi fost, să spunem, aşa de indiferent, legătura noastră ar fi fost alta. A fost mai bine sau mai rău ? Nici Ana n-ar putea să spună. În orice caz eu nu am simţit nimic. Femeile „simt“ mereu ceva, aşa spun ele ; eu nu, nici măcar atunci.

În schimb tot ceea ce s-a întîmplat la a doua întîlnire a noastră (pentru mine, prima) pare să se fi întipărit cu putere şi întocmai ca pe un disc de mare fidelitate, cu precizie de nuanţe şi modulaţii, astfel încît am senzaţia că nu pot uita nimic. Acuma, chiar, trebuie să fac un efort pentru a separa şi diferenţia amănuntele care se înghesuie la orice impuls al memoriei mele, mereu avidă şi sîrguincioasă, şi în această clipă aprinsă de emoţie.

De cînd am început să fac parte din personalul de conducere de la Orelli (o „firmă“ faimoasă, unul din numele acelea pe care publicitatea le face familiare în mod obligatoriu) particip frecvent la congrese, conferinţe, reuniuni : sînt mereu, cel puţin şase, şapte pe an, atît e de susţinută şi de activă în zilele noastre vocaţia congreselor ; vocaţia de a te recunoaşte ca membru al unei grupări, al unei specializări, al unei categorii, sau pur şi simplu al acelei părţi a genului uman înarmată cu o bună cultură, cu arivism şi talentul de a întreţine relaţii. Păstrez într-un sertar o cutie plină de plăcuţe, insigne, medalii amintiri. Pe multe e gravat numele meu deasupra căruia se află acela mai prestigios al lui Orelli, şi e ca şi cînd mi-ar aparţine şi el mie (dar ceea ce e cam adevărat — în acelaşi timp şi eu lui). Participarea la congrese e într-un fel meseria mea, deoarece în cadrul personalului societăţii eu sînt şeful relaţiilor publice, omul „con-

tactelor", intelectualul introdus (sau ar trebui să spun integrat) în industrie. Deşi prin natura mea, pe care îmi fac iluzia că o cunosc, mă situez pe o poziţie de total scepticism sau indiferenţă faţă de o serie de pseudodiscipline şi false problematici, cele care furnizează de fapt ocazii pentru congrese, tot aşa ca şi faţă de alte chestiuni organizatorice de care mă ocup, se pare, meritoriu şi cu oarecare reacredinţă, găsesc totuşi ceva bun în munca mea, deoarece frecvenţa conferinţelor îmi permite să călătoresc. Călătoriile îmi plac în sine. Nu mai sînt împins, de mulţi ani, de mari curiozităţi artistice sau turistice, ci mai degrabă din cînd în cînd de o dorinţă de singurătate şi de noutate. Cineva, o prietenă de-a mea, a spus în glumă că sufăr de un complex al claustrării, adică de obsesia evadării ; de fapt e vorba, ca să fim drepţi, de mici evadări, comode şi remunerate, ce întrerup monotonia vieţii de birou şi a oraşului, în care trăiesc : Torino căruia nu-i aparţin şi căruia i-am fost, pot spune, cedat cu împrumut.

Tot ca să fim drepţi, trebuie să adaug că voiajurile, indiferent de destinaţie şi de scopuri, mi-au servit, printre altele, pentru a mă sustrage tovărăşiei cuiva. A unei femei, de cele mai multe ori, a uneia dintre femeile de care m-am legat mai mult sau mai puţin timp şi de care pe urmă, plin de plictiseală şi enervare, m-am debarasat ; fiindcă nu ştiu să trăiesc singur, tot aşa cum nu suport mult timp o tovărăşie. Am rămas celibatar poate şi din cauza asta

şi oarecum datorită faptului că mulţi ani i-am petrecut lîngă o femeie cu care nu m-am putut căsători. Adeseori îi mulţumesc în gînd de a mă fi ferit de căsătorie, deşi nu am avut din asta nici un folos. Din contră, libertatea mea nu a fost altceva decît un compromis, un război, sau o încurcătură. Nici măcar nu e adevărat că n-aş putea trăi fără femeia aceia care mi-a fost alături mai mult timp decît oricare alta. Probabil că am iubit-o mult, aşa spun toţi, există documente şi acte ce dovedesc acest lucru, dar chiar dacă mă străduiesc nu reuşesc să reînvii nici o impresie din ceea ce am simţit pentru ea la început. Mă întreb acum dacă se va putea şterge în acelaşi fel ceea ce s-a întîmplat cu Ana, şi-mi răspund că e greu ; dar nu se poate şti nimic despre asta. Aşa cum nu dai importanţă momentului pornirii, tot aşa nu simţi nici cînd se încetineşte viteza, pentru a decola.

În octombrie trecut m-am dus deci cu multă plăcere la conferinţa organizată pe întreprinderi ce avea loc la Napoli. Nici nu trebuia să te pregăteşti prea mult în privinţa tematicii, atît apărea de clară şi cunoscută. Aveam să manifestăm cu toţii un viu interes pentru problemele relaţiilor din interiorul întreprinderilor şi pentru problema aşa-zisului timp liber. Fiecare dintre noi avea să facă expuneri inteligente despre necesitatea de a oferi un corectiv eficace muncii epuizante, deşi uşoare, a muncitorului

din industrie. Toţi trebuia să vorbim despre acest personaj, muncitorul, pe care nimeni din noi nu-l cunoaşte, decît ca pe un tărîm îndepărtat, niciodată văzut, ale cărui date se cunosc totuşi din atlas : suprafaţă, populaţie, relief, produse. Cu toţii aveam de adus în discuţie, în mod ingenios, comportarea şi nevoile necunoscutului ; trebuia să facem recunoaşteri pe ţărmurile Ţării Muncitoreşti : vreau să spun continentul muncitoresc.

Cine sînt pentru mine muncitorii de la Orelli ? Mai întîi de toate fabrica e departe, în afara oraşului, şi am rare ocazii s-o vizitez ; şi pe urmă cu ce mă aleg din vizitele mele, în timpul cărora în general însoţesc vreun vizitator important ? Trec printre mesele de montaj sau pe coridoarele fabricii, cobor la secţia ambalaj, sau apar la cantină cu un simţămînt confuz de ruşine, observ pe furiş feţele încordate sau absente ale muncitorilor, ochii lor care nici nu mă privesc ; pentru care sînt o fiinţă necunoscută şi poate duşmană, tot aşa cum sînt necunoscuţi şi ei pentru mine. În primele timpuri am avut unele relaţii cu cîţiva dintre ei (mă trimiseseră în fabrică pentru a-mi face o idee despre producţie) ; manifestam sîrguinţă şi o curiozitate plină de afecţiune, dar ei rămîneau de nepătruns pentru mine, compacţi, nu puteam stabili contacte, şi surîdeau cu îngăduinţă cînd încercam să vorbesc.

„Haide, lasă", păreau să-mi spună gurile lor încăpăţînate, figurile lor masive şi şterse, ca şi cînd s-ar fi retras în fundul ceţurilor primare, „lasă, cum o să înţelegi, tu, doctor în prostologie, şi hămesit pe deasupra". M-am pregătit deci să plec la Napoli cu o serie de notiţe şi date, cu o dorinţă confuză de a fi, pe cît posibil, sincer şi în special de a face impresie bună într-un fel oarecare. Preşedintele firmei Orelli vrea ca Societatea să fie mereu prezentă — prin modesta mea persoană — în împrejurări de acest gen, ce nu angajază prea mult întreprinderea şi îi menţin renumele de a fi în avangarda politicii sociale.

Reuniunile se ţineau într-un salon al Expoziţiei de la Oltremare, şi durau de fapt nu mai mult de două, trei ore dimineaţa şi tot atîtea după-amiază : timp de trei zile. În restul timpului eram liberi ; dar din conduita obişnuită a congresului fac parte adunările cu colegii, schimbul de idei, sau vorbăria, bîrfelile şi glumele, la masă, la prînz şi la alte ore, pînă seara tîrziu, în hol, în saloane şi la barul unui hotel de pe malul mării, mai degrabă luxos, în faţa lui Castel dell'Uovo. Cineva, care ar ţine cu tot dinadinsul să facă pe neconformistul sau pe isteţul, strînge cîţiva colegi şi mănîncă în vreun restaurant faimos, la Mătuşa Teresa, de exemplu, sau în alte localuri de pe malul mării, unde o melancolie teribilă se exprimă zgomotos cu mandoline şi cîntece şi se zugrăveşte pe feţele palide ale chelnerilor.

Într-un fel atmosfera acestor adunări e oribilă. Sînt sigur că şi cei mai mediocri dintre participanţi îşi dau seama de falsitatea discursurilor oficiale şi particulare, dar nimeni nu

o mărturiseşte, dintr-un motiv de onoare. Astfel e o onoare să te arăţi serios şi grav la reuniuni, spiritual, într-un fel ce aminteşte de tradiţia goliardică şi oficială la masă şi în micile adunări. Eu îi cunoşteam aproape pe toţi congresiştii, fiindcă îi întîlnisem în ocazii asemănătoare, fie la Veneţia, fie la Florenţa sau Milano. Aerul de vacanţă ne apropia atît de tare încît aproape că ne asemănam cum se aseamănă hainele noastre închise şi cravatele pline de demnitate. Ştiam dinainte că doctorul Balestra de la Doriol mă va saluta cu denumirea glumeaţă de „eminent confrate“ ; că De Angelis îmi va face vulgar cu ochiul strîngîndu-mi mîna. Ştiam că vreo femeie trecută şi insistentă, soţie a vreunui personaj important, va întreţine un anturaj, cu iluzia că va atrage cu adevărat atenţia celor mai tineri : doctoraşii aceia caşti şi înţelepţi, nemiloşi şi organizaţi. Unul dintre ei, un oarecare Tonini, m-a întîmpinat chiar pe cînd intram în hotel :

— Credeam că veţi fi găzduit la „Vesuvio“, mi-a spus.

— Pentru ce ?

— La „Vesuvio“ sînt adunate personalităţile cele mai de seamă, cum sînteţi dumneavoastră.

— Chiar aşa, a intervenit un altul, oamenii de vază şi femeile frumoase.

— Într-adevăr ? am întrebat prefăcîndu-mă interesat. Femei frumoase, cum adică ? Vreau să spun : cine ?

— Nu ştii că e o străină formidabilă, o jurnalistă olandeză ?

— Las-o pe aia, a spus un oarecare Natta. Cînd o vei vedea pe Bisi va trebui să-ţi schimbi părerea... După mine e mai puţin frapantă, dar mai... cum să spun ? tulburătoare...

— Care Bisi ?

— Cea de la VERT.

— Bruneta aceea ? Simpatică, într-adevăr, a aprobat un altul. Nu o cunoşti ? m-a întrebat adresîndu-se mie.

— Cred că nu, am spus.

— Totuşi şi olandeza...

— Ia lasă... e tocmai bună pentru un emilian ca tine.

— Cine ştie de ce, a spus iar Natta, cine ştie de ce VERT trimite o femeie ca s-o reprezinte.

— Nu-i de loc prima.

— Desigur, dar la VERT au o grămadă de conducători, de specialişti...

— Ce post are Bisi ?

— Întrebare delicată, nu vi se pare ? a adăugat un altul, făcînd cu ochiul.

— Pe naiba, Bisi e secretara administratorului-delegat : ba chiar conduce tot Secretariatul. E o forţă.

— Am înţeles, am înţeles, eterna poveste...

— Ba nu, ascultă, te înşeli : Bisi e o femeie la locul ei, serioasă.

— Pentru mine, a spus cel pe care îl numiseră emilianul, cariera femeilor urmează de cele mai multe ori o anumită cale. Dacă stai să te gîndeşti, nu e una care...

— Pe naiba, cele urîte, a spus un altul.

Vulgaritatea acestor glume s-a întrerupt o dată cu sosirea profesorului Robertazzi. Cu un ton de profundă amărăciune, el a spus :

— Nu-mi place de loc povestea asta cu aranjarea hotelurilor din birouri : să creezi ierarhii şi preferinţe chiar şi în alegerea hotelului. Personal puţin îmi pasă, dar îmi displace sistemul. De ce, mă întreb, de ce reprezentantul firmei „Electa" a fost repartizat la „Vesuvio" ?

Nimeni nu a răspuns dar pe feţele tuturor s-a zugrăvit gelozia şi ciuda.

— Ai prezentat un referat ? m-a întrebat după aceea Robertazzi.

— Nu, mi l-au cerut, am răspuns, dar n-am avut timp să-l pregătesc.

— Timp, timp... să nu mai vorbim. Dacă ai şti cîte am de făcut...

— Cine se laudă cu un referat de treizeci de pagini, sau nu are nimic de făcut, sau şi-l pregăteşte cu ajutorul obişnuitului negru... Fireşte că ziarele nu pomenesc decît numele referenţilor.

— De altfel, am insinuat eu, în afară de timp, ar trebui să fii convins de ceea ce spui.

— Să crezi în ce ? Realitatea e cu totul alta faţă de cum apare în referate : asta e sigur.

— Nu e o chestiune de credinţă : e o problemă de structuri organizatorice, a atacat tînărul Tonini.

— Preşedintele meu, a afirmat cu satisfacţie afectuoasă reprezentantul firmei „Facchi", spune

mereu că ceea ce se discută la congrese sînt doar palavre.

— N-a inventat preşedintele tău fraza asta, a observat Robertazzi, e a lui Ernesto Rossi.

— Cel de la *Mondo ?*

— Chiar aşa.

— Mai bine să nu mai amintim de ziarul acela, cînd se apropie Preşedintele Congresului...

Preşedintele era deputatul Tarantola, din partidul majorităţii ; volubil şi, în felul lui, spiritual. După ce făcuse aluzii repetate, în cuvîntul de deschidere, la „idealuri" confuze şi „valori" neprecizate, avea să povestească vecinilor, la masă, mai pe urmă, istorioare piperate.

Dar nu în asta, nu în demonstrarea micilor vanităţi, constă, după mine, partea cea mai proastă a acestor întîlniri ; răul constă în voinţa comună de a nu se compromite, simulînd interes şi pricepere ; în adoptarea unui limbaj absurd, sau mai degrabă abstract, tehnic şi totodată retoric. Un observator neavizat ar putea presupune că subiectele la ordinea zilei pasionează pe congresişti, după aprinderea şi patima cu care vorbesc, în timp ce în fond toţi sînt preocupaţi mai întîi de a pune în evidenţă perfecta stăpînire instrumentală a unui limbaj împrumutat de la sociologii la modă ; acesta oferă o aparenţă prestigioasă de ştiinţă unor modeste rezultate de experienţe empirice, şi dau accente de socialitate unei intenţii nemărturisite (transmise de şefi funcţionarilor o dată cu

plicul salariului) de propagandă comercială şi politică totodată.

Mă gîndeam din nou la lucrurile astea, în aceiaşi manieră sterilă, şi inutilă, la sfîrşitul primei dimineţi napolitane, conştient de a nu putea în nici un fel, chiar dispunînd de toată indulgenţa de care sînt capabil faţă de mine însumi, să mă consider diferit de ceilalţi. Purtarea mea era identică cu a tuturor celorlalţi; poate că nici sentimentul de plictiseală pe care tocmai îl încercam nu era suficient pentru a mă distinge. Dimineaţa fuseseră ceremoniile oficiale: un ministru cu voce sonoră, un prefect cu aerul deprimat, preşedintele Tarantola, elegant şi împăciuitor; o pauză, o gustare, încă două, trei discursuri scurte, aplauzele, amînarea pe după-amiază a referatului lui Chiarelli, pentru a-l asculta sau a te preface că-l asculţi avînd în vedere că ni se dăduse textul încă din seara precedentă.

În timpul pauzei, cînd toţi se îngrămădeau împrejurul meselor cu răcoritoare, iar eu căutam, cu o curiozitate leneşă, să o găsesc pe frumoasa olandeză de care mi se vorbise, am zărit în mulţimea de oameni îmbrăcaţi în negru o femeie tînără, elegantă, ca un model parcă, vreau să spun discret şi simplu, graţioasă, ba chiar frumoasă. Femei mai erau, vreo şapte sau opt (probabil olandeza era blonda aceea puţin grăsuţă), dar aceea era singura care atrăgea atenţia: taiorul ei nu punea în evidenţă o persoană frapantă, ci zveltă şi armonioasă, o figură desenată cu exactitate şi curată din care ţîşneau nişte ochi care atunci mi s-au părut negri. Genele lungi şi buzele cărnoase, subliniate discret cu ruj, ieşeau în evidenţă, chemau; şi fără să exagerez mie mi-au provocat o uşoară bătaie de inimă: nimic altceva decît o uşoară pulsaţie a sîngelui, provocată poate de mulţumirea de a vedea o persoană plăcută, o dată cu impresia de a o mai fi văzut cîndva.

Fata era înconjurată de un grup de bărbaţi, unii maturi, alţii tineri, printre care ea stătea liniştită, fără cochetărie, cu acea nepăsare naturală, produsă de obişnuinţă, care e proprie femeilor învăţate să lucreze şi să discute cu bărbaţii. M-am apropiat de grup şi imediat tînăra femeie m-a chemat pe nume şi s-a întors cu vioiciune spre mine ca pentru a mă întîmpina. Era limpede că aştepta o ocazie pentru a se elibera de prietenii sau de curtezanii săi. Mi-a întins mîna cu oarecare elan, sigură, în timp ce eu o priveam cu un sentiment confuz de curiozitate şi admiraţie; în care se insinua treptat satisfacţia de a o recunoaşte. Stăteam unul în faţa celuilalt, încurcaţi; dar desigur că se forma ceva între noi, ca o reţea invizibilă de protecţie. Într-adevăr văzui cum colegii noştri dispar unul cîte unul, cu plecăciuni şi surîsuri schiţate.

— Ce mai faceţi, domnule Berti? Îmi pare bine că vă revăd.

— Şi mie, am răspuns, îmi pare foarte bine...

Nu ştiam ce să mai spun, căutam cu disperare să-mi amintesc numele şi ceva în legătură cu tînăra femeie. Mi-aminteam acum că mai întîl-

nisem privirea aceea strălucitoare și gravă, fața aceea puțin lungă, îngustă la tîmple, părul acela des și scurt, castaniu, ce cădea în șuvițe neregulate pe frunte ; gura aceea arcuită. Dar unde ?

— Fac prinsoare, a spus fata, că nu vă amintiți de mine.

— Mi-amintesc, am spus triumfînd în acel moment asupra lipsei mele de memorie, mi-amintesc foarte bine : acum patru ani la Veneția.

— Totuși nu știți cum mă numesc. Dar n-are importanță. Sînt Ana Bisi de la VERT.

— Cum nu, mi-amintesc. Am vorbit și la telefon...

— Și păreați plictisit, mi-ați răspuns foarte rece, luîndu-mi curajul de a termina ce aveam de spus. Poate că erați foarte ocupat, poate că era o zi proastă. Sau poate sînteți o persoană care vă dați importanță.

— Vă rog să nu mai spuneți asta. Pentru a-ți da importanță trebuie să crezi în tine însuți.

Aproape imediat discuția noastră, ce se încurca în ezitări reciproce, datorite necesității jenante de a pronunța cuvinte inutile și străine, a fost întreruptă de cineva care cu o veselie prefăcută ne invita să ne reluăm locurile noastre în aulă. Locurile noastre erau îndepărtate, și continuarăm timp de cîteva minute să ne chemăm cu privirea. Dar la dejunul care ne-a reunit grupuri-grupuri în sala de mese a hotelului, am făcut în așa fel încît să mă așez lîngă fată. Într-adevăr nu știam dacă Ana era căsătorită sau nu. Dacă era una din fetele acelea care vor printr-o slujbă bună să-și creeze un fel de prestigiu, o haină a demnității care să le apere puțin de aroganța masculină și de greșeli, sau dacă avea o viață familiară plină și un om lîngă ea, un cămin.

Văzută din profil și de aproape nu mi s-a mai părut atît de tînără, am apreciat că trecuse de treizeci de ani, poate treizeci și cinci, în ciuda prospețimii carnației și a dinților ce se vedeau printre buzele frumoase. O observam ; observam cu interes și plăcere expresia ei atentă, adesea întreruptă de niște priviri rătăcitoare pline de dorinți și neliniști, poziția sa dreaptă, aproape rigidă pe scaun ; corectitudinea ei ce crea senzația unei discipline naturale, a unei educații moștenite. Din cînd în cînd încrețea ușor fruntea ca plictisită de ceva, poate de indiscreția privirii mele, de cercetarea făcută cu ochiri fugare, care îmi dădeau din ce în ce mai mult un sentiment de satisfacție : acel entuziasm difuz care seamănă cu o ușoară beție.

Totuși, mă enerva că fuma cu pasiune, între felurile de mîncare. Avea mîini lungi și nervoase ; fără inele ; și nu purta nici brățări. Pe bluză, sub taior, decolteul ce atrăgea cu lăcomie privirea mea, era închis cu o agrafă mare, ovală, de un gust barbar și rafinat. Continuam s-o observ, îmi plăcea mult și voiam să-i plac. Simțeam că și ea voia să-mi placă și eram ușor excitat. Eram deja prinși, vechiul joc era gata să înceapă, o știam ; și simțeam că sînt pe punctul de a începe o partidă emoționantă.

Ana trebuie că ştia bine vechiul joc, poate că îi plăcea tot atît de mult ca şi mie ; poate că ştia, ca şi mine, că se poate juca prost şi că se poate pierde din oboseală, din dezgust faţă de regulile ce trebuiesc respectate. Nu mă mai gîndeam la altceva decît la asta, mai mult sau mai puţin în termenii pe care i-am spus ; şi cu puţină teamă. Pentru a-i place, am ales modalitatea ce mi se părea mai potrivită în împrejurările acelea ; comentînd ironic scopurile congresului, subliniind stîngăcia discursurilor pe care le ascultaserăm. Mi se părea că e nu numai o modalitate de a o interesa, dar şi o soluţie pentru a ne izola ; voiam să o smulg din atmosfera comună, să o duc cu mine în zona izolată a indiferenţei şi a satirei ; sau a cinismului ieftin. Ana nu părea să se amuze întotdeauna la replicile mele, deşi se întrecea abil cu mine ; uneori observaţiile ei erau serioase, la fel cu cele ale persoanelor foarte tinere, care vor să se arate capabile de a înţelege tocmai lucrurile serioase ; uneori pronunţa observaţii foarte libere, cum se întîmplă femeilor care au atins o anumită egalitate de funcţie cu bărbaţii, şi adoptă acelaşi limbaj. Aş fi putut tocmai datorită acelui exces din limbajul său să o consider chiar vulgară, dincolo de felul rezervat de a fi, dar în realitate cuvintele ei mă interesau prea puţin ; continuam să-i observ profilul iar cînd se întorcea spre mine, îi vedeam faţa pe trei sferturi ; îi ghiceam cu plăcere toată fiinţa plecînd de la puţine elemente. Îmi plăcea linia sveltă şi tînără a gîtului ; felul ei de a-şi întinde bărbia şi de a strînge buzele, ca un copil. Chiar şi vocea gravă şi moale, ce se stingea uşor, îmi plăcea mult. Deodată, ceva mai înainte de sfîrşitul mesei, cuprins de o oboseală neprevăzută, mi-am dat seama de falsitatea discuţiei mele spirituale. Un sentiment asemănător tristeţii punea stăpînire pe mine şi mă făcea să tac. Nu era o poză, cum fusese alte dăţi. M-am simţit cuprins de-a dreptul de melancolie ; fără motiv.

— Ce aveţi ?

— Nimic, am răspuns.

— Aţi devenit serios...

— Aşa sînt mereu.

— Vreau să spun : nu mai vorbiţi şi mă priviţi ca şi cînd mi-aţi reproşa ceva.

— Îmi placeţi : şi vă reproşez poate că-mi placeţi ceva mai mult decît ar trebui, ceea ce mă îngrijorează.

— Nu, vă rog, nu vă purtaţi ca toţi ceilalţi !

— Ce fac ceilalţi ?

— Se simt obligaţi să facă curte vecinei lor ; dumneavoastră nu trebuie să faceţi asta.

— Şi de ce tocmai eu ?

— Vă stimez.

— Şi eu vă admir. Aş vrea să reprezint de pe acum ceva pentru dumneavoastră.

— Eu aş vrea să vorbim fără jenă şi prefăcătorii. Vă rog fiţi natural.

— Nu cer mai mult nici eu.

Era la sfîrşitul mesei. Unii se ridicau. Se strigau de la o masă la alta. Fiecare calcula probabil timpul pe care putea să-l dedice odih-

nei şi primea cu neplăcere recomandarea secretarului de a se găsi fix la patru şi jumătate în faţa intrării hotelului pentru a-şi ocupa locuri în autocare. Eu mă frămîntam în mine gîndindu-mă cum s-o conving pe Ana să petrecem împreună cele două ore pe care le aveam la dispoziţie, dar această dorinţă era contrazisă de nevoia de a mă culca puţin. Am întrebat-o discret dacă voia să se retragă în cameră. Mi-a răspuns că da: desigur, era obosită.

— Coborîţi cel puţin la patru: vom lua cafeaua împreună. Am primit un răspuns care mi-a mărit agitaţia, deoarece am întrezărit nu ştiu ce promisiune:

— Nu fiţi aşa grăbit: congresul abia a început.

Am însoţit-o la ascensor, dar nu am intrat împreună cu ea. Voiam să fiu înţelept şi discret. Eram chiar dornic să ajung în camera mea, să mă dezbrac, să mă culc şi să caut să adorm; măgulindu-mă cel puţin cu gîndul unui flirt posibil şi plăcut.

După-amiază n-a fost posibil să mă aşez lîngă ea. Locurile noastre erau marcate cu un bileţel; şi de data asta pe biletul meu, puteam să-mi citesc numele deasupra căruia se afla cel al lui Orelli; un nume care obliga în acel moment: trebuia să mă comport serios, eram „în timpul serviciului": Orelli mă plătea pentru ca eu să interpretez cu conştiinciozitate rolul congresistului serios. Puteam să mă gîndesc la Ana, la posibilitatea ce o aveam de a petrece cîteva clipe plăcute graţie cunoştinţei noastre,

dar purtarea mea trebuia să fie a unei persoane care e dispusă să asculte un discurs foarte interesant, şi cel mult poate elibera o părticică din sine desenînd în mod automat arabescuri şi figuri pe marginea unui referat.

Ana era aşezată cu două rînduri în faţa mea, la dreapta: puteam să observ ceafa albă scobită la mijloc, părul frumos pieptănat şi o parte din profilul feţii. Entuziasmul meu, sau ceva asemănător, creşterea pe măsură ce observam corectitudinea ei, felul ei de a asculta totodată concentrat şi detaşat; femeile sînt pline de zel în a dezminţi în anumite împrejurări frivolitatea lor. Un timp mi-am încordat voinţa pentru a încerca să găsesc un sens vorbelor cu accent pronunţat lombard al referentului. Imediat însă m-am reîntors să fac ipoteze mai atrăgătoare: Ana va accepta o invitaţie la cină, cu atît mai mult cu cît în program era scris „seară liberă". Pe urmă, lucru care mi se întîmplă, m-am lăsat în voia unei presupuneri contrarii: probabil că Ana, atît de zeloasă şi preocupată de slujbă, va vrea să-mi vorbească despre „relaţiile umane" de la VERT. Mai bine mă duceam la cinema cu Fiaschi, unul dintre puţinii din sala aceea cu care mă consideram într-adevăr prieten. Abia îl zărisem. Fiaschi e veneţian: dulce şi ironic, credul şi inteligent. Lucrasem împreună într-un timp şi petrecuserăm seri plăcute, în care el punea un fel de elan didactic pentru a mă face să apreciez vinurile bune, mîncărurile bune, să mă convingă că Torino, străin pentru amîn-

doi, deşi locuiam în el, era un oraş plăcut ; deşi el nu l-ar fi schimbat niciodată cu Padova. În sfîrşit printre toate acele fantezii contradictorii căutam o soluţie de mijloc : să-i grupez împreună pe Ana şi pe Fiaschi, să mergem să cinăm în trei, să vorbim de lucruri spirituale şi inteligente, dar de îndată gîndul acela mi-a provocat o spaimă foarte asemănătoare geloziei. Am hotărît pînă la urmă că voi petrece seara cu Fiaschi, şi încercam aproape o uşurare la ideea de a nu-i mai propune Anei să accepte invitaţia. Şi aşa nu s-ar fi aranjat nimic, numai vorbe goale, cochetărie şi demonstraţie de pricepere literară, de interese culturale ; sau m-aş fi purtat ca un prost, exagerînd interesul meu pentru ea, ducîndu-l pînă la ţintă. Pe urmă, ca întotdeauna, aş fi regretat.

Dedicam în gînd această renunţare a mea şi unei alte persoane ; şi eram plin de o afectuoasă satisfacţie faţă de mine însumi. Mă consideram cuminte, în fond, deoarece ştiam să mă lipsesc de ceea ce nu aveam. În schimb la şapte, cînd s-a terminat şedinţa şi ne-am dus din nou în faţa hotelului, m-a cuprins din nou dorinţa de a mă izola într-un fel cu Ana. Am văzut-o traversînd grăbită holul, surîzînd colegilor ce o salutau, fie cu plecăciuni ceremonioase, fie cu cîte un semn confidenţial. Am văzut-o în sfîrşit în atitudine de respectuoasă atenţie — ceea ce m-a enervat — în timp ce asculta ceea ce îi spunea profesorul Iannuzzi, ilustrul sociolog, despre care mai tîrziu Ana mi-a vorbit cu un entuziasm pe care nu l-am

putut împărtăşi. Voiam s-o ajung mai înainte de a intra în ascensor, dar eram împiedicat în mişcări, blocat, ca un atacant de către jucătorul adversar ; chiar de către deputatul Tarantola, care, cunoscîndu-mi ideile ca fiind contrarii cu ale sale, se cheltuia în complimente pentru o scurtă intervenţie de-a mea (făcută exclusiv pentru a fi admirat de Ana) în timpul discuţiei ; căuta să-mi demonstreze împăcarea contrariilor : adică convergenţa ideilor sale cu ale mele. Îi dădeam dreptate, foarte slab, pentru a scăpa de el. A trecut Fiaschi şi, chemîndu-l, i-am spus să mă aştepte, pentru că aveam să-i spun ceva. Deputatul m-a lăsat, şi m-am apropiat imediat de prietenul Gianni Fiaschi, care mă aştepta lîngă uşa de la bar.

— Mergem să cinăm numai noi doi ? M-a întrebat surîzînd prietenul.

— Tocmai voiam să-ţi spun că mă gîndeam să stau cu tine, dar aştept nişte rude din Napoli care m-au invitat. E-o plictiseală, dar nu pot refuza. O să aranjăm ceva mîine seară.

— Mîine seară e o masă oficială la Primărie.

— Cred că o să se termine repede şi ne vom putea duce la treburile noastre.

Am văzut indispoziţia de pe faţa lui Fiaschi, şi doar atunci mi-am dat seama că-mi răsturnasem propunerile. Scuza cu rudele pe care le aşteptam mi s-a părut foarte bună, deoarece îmi permitea să mă învîrt în hol ca şi cînd aş fi aşteptat pe cineva. Congresiştii plecau şi veneau de la intrare la ascensor, de la bar la

salon, vorbăreţi, într-un mod prostesc sau aprinşi încă de aşa-zisele discuţii la care participaseră în aulă ; în mine era aceiaşi excitaţie, dar complicată cu un fel de remuşcare, sau de bănuială de a fi spus lucruri inexacte ; într-un cuvînt de preocuparea de a nu fi făcut o impresie bună. Faţă de Ana Bisi, în special, căreia îi dedicasem într-un fel mica mea fervoare moralistă. M-am aşezat într-un colţ de unde puteam observa mişcarea continuă şi să fiu în afara ei ; de îndată ce Ana, coborînd din cameră, ar fi apărut în cadrul ascensorului, i-aş fi sărit în întîmpinare pentru a o sustrage altor invitaţii, sau altor discuţii.

Deşi eram sigur că-mi puteam stăpîni sentimentul (care în fond era doar o preferinţă ; mai bine ea decît ceilalţi) în cadrul unei simpatii, eram agitat din cînd în cînd de presupunerea că ea nu va coborî, că va lua masa în cameră (spusese că e obosită) sau, şi mai rău, putea fi angajată cu altcineva. „Ai să vezi, îmi spuneam, că în timp ce stau aici ca un prost să o aştept, şi în schimb mi-ar face o plăcere mai mare să mă urc în camera mea şi să mă întind o jumătate de oră, ea se prepară să iasă cu un altul, poate chiar cu Iannuzzi acela pe care se pare că îl admiră." Aşteptarea a devenit insuportabilă ; era opt, holul era aproape pustiu, toţi ieşiseră de mult, chiar şi profesorul Iannuzzi, spre uşurarea mea, pe străzile animate şi în aerul blînd al Napolelui, bucurîndu-se de seară. M-am apropiat de birou şi în sfîrşit am cerut să vorbesc la telefon cu doamna Bisi.

— Numărul 357, a răspuns portarul. Puteţi intra în cabină. Mi s-a părut un semn bun că stătea la camera cu numărul 357 ; eu eram la 457, cu un etaj deasupra, de aceiaşi parte.

— Alo, a spus Ana, aici e Ana Bisi.

— La telefon e Berti. Scuzaţi-mă că vă deranjez. Vroiam să vă întreb dacă sînteţi angajată. Nu vreţi să cinăm împreună ?

A ezitat o clipă : îi simţeam respiraţia în pauză. Se gîndea. Pe urmă a spus :

— Nu ştiu, cobor. O să vorbim.

Ce însemna : „o să vorbim" ? O şi înjuram în gînd, o făceam cretină, fiindcă şi ea mă jignise nedîndu-mi imediat un răspuns plin de entuziasm. Au trecut încă zece minute lungi, în timpul cărora mi-a venit în minte un episod asemănător. Atît de asemănător încît mi s-a părut că recit o bucată pe dinafară ; într-adevăr mergeam pe un drum deja bătut, o cărare cunoscută de sentimente, propuneri, enervare. Fusese într-un hotel asemănător, în alt oraş ; pronunţasem la telefon — acum îmi dădeam seama — aceleaşi cuvinte ; şi poate că Diana spusese şi ea : „O să vorbim". Cinasem împreună, petrecuserăm împreună noaptea. Diana : puţin aventurieră, puţin mic-burgheză ; un parfum intens şi vulgar, o senzualitate plină de dulcegării şi răsfăţuri. Toate acestea nu însemnaseră nimic nici pentru unul nici pentru celălalt şi promisiunea de a ne revedea fusese pronunţată cu o reacredinţă accep-

tată de amîndoi, dintr-o nevoie elementară de decență. Mi-am amintit de toate celelalte dăți în care lăsasem timpul să se scurgă, o jumătate de oră, două ore, un fir de nisip după altul, ținînd privirea ațintită la o ușă, un ascensor, în așteptarea apariției vreunei femei pe care mi se părea că o doresc. Cîte ore pierdute ! Și niciodată așteptarea nu fusese răbdătoare și încrezătoare ca cea a vînătorului, sau excitată, tensionată, ca a cîinelui de vînătoare ce fixează prada, ci totdeauna mult mai asemănătoare cu așteptarea unui lucru binecunoscut : a tramvaiului care trebuie să vină ; un spațiu inert umplut dinainte cu deziluzii, cu o plictiseală sigură, cu o saturație pe care o duceai de bună voie la culme. De ce ? De ce repeți greșeli inutile, pe care le-ai mai încercat ? Poate pentru prima dată, așteptînd pe Ana, îmi puneam în mod sincer aceste întrebări, în general retorice și fără nevoia unui răspuns, și mă judecam cu severitate. De ce repetam în mod monoton aceleași gesturi ? De ce, cunoscînd consecințele, nu le evitam ? E adevărat, adăugam pentru a mă compătimi, e adevărat că am plătit mereu scump. Ce rămîne din atîtea palpitații, din atîtea pînde, din atîtea așteptări ? Totalul plăcerilor, al victoriilor era mai puțin important decît cel al neplăcerilor, al neînțelegerilor, al deziluziilor.

Cîteva minute de voluptate pentru șiruri de ore, de zile, de ani plini de amărăciune. Eram pe punctul, deci, de a greși încă o dată, dar

voi căuta să nu mizez prea mult, să reduc la minimum pierderea.

O seară cu o femeie tînără, poate chiar o seară stupidă : nu voiam altceva. După aceea va începe desigur pentru mine epoca aceea vie, activă, pe care mi-o doresc de cînd eram copil. Îmi făcea bine în seara aceea, să mă gîndesc că aș fi putut să plec de acolo, de la Ana. În sfîrșit ea a apărut din una dintre cabinele pe care le păzeam ; m-a văzut, a venit spre mine cu un pas studiat, în timp ce eu rămîneam nemișcat s-o observ ; și de îndată am fost cuprins de un nou entuziasm. Era foarte frumoasă în clipa aceea. Avea un pardesiu ușor și larg ce nu-i ascundea totuși linia corpului ; pardesiul era deschis și lăsa să se vadă rochia neagră, strînsă pe corp, talia încinsă cu un cordon, forma plină a sînului.

— Acum, sper că nu-mi veți mai spune nu. Veniți cu mine ? Sau aveți ceva mai bun de făcut ?

— Nu mai bun, dar ceva tot am de făcut. Și pe urmă nu aș vrea ca ceilalți să creadă că ne izolăm din orgoliu, sau din alte motive.

— În privința asta, ceilalți sînt plecați cu toții. În program, amintiți-vă, există cuvintele fatale : seară liberă.

— Mai e o dificultate, nu un pretext : am la Napoli niște rude...

— Și dumneavoastră ! Probabil că asta e scuza cea mai obișnuită și spontană. Acum cîtva timp m-am eliberat de un prieten spunîndu-i că am niște rude napolitane.

— Dar eu le am într-adevăr. Nu sînt mincinoasă ca dumneavoastră.

— Şi atunci ?

— Atunci ce ?

— Nu ieşim împreună ? Îmi făgăduiam lucruri simple şi minunate : o cină bună, o plimbare, sau un cinema, dacă preferaţi, o discuţie sau o tăcere, ca între prieteni buni.

— Uitaţi, domnule Berti : am într-adevăr nişte rude, aici la Napoli, cam îndepărtate dar iubitoare, cărora le-am promis o vizită, dar deoarece nu credeţi, voi telefona în faţa dumneavoastră. Mă voi degaja de ele. Rudele mele, deşi oameni cumsecade, sînt tot atît de plicticoşi ca şi un congres.

S-a apropiat de o cabină telefonică de unde mi-a adresat un semn graţios de invitaţie. Peste puţin, obţinînd convorbirea, am auzit-o numind o mătuşă Clara, cerîndu-i ştiri despre sănătatea ei şi a celor din familie, apoi spunîndu-i cu o voce sigură :

— Îmi pare rău că nu pot veni. Dar, imaginează-ţi, avem o recepţie în seara asta, de la care se pare că nu putem lipsi. O să fie o plictiseală mare, nici gînd de distracţie. Acum plec, mă duc să mă schimb. Sigur, sigur, înainte de a pleca voi veni...

Dacă pe de o parte eram bucuros că accepta atît de repede invitaţia mea, pe de altă parte consideram cu oarecare deziluzie, de parcă mă minţise pe mine, capacitatea ei de a simula, tonul sigur cu care îi vorbise mătuşii despre o recepţie inexistentă. E un fapt la care m-am

întors cu gîndul mai tîrziu, în mod contradictoriu. Ea nu minţise de tot, îmi spuneam, ci doar anticipase pur şi simplu recepţia de mîine seară. Sau îmi aminteam că puţin mai înainte afirmase că nu e mincinoasă ca mine. Desigur că era ; eram egali ; şi încercam un fel de amărăciune ; deoarece defectele noastre au întotdeauna, pentru noi, o justificare afectuoasă : sînt ale noastre, fac parte în mod armonios, sau cel puţin în mod natural, din condiţia şi structura noastră, dar la alţii, aceleaşi defecte ni se par o înclinaţie vicioasă, o deformare.

II

Am ieşit din hotel şi puţin după aceea, după ce am traversat printr-un cortegiu des de automobile, de-a lungul străzii Partenope, şi mai pe urmă mergînd pe trotuarul străzii Caracciolo spre mare, am luat-o de braţ fără ca ea să protesteze. Mai întîi au fost o serie de simulări, de tatonări cu vorba: întrebările acelea care invită la răspunsuri evazive, şi răspunsurile ce oferă un pretext unui alt fel de întrebări. Acele intervale de tăcere, în sfîrşit, ce vor să însemne o cădere pe gînduri sau o anumită emoţie. Am mers în direcţia lui Posilippo. Am fost de acord admiţînd că, dacă seara promontoriul foarte des punctat de lumini era un spectacol frumos, sărbătoresc, vesel, în timpul zilei îţi făcea rău să-l vezi de-a dreptul acoperit de construcţii care nu aveau nici o legătură cu profilul şi aşezarea colinei. Am făcut demonstraţie de simţ estetic şi de cultură urbanistică, învinuiam autorităţile şi pe speculanţi — ca şi cînd aş fi cunoscut bine o situaţie de care în fond habar n-aveam — pentru stricăciunea ce se provoacă celor mai frumoase locuri. „Acelaşi lucru e şi la Roma, spuneam, şi la Veneţia." Ana mă aproba cu gravitate şi

spunea lucruri inteligente şi de bun-simţ; răspundea prompt, ca şi cum ar fi crezut că eu aş supune-o unor teste, pentru a o încerca. Dar ne dădurăm seama imediat de inutilitatea acelor conversaţii: cît despre mine încercam dorinţa de a ajunge repede la o înţelegere, la un fel de intimitate verbală: care trebuie să preceadă, după ritualul pe care îl practic, o altă intimitate. Nu o doream încă, şi nici nu simţeam că m-aş fi putut ataşa de ea, dar aşa cum i-am spus cînd am ieşit dintr-un restaurant de mîna a doua de pe malul mării, unde în sfîrşit ne lăsasem conduşi de un şofer de piaţă, îi doream prietenia. Atunci Ana s-a oprit ca pentru a da solemnitate cuvintelor sale:

— Dragă domnule Berti: îmi sînteţi simpatic, îmi place să stăm împreună: de ce n-aş spune-o? Dar ce prietenie, ce fel de prietenie s-ar putea naşte între noi? Trăim în două oraşe diferite, fiecare cu alte obiceiuri: vom fi mereu doi străini. Cine ştie cît timp va trece pînă cînd ne vom mai întîlni.

— Depinde de noi, am spus.

— Vreţi doar să daţi un înţeles acestei seri...

— Desigur, nu vreau ca această seară să aibă un înţeles oarecare, cum să spun? superficial. Eu cred în programare, cum e firesc, în proiect, neg empirismul, improvizaţia...

— Bravo, vorbiţi ca un conducător. Aşadar în dumneavoastră nu există niciodată nimic spontan?

— Ba da, bineînţeles. De-a lungul unui program e mereu posibil să ai o serie nelimitată de

operaţii spontane, de invenţii, de variaţii. Spontaneitatea se naşte din noi, ţîşneşte ca un elan, dar întîmplarea derivă din accidente exterioare.

— Amuzant şi instructiv. Dar dacă aţi vorbi serios, v-aş găsi, nu numai plicticos, ci şi cam sofisticat. Dar un pic tot sînteţi.

— E o atitudine atît de străină de mine încît mi-e foarte greu să o imit, chiar şi în glumă. Şi pe urmă, dacă aş fi sofisticat, m-aş comporta altfel. M-aş preface absolut indiferent faţă de dumneavoastră, detaşat...

— Încercaţi numai să faceţi pe indiferentul ; m-aş supăra.

— Nici nu mă gîndesc. Aş fi de-a dreptul un prost. Programul meu, deoarece sînt un programatic sortit, e de a vă face curte toată seara, fără răgaz.

— Nu exageraţi, vă rog. Ar fi obositor pentru amîndoi.

— Adevărat. Atunci lăsaţi-vă convinsă mai repede.

Restaurantul de pe ţărmul mării era înţesat de oameni şi plin de zgomote, dar după cîteva minute am reuşit să găsim un colţ liber, în fundul terasei. Ana se uita cu groază la o masă alăturată unde nişte persoane tinere şi grase erau aplecate cu lăcomie teribilă deasupra unor farfurii încărcate cu spaghete roşii. Cu groază şi milă văzu apoi un copil zdrenţăros ce ocolea abil pe chelneri, apărînd şi dispărînd printre mese, apropiindu-se de clienţi, pentru

a cerşi. O făcea cu un ton mecanic, sfîşietor, cu o implorare susţinută aproape cu afectare de cadenţa dialectului, cu o rotire studiată şi inocentă a ochilor mari, negri : era într-adevăr insuportabil ; i se dădea în grabă puţin mărunţiş, nu de milă, ci pentru a se îndepărta neplăcerea ; i se plătea pentru a renunţa la insistenţa ce strica dispoziţia şi neliniştea conştiinţa. Desigur că Ana se gîndea la asta, cînd a spus :

— Eu n-aş putea să trăiesc aici sub nici un motiv. Nu spectacolul mizeriei îmi face rău, ci exploatarea asta, şi etalarea ostentativă a mizeriei.

— E o meserie ca oricare alta, am spus, într-un oraş unde e deosebit de greu să ai o meserie mai de seamă. Dumneavoastră, am adăugat, dragă Ana, sînteţi în mod convins şi delicios o milaneză. Aţi vrea o lume ordonată şi decentă după sistemul milanez ; organizată. Aici e mereu începutul : haosul, faza iniţială. Dar rudele dumneavoastră napolitane ?

— Nu sînt napolitani : e vorba de familia unui unchi de-al meu, inginer la întreprinderea de electricitate.

— Şi romanii, a spus puţin după aceea, şi romanii mă îngrozesc, la drept vorbind.

— E firesc, am răspuns, dacă aici e momentul iniţial al haosului, la Roma sîntem ajunşi la ultimul act : la Judecata de apoi.

— Şi Milano ce este, după dumneavoastră ?

— Nu ştiu, nici eu nu înţeleg, cînd e vorba de Milano ; aş putea spune, din amabilitate,

că e centrul lumii, pentru mine, acum. Dar presupun că Milano ar vrea să fie ca secvenţele ce se proiectează în cinematografe cu anunţul : „În curînd". O probă a viitorului apropiat.

— Şi nu vă place ?

— Am reuşit să trăiesc opt ani chiar şi la Torino, fără a suferi, sau suferind numai din cauza faptelor mele.

— Trebuie să fi avut cam multe încurcături...

— Vă rog să mă credeţi : nu eu provoc încurcăturile ; pic în ele ca o biată muscă nevinovată.

— Ce comparaţie scîrboasă...

— Aveţi dreptate, dar într-adevăr musca e inocentă ; nu e vina ei dacă e scîrboasă. Ca şi pentru dumneavoastră, napolitanii săraci.

Ana s-a posomorît în clipa aceea, s-a arătat jignită şi eu mi-am dat seama că intra în mine, nu ştiu datorită cărei întorsături de gînduri, o dorinţă acută de a o zgîndări, de a polemiza cu ea. Dar am fost obligat să-i dau dreptate, să fiu la fel de enervat, cînd o întreagă trupă : un chitarist, un mandolinist şi doi cîntăreţi, s-au aşezat în jurul mesei noastre ; şi cel puţin un cîntec tot am fost obligaţi să acceptăm. Era un cîntec prostesc, de neînţeles, plîngăreţ şi pasionat. Te călca pe nervi, cu adevărat. Ana, după cum am spus, lăsase să i se vadă enervarea cînd tenorul îşi luase, cu figura sa de vechi actor de varietăţi, o expresie de maliţie nesăţioasă şi apoi începuse, cu o şoaptă, cîntecul ales — cum ne-a anunţat — special pentru noi. Dar cînd a încetat, am văzut cu uimire

că Ana era emoţionată. Era în ochii săi o expresie de extaz, şi o lucire ca de lacrimă şovăielnică. Ce se întîmpla cu ea ? Ce anume agitase, amestecase, sau răscolise în sufletul ei cîntecelul acela neghiob ?

Totuşi starea aceasta nu a durat mult : a devenit din nou milaneză : veselă şi rezervată. Dar eu am profitat imediat de slăbiciunea momentană, pentru a-mi insinua tandreţa, nu dorinţa încă, pe care ea mi-o inspira. I-am declarat din nou că îmi plăcea. Cînd am ieşit mi-a spus :

— Să nu vă supăraţi : sînteţi dintre acei oameni care vor să dea un colorit sentimental fiecărei întîlniri cu o femeie. Altfel, a adăugat rîzînd, oamenii ca dumneavoastră nu sînt mulţumiţi.

Îi dădeam dreptate în gînd, şi tocmai de aceea am început să mă exalt. În sinea mea o aşezam pe Ana printre femeile despre care se spune : „Ce femeie extraordinară..." Am protestat, totuşi ; am spus că nu-mi propuneam nimic, că nu urmăream nimic ; voiam să stau cu ea cît mai mult posibil ; şi nu ştiam nici eu, am spus, de ce doream aşa de mult lucrul acesta.

— Nu mai sînt o copilă, dragul meu. Cunosc aceste ocolişuri. Vreau să spun întortochelile discursurilor de tipul acesta.

— De ce ocolişuri ? De trei ore sîntem împreună şi am senzaţia că ne cunoaştem de nu ştiu cînd ; am senzaţia că am putea vorbi cu adevărat. E un lucru care îmi reuşeşte rar.

— Ce prefăcut ! Vorbiţi în schimb aşa de uşor şi bine, doar ştiţi. Mi-amintesc de discursul de la Veneţia. Ce impresie aţi făcut...

— Ana, înţeleg să vorbesc serios, nu ca la congrese : a vorbi pentru a te mărturisi, a te explica, a comunica, într-un cuvînt. Eu, după cum spuneţi, poate că vorbesc cu uşurinţă, dar mi s-a întîmplat rareori să fiu în armonie cu... cealaltă parte, cu cealaltă fiinţă omenească. Mă refer şi la dificultatea de a primi un răspuns adevărat, armonios. În general nu ne răspundem. Fiecare vorbeşte pentru sine, răspunde fără a asculta.

— Da, aici sînt de-acord. E greu să comunici cu adevărat. Ar fi greu şi pentru noi doi, care credem că ştim mai multe. De altfel peste cîteva zile ne vom spune la revedere şi de aceea e chiar inutil să cauţi confidenţa, dăruirea, şi lucruri de genul acesta. Fiecare din noi îşi are viaţa lui, mediul lui. Sîntem prieteni, foarte bine, am petrecut împreună cu plăcere în seara aceasta. E destul de mult, ce aţi mai vrea ?

— Totul.

— Nu fiţi prost. Totul e ca şi nimic. O ştiţi prea bine ; ştiţi şi că acceptînd invitaţia dumneavoastră din seara asta, nu mă gîndeam să încurajez ca să spunem aşa, nevoia dumneavoastră de aventură.

— Acum mă jigniţi. Doresc foarte mult să fim prieteni ; simt că între noi s-ar putea stabili o legătură adevărată.

— Nu ştiu nimic despre dumneavoastră, şi nici dumneavoastră despre mine. Ştiu că locuiţi la Torino, dar nu întreb cu cine trăiţi, cum.

— Nu sînt căsătorit, dacă asta doriţi să ştiţi.

— Cred că nu vreţi să spuneţi că trăiţi în singurătate ?

— Într-un anumit fel, da. Dar dumneavoastră sînteţi singură ?

— Stau cu mama, şi foarte aproape de mine stă un frate la care ţin mult şi care e căsătorit şi...

— Şi ce altceva ?

— De ce ar trebui să continui ?

Cu această întrebare-răspuns Ana dădea semnalul că ajunsesem la momentul loviturilor ce nu se mai dădeau în glumă, ci pentru a ne răni într-un fel, în mod serios. Şi, parcă înţeleşi, ne-am oprit să ne aşezăm pe o bancă într-un loc îngust, de unde cobora spre mare o străduţă. Se auzea plescăitul slab al apei ; din cînd în cînd, pe strada de sus, sclipeau lungi fîşii de lumină de la farurile automobilelor ; şi tăcerea era întreruptă uneori de voci, orchestre îndepărtate, motoare de motociclete. Aerul dulce şi nemişcat era străbătut adesea de cîte o pală de vînt. Ana se înfăşurase în pardesiul său şi mima o scenă de frig neaşteptat. Deşi era lumină puţină — un felinar era pe jumătate acoperit de frunzele unui copac — vedeam cum arunca împrejurul său priviri neliniştite. Părea înfricoşată sau uşor iritată de întorsătura pe care o luaseră discuţiile noastre. Atunci, în timp ce îmi propuneam să nu mai spun alte

prostii, mi s-a părut că nu mai pot prelungi momentul îmbrățișării. Am încercat s-o fac, probabil stîngaci, cu un oarecare elan. Ea m-a respins imediat, a întors fața, s-a îndepărtat, aproape cu mînie. Ca pentru a mă justifica, am încercat să vorbesc :

— Ana, am șoptit, mă îndrăgostesc de tine. Îmi placi. Îmi place totul la tine și aș vrea să știu dacă din acest moment poate începe ceea ce sper. Nu, nu mă respinge.

— Îmi închipuiam, murmură Ana. Îmi închipuiam că o să încercați asta, și de aceea vă spun pe față că mie nu-mi plac oamenii ca dumneavoastră. Cei ce se înflăcărează imediat, fără a raționa, și pentru scurt timp. E așa cum spun, nu ?

— Poate că așa e, dar nu întotdeauna, și oricum nu de data asta. Depinde de momentul în care se întîmplă. Aceasta e o clipă deosebită în viața mea. Trebuie să iau niște hotărîri, am spus cu un aer grav pe care îl simțeam și eu în mod inutil fals. Să dau vieții mele o consistență pe care nu a mai avut-o ; să mă opresc, să respir adînc, să aleg o direcție și o tovărășie potrivită. Înțelegi ce vreau să spun ? Nu mai sînt tînăr.

— Vreți complimente ? Pentru mine, imaginați-vă, sînteți chiar prea tînăr.

— Ești obișnuită cu bătrîni ?

— Prost și mojic. Vroiam să spun că nu mă interesează bărbații tineri.

— Am patruzeci și doi de ani, am spus, ascunzînd doi.

— E vîrsta potrivită.

— E vîrsta la care te îndrăgostești cu adevărat : deci e o garanție.

— Vă rog, domnule Berti, nu vorbiți de dragoste, de îndrăgostire și de lucruri din astea. Nu fiindcă mă enervează în general, dar, vedeți, între noi e atît de inutil, atîta timp pierdut. Mă simt bine cu dumneavoastră în seara asta și mîine seară la fel... Apoi ne vom spune la revedere, și peste o lună sau două dacă îmi voi aminti să vă caut îmi veți răspunde ca și de data aceea la telefon...

— Iar povestea cu telefonul acela !

— Aș vrea să ne întoarcem la hotel. Sînt obosită și e aproape frig.

— Să bem ceva mai înainte.

— Bine, să mergem undeva, să bem o cafea. Dar nu stăm mult. Nu-mi plac orele tîrzii.

Ne-am întors pe aceeași stradă pe care o mai străbătusem, și ajungînd la înălțimea grădinilor de la Acvariu, i-am propus să ne oprim undeva. Ana a refuzat să intre într-un *night-club*, pe care i l-am arătat mai mult în glumă decît în serios.

Atunci ne-am hotărît pentru o cafenea, unde încă mai stătea afară la aer cineva. Nu era de loc o seară rece, cum susținea Ana. Aerul era blînd ca în anumite seri răcoroase de vară. Posilippo încă mai scînteia ; și pe mare pluteau luminile bărcilor. Dar Ana a preferat să intre în interiorul cafenelei, dezolant dar mai plăcut,

în sensul că nu era nimeni. Ne-am așezat, și eram amîndoi ușor emoționați sau nervoși. Poate chiar sătui de discuțiile purtate pentru a ne face reciproc plăcere alcătuite din polemici, aluzii, declarații de prietenie. Lumina crudă, de neon, a localului părea să interzică orice tandrețe, și chiar intimitatea.

Din minut în minut, privind-o pe Ana, ca pentru a căuta pe fața și în persoana ei o justificare, simțeam c-aș putea să nu mai mint, deoarece genul de simpatie, de atracție, care mă lega de ea creștea, devenea un sentiment adevărat. Dar știam de asemeni că aceasta se întîmplă ușor ; îmi trebuie puțin, o împrejurare, o complicitate a locului, pentru a se naște în mine un sentiment sau un simulacru de sentiment : pe urmă trece. Trece emoția de prima dată ; fie din neatenție, fie din cauza unei reușite ușoare, acel freamăt delicios, acea atenție plină de fervoare, se risipesc.

Și Ana probabil că gîndea la fel. M-a lăsat să-i strîng mîna, ca și cînd deodată ar fi renunțat să-și arate propria neîncredere. Am început din nou să vorbesc, și am ajuns la interogatoriu :

— Spune-mi ceva despre tine. Spune-mi dacă ești liberă, dacă în viața ta în clipa asta există cineva.

A clătinat din cap : n-am înțeles dacă voia să răspundă cu nu la întrebarea mea, sau dacă refuza să-mi răspundă. Fără a-i da răgaz să precizeze sensul negării, am insistat :

— E important să știu.

— Te rog... nu-mi place insistența asta a ta. De ce ? Cu ce scop ? Te porți ca un băiețandru, ca un om simplu, ingenuu, și nu ești de loc așa. În orice caz ești un indiscret. Dacă sînt singură ? Se înțelege, există mereu cineva : nu reușim niciodată să fim cu adevărat singuri. Reușesc poate oamenii mari, care-și țin tovărășie cu propriul lor geniu ; femeilor mărunte ca mine le vine foarte greu. Există mereu cineva, și adeseori e cineva nepotrivit, și o știm, dar ce putem face ? Nu mă obliga să mai vorbesc de aceste lucruri, împotriva dorinței mele...

— Vorbește dacă îți face plăcere. Dar ține seamă de un lucru : curiozitatea mea, față de tine, nu e o indiscreție, ci o nevoie. Trebuie, într-un fel, să-mi hrănesc speranța, dacă nu, moare de foame.

— Care speranță ? Despre ce speranță vorbești ?

— Speranța de a ajunge în centrul încrederii tale, de a învinge paznicul acela dușmănos care e neîncrederea ta, de a mă instala în stima ta, în înțelegerea ta. Aș sta atît de bine. La căldura unui sentiment de-al tău asemănător cu al meu.

— De ce te încăpățînezi să dai amploare acestei relații dintre noi, desigur întîmplătoare, să o amplifici, să o dilați pînă la o dimensiune pe care nu o poate avea. Îți repet : nu te înțeleg. Ce fel de joc e acesta ?

— Îmi placi mult. Nu-i limpede? Nu-i simplu? Aş putea chiar să-ţi spun sincer că m-am îndrăgostit de tine. De mai bine de două ore.

Poate că în timp ce-i adresam Anei asemenea cuvinte, eu nici nu minţeam, nici nu eram pradă unei izbucniri neaşteptate de pasiune (lăsînd la o parte că nu prea cred în pasiunile neaşteptate). Nici nu eram stăpînit de o exaltare uşoară pe care, aşa cum afirma Ana, aş fi vrut să o amplific. Totuşi limbajul meu romantic şi nejustificat era într-un fel susţinut de voinţă. Să mă explic: era condus, chiar aşa, de o voinţă întrucîtva feroce, de o dorinţă încăpăţînată de a mă simţi îndrăgostit; cu toată seriozitatea, pînă la disperare. Un lucru nemaiîncercat. Mi se părea că e ocazia pe care o aşteptasem întotdeauna, că trebuia să profit de ea, să mă dedic ei cu totul.

Era o atitudine calculată, mai degrabă prostească: întocmai ca dorinţa cuiva de a ajunge la credinţă prin voinţă, prin acumularea de raţionamente. În sfîrşit, imitam inspiraţia, mă prefăceam că primesc harul, deoarece aveam nevoie de el. Mulţi oameni exaltă viaţa numai fiindcă trăiesc; eu vroiam să justific cu dragostea nevoia mea de dragoste.

— Nu exagerările tale mă vor convinge, a reluat Ana. Şi eu eram curioasă să ştiu cine eşti, şi am încercat faţă de tine un fel de deziluzie, chiar de supărare. Ţi-o mai spun acum şi gata. Ţi-am dat acel faimos telefon deoarece speram că vei simţi nevoia de a mă revedea. La Veneţia te-ai comportat ca şi cînd te-aş fi impresionat foarte mult; la drept vorbind şi tu mă atrăgeai. În schimb nu ţi-ai amintit nici măcar numele meu. Am făcut o greşeală, şi fiindcă mă aflam într-un moment dificil — ştii: cînd te simţi singur şi eşti descurajat —, mi-a făcut rău să mă văd respinsă. M-a determinat să fac exact ceea ce nu voiam.

— Explică-te, te rog.

— E puţin de explicat. Eram deprimată, obsedată, printre altele de o grijă ce durează de ani şi pe care nu o pot rezolva. Cineva spiona slăbiciunea asta a mea. A ieşit din umbra unde îl aşezase indiferenţa mea. Mi s-a părut o figură absolut necesară, şi el spunea că mă iubeşte, şi el mai mult sau mai puţin spunea că vrea să comunice... Ştiam că nu era adevărat, că era o fiinţă superficială, că mă aşteptau alte plăceri. Atunci m-am hotărît să-ţi telefonez. M-am agăţat de o speranţă, de o amintire neprecisă, de o nimica toată. Iartă-mă dacă insist cu episodul acesta. Aş fi venit la Torino dacă mi-ai fi răspuns altfel, ţi-aş fi vorbit, atunci...

— Şi acum?

— Nu ştiu. Nu mai e ca atunci. Atunci îmi şi plăceai, pot să ţi-o spun.

— Şi acuma nu?

— Nu fi vanitos. Nu mă gîndeam la tine decît ca la o fiinţă umană, poate mai sensibilă decît o alta.

— Atunci ce s-a întîmplat după, să-i spunem aşa, refuzul meu?

— S-a întîmplat că am cedat acelui om pentru că nu mai puteam să-i refuz pe toţi, mereu.

— Vorbeşte-mi de omul acela.

— Nu contează el. Nu îl iubesc, nu l-am iubit niciodată. S-a terminat.

— Dar atunci situaţia nu e chiar aşa de dramatică. Dacă eşti din nou liberă...

— Ştiţi, domnule Berti, n-am nici un chef să vă dau socoteala de sentimentele mele.

— Nu mai vrei să ne tutuim?

— Nu mi se pare necesar. Nu avem nimic altceva în faţa noastră decît aceste două zile de Congres. Apropo, sînt curioasă să ştiu ce veţi spune mîine. Discursul dumneavoastră e pe ordinea de zi.

— Nu ştiu nici eu, am spus, minţind, şi sînt deja obosit de Congres.

— Eu sînt obosită cu adevărat. Să mergem.

Ne-am întors la hotel. Am luat-o din nou de braţ, pe stradă, dar nu am vorbit. Şi eu eram obosit şi uşor dezgustat de mine însumi; începusem să şi regret că mersesem prea departe. Acum, părăsind-o, o să renunţ la orice gest afectuos, altfel, m-am gîndit, nu mă voi mai putea elibera mîine. Şi mă felicitam de gîndul acesta vulgar ca şi cînd mi-aş fi propus cine ştie ce sacrificiu: poate fiindcă alte dăţi, în împrejurări asemănătoare, rezistasem mereu, fără a ceda. Mîine şi poimîine ne vom vedea numai cu colegii de faţă, voi evita, chiar cu grijă, să rămîn numai cu ea. Mă gîndeam la asta cu satisfacţie. Mai bine aşa. Mai bine, îmi făceam socoteala, să nu-mi complic cu o nouă legătură (şi apoi de la distanţă; îmi imaginam ce implică o relaţie de acest gen: călătorii, telefoane şi cu un dezgust mai mare, scrisori...) existenţa mea şi aşa destul de neliniştită. În acea clipă mi-am amintit de Olga: o poveste care dura de ani, o poveste învechită pe care o tîram mai departe, amîndoi, chinuiţi, eu avînd uneori sentimentul că sînt victima unei violenţe, a unui şantaj confuz al simţurilor şi al obiceiurilor. Mă gîndeam la draga şi bătrîna mea Olga cu un fel de ură îngăduitoare, de supărare liniştitoare. În afară de asta am descoperit că pînă în clipa aceea vorbisem Anei cu o excitaţie ce pornea numai din raţiune. Nu o doream în sens fizic.

În cafenea ea îşi scosese pardesiul iar rochia decoltată şi strîmtă pusese în evidenţă un corp seducător; încă de dimineaţă observasem linia semeaţă şi plină a sînului; totuşi nici măcar nu încercasem dorinţa nestăpînită de a-i mîngîia braţele goale, umerii. Semn, pentru mine, că nu eram de loc îndrăgostit, sau exaltat; dacă adusesem în discuţie dragostea, cum făcusem, era cam exagerat pentru o împrejurare aşa de inconsistentă şi abstractă.

Trebuie să spun că pentru mine dragostea a fost mereu sau o mască a dorinţei, sau o consecinţă emfatică a ei, sau o justificare. Sau pur şi simplu un viciu al imaginaţiei.

Cînd am ajuns la cîţiva paşi de intrarea hotelului, Ana a întrerupt tăcerea:

— Şi astfel s-a terminat seara.

Mi s-a părut că observ o părere de rău în acele cuvinte, care poate că au fost urmate de un suspin înăbuşit. Astfel că am părăsit din nou poziţia de detaşare şi plictiseală: nu puteam decît să continui a-mi juca rolul, cu sîrguinţa de totdeauna:

— Dragă, am spus, nu vreau să se termine aşa; asta e o seară importantă...

— Dar cum aţi vrea să se termine? Cu o scenă de seducere?

— Chiar nu vrei să ne tutuim?

— Vezi bine. Nu pot. Cu mulţi alţi colegi şi cunoscuţi mi-e uşor; cu tine, nu. Şi pe urmă în faţa celorlalţi, în atmosfera asta oribilă...

— Bine, să ne spunem tu pînă în clipa în care ne vom spune noapte bună.

Ea rîse:

— Atunci peste cinci minute.

— Nu, nu aşa de repede. Încă puţin, te rog. Lasă-mă să gust, am spus cu emfază glumeaţă, aceste clipe extreme ale unei prietenii sortite unui sfîrşit timpuriu. Să ne ducem la barul hotelului. Să mai bem un *whisky*.

— Prea bine, sîntem prieteni, a început Ana după ce ne-am aşezat într-un colţ liniştit al barului; sîntem prieteni. Dar tu cine eşti? Ştiu doar că eşti doctorul Franco Berti de la firma Orelli din Torino. Ştiu că eşti ceea ce se cheamă un intelectual. Am auzit spunîndu-se că eşti foarte cult, fapt care îmi impune oarecare respect, şi foarte inteligent.

— Bineînţeles, am spus eu. Cine nu este?

— Mai ştiu că la Orelli (apropo: ce frumoasă publicitate v-aţi făcut recent în gazete. Felicitări.) că la Orelli te lasă să faci cam ceea ce vrei tu în domeniul tău. Că te bucuri de încrederea administratorului-delegat.

— Eşti bine informată despre mine.

— Faima ta a ajuns pînă la Milano. Adevărul e că acum cîtva timp mi-a vorbit de tine cineva şi eu l-am încurajat, pentru că aşa cum ţi-am spus, mă făcuseşi curioasă.

— Cineva? Bărbat sau femeie?

— Un bărbat, vanitos ce eşti. Un bărbat care a fost ca şi tine la Orelli, apoi a trecut la VERT: Sergio Serpieri.

— Îl cunoşti pe Sergio?

— Dacă-ţi spun că a lucrat la VERT.

— Acum nu mai e acolo, aşa mi s-a spus...

— Nu, a găsit o muncă mai potrivită, mai aproape de interesele lui. O editură. Sergio te stima mult: spunea că la Orelli erai singurul şef ce aparţinea genului uman...

— Ca poet îl stimez şi eu mult.

— Nu şi ca persoană?

— Nu ştiu, e prea complicat, ca persoană.

Foarte repede, în timp ce răspundeam Anei, am retrăit perioada — aproape doi ani — în care fusesem împreună cu Sergio; avusesem cu el nişte relaţii nu prea strînse, formate însă din conversaţii şi discuţii intense. Venea să mă viziteze la birou, spre seară, şi se aşeza tăcut în faţa mesei mele. Conversaţia lui izbucnea pe neaşteptate, din explozia unei reacţii, dintr-un protest. Era de-ajuns un ziar, o revistă pe care

o vedea pe masa mea, un nume, un titlu, şi imediat găsea uşurarea dorită în polemică : revărsarea unui soi de mînie reţinută, ascunsă. Era o polemică cu viaţa, aproape. Se năştea din nemulţumirea lui, din tulburarea ce i-o provoca faptul de a fi poet, dar înstrăinat de vocaţia sa, constrîns să utilizeze, ca pe un instrument adaptat cît mai bine, talentul şi imaginaţia sa pentru metafore de publicitate. Îl revedeam, tînăr şi consumat, puţin adus de spate, puţin bănuitor, neliniştit. Uneori vizitele sale îmi provocau o vie neplăcere, deoarece el mă obliga, chiar mă forţa, să mă angajez în răspunsuri pe care mi le sugera : un fel de conversaţie abstractă şi cam ireală, care de mai mulţi ani nu-mi mai place. Mi-amintii că părăsise firma Orelli, din proprie voinţă, că îmi anunţase intenţia sa ca pe o provocare, ca exemplu al dispreţului ce-l avea pentru compromis şi pentru corupţia din mediul nostru ; şi pentru mine care rămîneam. Dar îşi schimbase doar stăpînul. Încercasem, odată, dorinţa de a-i scrie, pentru a-i reproşa acest lucru.

— Am fost prieteni buni, a reluat Ana. Chiar foarte buni.

— Înţeleg, am spus, încercînd un fel de gelozie şi părere de rău : Înţeleg, a fost ceva între voi.

— Depinde ce anume înţelegi prin ceva. Prietenia cu Sergio a fost cam furtunoasă.

— E un neurastenic, am spus cu brutalitate ; şi în sinea mea gîndeam : „Ce înţeleg

prin ceva ? Înţeleg că te-ai culcat cu el.“ Asta mă nemulţumea.

— Poeziile sale îmi plac mult, a reluat Ana. Ţi-o aminteşti pe aceea lungă, aproape un mic poem, *Urcuşul ?*

— Da, mi-o amintesc, aş putea afirma că am văzut-o născîndu-se. Dar ce a găsit Sergio în vîrful urcuşului aceluia ? Coborîrea într-o altă carieră de întreprindere, comerţul editorial...

— Ştii bine că nu se poate trăi numai din poezie.

— Altădată, am spus cu ciudă, altădată poeţii plăteau cu mizeria sau cu moartea calitatea lor, privilegiul de a fi poet.

— Sper că nu vorbeşti serios şi că n-ai mai vrea să fie acele timpuri. Mizeria, mansarda artiştilor îmi apar teribil de retorice, un romantism pe care îl detest...

— Glumeam, într-adevăr.

— Sergio spunea adeseori că un poet e un tehnician, un specialist.

— Asta este alt gen de retorică : mai modernă şi chiar dictată de disperare.

— Se poate, eu nu sînt o literată, nu mă pricep. Să ne întoarcem la discuţia noastră, mai bine. Ştiu multe lucruri despre tine, dar nu ştiu ce fel de om eşti. Lucru destul de periculos fiindcă nu se ştie niciodată cînd eşti sincer şi cînd nu : asta e impresia mea.

— O impresie greşită : în general cred în ceea ce spun.

— Adică crezi că eşti sincer şi atunci cînd nu eşti.

— Ţi-a spus Sergio, sau ţi-ai format azi, astă-seară, impresia asta ?

— Să-l lăsăm pe Sergio. Şi să nu te simţi judecat. Eu te întreb : De unde vii ? Ce legătură ai tu cu Torino, cu ceea ce faci ?

— Dacă nu eşti obosită, pot să-ţi spun de-a fir-a-păr cine sînt.

— Sînt obosită şi e tîrziu. E aproape miezul nopţii.

— Se spune că e ora confidenţelor.

— Ţii aşa mult la asta ?

— După aceea ne vom despărţi cu un fel de gaj : aceste mărturisiri ale noastre. Chiar dacă, după cum crezi tu, n-ar trebui să ne mai vedem, această noapte napolitană ne va îmbogăţi într-un fel : vom fi mai cîştigaţi de cum eram înainte.

— Reciţi o bucată din ceva : o literatură care-mi displace, chiar dacă altor femei le poate place. Probabil că ai avut mult succes, spune adevărul.

— Poate că ai dreptate. Spun lucruri cam superficiale. Bine, fiindcă eşti atît de inteligentă, îţi voi spune adevărul.

— Haide, spune-l.

— Un adevăr vechi de cînd lumea. Îmi placi, te doresc, aş vrea să-ţi plac ; să te prind, şi să fiu în mîinile tale. Dar persoane ca noi sînt ca blocate, condiţionate tocmai de gustul şi de capacitatea lor de a ironiza totul : sentimentele, chiar cele autentice, ca să nu mai spun de Congres.

— În schimb, eu iau în serios chiar şi Congresul. Nu-mi place să fac o muncă fără să cred în ea. Şi cred că nici ţie.

— Să spunem atunci că ai o rezistenţă mai mare decît a mea. Ai nevoie de un avînt mai puternic pentru a executa săritura.

— N-ai ghicit, dragul meu. N-am nici un chef de săritură.

— Dar avîntul în sine eşti dispusă să ţi-l iei.

— Eşti prea obişnuit cu metaforele. Eu în schimb sînt o biată milaneză, ştearsă, cu tabieturi, fără fantezie.

— Ai multă imaginaţie, totuşi : inventezi un personaj care nu are nimic comun cu tine.

— Atunci, gata.

— Am terminat, să ne aşezăm aici, şi dacă preferi, să stăm liniştiţi. Mă mulţumesc să stau lîngă tine puţin.

În micul bar, aranjat cu mobile într-un vag stil nautic, şi luminat slab de lampioane roşiatice, erau doar trei străini care beau în tăcere. Au intrat pe urmă doi congresişti, dar nu ne-au dat atenţie, sau nu ne-au văzut. Au băut, au glumit cu voce tare, apoi au plecat. Ne simţeam bine. Într-adevăr nu mai simţeam nevoia să vorbesc ; o priveam pe Ana, verificam într-un fel afecţiunea pe care o încercam pentru ea. O simţeam închisă în sine, prevăzătoare, în aşteptare. Nu era nici o urmă de cochetărie, adică de calcul, în comportarea ei, părea să se bucure cu aviditate de ceva, de un

gînd. Mă simţeam îndepărtat, pentru moment pus la colţ, şi ştiam că trebuie să aştept. A luat ţigara pe care i-o întindeam, şi după ce s-a aplecat pentru a o aprinde la flăcăruia ce o apropiasem de obrazul ei, a ridicat capul cu o mişcare energică. M-a privit drept în faţă ; apoi a murmurat :

— Hai, poţi vorbi.

— Acum nu mai ştiu cum. Nu sînt un *juke-box*[1], pe care îl faci să meargă cînd vrei, cu o fisă.

— Te-ai supărat ?

— Nu, de ce ? Dar poate că ai dreptate tu. Ce sens are să vorbeşti ?

— Povesteşte despre tine, povesteşte-mi viaţa ta. E un lucru care se obişnuieşte, nu ? Şi cred că ţi-ar face plăcere. Dar te rog nu o înfrumuseţa prea mult, nu-mi spune că eşti prea singur. Povesteşte faptele. Dacă mi se va mai întîmpla să mă gîndesc la tine, voi şti cine eşti, oarecum.

— Eu sînt sigur că mă voi gîndi foarte des la tine.

— Nu e adevărat şi n-are importanţă. Deocamdată ştiu că eşti roman. Ca loc de naştere şi eu sînt, dar din întîmplare, cunosc foarte puţin Roma, şi nu cred că mi-ar putea plăcea.

— Nu vorbi de Roma în modul obişnuit al milanezilor ; te rog să nu-mi spui că e un oraş viciat.

[1] Tonomat (engl.).

— Dacă-ţi spun că acolo m-am născut...
— Vezi că avem ceva în comun amîndoi.
— Te numeşti Franco.
— Mă cheamă Francesco, în mod oficial.
— Îl prefer lui Franco. Te ascult Francesco.

Am vorbit despre mine, şi pentru a nu favoriza ironia Anei, am făcut-o la modul cel mai plat, ca şi cînd aş fi completat un *curriculum vitae :* studiile pe care le urmasem, oamenii pe care îi frecventasem ca băiat, între Porta Pia şi Piazza Quadrata. Liceul „Tasso", meciurile de fotbal la Parcul căprioarelor, primele sărutări la Valle Giulia. Am povestit despre mama, care mai trăieşte în Via Alexandria, de tatăl meu mort de tînăr, la care, pe cînd eram copil, îmi plăcea mai mult ca orice şapca cu galoane de şef de staţie. I-am spus de ambiţiile mele literare, stimulate de un modest succes la Littoriali („ba da, imaginează-ţi, am fost lictor pentru critică literară") ; am vorbit despre debutul meu în gazetăria literară. (Erau micile gazete de la GUF[1], micile proze ambiţioase, pline de aluzii misterioase şi fără conţinut, unde se ascundea, nepedepsită, veleitatea noastră de a fi deosebiţi, cel puţin în ton, faţă de limbajul grandilocvent şi brutal al ziarelor regimului ; era admiraţia pentru poeţii ermetici, opusă nebuniei unui război care din zi în zi, în timp ce îl trăiam apărea tot mai absurd

[1] Grupul Universitar Fascist.

şi pierdut...). Poate că ajuns la acest moment, am rătăcit puţin firul adevărului. Am vorbit despre perioada aceea ca şi cînd la un moment dat existenţa mea s-ar fi frînt într-un fel, s-ar fi rupt : de cînd încetasem de a mai scrie şi de a mă mai ocupa în mod activ de literatură. Am vorbit ca despre un eveniment care ar fi lăsat urme, un semn dureros în viaţa mea ; ca şi cum aş fi vrut să dau de înţeles că încă îmi făcea rău.

— De ce ai încetat să mai scrii ?

— Fiindcă mi-a lipsit încrederea în mine şi curajul de a aştepta. Trebuia să mă fi aruncat în aventură ; sînt oameni care ştiu, care pot s-o facă, eu însă a trebuit să mă gîndesc la cîştigarea unui salariu, să-i ajut pe-ai mei, cînd tata a murit pe neaşteptate. Toate acestea par scuze, ştiu, dar cînd se întîmplă, nimic nu se poate opune. Micile necesităţi, micile fapte ne tîrăsc cu ele. Mai scriam încă, pentru mine, am continuat să scriu, să notez, dar în felul ăsta nu foloseşte la nimic. Pentru mine la douăzeci de ani literatura trebuia să fie o angajare totală ; sau trebuia să o reneg.

Dac-aş fi fost sincer ar fi trebuit să mărturisesc că mai tîrziu, ca şi atunci, nimic nu m-ar fi împiedicat să mă dedic genului de studii şi activitate pe care îl iubeam. Mă lăsasem ademenit de alte lucruri, mai la îndemînă, chiar şi de un concurs pentru un post de funcţionar într-un mare Institut de asigurări, unde am stat ceva mai mult de un an. Trebuia să fi mărturisit că eram grăbit să ajung undeva,

nu conta unde, să mă caţăr pînă la cea mai înaltă treaptă, oricare ar fi fost perspectiva care s-ar fi oferit privirii mele avide. Dar m-am obişnuit, chiar şi cu mine însumi, să nu mai povestesc faptele ci o legendă consolatoare, deşi nu eroică, a aspiraţiilor mele frînte ; şi am sfîrşit prin a crede în ea, ba chiar prin a mă lăsa emoţionat de ea. Şi mama mea, cînd vorbesc cu ea despre lucrurile astea, de timpurile acelea şi despre nenorocirile noastre, şi mama mea înţeleaptă şi de loc visătoare, îmi deplînge tinereţea dezamăgită ; probabil fiindcă a pierdut amintirea realităţii şi a rămas ataşată mitului soţului bun şi pierdut, al fiului bun şi fără noroc. Ar fi trebuit să adaug, cum pot s-o fac acum, că atunci cînd scriam, nu aveam nimic în mine, nimic deosebit de comunicat : aveam predispoziţie vagă, chiar o disponibilitate, şi o exaltare aproape fanatică pentru literatura în sine, pentru limbajul literar la modă în acel timp. Eu îl vorbeam chiar, vorbeam o limbă moartă. Mi-e neplăcut s-o spun, dar cred că am fost, cum sînt şi acuma, doar un cititor receptiv şi avid, capabil de a-mi aminti ce am citit şi de a reda propriile lecturi. Dacă mă gîndesc la puţinele versuri scrise la douăzeci de ani, trebuie să admit că am fost atent în special să colecţionez adjective şi analogii. Versurile mele nu erau altceva decît declaraţia lecturilor mele. Cred că sînt posesorul unui suflet nepoetic şi dispun în schimb de o remarcabilă înclinaţie polemică, de o inteligenţă raţională. Sînt convins că nu

m-aş fi lăsat în voia aventurii, datorită unui dezgust înnăscut.

— Pe urmă, am reluat povestirea, în timpul războiului am căutat să mă descurc, am obţinut unele însărcinări de gazetar, pe lîngă Comandament, am încercat să-mi salvez pielea şi sufletul, avînd în vedere că războiul nu-mi plăcea. După 8 septembrie[1], am fost ca atîţia alţii, un dezorientat ; am intrat în Rezistenţă pentru că nu aveam de ales, dar încetul cu încetul am participat cu sentimentul de a răscumpăra ceva : al meu şi al altora. Războiul s-a sfîrşit, şi eu m-am trezit prins de politică, şi mi-am angajat în ea tot entuziasmul, nu numai al tinereţii, dar şi pe cel al unei fantezii neîntrebuinţate care îşi găsea, în sfîrşit, menirea. Tu nu-ţi mai poţi aminti, nici nu-ţi poţi imagina ce au fost acele luni, acei cîţiva ani după Eliberare ; cînd ni s-a părut că întreaga lume trebuia refăcută, cu ajutorul politicii. Eram comunist, natural...

— Şi acum nu mai eşti, natural...

— De ce repeţi „natural" ?

— Nu e o insinuare. Dacă ai mai fi comunist nu ai avea postul pe care-l ai. Şi pe urmă : cea mai mare parte a oamenilor ca tine, intelectualii, literaţii... am cîteva cunoştinţe, ştii... cea mai mare parte au fost comunişti şi nu mai sînt.

[1] La 8 septembrie 1943 Italia capitulează necondiţionat alăturîndu-se aliaţilor.

— E uşor de explicat. Atunci acela era drumul just...

— Eu, dacă aş fi fost comunistă, aş mai fi şi acum. Dar sînt destul de aproape. Sînt socialistă, cel puţin în felul meu.

— În felul meu, sînt şi eu. Dar poate că e un fel greşit. În orice caz îmi place că gîndeşti aşa. Te simt mai aproape şi doresc să te cunosc mai bine. Totuşi să nu mă judeci în grabă şi, am impresia, cu ironie. De ce nu mai sînt ? A fost o treabă mai degrabă complicată, nu un act de convenienţă, crede-mă. Un caz de conştiinţă ? O maturizare ? Nu ştiu bine. Ştiu că a fost o ruptură dificilă, chiar dureroasă, dacă vrei. Şi poate deveni un traumatism, o pierdere a echilibrului... Aş putea să-ţi povestesc cu de-amănuntul ce anume m-a dus întîi la nevoia izolării, apoi, la căutarea altor căi. Dar e o poveste lungă, ce se poate spune cu altă ocazie. M-am gîndit că vom vorbi despre asta altă dată...

— E foarte adevărat că-ţi place programarea. Ai şi organizat totul : ce trebuie spus imediat şi ce rămîne pentru a doua etapă. Comod. Viaţa cu un om ca tine ar putea fi comodă. Nu există pericolul neprevăzutului ; se poate cunoaşte mereu dinainte programul de mîine...

— Rîzi de mine. Semn bun. Înseamnă că eşti dispusă să-mi acorzi puţină încredere.

— Nu rîd de tine, dar, sincer vorbind, nu-mi place prea mult acest calcul, această organizare. Treaba ta, de altfel. Legătura noastră

— spun bine ? — e valabilă numai pentru seara asta. Şi, cum nu avem prea mult timp de pierdut, te rog să continui povestea vieţii tale.

— Am impresia că nu mai pot, acum.

— Dar eu te rog. Nu da atenţie vorbelor mele ; crede-mă, un lucru mă interesează în mod sincer. Ceea ce îmi spui despre tine, despre viaţa ta, mă interesează mult, şi abia aştept să ajungi la ultimul capitol...

— Care anume ?

— Capitolul de acum. Să ştiu puţin mai bine ce fel de om eşti, acum. Ce a devenit, pe dinăuntru, băiatul acela simpatic, puţin poet, puţin studios, care ai fost... Continuă, te rog.

Eram prost dispus, întors pe dos. („Puţin poet, puţin studios" : nu înţelesese nimic. Era o încrezută : „eu aş mai fi şi acum..." Şi era plină de ironii. Am înţeles, am înţeles. Mai bine să nu continui. După puţin timp o astfel de femeie devine insuportabilă. Păcat, fiindcă îmi place.) Pierdeam orice avantaj în faţa ei, în sfîrşit ; şi îmi pierdeam dorinţa de a contraataca, de a o învinge pe terenul alunecos al ironiei mondene, întîlnită în rubricile revistelor ilustrate. Mă cuprinsese o indispoziţie asemănătoare cu aceea de la un examen, sau ca atunci cînd te afunzi în vise încîlcite legate de examenele ce le ai de dat. În fond mi se părea că nu mai ştiu nimic nici despre mine. Am reluat povestirea cum am putut mai bine :

— Am fost prins de politică, fără a avea nici pasiunea, nici temperamentul unui om politic ; eram mai degrabă un cercetător, un observator, dacă vrei. Scriam articole de politică, dar cu un rest de cochetărie şi de preocupări literare, care le făcea slabe sau chiar dubioase. Am fost împins spre studii mai potrivite curiozităţii mele, spre sociologie. Am obţinut o bursă de studii, am făcut o călătorie în America. Cursuri de specializare, conferinţe : simplism şi specializare, încredere şi teamă, toate la fel de copilăreşti ; metode ştiinţifice şi mentalitate de diletanţi. Asta am găsit în America. A fost totuşi o experienţă fructuoasă. O experienţă care m-a condus de altfel la Orelli, la Torino. M-am dus acolo fiindcă mi se părea că aş fi putut să mă dedic unor lucruri importante, să experimentez cu adevărat, să-mi pun în practică cunoştinţele. În schimb...

— În schimb ai făcut carieră. Adio marxism, adio studii sociologice. Lupta pentru carieră. Înţeleg...

— Nu-i chiar aşa de simplu, am răspuns puţin enervat. Dar fără îndoială, am adăugat cu un efort de ironie, faptul că eram bine plătit...

— Am impresia că te-am supărat, scuză-mă.

— De loc, te-nşeli. Am intrat la Orelli, am părăsit Roma, şi fiindcă mi se părea că în oraşul meu tot ceea ce îmi plăcuse nu mai avea sens. Dacă te îndepărtezi puţin de Roma, şi o priveşti cu ochiul unui străin, devine un

oraş fascinant dar de nelocuit. Trebuie să-ţi mai spun că vechile mele obiceiuri, cînd am încercat să le reiau, mi-au dat senzaţia înstrăinării şi aproape a persecuţiei, a repetiţiei obsedante. Amici, cunoscuţi, vizite, întîlniri inutile, proiecte inutile : o plictiseală enervantă, un ritm ce te ameţea, fără ţintă, ca un dans frenetic, care încetează apoi şi nu-ţi lasă bucurie ci numai oboseală. Mai adaugă cîteva poveşti cu femei, poveşti romane ; iubirile acelea care vin şi se duc, sau spre care mergi şi de care apoi fugi.

— În privinţa asta am şi înţeles că eşti nestatornic.

— Nestatornic, nestatornic : e o acuzaţie veche pe care o adresează femeile bărbaţilor. Pe mine mă oboseşte să văd că totul, într-o relaţie devine previzibil, automat. La un anumit moment ai dori o înţelegere absolută, şi nu realizezi decît o încredere, o intimitate. Ai dori o anumită elevaţie...

— Pe naiba, nu ceri puţin. Dar poate ai dreptate ; în teorie ai dreptate.

Am mai continuat cîteva minute să vorbesc despre mine. Ana mă asculta cu atenţie. Nu spuneam minciuni, rămîneam în schema adevărului biografic ; dar accentuam puţin culorile ; ba le întăream, ba le estompam, amestecam puţin elementele de fond ; cum se face în general cînd vorbeşti despre tine însuţi ; cînd te aşezi în faţa oglinzii unei alte persoane şi în mod instinctiv îţi aranjezi cravata, îţi îndrepţi puţin părul, îţi schimbi poziţia. Chiar

şi erorile şi părerile mele greşite, în timp ce le povesteam, deveneau patetice şi acceptabile. Astfel ambiţia mea de a mă ridica şi de a cîştiga bani şi consideraţie căpăta caracterul unei angajări morale. Mă spovedeam din plăcere Anei, şi înţelegeam că ea cunoştea jocul. Dar nu-mi păsa, deoarece cu cît o descopeream mai războinică, cu atît mai mult vroiam să-i plac, s-o şochez. Ba chiar atunci, privind-o în ambianţa avantajoasă a semiîntunericului, descopeream dacă nu frumuseţea, cel puţin darurile ei promiţătoare de femeie, şi parcă nu-mi mai aminteam să fi încercat şi în alte dăţi, pentru alte femei, aceeaşi impresie.

Privind-o încontinuu, obligînd-o să accepte această insistenţă, uitam firul povestirii ; am făcut un ocol mare în jurul figurii lui Olga, am îndepărtat-o în timp, am înceţoşat-o, am învăluit-o în fumul unui sentiment diluat, şi deodată m-am oprit. Am făcut-o printr-o întrebare concluzivă :

— Şi tu ?

— Eu ? Am să-ţi spun un singur lucru pe care nu-l ştii ; ca mulţi alţii de altfel, obişnuiţi să mă vadă mereu singură : sînt căsătorită.

A tăcut, ca pentru a verifica efectul pe care-l avea asupra mea declaraţia aceasta. Dar eu a trebuit să exagerez exclamaţia, repetată, care mi-a scăpat, pentru a exprima totodată uimire şi ciudă. În realitate nu am fost de loc surprins.

— N-ai auzit niciodată vorbindu-se despre asta ? reluă Ana. În ambianța noastră bîrfa apare repede.

— Ca să fiu sincer, nimeni nu mi-a vorbit despre tine. Auzeam pe cîte cineva spunîndu-ți doamnă, dar ai aerul unei fete...

— A unei fete bătrîne, stenodactilografă, secretară, licențiată, știe engleza și franceza, milaneză, serioasă, prezență plăcută...

— Dacă e un anunț pentru căutarea unei slujbe îți răspund : angajată imediat în cele mai bune condiții. Dar spune-mi : stai cu soțul tău ?

— Bineînțeles că nu. Am avut un fel de soț. E o poveste urîtă, penibilă. Aș vrea să te scutesc de ea și să mă scutesc și pe mine.

— Te rog...

— Sînt obosită. Altă dată.

— Doar cîteva cuvinte.

— Nu se poate spune în cîteva cuvinte. Acuma vreau să mă duc să mă culc. E foarte tîrziu. Mîine, poate, îți voi spune. Deocamdată nu-ți imagina lucruri prea romantice. Și tu ai nevoie să dormi ; ba chiar ai nevoie să te gîndești la referatul tău. Spune-mi, vei pleca de la declarația lui Guattani ?

— De ce ? Nici nu știu ce a spus.

— După mine n-a făcut altceva decît să rezume cu neobrăzare faimosul eseu al profesorului Savonuzzi. L-ai citit, nu ?

— Drept să-ți spun eu nu i-aș spune faimos. Ție îți place ?

— Foarte mult : lucrurile pe care le spune Savonuzzi mă interesează mult, și chiar el, personal, mi se pare un personaj fermecător.

— Prea bine, se pare că sosește mîine. Așa încît mîine e inutil să mă arăt. Vei sta în jurul celebrului Savonuzzi și te vei lăsa fermecată de bună voie.

— Ești mai degrabă invidios.

— Nu, sînt gelos.

Ana a rîs, și era adevărat că simțeam gelozia — sau invidia — cum îmi pătrunde în suflet. Deoarece Savonuzzi valorează fără îndoială mai mult decît mine, în toate privințele, și nu-mi place s-o mărturisesc.

Ne-am îndreptat spre hol, spre ascensoare. Eram ușor indispus din cauza evocării lui Savonuzzi și agitat dinainte de povestea pe care Ana urma să mi-o spună a doua zi, și chiar puțin dezamăgit. În fond sînt un burghez și nu mă încred în situațiile nesigure. Îmi fusese de-ajuns ca Ana să spună „un fel de soț", pentru ca imaginația să mi se tulbure, silindu-mă la presupuneri echivoce. M-am gîndit mai tîrziu că Ana era probabil una din acele femei care în nevoia lor de libertate au un fel de vocație pentru situațiile dezordonate ; care au iubiri nefericite pentru că nu li se potrivește o legătură fericită. Care caută să scape de reguli. Mă gîndeam că poate ea și soțul ei se despărțiseră fiindcă ea îl înșela. Îmi treceau prin minte lucruri de genul ăsta. N-am ce spune : chiar în momentul în care mă înflăcăram pentru ea, începeam să o jignesc, să nu

o respect în gînd. Dar mă indispusese probabil admirația ei pentru Savonuzzi.

La etajul patru am coborît și eu din ascensor. Ana a făcut nu cu capul, dar nu a îndrăznit să spună nimic în prezența omului de serviciu. Pe coridor mi-a șoptit :

— Fii serios, nu-mi crea neplăceri.

— Te însoțesc pînă la ușa camerei tale.

I-am luat cheia din mînă, am deschis ușa, am lăsat-o să intre prima. Ea a rămas în prag, ca pentru a-mi arăta că nu se teme ; mi-a întins mîna :

— Noapte bună Francesco. Mulțumesc.

Doream s-o sărut, și am încercat ; mi-a rămas o clipă în brațe, dar nu i-am întîlnit decît buzele strînse, împinse copilărește înainte, și am încercat degeaba să le deschid cu forța. Eram într-o stare de nesiguranță : vreau să spun că nu știam dacă trebuie să insist sau nu. Dar Ana, pentru a mă convinge, mi-a arătat fața obosită, somnoroasă ; mi-a confirmat murmurînd că îi e foarte somn, și mi-a acordat o mîngîiere indulgentă pe obraz, pentru a mă liniști, și pentru a-mi spune „fii cuminte".

Și eu eram foarte somnoros, și nu aveam în fond în clipa aceea nici cea mai mică dorință de a juca rolul masculului agresiv. Totuși, am adormit greu. Mă gîndeam aproape cu aceeași neliniște la întîmplările zilei, la Congres, la discursul pe care trebuia să-l pronunț, a doua zi, în sfîrșit, la Ana. Pînă la urmă, mi s-a părut că de Ana nu îmi pasă prea mult și că între noi fusese obișnuitul duel dintre un bărbat și o femeie, în atmosfera unui Congres. Așa se întîmplă aproape întotdeauna. Poate că face parte din organizația congresuală prezența unei femei frumoase asupra căreia să se concentreze atenția cuiva.

În timp ce somnul punea leneș stăpînire pe mine, în timp ce picioarele și brațele îmi adormiseră m-am gîndit deodată la soțul Anei, aproape cu satisfacție. Ea avea povestea aceea, pe urmă o mai avea și pe cea cu Sergio, individul acela atît de slab și la corp și la fire. Eu o aveam pe Olga, neliniștită, frumoasă și trecută, care probabil mîine mă va chema la telefon, va plînge, și mă va anunța încă o dată cu vocea ei surdă că ei nu-i mai rămîne decît moartea. Sărmana Olga. Mă gîndeam că ea își propunea moartea ca pe un fel de calmant neexperimentat încă, ea care le încercase pe toate celelalte.

Dar dimineața m-am trezit ca un băiețandru îndrăgostit, cu chef de cîntat în timp ce se rade, și se gîndește la „ea" ca la un lucru cu care viața îi este datoare ; o promovare pe merit, o „țîșnire". Astfel, în dimineața aceea, eu care nu mai eram chiar așa tînăr, presimțeam că voi primi ca medalie, o femeie extraordinară.

Cu siguranță o voi avea. Poate chiar în seara asta. Mă gîndeam că, puteam s-o am poate aici, pe patul acesta mare, de două persoane, în seara asta ; și mă simțeam înflăcărat. Patul acela absurd, acoperit pompos cu mătase cenușiu-argintie, ca și perdelele și foto-

liile, a trezit în memoria mea ceva, o amintire colorată, două versuri ce zburau ca panglicile :

Pentru a dragostei bătălie
Cîmpul de fulgi.

Era din Gongora ? Odată știam lucrurile astea, care în schimb acum îmi veneau îndărăt ca o mîncare rău digerată. O fi chiar așa *campos de plumas ?*

III

Programul stabilea pentru ora nouă începutul lucrărilor zilei a doua, dar cînd am sosit la Expoziția de la Oltremare, spre nouă și jumătate, sala adunărilor prezenta un aspect mai degrabă dezordonat. Nimeni nu era așezat pe locul lui ; participanții se adunau și se desfăceau în grupulețe fără astîmpăr în diferite puncte ale sălii ; unii congresiști se plimbau cîte doi, discutînd, de-a lungul intervalurilor laterale ; mulți alții se strîngeau sau se grupau în fund, spre scenă, unde era aranjată masa prezidențială și lîngă aceasta, tribuna vorbitorilor. Cîțiva muncitori, în salopetă albastră, aranjau cabluri lungi pe sub masă, alții puneau lămpi și reflectoare în amîndouă părțile și le încercau încontinuu, aprinzîndu-le și stingîndu-le. Un ins dădea ordine, sau mai degrabă striga ca și cînd spera să se facă înțeles de muncitori, care în schimb își făceau treaba fără să le pese. În sfîrșit l-am zărit pe Fiaschi într-un grup și m-am dus spre el ca și cînd aș fi fost fericit să regăsesc o figură cunoscută după o lungă perioadă de singurătate.

— Ce bine, i-am spus, credeam că sînt în întîrziere ; am luat un taxi văzînd că autoca-

rele plecaseră. Nu văd însă nici un semn de începere.

— Încep vreodată şedinţele unui congres la oră fixă? Azi-dimineaţă, imaginează-ţi, a fost de ajuns să se împrăştie zvonul că la deschiderea şedinţei scena va fi televizată pentru ca aşa-numitele lucrări să treacă pe planul doi.

— Televiziunea? Ce plictiseală, am spus.

— Bravo, mă aşteptam că ai să spui şi tu aşa. Nu-i unul care să n-o fi spus-o, dar nimeni nu iese din sală de frică să nu înceapă filmarea. Dragul meu, sînt toţi excitaţi ca nişte copii cînd se zvoneşte că o lecţie nu va fi ţinută. Dar ce spun: mai rău, par actori aspiranţi în aşteptarea probei. Vei vedea cum peste puţin vor întinde toţi gîturile ca să fie filmaţi.

— Eu nu, fii sigur.

— N-aş jura. Tu, eu şi toţi ceilalţi, cînd va fi momentul, vom face tot posibilul pentru a fi prinşi în film. Nu scapă nimeni, după cît se pare, de sugestia televiziunii.

— Chiar aşa, toţi se aşteaptă la o mărire a prestigiului.

— Cu siguranţă. Mulţi vor telefona acasă, la Milano, la Roma, la Torino, ca să spună nevestelor, amantelor sau secretarelor: „Fii atentă, uită-te bine la televizor. Voi fi şi eu." Şi soţiile norocoşilor care se vor vedea chiar pe ecran, vor primi mîine dimineaţă complimente de la droghist, de la poştaş şi de la vecină. Vor fi în sfîrşit consideraţi persoane importante.

Am continuat aşa să glumim pe tema asta şi Fiaschi, cu talentul său de mim, a improvizat parodia unui orator filmat, a bătrînei mame în faţa ecranului, înlăcrimată de emoţie („Cine ar fi spus-o, Giancarlo al meu..."), a lui Giancarlo, în fine, modest în mijlocul gloriei, care va povesti pe urmă: „Imaginaţi-vă, eu nu voiam. Pentru mine e un caraghioslîc. Dar m-au luat prin surpindere. Şi să ştiţi că scena era mult mai lungă, au filmat tot discursul meu, dar cei de la Roma, ştiţi, ştabii de le televiziune, au dat ordin să fie tăiată..." Fiaschi a jucat această ultimă scenă la perfecţie: a pus în ea toată vechea neîncredere a celor din nord pentru „cei din Roma", amara certitudine a diferiţilor Giancarlo, a licenţiaţilor de la Universitatea Bocconi, a oamenilor „serioşi" în sfîrşit, de a fi atacaţi sau batjocoriţi de ştabii şi intelectualii romani.

Reflectoarele, cablurile, telecamerele au fost aranjate definitiv. Deputatul Tarantola, jovial şi autoritar, s-a instalat în mijlocul mesei prezidenţiale, au apărut autorităţile locale, personaje îmbrăcate în negru, cu părul negru, mustăţi negre, cu expresii exagerat de severe; secretarul s-a apropiat de microfon şi, cu vocea sa solemnă şi exercitată, de tînăr credincios al misticii administraţiei de întreprinderi, încrezător în relaţiile umane şi în liturghia congresuală, a invitat pe toată lumea să ia loc, comunicînd, cu un accent ce devenea tot mai entuziast că, peste puţin timp, Televiziunea va începe filmarea. „Datorită cerinţelor progra-

mului de care noi toţi ne dăm bine seama, a spus el, direcţia Televiziunii şi-a exprimat dorinţa de a transmite telespectatorilor o parte din cuvîntul de deschidere pronunţat ieri de onorabilul Tarantola, pe care deci Preşedintele nostru se pregăteşte cu amabilitate să-l repete. Asta arată, a încheiat entuziastul tînăr, că tematica lucrărilor noastre se încadrează în cele mai actuale cerinţe ale informaţiei şi se prezintă, cu datele şi implicaţiile sale sociale, atenţiei îndreptăţite a guvernelor şi a opiniei publice." A adăugat că desigur adunarea va fi obiectul diferitelor cadre de film astfel încît toţi vom avea satisfacţia de a ne vedea pe ecran în aceiaşi seară, la sfîrşitul telejurnalului. Acest anunţ a fost chiar aplaudat de un mare număr de congresişti. Eu eram, printre aceştia, cel mai nerăbdător, nu din cauza filmării de la televiziune, ci fiindcă spionam cu nelinişte sosirea Anei. În sfîrşit ea a apărut pe scara de la intrare şi văzînd gestul meu, s-a apropiat şi s-a aşezat între Fiaschi şi mine. M-am liniştit imediat, mulţumit de a-i atinge uşor cotul cu cotul meu, de a-i observa cu o atenţie plină de dragoste profilul, linia zveltă a gîtului ; parfumul uşor al fiinţei sale mă tulbura în mod plăcut. Nu puteam să-i spun nimic, îmi ajungea, din cînd în cînd, să găsesc în privirea ei un fel de acord. Fiaschi a avut grijă să dea conversaţiei noastre şoptite un ton prietenesc şi degajat, şi cu observaţiile sale spirituale provoca surîsurile Anei.

De îndată ce onorabilul Tarantola a terminat discursul rostit pe dinafară, telecamerele s-au îndreptat spre noi, spre sală. Simţind că luminile reflectoarelor treceau peste feţele noastre, am încremenit şi eu o clipă într-o expresie de seriozitate abstractă ; m-am gîndit că Olga probabil va vedea scena pe ecran şi mă va recunoaşte, făcînd două observaţii urîcioase ; prima „Trebuia neapărat să apari alături de o femeie" ; şi a doua : „Aş vrea să ştiu cine e fasonata aia, de altfel foarte prost pieptănată".

În sfîrşit secretarul a anunţat că peste zece minute adunarea va relua lucrările. Ca nişte elevi la sunetul clopoţelului, comentînd cu o aprindere abia reţinută episodul televiziunii, toţi au roit spre ieşire. În timp ce şi noi trei ne îndreptam spre bar, mi-a venit o idee. I-am rugat pe Ana şi pe Fiaschi să mă aştepte, şi după ce am găsit un telefon, am chemat filiala napolitană a lui Orelli şi am obţinut cu uşurinţă de la director permisiunea de a mi se pune la dispoziţie un automobil. La ora treisprezece îl voi găsi în parcajul Expoziţiei. Apoi i-am scris un bilet Anei rugînd-o să mă aştepte la ieşire. Am venit din nou lîngă ea, i-am dat biletul fără ca Fiaschi să observe, dar mă gîndeam că într-un fel oarecare trebuia să-mi asigur complicitatea prietenului meu pentru ca nu cumva să ne urmeze la ieşire.

Ne-am întors în aulă, am ascultat un raport pe care l-am urmărit cu atenţie deoarece îmi putea da prilejul unei replici. Secretarul a pronunţat numele meu ; Ana mi-a strîns mîna pe

furiş pentru a mă încuraja, iar eu m-am îndreptat, plin de confuzie şi de nervozitate, către tribuna vorbitorilor. Pregătisem cu oarecare grijă, înainte de a pleca din Torino, un rezumat al referatului meu, ceea ce oratorii numesc scăriţa, şi dacă m-aş fi ţinut de ea aş fi pronunţat un discurs într-un perfect stil congresual şi conform, nu directivelor, ci intenţiilor celor de la Orelli, chiar ale preşedintelui său, Cavalerul Muncii Giorgio Usai ; acele intenţii pe care eu mă străduiesc, cu multe şanse, să le ghicesc, şi pe care le expun apoi şefului meu ca şi cînd ar fi exact ideile sugerate de el, şi în această abilitate de curte a mea consistă principalele merite şi norocul meu de funcţionar. Dar, urcat pe scenă, puţin dezorientat în faţa a trei sute de ascultători care ştiau sau îşi imaginau dinainte ceea ce aveam de spus, am căutat faţa Anei şi am luat-o drept punctul meu de sprijin şi aproape unica ţintă a elocvenţei mele. Ea îmi surîdea ca pentru a-mi da curaj ; mă simţeam cuprins, atins de simţămintele ei, care, în acele clipe, erau la fel cu ale mele : o promisiune sau o speranţă de dragoste.

În timp ce desfăşuram cu prudenţă firul unui început oarecum uzual, am simţit cum se naşte în mine ispita de a vorbi pentru Ana, ca şi cînd ceilalţi n-ar mai fi existat. Datorită acestui impuls, m-am simţit deodată combativ şi neînfricat : cuvintele îmi veneau de la sine ; idei adormite de mult şi cam nesigure se ordonau fugărindu-se într-o direcţie neprevăzută. Scăriţa nu mai îmi servea : puteam să merg

înainte cu uşurinţă. Cu siguranţă că stătea rătăcită în fundurile conştiinţei mele, de unde am scos-o, îndoiala pe care am exprimat-o imediat asupra sincerităţii noastre, adică asupra sincerităţii intervenţiei întreprinderii ; se agita în mine, şi a sfîrşit prin a se elibera şi a se exprima, cunoaşterea ipocriziei şi a egoismului patronilor ; cărora noi, am proclamat cu o oarecare vehemenţă ce nu înceta de a fi sinceră în timp ce era şi retorică, noi intelectualii care lucrăm în industrie, dotaţi cu cultură şi cu spirit de adaptare, cu o variabilă bună-credinţă, le elaborăm o ideologie decentă şi cărora le acordăm o moralitate ; noi, am mai spus, ca nişte meşteri rafinaţi, modelăm pe prova navei patronale un fel de sculptură, în chip de altruism, de solidaritate socială şi de înţelegere.

Mi s-a părut că aud în sală, în acest moment, un murmur de surpriză, sau de dezaprobare. Ana, căreia i-am adresat o privire plină de promisiuni, ca un toreador ce se întoarce spre frumoasa lui după o serie de „figuri“ reuşite, Ana făcea cu capul un gest de aprobare, mîinile sale s-au ridicat din poală ca şi cînd ar fi vrut să aplaude. Atunci m-am azvîrlit cu vocea în marea neliniştilor mele : le căutam, le scoteam afară irizate şi strălucitoare ca pe nişte adevăruri cucerite prin suferinţă.

Am insistat în a lua în rîs însăşi capacitatea noastră instrumentală, zadarnica chinuire de a fi instrumentalizaţi, deoarece, am spus, făcîndu-ne iluzia de a merge de la deţinătorii de capital la cel ce munceşte, ca purtători ai

unui mesaj de o înaltă mediaţie, ne mişcăm în fond în direcţia greşită. Sau mergem, am mai spus, cu ochii legaţi de convenienţă, avînd ochelarii de cal ai patriotismului de întreprindere ale căror simboluri şi lozinci le inventăm noi înşine.

Nu ştiam cum am să sfîrşesc, simţeam că e o coborîre rapidă şi că frînele funcţionau prost. Am continuat să alunec în jos, ameţit de îndrăzneala mea, asemenea alergătorului ciclist care fiind victorios pe culme, se lansează în ultima coborîre. Dar nu înţelegeam dacă mă aştepta sosirea victorioasă, sau căderea dezastruoasă. M-am gîndit la faţa lui Usai pentru o clipă, dar pe urmă m-am oprit pe cea a Anei. Privind-o, parcă auzeam în urechi : „hai, înainte, curaj..."

Limbajul nostru — am continuat — şi de aceea însăşi faptele noastre, în interiorul complexului productiv, rezultă ca fiind condiţionate de însăşi cultura noastră (poate am numit-o clasică, poate i-am spus de clasă) ; fără să vreau sau aproape am afirmat că noi eram şi faţă de cei din interiorul fabricii nişte „convingători din umbră". Noi insinuam moralitatea dubioasă a unui interes reciproc inegal... Am revăzut faţa severă a lui Usai, am privit pe furiş pe cea a deputatului Tarantola ce devenise neobişnuit de rece, ca de marmură, ţeapăn din cauza supărării. Am încercat cu disperare să frînez.

E adevărat că, am adăugat, e aproape imposibil pentru noi să stabilim un contact real cu

muncitorii. Orice bunăvoinţă a noastră e contracarată de bănuiala lor instinctivă, de neîncrederea faţă de noi, sau de-a dreptul de ura lor. Chiar cînd ne mişcăm în direcţia lor, ei ne resping numai cît ne văd feţele, cît aud accentul nostru curăţit de inflexiunile dialectale. Sau acceptă să comunice cu noi doar pe terenul neutru al minimelor negocieri...

Acesta a fost ceva mai mult decît un preludiu, o premiză ce trebuia să condiţioneze restul discursului meu. El pe scurt s-a desfăşurat demonstrînd că teoriile noastre asupra timpului liber, de exemplu, nu erau altceva decît o sofisticată mistificare a intenţiei patronale de a prelungi propria intervenţie şi propria influenţă ideologică, nu numai economică, dincolo de timpul acordat muncii propriu-zise. Acestui singur criteriu îi răspundeau, în fond, după mine, serviciile sociale, bibliotecile de fabrică, cercurile culturale : aceste instituţii, am spus, vor avea un sens doar cînd gestiunea lor, controlul lor vor fi în mod efectiv la paritate ; cînd într-adevăr interesul pentru dezvoltarea culturală a personalului întreprinderilor nu va fi doar un pretext, o aparenţă goală. Şi admit, am spus, frînîndu-mă încă puţin, că probabil, azi, clasa muncitoare nu e capabilă încă să intervină cu autoritatea ce-i revine ; cum nu e capabilă — decît doar în termeni demagogici — de a elabora o teorie proprie mai bună ca a noastră. Lucrurile astea şi multe alte de genul acesta, care în substanţă se îndepărtau de tema pe care mi-o fixasem, le-am spus în ziua aceea,

căutînd mereu figura Anei, vorbind pentru ea. Ei îi adresam, în termeni de problematică sociologică, un adevărat discurs de dragoste.

Ca toate discursurile de dragoste, și al meu se hrănea din sugestii autobiografice: fiindcă, fără să vreau, mă întorceam cu pasiune la acea epocă a tinereții mele, pe care ea, aproape, îmi reproșase că am uitat-o. Dacă exista vreo stîngăcie în pasiunea discursului meu, era vorba de stîngăcia unui om matur care vrea pe neașteptate să regăsească pasul, atitudinea tinereții. Nu mă întrebam dacă ea înțelege aspectul de pretext al discursului meu; în acel moment afectarea sentimentală pe care Ana mi-o inspira devenea totuna cu necesitatea mea de a exprima o stare sufletească căreia de atîția ani îi interziceam să ajungă la un alt gen de formulare decît aceea a unei indispoziții generale: o neplăcere, o sîcîială, aș spune, a conștiinței încărcate.

Vorbeam pentru Ana și pentru Savonuzzi pe care în sfîrșit l-am zărit și pe care vroiam să-l irit, și puțin chiar pentru Fiaschi. Bunul meu prieten parcursese aproape același drum cu al meu și acum se afla pe același meridian, abia cu un grad latitudine mai sus, pentru plusul de comoditate morală, de mai bună sănătate și înțelepciune pe care le are. Fiaschi avea o formulă a sa, cinică și vie, pentru definirea îndatoririi noastre de funcționari intelectuali: „Noi sîntem răzătura de brînză de pe pateul lor de miliardari". Eu avusesem curajul (un curaj, pentru a spune adevărul, ce nu-mi

aparținea) de a exprima concepția sa în termeni mai puțin satirici: și acum? Ce se va întîmpla? Odată sfîrșit aș fi întors-o cu dragă inimă în sens contrar, aș fi șters bobina discursului meu. Dar acum era înregistrată în minți și pe magnetofoane.

Cînd am terminat de vorbit, am auzit în zăpăceala de care eram cuprins, zgomotul plăcut al aplauzelor: mai întîi nesigur și fragmentar, apoi mai substanțial, deși nu răspîndit uniform în toată sala. De ce colegii mei îmi arătau aprobarea lor? Înțeleseseră? Se deblocase și în ei complicatul aparat de siguranță? Mi-am dat seama mai tîrziu că provocasem numai supărări, și neplăcere, și bănuiala că fusesem împins de vanitate, căutînd un succes ieșit din comun. Între timp, trecînd prin fața mesei prezidiului pentru a coborî în sală, a trebuit să strîng mîna pe care deputatul Tarantola mi-a întins-o.

— Bravo, bravo, mi-a spus, nu pot fi de acord cu dumneavoastră, dar v-am apreciat sinceritatea. Totuși aș vrea să mai discutăm subiectul între patru ochi.

Reprezentantul Uniunii a ascuns nedibaci o amenințare sub surîsuri și complimente:

— Mă bucur. Nu știu totuși dacă președintele dumneavoastră va aproba ceea ce ați spus. Cred că ați vorbit numai în numele dumneavoastră.

Ca la comandă secretarul a afișat surîsul său profesional:

— Desigur vom trece în procesul verbal că doctorul Berti a vorbit numai în numele său.

Am înţeles că Giorgio Usai, Cavaler al Muncii, va fi îndată informat de nefericita mea îndepărtare de pe linia oportunităţii. M-am gîndit că i se va cere capul meu, dar în clipa aceea eram prea excitat, purtat pe sus, poate, de o mîndrie goală, pentru a-mi mai face griji. M-am întors în sfîrşit să mă aşez între Ana şi Fiaschi :

— Măi omule, mi-a spus acesta, ai căutat primejdia cu lumînarea. Dar ai făcut bine, chiar foarte bine.

Ana mă privea cu duioşie, cu un fel de orgoliu. Simţeam că discursul meu o convinsese mai mult decît o declaraţie de dragoste ; deoarece toate femeile sînt emoţionate şi înflăcărate de orice fel de bătălie masculină ce se dă în onoarea lor. Luptasem pentru ea, combătusem ca un cavaler viteaz în turnir, arătasem în mod public acea bravură pe care femeile o aşteaptă — aproape întotdeauna zadarnic — de la bărbaţi ; şi aveam de primit de la ea o răsplată. Mi-au confirmat-o acceptarea afectuoasă a mîinii mele care întîrzia pe a sa, culoarea mai aprinsă a obrajilor, sînii ce se profilau satisfăcuţi şi promiţători. Aş fi putut să o sărut pe gură în faţa tuturor, şi ea nu ar fi protestat.

La ora treisprezece şedinţa s-a terminat. După ce i-am şoptit Anei să se îndrepte încetişor spre piaţeta exterioară dincolo de brazdele de flori,

m-am dus să caut automobilul. Fiaschi înţelesese că nu trebuia să ne urmeze, şi mă privea cu ironie, dar i-am dat să înţeleagă că îi voi povesti totul seara, la masa de la Primărie.

Nu a fost uşor, dar în sfîrşit am găsit automobilul ; am dat drumul şoferului. Am rămas puţin la volan, aşteptînd ca invitaţii să se rărească şi o urmăream pe Ana, care cu paşi mici şi înceţi, în mod evident încurcată, căuta să evite lumea, se învîrtea în jurul şirului de autocare pentru a se ascunde mai bine, ajungînd în piaţetă. Atunci am pornit, am trecut pe lîngă ea, claxonînd cu discreţie pentru a-i atrage atenţia ; am invitat-o să urce.

S-a aşezat alături, şoptind :

— Ce vrei să faci, Francesco ?

— Să luăm masa amîndoi, departe de prietenii noştri. Nu vrei ?

— De ce mă întrebi ? De altfel nu mai ştiu să deosebesc ce vreau de ceea ce nu vreau.

Mergeam spre Domitiana :

— Drumul care duce la Roma, i-am spus Anei, dar nu te voi duce pînă la Roma, fii liniştită.

Îmi aminteam de un restaurant cîmpenesc dincolo de Pozzuoli şi m-am îndreptat într-acolo. Tăceam. Eu continuam să fiu agitat la gîndul consecinţelor pe care puteau să le aibă, la întoarcerea mea la Torino, cuvintele imprudente pe care le pronunţasem ; timp de cîteva minute nu a reuşit să mă distragă nici măcar ideea că o aveam pe Ana lîngă mine, şi ceea ce promitea prezenţa ei. Dar şi Ana tăcea,

probabil se gîndea la același lucru, sau căuta să scape de bănuiala că neașteptata mea capitulare nu era altceva decît un expedient de seducător.

Am traversat Pozzuoli în dezordinea și zgomotul copiilor, a motocicletelor, a bătrînelor ce traversau strada încredințîndu-se, probabil, protecției sfîntului Gennaro, al cărui sanctuar e aproape. Pe urmă, trecînd de clădirile industriale, după o ultimă privire către Capo Miseno, către Capri estompată de depărtare, trebuie să o iei la stînga. Mai înainte de a începe urcușul ușor care conduce la restaurant, am oprit mașina. Ana a întors încet fața și apoi și-a răsucit capul spre mine, ca și cînd am fi fost de acord că doream să o sărut. Era prima dată, și am simțit imediat că acel examen preliminar era pozitiv : căutîndu-ne gurile, cu o lăcomie grăbită, am simțit că ne placem, și că nu era necesar să mai amînăm, să creăm alte piedici.

Am mîncat pe terasa cu colonade a restaurantului unde soarele de octombrie, încă arzător, păta vesel fețele de masă și se juca printre farfurii și pahare ; îl îmblînzea briza mării ce ajungea pînă acolo sus. Aveam poftă și de mîncare și am consumat cu plăcere peștii prăjiți cu salată multă. Natural, am vorbit despre discursul meu ; eu mai eram încă tulburat (și uneori înfricoșat) și părea că într-adevăr Ana așteptase ocazia aceea, că avusese nevoie de un stimul de acest gen, pentru a-și da seama că-i plac. Ana mă surprindea prin ascuțimea observațiilor și mă înspăimînta puțin un fel de vocație polemică pe care o descopeream în elanurile ei delicioase ; de altfel eu eram stăpînit de dorință, și aș fi fost oricum de acord cu ea, i-aș fi dat dreptate indiferent ce ar fi spus.

În sfîrșit m-am îndepărtat o clipă și i-am spus hotelierului că vroiam să ne odihnim puțin : eram obosiți, am spus, ca pentru a-mi justifica cererea, după o lungă călătorie cu mașina. Între timp mă gîndeam să nu risc ceva, un refuz, un dispreț, conducînd-o pe Ana într-o cameră de hotel oarecare, de han chiar, pe care o bănuiam oribilă, poate murdară. În schimb camera în care ne-am urcat era în mod plăcut răcoroasă și curată, cu pereții văruiți în albastru, patul mare de fier, obloane verzi, închise pe jumătate, ce dădeau o penumbră de amiază cu adevărat favorabilă.

Ana s-a așezat pe pat, încă îmbrăcată și părea nehotărîtă ; se gîndea ca și mine, poate, că doream să ne iubim și că ne simțeam totuși complet străini. Dar am sărutat-o, îndelung, murmurîndu-i că vreau să o cunosc, și imediat ea a început să se dezbrace cu un fel de grabă îndrăzneață. Pe spate, cu un braț îndoit peste ochi, ca o ultimă apărare a pudorii, oferea privirii mele corpul gol, nu perfect dar agil și puternic. Frumos profilat, foarte alb, pe torsul slab, sînul se înălța și se cobora ca într-o respirație greoaie. Avea ceva puternic, o vigoare pronunțată și aspră în încheietura șoldurilor, sub talia subțire ; și mi-am pus mîinile acolo, atingînd în punctul acela, pentru prima oară,

carnea ei goală. Am întîrziat cu sărutările şi mîngîierile, de-a lungul întregului corp, nu atît din experienţă sau lăcomie de amant, cît fiindcă eram prea emoţionat şi mi se părea că nu mă pot încrede în elanul meu. Cînd am auzit-o pe Ana pronunţîndu-mi numele şi pe urmă repetîndu-l în şoaptă, pentru a mă invita, am îmbrăţişat-o, şi momentul acela, atît de asemănător tuturor celorlalte, mi s-a părut de neuitat. După aceea, în mulţumirea reciprocă, în fumul ţigărilor, am vorbit. Ba chiar, îndemnată de mine, a vorbit ea, istorisindu-mi povestea căsătoriei sale.

Era într-adevăr o poveste complicată, deşi nu foarte ciudată ; şi trebuia de multe ori, ascultînd-o, să umplu golurile, pauzele, ezitările Anei ; fie întrebînd-o, fie închipuindu-mi ceea ce nu spunea ea. Povestirea ei era mereu fărîmiţată, făcută bucăţi din cauza greutăţii pe care poate Ana o încerca mereu vorbind despre sine.

Aproape cu opt ani în urmă, cînd Ana — după socotelile mele — nu împlinise încă douăzeci şi patru de ani, şi nici nu avusese nici o aventură sentimentală mai serioasă („obişnuitele flirturi de copii") în special datorită rîvnei pe care o pusese în studiile sale (era licenţiată în filozofie : „eram puţin fanatică, pe atunci, dornică de a învăţa noţiuni şi de a trece examenele cît mai strălucitor posibil") ; la cei douăzeci şi patru de ani ai ei deci, Ana fusese

cerută în căsătorie pe neaşteptate de un coleg de universitate. Era un tînăr pe care-l cunoştea încă din timpul liceului. Ana nu încercase niciodată pentru el decît o simpatie vagă, la baza căreia se afla un sentiment neclar de milă, sau cel puţin de protejare, deoarece Gianni părea slab nu numai ca aspect, cu privirea sa neliniştită şi fugară ; se simţea în el, chiar aşa spunea Ana, un fel de greutate nelămurită de a trăi. Era dintr-o familie avută ; studiile sale erau făcute într-o totală indiferenţă, astfel încît nu reauşea niciodată să le ducă la bun sfîrşit, păreau întîmplătoare, şi nu alese dintr-o înclinaţie oarecare, ci mai mult pentru a avea o situaţie, o poziţie de prestigiu, cum e aceea de student. Mai tîrziu, în timpul căsătoriei, a început să facă comerţ cu tablouri şi mobile vechi, fiind dintre acei oameni al căror gust e superior nivelului lor de cultură. Ana respinsese mult timp propunerea de căsătorie, ce nu fusese precedată, nici justificată într-un fel, de vreun elan de dragoste ; nici măcar de întrezărirea discretă a vreunui sentiment ce putea să se acorde cu timiditatea lui Gianni. El nu-i vorbise niciodată ca un îndrăgostit, dar afirmase adeseori că are nevoie de ea. Ana nu s-ar fi hotărît dacă, cu aproximativ aceleaşi argumente ca ale fiului („Gianni are nevoie de tine"), n-ar fi intervenit tatăl tînărului, avocat celebru şi bogat, care începuse să o curteze pe Ana, să o momească, s-o convingă în numele lui Gianni. Ciudăţeniile lui Gianni (dispărea pe neaşteptate mai multe zile), proasta sa dispo-

ziţie, accentuarea apatiei sale melancolice, i s-au părut semne ale unei nefericiri cauzate de ea, de refuzul ei : şi în special acest lucru a decis-o.

— Acum nu ştiu, a spus la un moment dat Ana, dacă voi reuşi să-ţi spun tot fiindcă povestea căsătoriei mele e absurdă şi confuză.

Eu am asigurat-o că puteam înţelege, că înţelesesem fiindcă tot ce ţinea de ea mi-era drag ; şi era adevărat în clipa aceea, în care satisfacţia posesiunii se amesteca cu un sentiment de duioşie aproape protector. Tocmai datorită acestui dulce sentiment de prietenie ni s-a redeschis pofta simţurilor.

— În seara căsătoriei, a reluat mai pe urmă Ana, Gianni, cum să-ţi spun ? nu a dorit să mă îmbrăţişeze. Mi s-a părut destul de natural fiindcă eram foarte obosiţi după un lung voiaj cu automobilul. Dar acelaşi lucru s-a întîmplat cîteva seri, de-a rîndul, şi eu nu mă simţeam jignită, dar aveam un fel de enervare, un sentiment de inutilitate. Pe neaşteptate m-a luat pur şi simplu cu asalt, într-o după-amiază ; m-a posedat cu un fel de furie, de răutate, fără să se îngrijească cîtuşi de puţin, el, care era atît de delicat, de reacţiile mele, de spaima mea de fată adultă şi virgină, ce-şi imaginase cu totul altfel clipa aceea. Poate, m-am gîndit mai tîrziu, în pornirea aceea subită el îşi descărca un fel de ranchiună, o odioasă nevoie de a mă jigni. Ori de cîte ori Gianni, mereu pe neaşteptate, a repetat asaltul său, după zile de indiferenţă, a fost la fel, sau mai rău ; astfel încît

am sfîrşit prin a mă opune, ducînd cu el adevărate lupte. Gianni totuşi părea că aşteaptă rezistenţa mea, şi s-a folosit de ea ca de un pretext pentru a mă insulta mai întîi, numindu-mă ba frigidă, ba depravată, şi pînă la urmă pentru a mă evita.

— Poate, spusei eu, era un invertit.

— Poate, sau era altceva ce nu pricepeam. M-am gîndit că pentru a se apropia de mine se droga. Oricum am fost obligată să-l părăsesc, m-am întors acasă la mine, am obţinut după aceea separarea legală, şi sper, de cîtva timp, că se va putea anula căsătoria noastră. Gianni totuşi continuă să dea semne de viaţă, vine să mă vadă, ca şi cînd între noi n-ar fi decît o simplă relaţie de prietenie ; îşi spune necazurile, îmi povesteşte afacerile lui foarte încurcate de anticar. Cu purtarea sa afectuoasă şi corectă a convins-o pe mama că stricăciunea, neregula se află în mine ; cînd ne certăm mama mă face neurastenică. Nu sînt. Poate nu sînt normală prin faptul că nu reuşesc să-l urăsc pe Gianni ; îmi inspiră aceeaşi milă ca şi atunci cînd eram foarte tineri. Cînd e lîngă mine eu nu-mi mai amintesc că el e soţul meu, nu mai ţin minte nici nefericita noastră experienţă. E un prieten, slab, care are nevoie de sfaturile mele. Dar îl detest cînd se opune la desfacerea căsătoriei noastre. Într-un timp mă şantaja cu mila. Acum nu mai izbuteşte. E o fiinţă nenorocită.

Pe neaşteptate ne-am dat seama că după-amiaza era pe sfîrşite, jaluzelele deveniseră negre, pierduseră verdele transparent ce filtra lumina soarelui ; privind ceasul, Ana fu cuprinsă de grabă, de un fel de nelinişte : voia să se întoarcă la hotel cît mai repede.

— Am nevoie cel puţin de o oră pentru a mă face frumoasă.

A spus aceasta cu o inflexiune a vocii ce voia să fie copilărească şi mie mi s-a părut afectată. Eram încă întins şi o observam, cu imparţialitatea unui martor, sau mai bine zis cu indiferenţa oboselii, în timp ce se învîrtea pe jumătate goală prin cameră, cu degajare ; pe urmă s-a îmbrăcat, s-a fardat în faţa oglinzii cu o meticuloasă atenţie. Părea să fi uitat de mine, sau se comporta ca şi cînd am fi dormit de ani de zile în acelaşi pat. Mă gîndeam la asta, la ce puţin durează vraja, surpriza ; apoi se reînnoieşte, dar nu mai e acelaşi lucru ; mă mai gîndeam că femeile nu ştiu niciodată că nu ne place, în general, să prelungim imediat atmosfera de apropiere, intimitatea, cînd atingem iar pămîntul, cînd ne dăm jos din pat. Trebuie să fii cufundat în vicii, sau cuprins de o pasiune deosebită, poate, pentru a te bucura de naturaleţea impudică a mişcărilor unei femei ce se îmbracă. Noi intrăm în hainele noastre aproape pe furiş, cu rapiditate, femeile întîrzie, sînt constrînse de însăşi îmbrăcămintea lor să facă gesturi studiate, în mod ridicol lubrice. O priveam pe Ana, o observam cu detaşare, şi mă întrebam cine era, ce anume avea să pretindă mai tîrziu de la mine, ce răscumpărare, ce recompensă. Am văzut că, în picioare, drept, corpul ei nu mi se mai părea aşa de frumos ca atunci cînd îl contemplasem pentru o clipă, întins pe pat. Picioarele sale se îndepărtau puţin de la genunchi în sus ; găseam o dezarmonie, poate apetisantă, şi puţin caraghioasă, în dezvoltarea feselor sale. Ele apăreau foarte albe, ca şi sînul, deoarece era încă vizibilă pe corpul său umbra luminoasă, tiparul costumului de baie din două bucăţi pe care îl purtase mai mult timp în decursul verii. În timp ce bronzul părea tonalitatea sa naturală, părţile corpului care fuseseră protejate păreau, în penumbra aceia, lăcuite cu alb ; şi distonau.

Ea vorbea, pieptănîndu-se ; făcea proiecte, propunea o legătură, punea întrebări. Eu îi răspundeam uneori : „da, dragostea mea“, dar, de fapt, încercam pentru ea un sentiment de antipatie.

IV

Se știe ce este un banchet cu bufet, sau mai bine zis o masă servită în picioare: un fel de festivitate, după mine, oribilă, mai rea decît așa numitele *party* sau *cocktails*, în timpul cărora te învîrți cu încetineală, un adevărat *piétiner sur place*, într-o atmosferă de veselie cam forțată, mestecînd tartine și sorbind băuturi alcoolice felurit colorate și aproape întotdeauna de calitate îndoielnică. Ritualul mîncatului în picioare e în substanță de o natură mai sălbatică dacă nu chiar canibalică; solemnitatea ambianței, covoarele frumoase, tablourile înnegrite în mod nobil, ce permit o vagă și necompromițătoare admirație, tavanele fastuoase, nu atenuează, la un anumit moment, impresia de descătușare, o dată cu pofta de mîncare, a unui instinct obscur de jaf și pradă; un comportament regăsit de tabără.

Observam pe distinșii conducători de întreprinderi, șefii personalului, docenții universitari, funcționarii însărcinați cu propaganda culturală; observam doamnele cu umerii goi, cu sînii pe jumătate descoperiți și sprijiniți cu ajutorul unor ingenioase abilități mecanice; observam „autoritățile“: un subsecretar de stat,

prefect și viceprefect, asesori și consilieri; observam pe reprezentanții năsoși ai aristocrației napolitane, armatorii și antreprenorii bogați, deputații diferitelor partide; îi vedeam pe toți aceștia stînd în grupulețe, îmbrăcați în negru, un negru de doliu chiar, cravatele bine înnodate și batistele ce abia ieșeau din buzunarele hainelor, pălăvrăgind, surîzînd, cu un efort vădit de a fi amabili, și în același timp rotind ochii din cînd în cînd, spre pereții salonului de-a lungul cărora erau așezate mesele încărcate cu farfurii pline de mîncare.

Cînd a venit momentul, cu privirea strălucitoare și picioarele gata de fugă, ca alergătorii de 400 de m., aplecați deja înainte în așteptarea focului de revolver al starterului, s-au precipitat, lovindu-se, luîndu-și înainte, surîzîndu-și cu dinți de animale. Chelnerii, cei mai mulți improvizați (ușieri de la primărie, oameni de serviciu, săraci cu barba prost rasă, travestiți pe cît posibil în valeți din secolul al XVIII-lea, cu livrele albastre cu găitane, cu peruci de după care picura sudoare, și cu ciorapi albi), chelnerii distribuiau farfurii și tacîmuri. Invitații, cu priviri fulgerătoare și gesturi încete, studiate, umpleau farfuriile. Păreau a face provizii în vederea unei lungi perioade de lipsuri. Își umpleau farfuriile cu pilaf cu crevete, puneau împrejur pește și carne friptă. Cineva tresărea, observînd că sărise, dintr-o neiertată neatenție, vasul cu amestecul de macaroane; atunci, înghițind orezul, se apropiau iarăși, cu ochelarii aburiți și respirația scurtă.

Se duceau apoi să caute un colţ, o mobilă pe care să sprijine farfuria, şi în tăcere, cu neîncredere, devorau totul. Mîncau în grabă, cu febrilitate, ca şi cînd s-ar fi temut ca pe neaşteptate să nu apară pe mese un nou fel şi ei să nu mai apuce: şi într-adevăr a fost prăjitura, marele tort, imens, umplut, încărcat cu frişcă. Sătui, obosiţi, cu bărbile unse şi mustăţile murdare, cei ce le aveau, invitaţii s-au învîrtit pe urmă, luptîndu-se cu digestia, ţinînd cupa cu şampanie („E grozavă: *Veuve Clicot*" spuneau cu aer de cunoscători: „Asta, comenta un altul, e mai bună decît bicarbonatul pentru digestie"). Gîfîiau la ultimul punct, la cafea: „E posibil, auzeai spunîndu-se pe ton scandalizat, cum de nu se serveşte cafeaua". Un om de serviciu, cu faţa măslinie şi înfometată, a sesizat rumoarea: „Soseşte, soseşte cafeaua. Acu' vine." Doamnele, în strînsoarea corsetelor, suspinau refăcîndu-şi buzele: „Ce căldură, nu se poate respira". După masă grupurile s-au recompus, s-au reluat conversaţiile. Într-un colţ al salonului, subsecretarul, cu ochii languroşi, cu picioare scurte, era înconjurat de participanţi, avînd lîngă el pe deputatul Tarantola. Acesta era fericit într-un mod dezgustător, aproape lubric, de intimitatea pe care putea să o afişeze faţă de Excelenţa-sa, căruia i se adresa numindu-l Luigino: „Dragă Luigino, noi care aparţinem vechii şcoli...". Desigur eu eram lîngă Ana cu care, chiar în timp ce mîncam pilaful, în golul mare al unei ferestre, prelungeam tonul pasionat, climatul senzual al după-

amiezii, căutam să dăm fericirii noastre trecătoare de amanţi sprijinul promisiunilor şi a cererilor de garanţie. Ana adoptase deja tonul plîngăreţ al femeii ce nu vrea să fie protagonista unui episod trecător, care evită întîlnirea unică deoarece se teme ca relaţia să nu degenereze în aventură. Eu mă aventuram în promisiuni şi propuneri cam forţate. Totuşi, deşi sincer preocupat de Ana, căutam să ascult şi ce vorbesc ceilalţi; şi pentru asta am convins-o pe Ana să ne mişcăm, să ne învîrtim între un grup şi altul. Eram în mod serios îngrijorat, deoarece la intrarea mea în salon mi s-a părut că observ cîte o privire puţin binevoitoare, cîte un surîs ironic, sau o simulată neatenţie a privirilor ce voiau să evite de a mă recunoaşte.

Aveam două motive pentru a nu fi liniştit, şi pe care nu le puteam spune Anei; primul era tocmai faptul că petrecusem după-amiaza cu ea; ne sustrăsesem colectivităţii; cu aceasta făcusem un gest de sfidare şi poate consecinţele vor fi neplăcute, sau cel puţin plicticoase. Al doilea şi cel mai serios motiv al neliniştii mele consta în faptul că cu cît mă gîndeam la cuvintele pe care le pronunţasem cu atît mai mult le regretam. Nu le renegam, ba chiar căutam să mă conving că discursul meu fusese cel al unui om cinstit.

În infinita îngăduinţă pe care o încercam, pe care o încerc, ca toţi oamenii, faţă de mine

însumi, mi se părea că sînt singurul om cinstit din adunarea aceea. Ana, de altfel, la rîndul ei, făcea tot posibilul, cuprinsă de o exaltare feminină, pentru a mă convinge. Spusesem adevărul deci, dar aveam dreptul? Inventam un nou caz de conştiinţă: aveam dreptul să mă revolt, să-mi exprim condamnarea la adresa unei grupări din care primisem să fac parte, acceptîndu-i şi regulile şi morala? „Să fi fost mai tînăr, mă gîndeam, aş fi dat discursului meu dezvoltarea naturală, demisionînd de la Orelli şi reluîndu-mi locul de intelectual *engagé...*", dar acum, în acest moment al vieţii mele, unde aş fi găsit o funcţie aşa de avantajoasă ca cea de la Orelli? Şi, în special, aş fi putut renunţa să cîştig aşa cum mă obişnuisem fiind în subordinea Cavalerului Muncii Usai? Căutam să dau un pretext substanţial fricii mele, îndeplinind invers o veche operaţie de magie: adică evocam imaginea duşmanului care trebuia să mă ucidă. Dacă Usai ar fi fost în mod răutăcios avertizat de comportarea mea, şi s-ar fi supărat, o persoană pe care o detestam s-ar fi bucurat şi ar fi profitat.

Acesta era, şi mai este încă, un coleg de-al meu de la Orelli, doctorul Gianluigi Quadrotta; el dusese mereu o luptă subterană, camuflată, împotriva mea: fie din cauza geloziei ce i-o provoca o anumită libertate (libertate condiţionată de altfel) de care m-am bucurat întotdeauna la Orelli; fie din pură antipatie umană şi ideologică, Quadrotta era duşmanul meu. El aşteaptă, după părerea mea, ca eu să cad; timpul

lucrează pentru el. E mai tînăr ca mine, e sortit să facă carieră, toţi spun că vizează postul de director general; şi nu e un prost. Spune peste tot de la un timp că nu aprobă metodele mele şi printr-o reţea deasă de zvonuri, din secretară în secretară, aflasem că nu face un mister cu intimii săi din intenţia de a desfiinţa funcţia mea, şi o dată cu asta şi persoana mea. Dacă Quadrotta nu putuse să-mi facă vreun rău pînă atunci, asta o datoram faptului că faţă de mine Cavalerul Usai a arătat întotdeauna un fel de înclinaţie, o suportare binevoitoare şi totodată de neînţeles a lipsurilor mele de funcţionar: „Dumneata, dragă Berti, mi-a spus de mai multe ori, tot ceea ce faci, faci cu neplăcere, dar bine, fiindcă eşti norocos; şi mie îmi plac oamenii norocoşi". Sau în alte cazuri şi mai confidenţial: „Eşti şi un ştrengar, dar răbdare: văd în jurul meu anumite mutre, nişte falşi virtuoşi..." Denumirea de ştrengar, în limbajul amestecat şi colorat sardo-piemontez al lui Usai, era un fel de a-mi da de înţeles că el era la curent cu anumite lucruri care se spuneau despre mine în privinţa femeilor.

El mă întîlnise chiar de mai multe ori în compania Olgăi; ştia cine era, şi ar fi putut, poate, să mă prevină, să mă elibereze de o legătură ce nu era în ton cu morala oficială a firmei. Dar de partea mea era faptul că şi eu îl întîlnisem pe Coasta de Azur întovărăşit de o fată blondă, ce nu avea nici o legătură cu bruna şi grasa doamnă Usai. Astfel că îi plăcea să accentueze tonul de înţelegere, de aluzie şmeche-

rească, aproape un aer de complicitate dintre noi.

Toate acestea totuşi n-ar fi servit la nimic în ziua în care reprezentantul Uniunii i-ar fi raportat, îngroşînd puţin culorile, discursul meu de la Napoli.

Desigur Usai (mi se părea că-l şi aud) mi-ar fi ţinut un mic discurs cu dinţii strînşi, cam în felul acesta: „Dumneata reprezinţi la Napoli firma Orelli, şi cîtuşi de puţin propria persoană şi ideile sucite pe care le ai în capul dumitale de literat. Firma Orelli, să-ţi aminteşti de asta mereu, respectă toate părerile, dar nu acceptă să facă jocul comuniştilor..."

Ah, comuniştii... O sudoare rece a început să-mi îmbrobonească fruntea gîndindu-mă la ceea ce s-ar întîmpla dacă mîine cotidianul partidului...

Cînd ieşisem de la hotel pentru a mă duce la Primărie, şi chiar în timp ce mă plimbam în hol, aşteptînd-o pe Ana, iar ceilalţi colegi întîrziau în salon în faţa aparatului de televiziune, se apropiase de mine un tînăr slab, cu faţa de grec. Spusese că e ziarist şi începuse să-mi pună întrebări despre congres şi despre intervenţia mea:

— Avînd în vedere că dumneavoastră, într-un fel, aţi fost protagonistul şedinţei...

L-am întrerupt:

— Dumneavoastră, scuzaţi-mă, la ce ziar lucraţi?

— Sînt de la *Unità*. Redacţia din Napoli. Am şi telefonat la Roma. Mîine dimineaţă va apare interviul, în prima pagină, cu fotografia dumneavoastră.

— Ascultaţi: aş prefera să nu se facă atîta zgomot asupra unei întîmplări nesemnificative...

— Înţeleg, a spus maliţios tînărul, vă temeţi de consecinţe. Dar aveţi în vedere că Orelli are un nume, o tradiţie de respectat...

— Aş vrea ca Orelli să fie scoasă din cauză; mi-am exprimat ideile personale...

— Şi pe urmă, gîndiţi-vă... a continuat tînărul fără să dea atenţie precizării mele, gîndiţi-vă! Să luăm cazul în care, ca să spunem aşa, vă licenţiază. Ce s-ar întîmpla? Noi am dezlănţui o vastă campanie naţională...

— Pentru Dumnezeu...

— Sînteţi un intelectual de stînga; aţi apărat clasa muncitoare. Clasa muncitoare v-ar oferi toată solidaritatea. Ar interveni sindicatele. Nu vă faceţi griji. Veţi vedea, după ce vor citi articolul, la Orelli veţi fi temut.

— Dragă domnule, nu-mi fac nici o grijă; dar nu vreau să dau impresia că umblu să profit... în sfîrşit că doresc să-mi fac publicitate.

Discuţia se terminase penibil, eu aproape rugîndu-mă ca să nu se facă nimic, celălalt tot mai euforic:

— Cazul dumneavoastră e plin de semnificaţie. E un caz de conştiinţă. De altfel chiar dacă dumneavoastră nu vreţi să faceţi declaraţii, avem textul stenografiat al discursului, o adevărată canonadă. Bravo. În fond din punct

de vedere ideologic, dacă nu politic, sînteți mereu lîngă noi, pe pozițiile noastre, nu?

Banchetul s-a desfășurat calm, a ajuns fără incidente spre sfîrșit: masa invitaților se și rărise, printre ei apărînd la un moment dat episcopul orașului, și mulți i-au ieșit înainte, plecîndu-se pentru a-i săruta inelul, cu o înclinare rapidă și o mișcare a gîtului, cu buzele întinse, ca niște păsări ce ciugulesc fărîmiturile; banchetul deci s-a terminat fără a se întîmpla nimic neplăcut pentru mine. Dar, continuam să am impresia, hrănită de teamă, că față de mine există o mică răceală. Stricasem oarecum petrecerea, în fond, și meritam asta. Lucrul totuși mă șoca, îmi rănea vanitatea, fiindcă în general, în astfel de ocazii, sînt obișnuit cu succesul, cu cîștigarea unei simpatii rapide.

A trebuit să susțin un singur atac direct: cel al lui Ciraolo de la Montepani, cu care totuși eram mai intim, un fel de prietenie periodică, legată cu ocaziile consfătuirilor și a reuniunilor:

— Nu că vreau să-ți țin o predică, a spus Ciraolo, dar dacă aș gîndi ca tine n-aș face meseria asta. Aș sta în opoziție; altfel, scuză-mi sinceritatea, se creează confuzii periculoase.

Am replicat fără convingere că sînt modalități diferite de a sta în opoziție. Poți fi în opoziție chiar în interiorul întreprinderilor, și în interesul întreprinderilor înseși. Asta era cazul meu.

— Cu atît mai mult, am adăugat, că eu nu am făcut doar o critică, ci și o autocritică.

— Aș vrea să te văd, a replicat Ciraolo, aș vrea să te văd făcînd o astfel de autocritică în fața Președintelui tău.

— De ce nu? Sînt obișnuit să spun ceea ce gîndesc și în fața lui.

Ar fi trebuit să roșesc, atît mi se părea de evidentă minciuna în timp ce o spuneam; dar preferam să insist sprijinindu-mă pe o ostentație a stimei ce o aveam pentru firma unde lucram.

— Vezi, dragă Ciraolo, Orelli nu e, iartă-mă, totuna cu Montepani. La noi din fericire se mai poate discuta, poți avea idei.

— Asta recunosc, a admis cu tot atîta neîncredere Ciraolo, recunosc. Ferice de voi... Totuși sînt sigur că Usai al tău nu te-ar aproba. Poate mă înșel, ți-o doresc, dar povestea asta se va complica. De altfel, eu însumi, care îți sînt prieten, nu pot fi de acord cu ideile tale, și o voi afirma în public, cinstit.

Vorbele lui Ciraolo m-au impresionat mai degrabă, m-am simțit deodată obosit, cu picioarele de lemn, ca atunci cînd te scoli din pat, după o gripă. Astfel că în restul serii nu m-am despărțit de Ana și de Fiaschi. Fiaschi într-un anume sens proteja idila noastră; în timp ce Ana îmi dădea impresia că mă protejează de ostilitatea celorlalți.

Ne-am întors la hotel aproape toți împreună și am continuat pînă după miezul nopții să discutăm și să bem la bar. În atmosfera aceea

mai intimă şi cordială mi s-a părut uşor să regăsim veselia, frivolitatea de congres. Eram bucuroşi ; Ana era veselă, poate băuse mai mult ca de obicei, şi mie mi se părea că exagerează puţin entuziasmul şi interesul pentru mine, că nu se mai îngrijea să le ascundă. Eram uşor plictisit, ca din timiditate faţă de ceilalţi, dar de fapt eram bucuros, reluam mulţumit rolul meu de om „strălucitor", încetul cu încetul senzaţia că Ana se îndrăgostea de mine, după cum se arăta din privirile mîngîietoare şi aproape rugătoare, din strîngerile de mînă ascunse, mă excita în mod plăcut : era o afirmare, o victorie faţă de ceilalţi deoarece Ana le întrecuse treptat pe celelalte femei, chiar şi pe olandeza proastă şi insistentă ; Ana era frumoasă şi spirituală, era unica ; şi era a mea. Acum toţi puteau să-şi dea seama. Un nor a întunecat pentru o clipă limpezimea încrezătoare a acelui cer : şi asta s-a întîmplat cînd a apărut şi s-a apropiat Secretarul spunîndu-mi tare, cu emfaza oficială care îi era obişnuită :

— S-a înscris la cuvînt, mîine, pe tema raportului dumneavoastră, doctorul Ciraolo ; veţi avea dreptul la un răspuns, natural, dar scurt, vă rog, doctore Berti ; cinci minute. Gîndiţi-vă : avem douăsprezece intervenţii.

Şi zelosul tînăr, plin de fervoare şi de spirit organizatoric, s-a îndepărtat ridicînd mîinile în sus în semn de prefăcută disperare.

Am ridicat din umeri şi am spus prietenilor :

— Se înşală, dacă crede că am chef de replică. S-a făcut chiar prea multă vorbărie, şi vorbele nu schimbă nimic ; şi aşa şi trebuie de fapt. Să spunem adevărul, am adăugat : sîntem nişte veterani ai acestor reuniuni, şi nu am văzut pînă acum o concluzie practică, concretă, care să rezulte din ordinele noastre de zi. Sîntem de bună credinţă, asta da.

Cu aceste cuvinte am căutat să-i asigur pe prietenii mei că eu însumi nu dădeam mare importanţă la ceea ce spusesem dimineaţa.

— Tu, a spus într-adevăr un coleg, tu am impresia că ai lovit la rece, doar cu scopul de a-i supăra pe reprezentantul Uniunii şi puţin pe deputatul Tarantola.

— Desigur, a spus altul, îl cunoaştem pe Berti. Îi place să facă pe Sucitu.

Atunci a intrat în discuţie Ana ; ea a intervenit ca pentru a aminti şi a simboliza implacabila exigenţă polemică feminină ; ranchiunoasa, mărunta, pisăloaga vocaţie a femeii pentru dispută, pentru problema de onoare, pentru coerenţa nesigură, pentru antipatica misiune de a zgîndări dispoziţia bătăioasă masculină.

— Berti, a spus ea, tutuindu-mă în faţa tuturor, Berti, dacă aş şti că într-adevăr discursul tău a fost doar un pretext pentru a mînia pe cineva, nu ţi-aş mai vorbi. În ceea ce mă priveşte am luat foarte în serios intervenţia ta.

— Oh, oh, a spus De Angelis, ai convertit-o la marxism şi pe Bisi.

— O vom numi la Pasionaria, a spus altul.

— Toate femeile, a încheiat Fiaschi, sînt nişte Pasionarii, sau Ioana d'Arc.

Cu glumele astea ne-am luat rămas bun. Şi doar în clipa aceea am văzut că într-un colţ, înalt şi palid, stătea profesorul Savonuzzi. El m-a privit, sau mi s-a părut, cu un fel de dispreţ, iar mie mi-a fost ruşine de purtarea mea. Chiar şi Ana, salutîndu-l, mi s-a părut încurcată. Acum mă gîndesc că prezenţa unei persoane cu adevărat serioase, provoacă întotdeauna neplăcere, indispoziţie : într-un anume sens e provocatoare. Am evitat să intru în ascensor cu Ana şi să-i mai adresez vreun cuvînt. Ştiam că o voi întîlni mai tîrziu.

Am chemat-o de îndată la telefon, din camera mea :

— Dragă, vin la tine, i-am spus.

— Poate e mai bine să nu vii, te rog ; ar putea să te vadă cineva.

— Voi mai aştepta puţin ; peste zece minute vor dormi toţi, şi coridoarele vor fi pustii.

— Drept să-ţi spun, mi-e frică. De mine, de tine, de ceilalţi ; de povestea asta care nu ştiu cum se va termina.

— Te iubesc cu adevărat, i-am spus, ca şi cînd acela ar fi fost argumentul ce rezolva toate temerile.

— Şi asta mă înspăimîntă puţin ; simt că şi eu mă ataşez de tine : mult. Şi din asta nu văd nici un semn bun pentru mine. Tu ştii, dar te prefaci că totul e drept, e firesc între noi, ca şi cînd ziua de mîine n-ar trebui să vină nicidată. Tu vei putea uita povestea asta ; mie însă îmi va provoca chinuri şi nemulţumiri.

— M-am gîndit şi eu la asta ; am reflectat, şi m-am convins că nu e o poveste oarecare.

— Eşti obişnuit s-o spui, să o crezi poate cîteva zile.

— Trebuie să crezi şi tu. Vei vedea. Vom decide împreună.

— Ce vrei să decidem, iubitule ?

— Totul. Viaţa noastră.

— Mi-e teamă că te aprinzi uşor.

— Vin la tine peste cinci minute.

— Sîntem obosiţi amîndoi, nu crezi ? Poate mîine, după ce vom dormi puţin vom vedea totul mai clar.

Argumentul oboselii era bun şi pentru mine. Am spus cu un suspin :

— Dacă chiar nu vrei...

— Nu spun asta. Sînt foarte obosită şi probabil că şi tu eşti.

— Da, sînt obosit şi eu, dar n-aş reuşi să adorm fără să te mai văd o dată în noaptea asta. Vreau doar să te ţiu puţin în braţe, cu dragoste.

— Acum ai fi în stare chiar să-mi promiţi că vei fi cuminte, că te vei comporta cu înţelepciune.

— Dacă vrei tu, da. Important e ca să te mai văd înainte de mîine.

Speram, în fond, ca Ana să nu cedeze : o doream încă, dar eram şi somnoros, mă simţeam confuz, băusem mai mult decît de obicei, şi ştiam că a doua zi m-aş fi simţit ca o cîrpă.

Trebuia în afară de asta să ţin seama că trebuia să-i răspund lui Ciraolo ; el mă va ataca cu asprime ; dacă mă strîngea cu uşa, dacă nu ştiam să mă apăr bine, aş fi făcut o figură penibilă. Era în joc prestigiul meu, şi în afară de asta aş fi putut profita de o ocazie bună, dacă aş fi fost abil, pentru a amortiza şocul provocat. Dar Ana a izbucnit într-un rîs care a sunat răguşit în microfon.

— Într-adevăr, a reluat ea, într-adevăr ai fi în stare să fii cuminte lîngă mine ?

— Pune-mă la încercare.

— Nici nu mă gîndesc. Ascultă. Prin telefon am mai mult curaj să ţi-o spun : îmi placi, Francesco : îmi place să fac dragoste cu tine.

— Vin imediat.

Cuvintele Anei fuseseră suficiente pentru a aţîţa din nou dorinţa mea, dar în acelaşi timp îmi provocaseră o uşoară neplăcere, o contrarietate, aş spune, de natură estetică, ca şi cînd ea ar fi spus un lucru foarte vulgar, şi m-ar fi dezgustat.

Faţă de Ana continuam în mod ciudat să oscilez între dorinţă şi repulsie : acum mi se părea de dorit ca povestea noastră să se sfîrşească imediat ; acum mi se părea că puteam începe să trăiesc cu Ana momente exaltate şi gingaşe, de care credeam că am nevoie. Desigur aveam nevoie de o dragoste nouă, aşa cum ai nevoie de o haină nouă, ce ne dă imediat o senzaţie de înnoire chiar şi în interior. De prea mult timp purtam, ca să spun aşa, dragostea

Olgăi, şi haina asta era uzată, învechită ; chiar puţin murdară.

M-am băgat sub duş, apoi m-am îmbrăcat din nou, astfel ca să nu dau, cui m-ar fi întîlnit pe coridor, impresia unuia ce se învîrte pe ascuns şi în dezordine. Am mai aşteptat un moment, apoi am coborît cu prudenţă la etajul de dedesubt.

Uşa Anei era întredeschisă : în spate, în aşteptare, m-aştepta ea, învăluită într-un capot subţire : mi-a făcut semn, cu un deget pe buze, să nu vorbesc, să nu fac zgomot ; apoi a deschis braţele ca pentru a mă invita iar eu am intrat ca orbul, plin de confuzie, împins de o tresărire a sîngelui, de o imediată ţîşnire a dorinţei, de care mă simţeam mîndru în momentul acela. Mi se părea că sînt tînăr, că nu mă simt obosit. Pe urmă Ana, cînd am întins-o pe pat, a fost imediat alta decît fusese după-amiază în camera albăstruie din restaurantul de la Pozzuoli ; a fost altfel, mai dornică şi mai pasionată ; a fost ascultătoare, plină de elan, promptă. Din punctul meu de vedere a fost chiar în mod excesiv impudică (avînd în vedere că la Pozzuoli se arătase în schimb puţin încurcată şi greu de convins) în a-şi declara plăcerea şi un fel de recunoştinţă afectuoasă pentru corpul meu care i-o procura. Ana a arătat în noaptea aceea a cunoaşte limbajul pasiunii erotice ; ea poseda nomenclatura, sintaxa, jocul metaforelor îndrăzneţe şi ştia să-şi exalte propria excitaţie împreună cu emoţia sentimentală.

Nu în clipele acelea, ci pe urmă, cum se întîmplă oricărui bărbat, cred, care se simte puțin invadat de dorința femeii, de acea aviditate diferită de a noastră, și simte în felul acesta că pierde supremația, controlul partidei, tot astfel eu, între cele două Ane, aproape că o preferam pe cea de după-amiază care, goală, își acoperise fața cu brațele ; cea căreia trebuise să-i înving un fel de pudoare, și asupra căreia avusesem o victorie ușoară. Era trei noaptea cînd, extenuat și tulburat, fericit în mod neprecis, m-am gîndit că era timpul să mă întorc în camera mea, unde puteam dormi cel puțin pînă la opt ; dar chiar atunci, ca și cînd plăcerea de care se bucurase ar fi declanșat în ea un alt mecanism al pasiunii, Ana, scuturîndu-se de oboseală, a început un discurs ce semăna mai degrabă cu o lungă lamentație, o plîngere pătimașă, întreruptă adesea de un acces de lacrimi. E imposibil să redau în termenii folosiți de ea și în desfășurarea lui zbuciumată un discurs ca acela : Ana își reproșa că s-a lăsat prinsă, așa pe neașteptate, atît de nepregătită, de un sentiment care o va face să sufere. Nu exista vreo speranță că ar putea ieși ceva bun din asta pentru ea : ne vom despărți, fiecare se va întoarce în propriul oraș, la munca lui. Pentru mine, după Ana, aventura napolitană se va adăuga altora asemănătoare pe care le mai avusesem ; ea, însă, va suferi mult timp de focul regretelor și a dezamăgirii. Și chiar dacă — spunea ea — ar fi fost adevărat ceea ce eu îi spuneam pentru a o calma, și anume că vom continua să ne vedem, să ne întîlnim, la ce i-ar fi folosit asta ? La nimic : numai neliniște, gelozie, senzația umilitoare de a fi pentru mine amanta de ocazie, bună pentru a petrece *week-end*-ul împreună. Părea că asta o jignește în mod special, ca și cînd între noi — poate din cauza mea — nu se putea stabili decît un raport absolut.

Eram copleșit de plictiseală și milă, și faptul acesta mă împingea mereu dincolo de limitele mele ; cu iscusință, dușmanul mă atrăgea pe teritoriul său, înăuntrul căruia, pe urmă, trebuia să mă predau. Voiam să o calmez, să o mîngîi, și imaginația îmi sugera proiecte absurde de viață în comun, pe care le supuneam Anei, ca și cînd i-aș fi expus planul unei acțiuni coerente și practice.

— Vei veni cu mine, îi spuneam : pentru totdeauna. Eu sînt singur, înțelegi, sînt liber : am o casă unde vom putea trăi în armonie ; de îndată ce vei obține anularea căsătoriei ne vom căsători.

— Dar cum sînt posibile toate acestea ? Cum îmi poți vorbi așa, promițîndu-mi un lucru atît de important, de care aș fi foarte fericită, numai după două zile de cunoștință ? Ba chiar nu mă cunoști de loc, după cum nu te cunosc nici eu.

— Și tu, replicam, cum poți suferi în felul ăsta, cum mă poți iubi numai după două zile ? E același lucru.

— Nu glumi, Francesco, te implor : nu-mi promite mai mult decît poți face. Nu mă trata

ca pe un copil, care dacă plînge, i se promit daruri minunate, pe care nu le va avea niciodată. Nu am mintea uşuratică a copiilor şi promisiunile tale mi-ar putea face foarte rău, ori de cîte ori mi le-aş aminti. Mai bine nu mai spune nimic. Uite, am terminat de plîns ; povestea noastră s-a sfîrşit. Într-un fel oarecare am s-o scot eu la capăt ; nu-ţi face griji pentru mine.

Puteam să-i confirm că, într-adevăr, povestea noastră mergea către sfîrşit, dar nu era un lucru rău : puteam de fapt să fim recunoscători soartei, care ne dăruise două zile de dragoste.

Dar n-am fost în stare. Poate sînt mai slab ca alţi bărbaţi ; nu mai nesincer, dar mai vulnerabil faţă de manevrele tactice ale femeilor, faţă de cursele ce le întind printr-un plîns neaşteptat, faţă de înşelătoriile lor prin mila pe care o inspiră, sau faţă de absurda convenţie ce le prezintă drept fragile şi fără apărare. Astfel am început din nou să-i spun că vorbisem serios, aveam un plan întreg pe care i-l voi expune mai tîrziu.

— Ana, i-am spus, în dimineaţa asta trebuie să fiu prezent la şedinţă. O ştii. Tu nu veni, sau vino mai tîrziu. După-amiază nu mai sîntem obligaţi să rămînem. Vom lua un tren către Roma. M-am gîndit că ne vom putea opri la Roma în seara asta, în noaptea asta şi chiar mîine. La Roma vom fi liberi, vom putea vorbi îndelung, în linişte ; vom hotărî totul. Ne vom mărturisi cu sinceritate care sînt piedicile fiecăruia dintre noi, şi în ce fel le-am putea trece.

În sfîrşit am reuşit să plec. Ea stătea pe pat, stîngace şi emoţionată în goliciunea ei fără apărare acum. Şi-a acoperit pîntecul şi sînul cu cearşaful, cînd a observat că mă uit la ea. Oboseala îi ştersese de pe faţă strălucirea tinereţii, care în timpul zilei părea că se aşezase în plină glorie ; totuşi aşa palidă, cu pomeţii înalţi şi ridicaţi, cu şuviţe de păr dezordonate pe frunte, cu buzele decolorate şi fără contur, era poate mai puţin frumoasă decît în mod obişnuit, dar omeneşte mai atrăgătoare ; cerea duioşie, trezea milă, poate un sentiment adevărat de dragoste. Părea fără apărare, acum, după ce îmi dăduse totul în timpul îmbrăţişărilor ; nu mai era nici urmă de funcţionara de clasă, de capacitatea ei intelectuală aproape virilă. Era doar moale şi învinsă, maternă şi filială ; mai asemănătoare unei soţii supuse decît amantei cutezătoare : femeie, poate aşa cum un bărbat de vîrsta mea ar dori să fie o femeie.

V

M-a trezit, pe neaşteptate, în camera mea, spre opt şi jumătate, soneria telefonului: m-am gîndit în mod neclar că mă cheamă Ana; eram încă cu ea în somn şi aş fi întîmpinat-o cu vorbe pline de iubire. În schimb vocea străină a telefonistei m-a anunţat că eram chemat de la Torino. Torino: putea fi Usai în persoană (aşa repede?), putea fi Olga. M-am trezit imediat, şi am fost gata de apărare, fie într-un caz, fie în altul, cu minciuna. Era Olga. Ca întotdeauna, s-a arătat mai întîi grijulie, în felul acela matern care constituie probabil unul din nodurile cele mai trainice ale legăturii noastre:

— Ce faci? Nu te obosi prea mult. Fii atent la ce mănînci; apoi a urmat drumul devenit clasic, al conversaţiei sale. Mai întîi tonul patetic: Dacă ai şti cît îmi lipseşti. De fiecare dată mi se întîmplă aşa. Nu reuşesc să mă obişnuiesc. În sfîrşit finalul, de tip pasionat-inchizitorial. Mi-a pus întrebarea pe care se sprijină în general atacul ei: Franco, spune-mi adevărat, te-ai plictisit de mine?

— De ce repeţi prostiile astea? Ce-ţi veni? Astea sînt lucruri ce se întreabă cu noaptea-n cap la telefon?

— Franco, eşti departe de mine.

— Te cred: opt sute de kilometri.

— Nu glumi; ascultă: poţi jura că nu ai cunoscut nici o femeie, care să-ţi placă, acolo la Napoli?

— Ei asta-i! Imaginează-ţi puţin: să fac dragoste cu o congresistă; trebuie să fie un lucru monstruos...

— Cînd te-ntorci, Franco? Vrei să viu să te iau cu maşina de la aeroport?

— Nu, nici nu te gîndi; mulţumesc, în sfîrşit, dar uite că nu ştiu cînd voi sosi. Sînt aşa plictisit, dacă ai şti.

— Nu vii în seara asta cu avionul de la ora 22?

— Nici gînd. Mi-e teamă că va trebui să mă opresc la Roma, mîine.

— De ce la Roma?

— O complicaţie. O poveste pe care ţi-o voi spune. Va trebui să mă duc la sediul Uniunii. Va fi un fel de adaos la Congres. O discuţie. Apropo, am spus amintindu-mi în clipa aceea, ai citit ziarele de dimineaţă?

— Da, a spus Olga, am citit *Stampa* şi *La Gazzetta*. E o jumătate de coloană despre Congres. Ştii, dragă, e pomenit şi numele tău...

— Ce spun?

— Că ai ţinut un referat foarte important. Ziarul spune că va fi obiectul dezbaterii de azi. Iubitule, sînt mîndră de tine.

— Ah, am făcut deziluzionat; şi *Unità* n-ai văzut-o?

— Ce-ţi veni? Cînd citesc eu vreodată *Unità*?

— Citeşte-o ; poate că scrie ceva în plus despre referatul meu ; tocmai asta e lucrul care mă obligă să mă opresc la Roma.

— Nu te înţeleg. În orice caz de la Roma îmi vei telefona, nu-i aşa ?

— Nu ştiu dacă am să pot.

— Anunţă-mi sosirea ta.

— Sigur, bine. Dacă voi putea. Fii liniştită.

— Mă iubeşti, Franco ?

— Ce întrebare... Desigur, Olga, te iubesc ; acum hai, fii cuminte, aşteaptă-mă fără a-ţi închipui cine ştie ce.

— Mă voi duce după-masă la tine acasă, la noi acasă. Mă voi simţi mai puţin singură. Mă voi întinde pe micul divan, lîngă masa ta, voi citi una din cărţile care-ţi plac ţie.

— Da, bine, bine...

— O spui cu o voce...

— Cum vrei s-o spun ?

— Doamne Dumnezeule, ce departe eşti, Franco, ce departe eşti de mine. Te simt distrat, indiferent. Şi eu, eu care ţi-am dat totul, ce am mai bun, în aceşti ani, reputaţia mea...

— Nu începe iar...

— Nu, vreau să termin. Tu nici nu mă mai suporţi. Eşti un monstru. Un inconştient. Poate există deja o alta. O simt de cîtva timp.

— Dragă, s-au dus deja trei sferturi din convorbire...

— Şi ce-i cu asta ? Telefonul îl plătesc eu. Spune că te plictiseşte să-mi auzi vocea. Nu-ţi mai aminteşti cînd aşteptai plin de nerăbdare, cînd implorai ca să te chem la telefon ?

— Ce legătură au astea acum ?

— Eşti ca toţi bărbaţii. Un ingrat, un egoist...

— Acum te rog să termini.

— Mă şi ameninţi, nu ! Să nu crezi că o să-ţi fie uşor să scapi de mine. Adu-ţi aminte : eu nu sînt Maria Tereza... Cu evocarea fantomei lui Maria Tereza, o femeie cu care avusesem o poveste, acum patru sau cinci ani, şi pe care Olga nu încetează să mi-o reproşeze, conversaţia în sfîrşit s-a terminat. Totuşi ea îmi provocase o puternică indispoziţie : Olga devenise acuma insuportabilă. „Trebuie, mă gîndeam, să scap.“ Oh, da, Olga devenise o piedică, o greutate, de-a dreptul un căpăstru de gît ; şi eu aspiram spre libertate tocmai bine pentru a-ntinde gîtul unui alt căpăstru : cel al Anei.

Am reluat telefonul, şi am chemat-o pe Ana :

— Bună dimineaţa, dragostea mea, cum te simţi ?

— Iubitule, sînt obosită, dar fericită ; deşi continuă să-mi fie frică.

— Ce faci azi dimineaţă ?

— Nu ştiu, spune-mi tu.

— Mă gîndesc că eu trebuie să mă duc repede la şedinţă. Va trebui să mă înţeleg cu secretariatul pentru replica dată lui Ciraolo. Vino şi tu. Cred că la ora unu totul se va termina, şi că vom putea pleca la ora patru.

— Sînt aşteptată la Milano, mîine.

— Vom vedea. Telefonează, dacă crezi, anunţă că vei sosi peste o zi. Oricum în seara asta ne vom putea opri la Roma. Am nevoie să stau cu tine. Ştii prea bine. Trebuie să vorbim.

Coborînd în stradă, am dat colţul de la Santa Lucia, în căutarea vînzătorului de ziare. Am cumpărat o grămadă de ziare, şi intrînd într-un bar m-am aşezat într-un colţ parcurgîndu-le cu aviditate. Pe prima pagină din *Unità* nu era nimic în privinţa Congresului ; pe pagina patra, pagina cronicii napolitane, două jumătăţi de coloană şi, în subtitlu, se spunea : „Importanta intervenţie a doctorului Berti de la Orelli ; conducătorul torinez denunţă echivocul relaţiilor umane în industrie". Nimic altceva compromiţător în privinţa mea, şi nici o fotografie. O dată cu deziluzia ce-mi rănea pe ascuns vanitatea, încercam un alt gen de contrarietate. Comuniştii, era clar, nu m-ar fi susţinut în cazul în care aş fi avut greutăţi cu firma Orelli. Mai bine aşa, mi-am spus pe urmă : ştirea priveşte cronica locală ; probabil în ediţia destinată nordului nu va fi nici cea mai mică aluzie. Poate Cavalerul Usai nu va avea motiv să se plîngă prea rău de mine.

Liniştit de gîndul acesta m-am dus la Sediul Congresului. Şedinţa începuse, deşi sala era pe jumătate goală. Vorbea un anumit Figari de la firma Panelli din Milano ; vorbea sau mai degrabă citea cu monotonie, greşind toate accentele tonice, cu pronunţia sa largă, padană. Mi se părea plicticos, dar după puţin, insistenţa apăsată a discursului său, înflorit cu cele mai actuale neologisme, mi-a trezit interesul ; ca atunci cînd auzi o bucată recitată de un actor, un monolog pe care l-ai mai ascultat deja, şi memoria îşi permite să o ia înaintea cuvintelor pentru a le aştepta în punctele de întorsătură, la inevitabilele lor sfîrşituri. Într-adevăr tot ceea ce spunea Figari, insistînd cu o lacomă plăcere pe cuvîntul „alienare", îmi permitea să îl preced în gînd urmărind amintirea numeroaselor articole şi eseuri pe care în ultimul timp le citisem în problema asta. Cele mai strălucitoare observaţii ale lui Figari despre munca fărîmiţată, despre necesitatea reintegrării omului alienat în lumea mecanismelor şi a automatismelor, erau scoase ca atare din cărţile lui Friedman, Mumford, Whyte şi alţi sociologi. Dar Figari era convins că e un descoperitor de terenuri virgine, şi tot astfel era şi adunarea. Într-adevăr a fost foarte aplaudat, şi datorită faptului că prevenirea sa adresată antreprenorilor şi conducătorilor pentru ca să fie intensificate corectivele şi îmbunătăţirile, ingenios studiate şi generos oferite, avea în întregime aerul unui elogiu, a unei exaltări a conştiinţei sociale a neo-capitalismului.

Fiaschi, care era lîngă mine, a observat că sărmanul Figari nu-şi dăduse seama că enunţurile sale despre alienare erau atît de vulgarizate şi învechite încît puseseră stăpînire pe ele romancierii. I-am replicat, din amuzament, că oratorul părea a ignora şi o altă împrejurare : toate concepţiile sale, şi modul de a le expune, ţineau de un timp fabulos de îndepărtat, de o altă epocă geologică : adică de anul trecut. Limbajul de acum şase luni apare teribil de demodat : limbajul criticilor şi al sociologilor, i-am şoptit prietenului meu, are o durată de

sezon, urmează moda şi calendarul, precum îmbrăcămintea doamnelor.

Între timp sala se umpluse; sosise Ana şi Fiaschi i-a ieşit înainte, pentru a o conduce lîngă noi, nu fără a-mi şopti mai întîi că dorea să-mi dea o adevărată dovadă de prietenie.

Se perindară la tribună alţi trei oratori, din fericire nu prolicşi, apoi Secretarul a citit o moţiune foarte aplaudată, deoarece în ea se afirma că Congresul dăduse roade şi că Prezidiul propunea să se fixeze următoarea consfătuire, anul viitor, la Palermo.

— Ar fi mai bine în Sardinia, a spus o voce din sală; Sicilia o cunoaştem deja.

Plin de amabilitate, Preşedintele Tarantola s-a ridicat în picioare pentru a anunţa că dacă condiţiile organizatorice o vor permite se va lua în consideraţie posibilitatea fixării viitoarei conferinţe la Cagliari.

— Important e, a continuat Tarantola, ridicînd degetul arătător în sus, să păstrăm legătura, pentru ca bunăvoinţa noastră, preocuparea noastră pentru problemele muncii omeneşti să poată avea dese ocazii de a schimba frăţeşte experienţele reciproce. Noi, din fericire, a spus în concluzie Tarantola, pentru a sublinia lărgimea vederilor sale, nu gîndim toţi la fel... (A făcut o pauză, m-a căutat cu privirea şi mi-a surîs cu indulgenţă.) Totuşi, a reluat el, sîntem uniţi prin voinţa de a aduce contribuţia noastră la o ţintă comună de socialitate. Şi această contribuţie o ştim prea bine (această paranteză a fost introdusă cu un accent plin de mister)

e apreciată la justa ei valoare de cei ce conduc efortul producător al naţiunii...

Era aproape un salut, o formulă de încheiere eliberatoare. Congresul înţelese că deputatul Tarantola se grăbea să plece, cum a şi făcut puţin după aceea, şi l-a aplaudat îndelung. S-a auzit, printre bătăile din palme, din nou, vocea ascuţită:

— La Cagliari, la Cagliari.

— Ce stupid, a afirmat cu voce joasă cineva în spatele meu; e mai bine în Sicilia; în loc de Palermo s-ar putea merge la Taormina. Crede-mă: e un vis.

La un moment dat secretarul, care se aşezase imediat pe locul lăsat de Tarantola la masa prezidenţială, l-a strigat pe doctorul Ciraolo. El a urcat sprinten cele cîteva trepte, a luat loc la tribună, şi a început să potrivească nervos piciorul microfonului. Apoi a parcurs sala cu privirea: căuta printre şirurile de fotolii, ca reflectorul unui far, pînă cînd m-a zărit. Atunci mi-a făcut cu mîna un semn cavaleresc de salut, şi a început să vorbească:

— Ieri dimineaţă am ascultat cu toţii referatul Berti, pe care nu ezit a-l defini ca unul din cele mai interesante, desigur cel mai bogat în stimulente şi sugestii. Dar în timp ce ascultam, aveam impresia — şi desigur aţi avut-o şi dumneavoastră — de a mă găsi într-un alt mediu, într-o altă împrejurare. Mă întrebam dacă vorbeşte un coleg de-al nostru, legat de noi printr-o afinitate de sarcini şi responsabilităţi, sau mai degrabă un adversar al nostru.

Ce ştiu eu : un reprezentant al sindicatelor, sau chiar al unui partid extremist... Mă întreb dacă în timp ce vorbea despre ceea ce el înţelege prin timp liber, Berti nu avea în minte acea confuză domnie a libertăţii de care vorbeşte Marx. În acest caz ar fi făcut bine să citeze în mod deschis sursa...

Acest început a provocat imediat aplauzele şi a trezit în sufletul meu o senzaţie de supărare şi neplăcere. M-am întors spre Ana, pentru a vedea pe faţa ei acelaşi sentiment, dar ea părea indiferentă la ceea ce auzea, absorbită într-un alt vîrtej de gînduri. Ciraolo a continuat asigurînd că el nu va încerca să respingă afirmaţiile mele : condamnate nu numai de Istorie, ci şi de însăşi funcţia noastră (ba spuse chiar misiune). Se va limita la expunerea cîtorva cifre : sumele pe care cele mai mari întreprinderi le cheltuiesc în fiecare an pentru a îmbunătăţi condiţiile muncitorilor, pentru a le asigura o viaţă senină, pentru a adăuga la salariul lor o cantitate de prevederi substanţiale, pentru a-i trimite la mare sau la munte pe copiii lor...

— Va putea acum, a spus cu putere Ciraolo, va putea strălucitul nostru coleg să afirme că patronii sînt egoişti ? Va mai putea el susţine că serviciul social e o înşelătorie, un truc, un calcul viclean ?

Ciraolo a mai vorbit încă zece minute ilustrînd în amănunţime opera de asistenţă socială de la Montepani. Şi el s-a declarat în fine pe deplin conştient de exigenţele muncitoreşti ; şi

el le recunoştea muncitorilor unele drepturi ; dar nu pînă la a se lăsa în voia sugestiilor simpliste ale demagogiei...

M-am sculat fără nici un chef, încrîncenat de o durere de stomac, şi cu gura uscată, după ce strînsesem îndelung mîna Anei. Eram nervos ; aş fi dorit să dau curs întregii mele indispoziţii atacîndu-l pe Ciraolo ; aş fi vrut să ironizez, să jignesc. Eram conştient însă că înfrunt o clipă grea ; trebuia să mă arăt liniştit, serios, să acopăr în mod definitiv cu o perdea de expresii diplomatice scandalul pe care-l provocasem cu o zi înainte.

În timp ce vorbeam mi se părea că vocea îmi suna ascuţit, mînios, trădînd starea mea sufletească, şi mă sileam mereu s-o controlez. Am spus cam în grabă, pentru a demonstra un fel de dezinteres, că datele expuse de Ciraolo nu mă impresionau : cifrele au un fals caracter concret, nu au întotdeauna forţa convingătoare a argumentelor ; cifrele acelea, de altfel, le cunoaştem la perfecţie, nici nu mă gîndeam să le dezmint : dar ele ofereau o diagramă prea aridă şi mecanică a problemei în cauză, şi nici nu aduc soluţii chestiunilor care, am spus, neliniştesc conştiinţele noastre. Desigur admitem că întreprinderile fac mult şi, mergînd pe drumul deschis de Ciraolo, am început şi eu să citez meritele societăţii mele, Orelli. Am revenit apoi la discursul meu din ziua precedentă pentru a afirma că eu înţelesesem numai să propun ca intervenţia patronală (binevenită, am spus) să fie reglată din punct de vedere administrativ

mai democratic. Pe calea criteriilor administrative am ieşit cel mai bine de pe drumul pe care mă aventurasem imprudent.

Simţeam că adunarea era probabil uimită de renunţul meu la polemică şi la apărarea ideilor exprimate cu o zi mai înainte; mi se părea că surprind surîsuri ironice, semne cu coatele, clipituri din ochi; dar simţeam de asemeni, în timp ce mă întorceam la locul meu, că adunarea era satisfăcută de pocăinţa mea. Toţi se puteau convinge, poate, că fusese o neînţelegere; se lămurise; eram de acord, eram prieteni. La asta ţinea toată lumea: să ştie că ne vom regăsi din nou surîzători, cu bravele noastre rapoarte aprobate, mai înaintea plecării, de către direcţiile generale; aveam să ne regăsim la Palermo, sau la Cagliari, şi pe urmă din nou la Florenţa şi la Roma; oriunde sînt săli frumoase, hoteluri bune, o organizaţie eficientă, şi poate în acelaşi timp cu vreo reuşită manifestaţie turistico-folclorică. Aceasta era însărcinarea noastră: să difuzăm în mod plăcut veştile bune, să surîdem, să stabilim raporturi bune; să ne arătăm „veseli" aşa cum dorea San Filippo Neri să te arăţi copiilor cînd îi înveţi; şi cum pretind directorii comerciali să te arăţi clientului.

Chiar şi Ana, în trenul ce ne ducea la Roma, părea dispusă să creadă că am răspuns cum trebuie lui Ciraolo; în orice caz a evitat să îndrepte discuţia asupra lucrurilor spuse de mine: sau se hotărîse să-şi ascundă părerile în problema asta; sau instinctele sale polemice şi bătăioase se dăduseră la fund, invadate de alte preocupări.

În sfîrşit, chiar dacă în adîncul ei mă condamna şi mă dispreţuia, nu mi-o arăta. În timpul acelei scurte călătorii părea că amîndoi am fi fost în mod tacit de acord să îndepărtăm pentru cîteva ore ispita de a relua vreo discuţie angajantă chiar şi în privinţa relaţiilor noastre. Fie că nu mai credea că ele ar mai fi putut avea vreo urmare, fie că voia să mă facă să uit, din mîndrie, accentele pătimaşe, neliniştile, şi îndoielile cărora se lăsase pradă noaptea trecută, în timpul celor trei ore petrecute în rapidul Napoli—Roma, Ana revenea din cînd în cînd cu întrebări şi reflecţii puţin cam împrăştiate despre Congres; sau mai degrabă referitor la persoanele care participaseră. Le reevoca în puţine trăsături caricaturale; mă făcea să observ la modul feminin defectele, lipsurile lor de comportare; pe alţii îi grupa, sau mai bine zis îi îngrămădea laolaltă într-un dispreţ total. Mi-a povestit apoi despre rudele sale napolitane, la care se dusese la masă; mi-a descris o mătuşă pitorescă, şi a încheiat, ca şi cînd ar fi vorbit cu sine:

— Cine ştie dacă într-o zi nu o vei cunoaşte?

Dar a dat imediat din cap ca pentru a şterge absurditatea acelei ipoteze. A-i răspunde într-un fel oarecare putea fi periculos şi m-am mulţumit să surîd. Ana părăsise sala Congresului îndată după replica mea, tocmai pentru a-şi vizita unchii; ne regăsisem la patru şi jumătate

la mica gară Mergellina ; unde din fericire nu am întîlnit pe nimeni cunoscut.

În timpul absenţei Anei, după ce s-a terminat şedinţa, cu tot măruntul ceremonial prevăzut de salutări, complimente, false propuneri de a ne revedea cît mai repede, şi cu aprobarea grăbită a unei moţiuni de încheiere, citită şi ascultată de secretar, eu mă alăturasem grupului de colegi, printre care şi dragul meu Fiaschi. Luasem masa la hotel — i-am povestit Anei — discutasem puţin, prieteneşte, cu Ciraolo şi alţii ; am afirmat că Ciraolo, în particular, între patru ochi, îmi dăduse dreptate, cel puţin în linie generală. Ceea ce era destul de adevărat, deoarece amîndoi doream să nu prelungim şi în afara Neapolelui neînţelegerea noastră ; dacă eu mă temeam de consecinţele impulsivităţii mele, Ciraolo avea, în ceea ce-l priveşte, interesul să menţină raporturi bune cu reprezentantul firmei Orelli. Ceea ce nu i-am povestit Anei a fost discuţia cu Fiaschi ; tocmai despre ea.

Fiaschi era curios desigur să ştie dacă între mine şi Ana „era ceva". Pe de o parte, cu intimitatea grosolană şi îngîmfarea ce marchează orice discuţie între prieteni cînd e vorba de o „aventură" cu o femeie, eu admisesem, cu o prefăcută reţinere, că da, era ceva între mine şi Ana, pe de altă parte am ascuns cu grijă tonul discuţiilor noastre ; nu am povestit promisiunile pe care le făcusem, în mod imprudent, ca pe nişte poliţe în alb, expresiile romantice pe care le întrebuinţasem. Fiaschi, ca orice

prieten, m-ar fi sfîşiat cu ferocitate dacă ar fi aflat cuvintele de dragoste pe care le spusesem Anei. Orice bărbat întrebuinţează, orice om risipeşte cu dărnicie, cînd e nevoie, cele mai pătimaşe promisiuni de devotament, dar nici unul nu recunoaşte că a făcut-o. Sîntem toţi încătuşaţi de scenariul care ne cere nouă, bărbaţilor, să jucăm rolul celor puternici, al şireţilor ; femeile în mărturisirile noastre plîng şi sînt disperate, ne plictisesc cu sentimentalismele lor, noi — niciodată. Noi spunem că sînt prostii chiar cînd de-abia am terminat să ne ştergem ochii.

Nu numai pentru a respecta regula, nu i-am spus lui Fiaschi ceea ce ne declarasem eu şi Ana, ci şi de teamă ca el să nu-mi reproşeze noua mea „prostie". Deoarece Fiaschi este încă, într-un anume fel, bun prieten al Olgăi şi apărătorul ei. Pînă la urmă i-am mărturisit că voi face împreună cu Ana călătoria pînă la Roma. Era o datorie de onoare ; el o înţelegea şi mi-a promis să păstreze secretul acelei plecări şi faţă de colegii congresişti ; care urmau să plece fie seara, fie în dimineaţa următoare.

— Dacă mă întreabă de tine, spusese Fiaschi, voi spune că a trebuit să pleci imediat la Torino.

— Referitor la Torino, l-am întrebat şi pentru a schimba subiectul, ce crezi că o să-mi poată face dulăul ? Dulăul este şi pentru Fiaschi, care îl cunoaşte destul de bine, Cavalerul Muncii Giorgio Usai.

— După cîte ştiu, îmi răspunsese prietenul, dulăului nu-i prea pasă de palavrele de la congrese ; în special de congrese ca al nostru. Mai degrabă, a adăugat puţin după aceea, fii atent la ce faci cu Olga.

I-am răspuns că, sincer fiind, eram puţin obosit de ea : Olga devenea prea neliniştită, şi geloasă pînă la obsesie.

— Atunci hotărăşte-te să termini. Decideţi-vă. Povestea asta, pe care o cunoaşte jumătate din Torino, sau se termină printr-o căsătorie, sau poate sfîrşi rău : cu un şir neterminat de păreri de rău şi de bîrfeli, care îţi vor pricinui mari necazuri.

În timpul călătoriei, în clipele de tăcere, eu mă lăsasem în voia unei imaginaţii aprinse şi neliniştite pentru a pregăti o plăcută reuşită plimbării romane. Insistasem ca Ana să o accepte, stabilisem, pentru a spune aşa, ca ea să fie sfîrşitul poveştii noastre ; sau, dacă va avea o urmare, preludiul. Seara şi noaptea romană trebuiau să fie într-un fel de neuitat, trebuia să se întipărească în mod romantic în amintirea noastră, răscumpărînd scurtimea şi improvizaţia unei idile care începuse prea repede să imite felul de a fi al pasiunii. Voiam, printre altele, să-i arăt Anei ceva ce ea nu ştia din oraşul meu ; să o fac să ia parte la mitul unei Rome de neuitat, pe care eu îl cultiv, mai mult din polemică faţă de Torino şi de Nord, decît din autentică nostalgie. Dar nici

unul din proiectele pe care le schiţam rapid : o seară lungă, plăcută, un restaurant şi o cafenea la modă, una din acele străzi şi din acele pieţe ce alimentează amintirile unor lecturi bune şi bîrfelile de revistă ; în sfîrşit un hotel liniştit şi luxos ; nici una din aceste sugestii nu prindea viaţă şi nu căpăta sens. Aşa cum s-au spulberat pe urmă în realitate.

La Roma ploua : una din ploile de toamnă călduţe şi mărunte, intermitente şi plicticoase, dar care atrag atenţia : Roma ştie că indispoziţiile cereşti arată sfîrşitul oboselilor şi nebuniilor de vară. Am observat că plouă numai cînd trenul s-a apropiat de băncile gării Termini, şi desigur că am încercat amîndoi un sentiment de deziluzie : ca un semn de nenoroc şi rău augur. Ploaia, în orice caz, îmi strica în parte proiectele. M-am îndreptat spre un telefon pentru a mă asigura de o cameră într-un hotel bun ; şi Ana mi-a pus în vedere să aleg unul modest, discret : nu voia să rişte să întîlnească pe cineva — vreun milanez de vază care să o cunoască. Aşa cum eu voiam să le evit pe cele din apropierea gării, unde puteam să ne întîlnim faţă-n faţă, mai tîrziu, sau în dimineaţa următoare, cu vreun coleg sosit de la Napoli. Am avut o mică discuţie şi în special o serie de nelămuriri care ne-au indispus puţin. În sfîrşit am luat un taxi care ne-a condus la un hotel în apropiere de Via Veneto ; cu amabilitate dar hotărît ne-au respins : ne-au spus

că nu aveau nici o cameră liberă, dar mi-am amintit că eram la Roma, am înțeles că era un pretext deoarece refuzul a devenit categoric după ce m-au întrebat dacă eu și cu Ana eram căsătoriți. Ana a rămas la intrare și n-a observat, din fericire, neînțelegerea ; care aprinsese în mine o anumită mînie împotriva expresiei ipocrite de părere de rău a omului amabil și dur de după tejghea ; din nou în taxi ne-am dus într-un hotel așezat într-o piațetă lîngă Via Condotti : acolo am găsit ceea ce ne trebuia. Era o cameră comodă și, ca tot hotelul, cam veche, avînd pe pereți stampe ce reproduceau scene de vînătoare, mobile antice, de culoare închisă, și fotolii cu stofe înflorate. Ana s-a declarat mulțumită, dar a dorit să iasă aproape imediat, după ce s-a aranjat puțin. Eu însumi, în clipele acelea, în care eram din nou singuri într-un dormitor străin, simțeam că eram cuprinși de gînduri și impulsuri confuze, ce ne făceau să dorim un teren neutru, o distracție.

Ploaia, cînd am ieșit, stătuse ; cerul deși plin de nori albi ce fumegau promitea o pauză lungă.

Ne-am îndreptat spre Piața Spaniei cu un sentiment de bucurie interioară, fizică ; probabil ne însuflețea dorința de a merge. Îmi plăcea că Ana avea pasul svelt, că se acorda în mod natural cu mine, și simțeam, ținînd-o de mînă, că încercam amîndoi bucuria de a verifica în acel

simplu contact o armonie ce creștea din clipă în clipă. Am urcat în sus pe scară, și pentru a reacționa la inerția orelor petrecute în tren, am înfăptuit într-un acord tacit vitejia de a sări foarte repede treptele, uneori cîte două deodată, gîfîind puțin, am mers încă, pe un urcuș mai lent, pînă la piața cea mai de sus, de pe Pincio, oprindu-ne, ca dintr-o obișnuință sau dintr-o datorie stabilită dinainte, să contemplăm panorama nocturnă a Romei. Ca printr-un noroc excepțional, luna ni s-a arătat în timp ce răsărea cu greu dintre nori ; era încă acoperită, abia răzbea și se chinuia într-o sfîrîială de lumină difuză, de culoare galbenă, în sfîșierea fumegîndă a norilor de ploaie. Deasupra conturului închis al orașului, ridicat de umplutura naturală, umană, a cupolei bisericii Sf. Petru, profilul lui Monte Mario ; dedesubt, urma luminoasă a străzilor ; într-o parte albeața stranie a monumentului din Piazza Venezia.

N-am căutat să sugerez nici un nume, nici să identific locuri ; simțeam că aveam nevoie încă de tăcere ; aveam nevoie de o oprire mai înainte de a începe o discuție disperată și foarte dificilă. Cînd am coborît din nou spre Piazza del Popolo, i-am amintit Anei că nu cinasem, și-am hotărît să ne ducem într-un restaurant. Trecînd prin fața uneia din celebrele cafenele din piață am văzut cu uimire că unii stăteau afară în ciuda ploii abia căzute, a umezelii, și a scaunelor ude. I-am explicat Anei că spectacolul acela, absurd în oricare alt oraș, acolo era explicabil : mărturisea indiferența traditio-

nală și nu întrutotul retorică a romanilor față de o climă căreia îi cunoșteau bine toate instabilitățile, și față de atitudini de precauție care în altă parte sînt acceptate fără greutate.

Îmi ascuțeam privirea fără a vedea dacă printre îndrăzneții aceia nu era vreunul din literații, cineaștii și ziariștii care populează de obicei acea mică aglomerare de scaune și mese. Mi-ar fi plăcut, dintr-un fel de vanitate neașteptată, să-i arăt Anei pe unul din personajele mai importante, și să schimb, măcar cu unul sau doi dintre ei, un semn de salut. Ca și cînd asta ar fi putut mări prestigiul meu în ochii Anei.

Am ieșit din restaurant și am descoperit cerul aproape curat și o lună conturată pe trei sferturi care putea acuma domni. Clarul acela de lună mi s-a părut că trebuia să sugereze ideea unei plimbări romantice : și i-am propus Anei să mergem în Piazza Navona ; de acolo, am spus, dac-am fi avut norocul să găsim o trăsură, ne-am fi putut duce la Coliseum.

— E ciudat, a spus Ana, cum tu te străduiești să găsești distracții pentru mine ; ca și cînd aș fi venit cu tine din plăcere turistică, ca să am un supliment de vacanță. Mă tratezi, a adăugat după o scurtă tăcere, ca pe femeia unei aventuri : vrei să mă mulțumești înainte de a sfîrși cu mine ; vrei să-mi faci o ultimă bună impresie.

— Nu e adevărat : greșești, i-am spus în timp ce simțeam că are dreptate. Greșești în special

în ceea ce mă privește. Voiam ca seara asta minunată să ne lege și mai mult ; să devină un alt moment fericit al poveștii noastre. Nu al aventurii noastre. Dar dacă nu vrei...

— Eu vreau doar să stau cu tine : de aceia am venit. Mi-e complect indiferentă seara asta, orașul în care ne găsim, frumusețea serii. Luna o voi vedea de atîtea ori încă și poate chiar la Roma ; pe tine, nu știu dacă te voi mai revedea. Dacă te voi revedea în aceeași stare sufletească și în condițiile astea de libertate.

— Tu ești aceea, vezi, am încercat să replic, care vrei să dai acestei clipe sensul ultim al unei aventuri.

— E adevărat, a spus Ana cu amărăciune, mai avem o noapte în fața noastră. Momentul ultim cum spui tu, e amînat pe mîine dimineață.

— Ana, Ana, am încercat să replic, de ce vrei să strici totul cu amărăciunea și neîncrederea ta. Pentru mine, e complect altceva.

În realitate eu nu știam prea bine ce era. Ana îmi plăcea tot mai mult dar, în restaurant, observînd-o, încercasem din nou față de ea sentimentul unei totale înstrăinări, chiar și în clipa aceea, în timp ce dezmințeam previziunile sale nemîngîiate, trebuia să fac un efort de memorie pentru a-mi aminti cum ne iubisem în noaptea trecută ; nu rămăsesem cu nici o dulceață, ci numai cu amintirea precisă și crudă a comportării noastre sexuale. Aceasta îmi stîrnea cel mai mult dorința să repet asemenea situații cît mai repede, cu o senzație de lăcomie și mîndrie, și de aceea

i-am șoptit Anei că avea dreptate. Era mai bine să mergem imediat la hotel. Mi-a răspuns cu o lungă privire piezișă și apoi deodată și-a coborît pleoapele. Și ea încerca probabil dorința mea, dar simțeam în ea prezența unei deziluzii. Ba mai mult : o judecată aspră care mă umilea și enerva. Nu înțelegeam bine ceea ce gîndea Ana : nu puteam nici măcar să definesc în interiorul meu, firea, caracterul ei : să o așez pe locul potrivit în repertoriul tipurilor feminine pe care fiecare dintre noi îl avem și în care credem cu îngîmfare că am strîns o recoltă bogată sau o experiență fără pereche.

Înțelegeam doar un singur lucru, sau mai bine zis o bănuială : Ana era o femeie mereu neîncrezătoare și puțin plîngăreață, era într-un cuvînt, mai vulgar spus, o ființă ce se lamenta. Aparținea deci tipului Olga. Dacă voiam s-o clasific, despărțirea era aceeași. Mi-am amintit că la începuturile relației noastre Olga strica puțin reușita întîlnirilor noastre cerîndu-mi o garanție de durată. Multe femei nu știu să ceară altceva, fie că e vorba de o stofă, de un obiect, sau de un bărbat : vor durata. Nu știu că această noțiune a fost depășită de o nouă economie a pieții, ce valorează și pentru relațiile umane.

Mă gîndeam la aceste lucruri, fără indulgență, în timp ce în tăcere, la braț, parcurgeam cîteva sute de metri pentru a ajunge la hotelul nostru.

VI

Ca și cînd ar fi ghicit nemulțumirea mea, de îndată ce am închis ușa camerei, Ana m-a îmbrățișat, mi-a căutat sărutarea, mi-a șoptit că era mulțumită de a fi din nou singură cu mine, nu dorea altceva decît asta ; nu voia să se mai gîndească dacă se va sfîrși sau nu ; aveam în fața noastră o noapte, cîteva ore, libertatea și dorința.

Ea părea a-și fi regăsit, dintr-o dată, cu adevărat libertatea : eliberarea de toate temerile și obstacolele. A revenit în cameră, din baie, aproape complect dezbrăcată ca pentru a mă face să înțeleg tocmai că nu mai avea nici o pudoare, nici teamă ; și plină de îndrăzneală, cu un fel de elan, de improvizație inspirată, a început să îndeplinească față de corpul meu acele acte de devotament amoros. Pentru prima dată am simțit după aceea că în îmbrățișare atinsesem maximul înțelegerii posibile ; și că Ana era fericită ca de o victorie asupra ei însăși. Strigase ca și cînd ar fi vrut ca toți s-o știe.

Dar noaptea a fost lungă : am scos, ca dintr-o cutie mare, alte clipe de plăcere, cu adormiri scurte, dense și adînci, și cu discuții lungi,

pe întuneric. La un moment dat am deschis fereastra și am simțit, o dată cu aerul proaspăt, imposibilitatea tăcerii în timpul nopților romane: am auzit acel murmur, acea agitație de zgomote mărunte care o umple; voci îndepărtate, rîsete, gălăgie de tineri, vuiete de motoare. Din colțul străduței ce duce spre Piazza Spania am auzit o discuție aprinsă, pătimașă, cu voce joasă, între un bărbat și o femeie. Și noi vorbeam ca ei, cu voce joasă și repede. întinși pe pat, obosiți dar cu mintea excitată. Probabil că cei doi în stradă vorbeau de probleme asemănătoare cu ale noastre: să se despartă, să continue. Neliniștea lor, teama lor se acordau cu ale noastre. La un moment dat Ana a spus:

— Să nu crezi că sînt o mitomană. Acum cîteva ore, m-am aprins puțin din cauza exaltării tale, sau mi-am permis și eu luxul imaginației. Pentru asta ți-am cerut să nu mă părăsești, ți-am declarat că sînt gata să mă separ de obiceiurile mele de azi pentru a veni să stau cu tine. Dar nu am obiceiul pe care îl ai tu — nu protesta — de a folosi cuvinte absolute. Eu nu spun: totdeauna. Totdeauna e un termen de durată absurdă, și nici tu nu ești omul capabil să învingi capriciile și ispitele firii tale. Atunci, ce altă soluție ne rămîne? Aceea a unei legături temporare, fără rădăcini și fără speranțe. O aventură mai lungă. Dacă nu durează un an sau doi în loc de trei zile, ești mai împăcat cu conștiința, e adevărat? Dar eu? Ce-aș face după aceea? După ce voi fi lăsat o muncă pe care o îndrăgesc, prietenii, rude? Să o iau de la cap? Ce anume? În definitiv a începe cu un alt bărbat, deoarece pentru noi femeile viața pare să nu aibă sens dacă nu există un om lîngă noi...

Am încercat să protestez, dar Ana a continuat:

— Am munca mea, voi avea mereu o muncă, demnitatea unei munci. Nu aș căuta un bărbat pentru a avea ceea ce se numește siguranța economică. Și nici fiindcă n-aș ști să trăiesc fără un amant. O femeie are nevoie de altceva: de cineva care la sfîrșitul zilei să-i țină tovărășie, să-i vorbească; cineva care s-o conducă la cinema sau la teatru... Nu are sens, aproape, să mergi la un spectacol singură, sau cu o prietenă. N-are sens să-ți pui o rochie frumoasă, să te fardezi, să te îngrijești de propria eleganță dacă nu ești în tovărășia unui bărbat... Și numai un bărbat ce se află lîngă noi știe să îndepărteze temerile noastre. Tu nu știi de cîte lucruri se teme o femeie singură.

— Ce legătură are asta? am întrerupt-o.

— Are, fiindcă aș vrea să înțelegi de ce mi-e greu să te urmez în plăsmuirile tale. Sînt sincere, desigur, nu protesta, să nu începem iarăși discuția. Te cred, dar aș vrea să te fac să înțelegi că dacă aș sta cu tine, aș trăi cu teama că te pierd. De aceea e mai bine ca totul să se termine în noaptea asta.

— Mai sînt și alte soluții.

— Da, le știu: tu la Torino, eu la Milano. Numai o oră jumătate în mașină. Sîmbăta și

duminica împreună. În timpul săptămînii — telefonul. Dar în cîte sîmbete, peste cîtva timp, voi primi anunţul că nu poţi veni, că ai o obligaţie, că ai o şedinţă ? Poate că nici eu n-aş rezista unui astfel de ritm.

— Dacă m-ai iubi ai rezista.

— Nu rezolva totul cu cuvinte simple. Simple cum e cuvîntul dragoste. Pe urmă, eu simt că nu eşti liber să hotărăşti. Nu eşti încă. Mi-ai dat de înţeles că tîrăşti o poveste veche.

— Nu mai contează pentru mine.

— E un fel de a-mi spune că nu s-a sfîrşit şi că dacă nu mai contează pentru tine, contează pentru... cealaltă.

— Şi tu ai o poveste.

— Eu ţi-am spus adevărul afirmînd că s-a sfîrşit.

— Omul ăla probabil că îţi mai dă tîrcoale, te mai caută încă ; sînt sigur că vă vedeţi... Nu vreau ca tu să-l mai vezi.

— Oh, ia te uită ! îţi permiţi chiar să-mi faci o mică scenă de gelozie.

— Să recapitulăm, am spus, ţie nu-ţi vine să-ţi laşi munca ta, obiceiurile tale pentru a veni cu mine.

— Şi de fapt ce înseamnă să vin cu tine ? În chip de ce ? Ca o concubină a ta, ca o întreţinută ?

— Nu-i vina mea, dacă nu ne putem căsători. Şi pe urmă la Torino, sau în altă parte, ai găsi o altă muncă. O femeie ca tine...

— O femeie ca mine e doar o femeie. Soarta unei femei, oricare ar fi condiţia ei, e mereu aceeaşi : să creadă într-un om, să se lase în voia lui, şi pe urmă să deplîngă, de cele mai multe ori, ceea ce a făcut. Eu nu vreau să fiu în situaţia de a regreta, de a-mi reproşa slăbiciunea. Ba nu, scuză-mă, nu a fost de loc o slăbiciune. Am venit cu tine fiindcă îmi placi, responsabilitatea pentru ceea ce fac e a mea. Sînt obişnuită cu responsabilitatea. Nu te voi acuza niciodată că m-ai ademenit, că mi-ai adresat cuvinte de care nu erai convins. Totuşi nu vreau să mă pierd de tot. Nu vreau să ajung, într-o zi, să te implor să nu mă părăseşti. Vreau ca totul să fie clar. Ne-am plăcut, dar tu, o simt, nu eşti în stare să sacrifici ceva, sau totul, pentru a rămîne cu mine cît mai mult posibil. În timp ce promiţi, te şi gîndeşti la compromis, în timp ce strîngi cu abilitate nodul te gîndeşti cum să-l desfaci. Şi asta nu înseamnă că eşti un monstru : eşti un bărbat ca toţi ceilalţi.

Mi-amintesc că auzind aceste ultime cuvinte, am simţit un fel de mînie, în timp ce pe de altă parte admiram sinceritatea Anei, luciditatea ei. Dar cuvinte ca acestea rănesc întotdeauna mîndria noastră de a ne crede, fiecare din noi, diferiţi de toţi ceilalţi : un caz deosebit. De aceea am răspuns înciudat :

— Scuză-mă Ana, dar acesta este felul meschin de a judeca, al unei femei mediocre, şi tu nu eşti aşa. Ce înseamnă că sînt ca toţi

ceilalţi? Eu sînt eu: depinde de tine dacă încă nu reuşeşti să mă separi de ideea pe care o ai din experienţa ta, sau din neîncrederea ta. Eu, în schimb, nu-ţi voi spune că eşti ca toate celelalte femei. Tu eşti Ana: m-am îndrăgostit de tine, Ana, şi nu de una care-i la fel cu toate celelalte. Nu are nici un sens egalitatea pe care ţii s-o adopţi: spui că sînt ca toţi şi totodată declari că m-ai ales, adică m-ai deosebit de ceilalţi.

— Eşti priceput la sofisme: la Veneţia mi-ai plăcut tocmai fiindcă vorbeai cu precizie, diferenţiind şi separînd. Nu pot să mă măsor cu tine la vorbă. Deci ai dreptate tu, iată un alt sofism. Ai dreptate tu, nu eşti ca toţi ceilalţi. Spui că mă iubeşti... Ce ciudat! Şi totuşi o spui ca şi cînd...

— O spun, am afirmat cu vioiciune, fiindcă o simt, fiindcă îmi placi cu adevărat şi nu vreau să te pierd. Da, te iubesc.

— Pînă într-atît, a reluat Ana, încît să te uneşti cu mine pentru totdeauna? Fii sincer, spune cel puţin că încă nu ştii.

— Da, nu ştiu. Totuşi acum ar putea să fie clipa potrivită, hotărîtoare. Merită să insistăm, să încercăm...

— Ah, nu, a răspuns Ana supărată, nu-mi place să joc la loterie; şi vorbele tale mă înfurie. Să lăsăm aşa: dacă ar fi, cum spui tu, momentul potrivit, nu mi-ai spune-o ca pe o probabilitate: una la mie. Să încercăm, să aşteptăm să iasă numărul... Într-adevăr, dintre

noi doi, cel ce vorbeşte ca un om mediocru eşti tu.

— Am înţeles, am spus cu amărăciune, am înţeles: tu crezi că ar fi mai bine să ne oprim aici, să terminăm.

— Ce ştiu eu, dragă? De ce pretinzi să-ţi dau răspunsuri la întrebările pe care nu ştii să le rezolvi? Ne părăsim. Mîine, sau poate altă dată. Poate vom mai avea nevoie încă de timp pentru a putea spune: ajunge.

— Depinde de tine.

— Nu depinde de nimeni. Tu spui că mă iubeşti. Dar şi eu, Francesco, îţi spun sincer că m-am ataşat de tine; dar altceva nu ştiu. Nu ştiu dacă te voi uita uşor sau dacă va trebui să sufăr pentru a mă elibera de amintirea ta.

Ne apropiasem de fereastră, o deschisesem pentru a respira umezeala proaspătă a aerului nopţii. Acoperişul casei din faţă lucea încă de ploaie. Tăcerea era tulburată numai de un foşnet de apă ce curgea pe undeva: fîntînă sau jgheab. Ne-a fost sete, apoi ni s-a făcut poftă să fumăm. Ana s-a depărtat de pervaz, i se făcuse frig, s-a aşezat pe pat, fumînd, privind profilul negru al acoperişurilor, siluetele ciudate ale caselor. A început să vorbească, din nou cu voce joasă, ca o şoaptă, adresîndu-se ei însăşi:

— Sîntem atît de deosebiţi.

— Şi de ce să nu fim? i-am răspuns, e o greşeală să crezi c-ar trebui să fim la fel, pentru a ne iubi; că putem semăna în totul.

— Dar ceva în comun trebuie să avem.

— Da, ca anumite figuri geometrice ce se numesc „asemenea", dar nu sînt egale ; şi au în comun unghiuri de aceeaşi mărime.

— Nu, a repetat încăpăţînată Ana, sîntem prea deosebiţi pentru a putea fi fericiţi. Noi nu vom avea fericirea, o simt...

Aş fi putut să-i răspund — dar în clipa aceea nu mi-a venit în minte — cu o reflexie a lui Rivarol care mi-a plăcut întotdeauna : *„...mais le désir devient souvent passion, et nul plaisir n'est encore devenu bonheur"* [1], i-am spus în schimb :

— Dar cine ar trebui să ne dea fericirea ? Şi de ce ? Fericirea nu e o ofertă, un cadou, şi nici măcar o condiţie la care să ajungi prin merit. Dacă există, fericirea e un lucru făcut de noi, cu mîinile noastre, şi nu un rod al naturii ; un obiect ce se lucrează cu dragoste, ce se finisează cu răbdare, precizie. Cu multă atenţie. Atunci iese bine, reuşeşte ; ne putem bucura de el şi îl putem contempla. Nu eşti de acord ?

— Nu ştiu. Ştiu că nu sînt ca tine, sînt altfel...

— Nu eşti ca mine, eu nu sînt ca tine. Ne-am înţeles : aşa e regula. Ea nu contrazice de loc fericirea. E de-ajuns ca unul din doi să nu pretindă să-l micşoreze sau să-l mărească pe celălalt, pentru a-l aduce la propria măsură.

[1] Dar dorinţa devine adeseori pasiune, şi nici o plăcere n-a devenit încă fericire (fr.).

— Cum poţi raţiona tot timpul ? Eu nu mai am chef de discuţie, de vorbe. Şi nu vreau să fiu nefericită, Francesco...

După aceste cuvinte, Ana s-a lăsat o clipă pradă nevoii de a plînge, şi eu am încercat să o consolez în unicul mod în care un bărbat ştie să consoleze o femeie : am luat-o din nou în braţe şi am căutat în duioşie acea excitaţie pe care nu o mai găseam în dorinţă. Am adormit apoi din nou. Începea să se ivească zorile. Lumina zilei o şi pornise cu încetineală, pe acoperişurile vechilor case, şi bătea cu nesiguranţă la geamurile ferestrei noastre. Oraşul avea nevoie de cîteva minute de tăcere, înainte de a se trezi.

M-am trezit pe la nouă. Mă simţeam intoxicat, obosit de dragoste şi de somn neterminat. Am auzit fîşîitul duşului în baie. Ana se sculase ; nu observasem şi acum, simţindu-i prezenţa dincolo de perete, încercam pentru ea un sentiment asemănător recunoştinţei. Acea senzaţie de satisfacţie şi duioşie ce o aveam întotdeauna pentru sprinteneala feminină, pentru prezenţa trează, sigură şi uşoară a femeii. Pasul lor în camera de alături e unul din zgomotele cele mai liniştitoare ale vieţii noastre.

După ce Ana a terminat să se îmbrace şi să-şi facă valiza, după ce a încetat să se mai învîrtească prin cameră, ca şi cînd ar fi căutat ceva sau mai curînd ca şi cînd ar fi vrut, cu privirea, să pună stăpînire pe ceva, s-a oprit în picioare lîngă uşă cu mîinile încrucişate în poală, strînse în jurul genţii.

M-a privit într-un fel, aş spune, cutezător, şi mi-a cerut pe un ton sec să o însoţesc la gară: voia să ia primul tren către Milano; dorea să nu plecăm împreună; puteam pleca mai tîrziu cu avionul. Atunci m-am apropiat de ea, i-am înconjurat talia cu braţul şi am obligat-o afectuos să stea lîngă mine pe micul divan. I-am spus că aveam să ne mai spunem ceva. Ea a negat uşor din cap: după părerea ei, a adăugat, avem foarte puţine lucruri să ne spunem de aici înainte. Acel de aici înainte cam emfatic m-a enervat.

Am stat poate un minut sau două în tăcere, aşezaţi alături, eu mîngîindu-i o mînă; şi presupun că aveam aerul a doi inşi care se găsesc deja la gară, aşteptînd trenul care îi va duce împreună sau îi va despărţi. Aveam probabil aerul cam încurcat al celor care evită să se privească, în ultimul moment, de teama de a nu se emoţiona. Dar la sfîrşit ne-am emoţionat, într-adevăr. Ana şi-a sprijinit capul pe umărul meu şi plîngea încet fără tresăriri. Şi mie îmi ardeau ochii şi aveam o senzaţie de greutate în piept, ca un sfredel, o serie de mici înţepături; e felul meu de a simţi suferinţa, nemulţumirea gîndurilor.

Ana a rupt prima scurta tăcere:

— Ascultă, dragă, nu încerca să-mi iei curajul. Azi-dimineaţă, devreme, m-am gîndit mult. Tu dormeai, şi privindu-te am încercat pentru tine o mare duioşie. Eşti foarte tînăr cînd dormi, şi lipsit de viclenie. Da, mi-ar place să mă trezesc în fiecare dimineaţă lîngă tine adormit şi să-ţi spun bună dimineaţa cu sărutări uşoare, uşoare. Dar nu se poate, m-am gîndit că nu se poate.

— Eu, am spus, m-am gîndit că se poate întotdeauna dacă se vrea într-adevăr; şi în ceea ce mă priveşte eu vreau. Vreau şi eu să vină timpul în care să ne trezim împreună în fiecare dimineaţă...

— Prea multe obstacole, a spus Ana, prea multe greutăţi de trecut. Iartă-mă: mi se pare că am înţeles din atîtea lucruri mărunte, din ceea ce mi-ai povestit despre viaţa ta, că nu ai ceea ce se numeşte o voinţă de fier. Nu protesta. Aşa eşti. Îmi placi cum eşti; nu pot să sufăr persoanele care au o voinţă de fier. Dar ai şti tu să faci sacrificiile care ar fi necesare? Cred că eşti într-adevăr îndrăgostit de mine, cum sînt şi eu de tine. Ar ajunge asta? Sincer, cred că nu; mi-e teamă că te-ai căi de o hotărîre luată într-un moment de exaltare...

— Sau te-ai putea căi tu, am spus.

— Da, desigur. Poate tu nu ai regreta, poate odată luată o hotărîre ai fi capabil s-o ţii. Nici asta nu mi se pare a fi greutatea. Nu ştiu cum să-ţi spun. Mi-e capul teribil de confuz. Ştiu că e o poveste care ar trebui mai degrabă sfîrşită decît dusă înainte, tîrîtă... Dacă nu te-aş iubi, nu mi-aş pune atîtea probleme. M-aş lăsa în voia lucrurilor: e plăcut cu tine. Dar...

— Dar preferi să-mi spui adio...

— Nu ştiu să-ţi spun adio ca eroina unui roman. Îţi spun pur şi simplu: acum trebuie

să ne despărţim. Printre altele mai avem şi datorii, obligaţii. Acum trebuie să ne despărţim, după aceea vom vedea.

— Bine, acum ne despărţim, dar cu o promisiune precisă, obligatorie.

— Vezi, vezi: vrei mereu ceva absolut. Şi aşa ne-am promis atîtea lucruri...

— Atunci promit numai eu: cînd voi fi sigur de toate, vorbesc din punct de vedere practic, voi veni să te iau. Nu va trece mult timp. Poate peste cîteva zile voi fi la tine la Milano.

— Să facem aşa, a spus ea, azi e luni. Să nu dai nici un semn pînă sîmbătă, în nici un fel, te rog. Sîmbătă seară la nouă mă vei chema la telefon, la mine acasă.

— E mult pînă sîmbătă. Ţie ţi se pare uşor să spui unui sentiment: stai liniştit pînă sîmbătă. Voi trăi zilele astea groaznic...

— Nu fi copil... Uşor sau nu, mi se pare necesar să avem cîteva zile în faţa noastră. Să gîndim cu mintea mai limpede. Îţi promit că voi fi clară, sinceră, cînd mă vei chema, sîmbătă. Şi tu, te rog, să nu recurgi la trucuri sentimentale doar pentru a prelungi povestea asta. Îmi promiţi?

Am promis şi am căutat s-o conving să plece cel puţin mai tîrziu, după-amiază; am fi putut lua masa împreună; să mai petrecem puţin timp acolo, în camera aceea, să prelungim discuţiile noastre, să le precizăm.

— Nu, destul, a spus Ana. N-ar folosi la nimic.

Am însoţit-o la gară. În taxi n-am schimbat nici un cuvînt; eram foarte emoţionaţi. Eu îi pusesem braţul în jurul taliei; de îndată ce am accentuat presiunea mîinii pe şold, ea şi-a pus capul pe umărul meu. Simţeam cum părul ei îmi gîdila bărbia; îi adulmecam mirosul, miros tînăr şi puternic, aproape carnal, şi mi s-a deşteptat, nu dorinţa, ci o uşoară strîngere de inimă, o durere, ceva asemănător milei: de mine şi de ea; un regret, aproape un sentiment de nedreptate ce avea să mă lovească imediat mă făcea să strîng dinţii: de ce trebuia să se sfîrşească? Aşa de repede? Acum cînd începeam să ne cunoaştem, să ne înţelegem.

Emoţia noastră a devenit mai intensă cînd am intrat în interiorul gării; după încrucişarea tumultuoasă de persoane, de hamali, de cărucioare pline cu bagaje, de voci şi zgomote, sub bolta cea mare de sticlă, am ajuns pe peronul unde aştepta trenul ei. Acolo Ana s-a oprit deodată şi m-a rugat să o las, să nu mai prelungesc chinul despărţirii pînă în ultima clipă. Atunci ne-am îmbrăţişat, cu pasiune, ne-am unit gurile cu un gust de disperare avidă. Cineva ne-a lovit. Ana s-a desprins; s-a îndepărtat de mine şi fără să mă privească a murmurat un „la revedere, pe sîmbătă seara." Am văzut-o mergînd de-a lungul trenului, cu paşi sprinteni, hotărîţi, împinşi de forţa ei de femeie, şi eu am simţit, din contră, slăbiciunea mea de bărbat; nevoia vie pe care o încercam de-a închide ochii şi-a mă lăsa în voia soartei, nevoia de a-mi descărca du-

rerea din clipa aceea printr-o explozie de suspine, pe care, desigur, le-am înăbuşit. Am rămas nemişcat lîngă tampoane, dar cînd am auzit zgomotul uşilor trîntite cu putere, semnalul, ultimul semnal al şefului de tren, am început să alerg de-a lungul vagoanelor. Am parcurs tot trenul în lungime ; începea să se mişte, cu acea cadenţă, cu acel zgomot care mi-aminteşte mereu de copilărie, de tatăl meu în uniformă cu fireturi, în gara din Trastevere, dar Ana nu era la nici o fereastră. Nu am zărit-o, deşi mă uitam cu atenţie. Trenul se pusese în mişcare.

Era trecut de prînz cînd am plecat de la gară ; mă simţeam zăpăcit şi într-adevăr cuprins de groază, de groaza aceea exagerată, aproape nebunească, care pune stăpînire pe noi cînd ne dăm seama de o despărţire, şi în noi se sapă încetul cu încetul golul unei absenţe. Gol care uneori ni se pare atît de mare încît ne putem arunca în el, ca în întunerec şi în moarte. Trebuie să mai spun că m-am emoţionat întotdeauna de propriile mele sentimente ; nu ştiu să le înăbuş. Le cultiv, le întreţin cîtva timp cu grijă, ca şi cînd aş spera să le văd mereu înflorind. În clipa aceea sufeream mult, şi nu puteam să mă gîndesc la nimic. Tot zbuciumul minţii mele se reducea la pronunţarea tăcută a numelui Anei.

M-am învîrtit fără treabă pe străzile cenuşii piemonteze care înconjură curata gară romană. Am cumpărat jurnale, am privit nişte vitrine pînă cînd m-am aşezat într-un restaurant de pe lîngă Viminale. După ce am mîncat, m-am întors la hotel, m-am asigurat că aveam un loc la avionul de Torino de la nouă seara ; apoi m-am aruncat îmbrăcat pe patul unde fusesem cu Ana, gîndindu-mă la ea, şi chemînd-o pe nume ; în sfîrşit, am adormit. Am ieşit la patru după-amiază ; după ce am plătit nota, am luat un taxi pînă în strada Alessandria. Mi se părea că nu mai pot petrece cîteva ore la Roma fără să mă duc pe la mama.

Strada Alessandria nu a fost niciodată pentru mine un nume care să-mi trezească duioşie sau păreri de rău ; e un nume drag numai fiindcă există casa unde locuieşte mama mea. Ea singura stăpînă a casei, deşi există acolo o cameră pentru mine, după cum există una pentru sora mea Luciana, care trăieşte la Paris cu soţul ei, directorul filialei unei fabrici de automobile.

Mama nu se teme de singurătate, şi nici nu ar vrea să se despartă de casa ei pentru a trăi cu mine sau cu Luciana ; e mulţumită să ne vadă din cînd în cînd, sau să vină să ne viziteze la Torino sau la Paris : ceea ce îi procură un anumit orgoliu şi un fel de prestigiu printre vecini. E o femeie bătrînă, sănătoasă şi vioaie, destul de activă chiar ; satisfăcută de situaţia ei de pensionară a Căilor ferate, recunoscătoare memoriei tatălui meu, ca şi cînd pensia ei ar fi un cadou pe care tata i-l face în fiecare lună cu o punctualitate de soţ gri-

juliu. Satisfăcută de a fi proprietară, în afară de casa din strada Alessandria, a unui alt apartament pe care şi-l administrează ea ca şi cînd ar fi vorba de o mare proprietate. Mama vorbeşte de mine şi de sora mea cu bătrînele ei prietene şi rude ; e mulţumită să poată spune că amîndoi sîntem aranjaţi bine, cu situaţie bună. Totuşi o frămîntă, ştiu bine, nemulţumirea ascunsă că eu sînt celibatar. Ea dă vina pe Olga a cărei prezenţă a ghicit-o, şi de care de altfel nu-mi vorbeşte niciodată, ca şi cînd ar fi o problemă jenantă.

Mă gîndeam la asta, în timp ce urcam scările : că mama va suspina, la un moment dat, gîndindu-se la „femeia aceea" care mă împiedica să-mi fac o familie. Aşa că ar fi fost caraghios să-i spun, bunăoară, că aveam de gînd s-o las pe „femeia aceea" şi că mă îndrăgostisem de o alta. Mai înainte ca mama să fi putut spune „cu atît mai bine", eu aş fi adăugat că nici femeia aceasta nu putea deveni o soţie, nu puteam face cu ea o familie. Atunci probabil mama ar fi apărat-o pe Olga. O văzuse o dată şi a fost de acord că e „foarte distinsă". Dar mama, de altfel, nu era singură în ziua aceea : avea în vizită, la ea, ca mai totdeauna, pe doamna Emma, văduvă şi ea a unui coleg de-al lui tata, şi pe mătuşa Wanda, o plicticoasă mătuşă necăsătorită cu aere de fată. A trebuit, cel puţin timp de o jumătate de oră, să suport discursurile lor afectuoase şi inutile, să răspund la întrebările mamei, uşor inchizitoriale cînd e vorba de sănătatea mea.

În sfîrşit am spus că, trebuind să scriu nişte scrisori urgente înainte de plecare, aveam să mă retrag în camera mea. Mama m-a însoţit, mi-a atras atenţia că totul e în ordine, a deschis fereastra, a controlat să nu fie praf pe biroul meu. E o masă frumoasă ; adesea mă tentează să mi-o aduc la Torino, dar trebuie să renunţ pentru a nu-i face mamei o neplăcere prea mare. Chiar şi cînd iau vreo carte mai veche de-a mea ea suferă şi bombăne puţin. Rămas singur în camera mea, m-am sculat imediat de la masă şi m-am întins pe divan — divanul-pat pe care am dormit atîta timp — lăsîndu-mă în voia leneşă şi schimbătoare a gîndurilor şi resimţind, acum, o dată cu ispita unui nou somn, oboseala ultimelor nopţi. Poate că m-am gîndit că după toate cîte se întîmplaseră, nu aveam de ce să mă plîng : mă comportasem cavalereşte cu Ana.

Cu o plăcere lacomă mă gîndeam la toate cîte se petrecuseră între mine şi Ana : era o femeie cu care mă înţelegeam. Desigur că Olga era altceva : o obişnuinţă lungă, un temperament mai aprins, poate. Dar Ana învingea acum, provocîndu-mi un puternic imbold sentimental : eram îndrăgostit de ea, în timp ce de Olga fusesem cîndva. Poate că nu reuşeşti niciodată să ai memoria sentimentelor : faptele, întîmplările, da, ţi le aminteşti, dar nu neliniştile inimii, pentru a vorbi retoric. După cîtva timp m-am aşezat din nou în faţa vechiului meu birou. Am scos din sertar cîteva

foi de hîrtie şi am început să scriu, pe una din ele, „Dragă Ana"...

Am umplut cîteva pagini, dintr-o răsuflare, cum se spune. Pe urmă, după ce le-am recitit, le-am rupt în bucăţele. Scrisesem o dezgustătoare compunere sentimentală, o împreunare de cuvinte pătimaşe, de dulcegării, de exasperări. Era o uşurare aproape fiziologică, un geamăt, o secreţie de umori. Ana m-ar fi dispreţuit, dacă ar fi citit-o. Dar uşurarea mi-a făcut bine, m-a calmat. După aceea, gîndurile mele au urmat o direcţie cunoscută: pe drumul ce mă ducea cu fidelitate la societatea Orelli, în sala administratorului-delegat Giorgio Usai. El stătea — în imginea mea — ca întotdeauna ghemuit cu totul într-un fotoliu prea mare pentru el, mă privea cu ochii săi mici şi foarte negri. Eu îi raportam despre Congres: îi spuneam că nu a fost foarte interesant, dar că totuşi prezenţa noastră fusese activă. Mă închipuiam spunîndu-i că poate, pentru anul viitor, ar fi fost mai util să o organizăm noi: acum Orelli în domeniul Relaţiilor Publice avea o poziţie importantă. Îmi imaginam chiar că el îmi spune că în privinţa aceasta meritul era al meu. Mă bucuram, în minte, de compliment, şi surîdeam în sinea mea, satisfăcut de plăcerea servilă de a savura lauda patronului. Nici de data aceasta duşmanul meu numărul unul, doctorul Quadrotta, n-ar fi putut să-mi lanseze săgeata sa înveninată. Îl uram pe Quadrotta, o iubeam

pe Ana, mă temeam de Giorgio Usai şi de Olga.

Olga a revenit pe ascuns să-mi ocupe mintea şi m-am gîndit că ar fi fost foarte mulţumită dacă aş fi chemat-o la telefon, de la Roma, din casa mamei mele. Era ca şi cînd aş fi căutat un alibi: telefonîndu-i de aici, ziua aceea romană ar fi devenit decentă şi demnă de crezut, chiar nobilă: „Sînt acasă la mama", i-aş fi spus. „De atîta timp nu am mai văzut-o..." Olga s-ar fi emoţionat chiar: eram tot un fiu cuminte, o persoană în care putea avea încredere. Mi-era şi jenă şi silă de astfel de născociri. Şi căutam să mă gîndesc la lucruri mai puţin urîte, la amintiri mai puţin ingrate. În schimb, în mod ciudat, îmi reveneau în minte toate micile acţiuni rele, toate minciunile, meschinăriile, subterfugiile pe care le întrebuinţasem cu Olga; şi socoteam, pentru a-mi absolvi conştiinţa, că ea trebuie să-şi fi dat seama aproape mereu de ele, prefăcîndu-se că nu vede nimic. Ea deci, mai josnică decît mine, acceptase înşelătoriile, poate că mi le şi plătise. Nu erau oare, această lipsă de respect şi aceste josnicii reciproce, o sumă de motive întemeiate pentru a ne despărţi? Îmi spuneam de asemeni că dacă tinereţea poate trăi în confuzie şi încurcături, maturitatea are nevoie de demnitate.

M-am întors în salon la mama, după puţin timp au plecat mătuşa şi bătrîna prietenă, iar eu am rămas singur cu ea. Voiam să-i spun alte lucruri, să-i povestesc micile întîmplări

ale vieţii mele de care ea e dornică, dar nu am avut timp. Trebuia să-mi iau valiza de la hotel, să mă duc la gara Terminal mai înainte de opt: chiar la şapte şi patruzeci.

Era tîrziu. „Am întîrziat mamă; rămîi cu bine, să ai grijă de tine. Nu am nevoie de nimic, imaginează-ţi. La revedere". O sărutare, două sărutări. O altă paranteză deschisă şi închisă, aproape fără scop; la drum, din nou, spre cealaltă viaţă a mea (viaţa mea adevărată? Mie mi se pare provizorie), spre odiosul şi protectorul Torino. Mîine dimineaţă va trebui să-i dau raportul lui Usai; lui Quadrotta; după amiază Olgăi: tenacea, înlănţuitoarea, nebiruita Olga, cu care trebuia să mă bat cu disperare dacă voiam să înving, dacă o voiam pe Ana. Sigur că o voiam: Ana era nouă, era tînără, nu atît în privinţa vîrstei, cît faţă de zilele în care trăieşte şi în care se recunoaşte. Tot ceea ce ea face sau spune — mă gîndeam — e în armonie cu gustul, cu vocaţia epocii, cu exigenţele acestor ani. Olga nu-i aşa. Adulterul său chinuit şi înţelept, pierzania sa regizată şi rafinată, geloziile sale, capriciile şi melancoliile de femeie la limita ultimei tinereţi, îmi apăreau ca acţiuni, ca scene ale unei vechi comedii cu intrigă. Cu Ana, mi se părea că aş fi regăsit ritmul just pe care mi-e teamă mereu că l-am pierdut; cu ea m-aş fi recunoscut contemporan cu ideile şi faptele ce sînt la preţ astăzi. Exista acest calcul în alegerea mea: mai mult decît un calcul o determinare.

Ca atunci cînd te hotărăşti să te scoli devreme, la o anumită oră, a doua zi dimineaţa.

La Fiumicino, în sala de aşteptare a aeroportului, l-am întîlnit pe Fiaschi. Era aşezat într-unul din fotoliile colorate puse la rînd ca pentru o reprezentaţie şi l-am recunoscut de departe, din spate, datorită capului său înconjurat de bucle roşcate şi rare ce nu suportă pieptenele: şi am avut o pornire de afecţiune, aproape de recunoştinţă. Şi Fiaschi hotărîse să plece la Torino în seara zilei de luni, şi el se oprise o zi întreagă la Roma. Mi-a povestit îndată cum îşi petrecuse ziua sa romană, cuprins în mod evident de dorinţa de a ajunge imediat la punctul culminant: descrierea unui prînz minunat — simplu şi minunat — de care se bucurase, singur, cum îi plăcea lui, într-un mic restaurant de pe lîngă Campo dei fiori. Povestirea sa a fost aşa de pitorescă, aşa de bine mimată, expusă cu satisfacţie, şi condimentată de observaţiile cele mai spirituale despre atmosfera de acolo, încît, ascultîndu-l, mi-a revenit puţin buna dispoziţie, risipindu-mi-se gîndurile melancolice care îmi ţineau o proastă tovărăşie.

Îmi amintesc cu precizie că unul din cele mai insistente şi supărătoare din aceste gînduri fusese acela care, prin natura şi gravitatea sa, ar fi trebuit să fie cel mai neînsemnat. În schimb, dintr-un mic ţînţar în trecere, cum trebuia să-mi apară, s-a transformat prin nu ştiu ce mistificare a minţii într-o insectă mare

lacomă şi nemiloasă. Era gîndul, sau mai degrabă imaginea, amintirea lui Sergio Serpieri. Pe neaşteptate individul acela mi se declarase duşman, sau mai bine zis rival. Nu reuşeam să-i iert, ca pe o mare nedreptate, faptul (care era de altfel o presupunere) de a fi fost amantul Anei. Mă nemulţumea teribil. Cînd Ana îmi dăduse de înţeles, ezitînd şi admiţînd că a avut relaţii cu mai mulţi bărbaţi, lucrul, în mod evident, nu mă tulburase prea tare, dar acum, în acele ultime ore ale după-amiezii, odată plecat de la mama, îmi venise în minte că Sergio conta mai mult decît toţi pentru Ana. Mă gîndeam că putea fi el omul misterios de care vrînd să scape, Ana îmi telefonase la Milano ; dar socotelile, pentru a spune aşa, nu ieşeau. Eu căutam, pentru a mă linişti, să-mi explic cu logică şi cu puţină psihologie, mecanismul a cărui declanşare proiectase în faţa mea, în calitate de rival, pe prietenul meu Sergio : era clar că în unica figură cunoscută se concentrase gelozia, ce nu se putea ataşa cu folos de figurile întunecate, neprecizate ale soţului sau ai altor bărbaţi ai Anei. Dar oricît mă forţam să-l izgonesc, gîndul acela absurd se întorcea. Luptasem cu el, pentru un moment, şi în clipa cînd, după îmbrăţişare, Ana şi cu mine, zăceam unul lîngă altul în camera azurie a hotelului din Pozzuoli, şi chiar cedasem, luptînd, tentaţiei de a-i pune Anei o întrebare. Una din acele întrebări pe care gelozia le născoceşte cu iscusinţă pentru a-şi oferi în acelaşi timp suferinţa şi uşurarea ; una

din acele întrebări care se pun cu speranţa unui răspuns liniştitor. Ana nu mă liniştise de loc, dar se mirase (se indignase chiar ?) de curiozitatea mea şi mi-o reproşase ca şi cînd ar fi fost mărturisirea unui viciu. Aşa cum este, în fond, gelozia. Cu acea indignare uimită mă făcuse să-mi piară rapid cheful de a continua pe tonul acela.

Pentru a mă întoarce la Fiaschi, după ce a terminat să-mi povestească orele sale romane (fapt ce a coincis cu anunţul că trebuia să ne apropiem de poartă, cu biletul de avion în mînă) l-am întrebat aşa, dacă îşi aminteşte de Sergio Serpieri.

— Poetul ? a întrebat Fiaschi. Prietenul ăla al tău poet ? Foarte inteligent, foarte sensibil, dar de loc simpatic.

— Nu-i aşa ? Ei bine, Ana Bisi, ştii, îl găsea foarte simpatic.

— Şi ce-i cu asta ?

— Nimic, ce să fie. Vreau să spun că femeile au nişte gusturi...

— Şi tu eşti gelos. Dar dacă nu-mi explici ce legătură are Serpieri cu povestea ta nu pot să înţeleg nimic. Şi va trebui, dacă eşti de părere, să-mi explici puţin mai clar povestea ta cu Bisi.

Am refuzat amîndoi mîncarea servită la bord, Fiaschi încă emoţionat şi subjugat de masa sa romană, eu dezgustat de zbuciumul interior şi de prea multe ţigări. Ne-am întins în fotolii şi, fără a ne privi, sau a întoarce faţa pentru a controla expresia celuilalt, i-am

povestit şi Fiaschi a ascultat în tăcere, ca şi cum Ana şi cu mine am fi evocat figura lui Sergio. Am povestit şi despre noi doi, în trăsături foarte uşoare, un desen rapid, o schiţă din care se omit amănuntele. Totuşi a trebuit să dezvolt puţin desenul de ansamblu faţă de ceea ce schiţasem la Napoli. Fiaschi nu mi-ar fi pus întrebări indiscrete, dar nu puteam trişa cu el, nu puteam să falsific totul ; cel mult să fac nişte omisiuni, nişte reduceri gîndite. El a înţeles că mă cam încurcasem :

— Spune-mi, te rog, va avea sau nu vreo urmare, povestea asta ?

— Sincer să fiu nu ştiu. Aş vrea să aibă o urmare, şi în acelaşi timp mi-e frică.

— Mie nu mi-e frică pentru tine. Te îndrăgosteşti repede şi uiţi tot atît de repede.

— De, n-aş spune, cu Olga durează de şapte ani.

— Da, dar între timp ai mai avut şi alte combinaţii.

— Nu-mi face morală, tocmai tu.

— Nu-ţi fac morală. Te-am văzut vibrînd pînă şi pentru chelnăriţa de la restaurantul toscan.

— Eşti nebun, am spus. Poate că Elsa îţi place ţie.

Am glumit puţin sau, pentru a spune mai exact, Fiaschi a glumit iarăşi, exagerînd, în ceea ce priveşte instabilitatea mea. Apoi mi-a spus că trebuia să-mi vorbească despre un lucru serios :

— Colegii de la Congres, m-au însărcinat, a spus, cu o misiune pentru tine. Sînt puţin

îngrijoraţi deoarece, trebuind să editeze aşa-numitele *Acte*, se tem că textul stenografiat al discursului tău va părea prea violent, prea în direcţie contrarie spiritelor scrupuloase care îl vor citi. De aceea ar vrea să ştie — ştii, prostul acela de secretar — dacă eşti dispus să-ţi rescrii textul, să-l îndulceşti, să-l rotunjeşti : să-l ciunteşti, într-un cuvînt.

— Tu ce spui ?

— Cazul tău e un caz de conştiinţă. Dacă ţii să-ţi faci cunoscute părerile, insistă pentru ca să ţi se respecte textul. Dacă în schimb nu vrei să ai neplăceri cu Usai şi cu toţi ceilalţi, rescrie frumuşel discursul, fă o dare de seamă sîrguincioasă, şi toţi se vor convinge că e perfect corespunzător cu ceea ce ai spus la Napoli.

M-am revoltat, desigur, am spus că nu m-aş fi plecat cu nici un preţ. Zburam deasupra Genovei ; se vedeau luminile portului, cele ale oraşului în semicerc. Avionul, cum se întîmplă mereu în punctul acela, a tresărit, atras de mişcarea mării.

Apoi s-a ridicat iar. Eu am spus :

— Mi s-ar părea o josnicie.

Fiaschi mi-a răspuns:

— Ai dreptate, dar e o dreptate pe care o vei plăti scump.

Am rămas amîndoi în tăcere. Fiaschi se prefăcea că doarme pentru a mă lăsa să mă gîndesc în voie. Eu reflectam. Adică reîncepea să mă nelinişteascä sentimentul de vină pentru lucrurile pe care le spusesem la Napoli. Dar această vină, acum, se ascundea în dosul

unei pocăinţe cu caracter formal. Eram convins de a fi vorbit, mai ales, fără vreo legătură logică, sărind de la una la alta, şi într-o manieră de loc elegantă. Dacă mi-aş fi urmat schema, aş fi ţinut un discurs cu totul deosebit, banal, conformist, dar cel puţin succesiunea perioadelor şi a subiectelor ar fi fost curgătoare, armonioasă. Îmi imaginam că am în faţa ochilor darea de seamă scrisă a raportului meu.

Cu litere de tipar, clară şi definitivă, proza mea oratorică ar fi apărut greoaie, plină de repetiţii şi emfatică, poate incorectă din punct de vedere sintactic. Numai imaginîndu-mi-l, rezultatul acela mă făcea să-mi fie ruşine ; şi de aceea m-am agăţat de speranţa unei remedieri, a unei totale refaceri, astfel încît volumul tipărit să poată merge din mînă în mînă fără să dea posibilitatea colegilor mei să rîdă pe seama mea. În urma acestui pretext, mărit în aceea clipă peste măsură din cauza neliniştii mele, m-am hotărît să profit de ocazia ce mi se oferea.

Cînd am trecut peste Torino, desenat cu claritate ca o tablă de şah, cu bulevardele luminate, am spus că da, puteam să moderez cîte ceva.

— Sigur, a spus Fiaschi, aşa să faci : moderează cîte ceva.

Cuvintele sale, mi s-au părut că sună ironic, că voiau să confirme siguranţa sa că voi face această josnicie. Sau poate era înţelept ca întotdeauna. Ca întotdeauna mă sfătuia spre binele meu. Trebuia să-l ascult.

VII

Poate că pentru prima dată de cînd nu mai sînt copil încerc impresia înfruntării timpului, a unei perioade de timp, ca şi cînd ar fi un element, ca apa, bunăoară : timpul pe care-l am în faţa mea mai înainte ca să sosească (de unde ?) ora nouă seara ; sau ca să ajung eu la ea. Ca şi cînd ora nouă seara ar sta chiar de cealaltă parte a unei ape, sau a unui braţ de mare. Eu trebuie să-l traversez, dar simt o oboseală imensă ; înot-încet, într-o apă moartă, apăsătoare, care nu mă susţine. Dar nu pot nici să mă duc la fund, nici să mă întorc înapoi. Ora nouă din seara asta e acolo, dar nu reuşesc s-o ajung deodată, să pun capăt acestei aşteptări. Doar la nouă (e şapte, acuma), ziua asta blestemată va căpăta un înţeles : va deschide sau va închide ceva : mă va elibera, în orice caz, de acea odioasă necesitate ce reprezintă o alegere.

Ori de cîte ori am fost nevoit să aleg, să-mi spun mie însumi : mergi înainte, sau întoarce-te înapoi, ia-o la dreapta sau la stînga, am încercat o puternică repulsie, sau un fel de ameţeală. Să aleg, să hotărăsc ; şi numai într-un interval de cîteva minute, de cîteva secunde

ce se prezintă ca un termen ultimativ, după zile și ore de nedumerire. Aproape întotdeauna am preferat să decidă alții, sau întîmplarea, sau ocazia cea mai comodă. Mi s-a părut întotdeauna că viața, pentru mine, constă tocmai într-o serie de acte improvizate, întîmplătoare, chiar capricioase, pe care le accept, sau la care asist; uneori, cu o senzație de plictiseală, alteori, cu neliniște: binele și răul țîșnesc mereu dintr-o fericită coincidență, dintr-o întîlnire; să spunem dintr-o ocazie neprevăzută. Astfel toate îndoielile unei săptămîni întregi, și așteptarea mea de acum, și hotărîrea pe care o voi lua, sau în voia căreia mă voi lăsa, sînt rezultatul faptului că acum patru ani, la Veneția, nu mi-am dat seama, sau cam așa ceva, de existența Anei, și în schimb acum opt zile prezența sa m-a impresionat, pînă într-atît încît am considerat necesar să nu mă mai despart de ea.

De ce cu patru ani în urmă, aceeași persoană, aceeași Ana, mai tînără și chiar mai frumoasă, m-a lăsat indiferent? Cînd Ana m-a întrebat, eu i-am răspuns în modul cel mai prostesc și retoric: „pentru că atunci nu eram pregătit să te primesc; acum sînt". Ana mi-a răspuns că era o replică mediocră; și avea dreptate. Cine știe de ce s-a întîmplat așa? Vreau să spun, cine știe de ce atunci ea nu mi-a făcut nici o impresie și acum, în schimb, m-a răvășit, dacă nu cumva exagerez și acum?

Dacă mi-aduc bine aminte, un element al indiferenței mele, venețiene, pentru a spune așa, față de Ana, poate fi atribuit promisiunii

— aproape o amenințare — pe care Olga mi-o făcuse de a veni după mine la Veneția. Eu eram sigur că nu o va menține deoarece în acel timp Olga era mai prudentă, se temea de bîrfă, de scandal; știa că n-ar fi putut veni la mine la hotel, că întîlnirile noastre ar fi fost dificile. Eram aproape sigur că nu va îndrăzni; totuși cu anunțul acela al ei, între glumă și amenințare, mă blocase, mă înțepenise într-o așteptare inutilă, dar teoretic posibilă; așteptare care mă făcea să tresar ori de cîte ori privirea mea întîlnea o figură feminină asemănătoare cu a ei. Îndeplinise, pentru a împiedica lucrul de care ea se temea, o operație de spiritism; transferîndu-se printr-un medium în fața hotelului în apropiere de San Niccolò. De acolo ea putea apare, și din cînd în cînd mi se părea că o zăresc cu adevărat.

Mă tentează următoarea ipoteză: dacă Ana m-ar fi impresionat, ca să spun așa, atunci, rezultatul ar fi putut fi diferit între noi: o simpatie, un mic flirt, o aventură care n-ar fi lăsat urme. În schimb, oricît au fost de scurte, chiar dacă se rezolvă imediat, poate în seara asta raporturile mele cu Ana au luat îndată o întorsătură care mă va neliniști mult timp.

Gîndindu-mă bine, acest timp de așteptare nu e de loc o mare ce trebuie traversată: e doar un vas ce trebuie umplut, bine, pînă la vîrf, cu lucruri fără legătură; să-l umplu

pentru a nu rămîne spaţii unde să se poată introduce gîndul obositor al unei hotărîri de luat. Nu e nici măcar un gînd, ci o masă informă, contopită de dorinţi, repulsii, remuşcări, veleităţi, amintiri şi imaginaţie. Această stupidă aglomerare de sentimente disparate şi inutile ca nişte cutiuţe goale, ca nişte chibrituri arse, care au împiedicat zilele trecute ca existenţa mea să se scurgă aproape liniştit, conform ritmului şi întîmplărilor obişnuite. Aş vrea să nu mai îmi vină în minte întîmplarea iritantă ; dar nu reuşesc şi trebuie din nou să mă las în voia lui *dacă* şi a lui *dar* ; îndoielilor mărunte şi înţepătoare, asidue şi dese ca o mîncărime. Nu pot face altceva decît să mă scarpin, deşi ştiu că umflătura şi jena vor creşte.

Jocul lui dacă : dacă Ana m-ar fi lăsat indiferent, sau mi-ar fi fost doar simpatică, nu m-aş fi apucat să fac pe Don Quijote la Congres, să mă bat, pe urmă, cu morile de vînt ce au aripi de oţel, ascuţite ; cineva poate fi tăiat bucăţele dacă se apropie mai mult, şi eu risc acest pericol. Alt dacă : dacă Ana ar fi avut un temperament, să spun aşa, mai sportiv, mai puţin pătimaş, şi ar fi acceptat să se culce cu mine fără a-mi cere imediat să n-o părăsesc, desigur că şi eu m-aş fi ţinut de regula jocului. Cu alte cuvinte, nu m-aş fi îndrăgostit de ea deoarece în general pasiunile mele se nasc din pasiunile pe care reuşesc să le provoc. Refuzul mă descurajează, nu ştiu să mă

încăpăţînez, doar cînd există focul, mă îndîrjesc să suflu în el.

Spun aceste lucruri pentru a înşela timpul : nu sînt de loc sigur că mă cunosc. Dar e cineva care se cunoaşte în profunzime ? Presupun că fiecare din noi are în minte un portret ideal cu care se străduieşte să semene ; şi fiecare din vecinii existenţei noastre îşi face despre noi un alt portret ideal, complect diferit.

Azi-dimineaţă eram destul de calm ; eram gata să lupt cel puţin într-o direcţie, aranjasem cum trebuie sistemul meu de apărare pe frontul Olgăi. Ceea ce înseamnă de asemeni frontul Orelli-Usai, deoarece numele lui Olga a devenit simbolul, definiţia model a unei întregi situaţii, în cadrul căreia relaţia cu ea e doar un aspect nu mai important decît altele. Olga pentru mine înseamnă de asemeni oraşul acesta al ei, care, desigur, dacă eu aş părăsi-o sau ea pe mine, mi-ar deveni ostil şi neprimitor. Printre altele am fost atît de prost ca să strîng în jurul ei prieteniile mele, începînd cu Fiaschi ; să mă preocup, cu zel, pentru ca toate persoanele care îmi plac să-i placă şi ei, să o amestec în toate treburile mele. Astfel, acum vor fi toţi de partea ei, cu atît mai mult cu cît e vorba de persoane ce vorbesc limba ei, acceptă obiceiurile ei, găsesc, ca şi ea, natural acest climat — atît cel fizic cît şi cel moral — care mie, după opt ani, continuă să mi se pară ostil şi prea rigid.

Spre douăsprezece şi jumătate, ieşind de la birou, m-am oprit, pot spune că am fost oprit,

în fața unui bar din Via Roma, de un grup de cunoscuți aproape toți tineri, distinși și în mod discret spirituali ; am fost obligat să particip la o discuție oarecare, despre automobilele ce se vor vedea la viitorul Salon ; și am avut impresia că nu sînt de seama lor și egal cu mine însumi ; m-am simțit incapabil, străin și bătrîn. Asta m-a indispus și am simțit că voi fi învins, nu știam de cine, totuși ; și că ziua se va sfîrși prost.

Mă simțeam puternic azi-dimineață, cînd m-am sculat și apoi m-am dus la birou. Azi-dimineață, sîmbătă, sfîrșitul lui octombrie, prima ceață. De la ferestrele casei mele, pe bulevardul Massimo d'Azeglio, nu se zăreau copacii de pe Valentino, cu atît mai puțin colina de dincolo de Pad ; spectacol mîngîietor al altor anotimpuri. Fereastra dormitorului, cînd am deschis jaluzelele, era un dreptunghi albicios opac, un ecran pe care, dacă îl priveam mai mult, apăreau scenele de la Congres, sau camera, patul hotelului napolitan sau al celui roman, și din cînd în cînd o figură : un prim plan de film ce avansa mereu pe platforme, devenea mare, enorm. Era figura Anei ?

Uneori, mi se pare chiar că nu mai mi-o amintesc bine. Ar fi fost într-adevăr extraordinar ca acum, sau altă dată, cum s-a mai întîmplat, întîlnind-o să nu o recunosc. Și totuși pentru ea mă agit și mă chinui.

Mi-am făcut de lucru ca de obicei azi-dimineață, și îmi venea uneori să fluier ca atunci cînd sînt vesel. Am făcut cafeaua (servitoarea

sosește după ce plec eu de acasă), am făcut baie, m-am ras ; mi-am făcut o tăietură la degetul arătător de la mîna dreaptă, prostește, punînd lama pe mașina de ras. Dacă aș scrie o nuvelă — cum făceam la douăzeci și doi, douăzeci și patru de ani, și mi se părea o muncă adevărată, potrivită pentru mine — aș spune că în realitate mă zgîriase Ana, deoarece în timp ce îndeplineam operația de strîngere a aparatului, ea era acolo ; mă gîndisem din nou la ea, și mă atinsese, îmi deviase mîna. Am simțit, aș putea spune, dacă aș scrie o poveste ca să fie citită de cineva, cum tresăream, asemenea unui persecutat, unui urmărit care, în timp ce merge, pieziș, închis în el, neîncrezător, se trezește bătut pe umăr ; și înțelege imediat că nu mai e nimic de făcut : cel mult un surîs resemnat. Am impresia că am citit într-o carte această imagine a urmăritului. Să mergem mai departe. Și așa trebuie să umplu cîteva ore, ba numai vreo două, și mersul leneș al minții nu-mi displace ; zilele trecute toate au fost așa, și mă întreb dacă, în afara muncii sau, într-un răgaz, la serviciu, sînt capabil să gîndesc în mod coerent, cu o concentrare mare ; mă întreb dacă poate cineva s-o facă, fără a fi mereu ademenit de digresiuni fără legătură, fără a suferi rupturi și dezlînări în țesătura așa ziselor gînduri.

Azi-dimineață, deci, la birou, m-am apărat destul de bine ; am reușit să mă las prins de lectura unui lung proces-verbal căruia îmi pro-

puneam să-i îmbunătăţesc forma. E o muncă de destindere, care îmi place. Citeam fiecare frază a textului dactilografiat, şi o cîntăream, o analizam, o corectam ; înlocuiam adverbe, adjective, pronume. Cînd fascicula s-a umplut de corecturi şi ştersături am dat-o la rebătut şi am recitit-o. Şi în timp ce mi se părea că proza e curgătoare, am avut senzaţia că e complect lipsită de sens ; sau că sensul s-ar putea schimba mereu şi cuvintele pe care le înlocuisem puteau fi înlocuite la nesfîrşit. De altfel am descoperit de cîtva timp că semnificaţia cuvintelor e elastică şi variabilă : uneori pierd orice raţiune de a fi acelea şi nu altele, chiar terminologia nenaturală a unui raport tehnic, presărat cu substantive inutilizabile în vorbirea comună, familiară, chiar denumirile industriale pot întinde capcane unei minţi puţin tulburate, pierzînd forţa lor pacifică de individualizare programată. De exemplu, puteam găsi aluzii ciudate la situaţia mea recitind proza aceea de întreprindere cu ambiţii ştiinţifice, după cum în prescurtarea unei firme concurente, ANNAM, citeam numele Anei.

Pînă într-atît de stupid poţi deveni ; ba chiar şi mai mult. Se poate, chiar şi la vîrsta mea, cu situaţia mea, cu titlurile şi cu aspectul meu serios (tineresc, dar serios : trebuie să am figura unui conducător, deşi în interiorul meu mi se pare a fi cu totul altfel). Se poate să începi a urmări, pe plan mintal, fantezii ce echivalează, ştiu eu, cu desenarea unei inimi străpunse de o săgeată ; sau să încrucişezi iniţiale sau să încerci o rimă.

Se poate chiar, nu e cazul meu, dar se poate, să-ţi ştergi o lacrimă la un referat pe care Societatea mea o va citi fără nici o bănuială la adunarea acţionarilor. În acest moment am început să mă gîndesc la figura pe care ar face-o Cavalerul Muncii şi Marele Ofiţer Giorgio Usai, Administrator-delegat şi Preşedinte al firmei Orelli şi Comp., dacă ar şti că subordonatul său (el din fineţe sufletească spune colaborator), doctorul Francesco Berti, era cît pe-aci să plîngă din pasiune amoroasă în timp ce recitea raportul. Dar s-ar mai putea ca Giorgio Usai, Cavalerul Muncii, să aibă şi el, bine ascunsă, o pasiune amoroasă ; ba chiar, gîndindu-mă la tînăra femeie blondă care era cu el la Cannes, e probabil să fie aşa. Nimic nu mă împiedică să presupun că vocea sa poruncitoare, care face să tremure cinci mii de subordonaţi, poate deveni uneori plîngăreaţă implorînd o femeie. De altfel ultima dată cînd am vorbit cu el (asta s-a petrecut miercurea trecută : marţi abia sosit la birou nu a vrut sau nu a putut să mă primească, şi m-am neliniştit, mărturisesc, deoarece credeam că e mînios pe mine din cauza nefericitei mele de intervenţii de la Congres), ultima dată cînd l-am văzut mi s-a părut că este pradă unei preocupări oarecare. Nu mai aveam în faţă pe Usai, mîniosul de care mă temeam, ci un om devenit deodată mai bătrîn, mai obosit. Privirea sa nu strălucea nici de furie, nici de mîndrie, aşa cum îi place să se arate faţă de noi toţi, să facă pe bătrînul leu, pe gladiatorul consiliilor

de administrație ; era puțin abătut, aş spune melancolic dacă cuvîntul acesta nu ar distona în mod fățiş cu personalitatea sa, cu legenda şi cu retorica sa. Mi-a întins obosit mîna, mi-a indicat fotoliul din fața mesei pentru a mă invita să stau : ceea ce însemna o discuție adevărată, şi destul de lungă. Eu eram puțin încurcat, astfel încît nu îmi amintesc dacă el a atacat subiectul Congresului, sau l-am abordat eu. Ştiu că la un moment dat m-a întrebat dacă era adevărat că m-am amuzat făcînd puțin scandal la Napoli. Cuvîntul scandal l-a pronunțat întovărăşindu-l cu o strîmbătură, tipică, între dezgust şi indiferență : astfel că eu, instinctiv, l-am legat deodată, de aventura mea cu Ana, şi probabil m-am înroşit.

„I-au spus deja, m-am gîndit repede ; i-au spus-o şi pe asta..."

Dar imediat Usai a adăugat :

— Nu e o bîrfă, m-am întîlnit cu doctorul Billeri, care mi-a povestit că intervenția dumitale a făcut zgomot. Nu-mi displace de loc : totdeauna mi-a plăcut ca Orelli să aibe rolul unei stricătoare de petrecere. Dar ce-ai spus, în fond ? Să auzim. Pe scurt.

Ce spusesem ? Nu numai o lipsă de memorie, dar cel puțin alte două greutăți mă împiedicau să refer cu exactitate concisă discursul pe care-l pronunțasem la Napoli : prima stătea în imposibilitatea, în acel moment, a unei transpuneri din limbajul tehnic şi oficial, utilizat la Napoli, în acela particular, într-un anume sens, dacă nu chiar familiar, pe care

acum trebuia să-l întrebuințez ; a doua că nu puteam realiza o atenuare a argumentelor mele pînă la a le răsturna. În fond situația mea intelectuală şi morală devenea tot mai echivocă. Într-un elan de sinceritate, aşa cum visez uneori noaptea, sau îmi imaginez cu lenevie, aş fi vrut să-i mărturisesc lui Usai, care poate ar fi înțeles dificultatea de a continua să reprezint partea întreprinderii, lucru care totuşi face parte din datoria mea profesională, şi să-i declar cu cinism adevărata mea stare de spirit : adică conştiința falsității atitudinilor noastre (ale mele, ale lui, ale firmei Orelli, ale întregii lumi industriale). Ar fi fost ca şi cînd m-aş fi declarat deodată duşman de clasă şi duşmanul său personal ; dacă aş fi urmat acest impuls, m-ar fi condus pînă la consecința părăsirii pentru totdeauna a firmei Orelli.

De multe ori, şi nu numai în vis, mi-au hrănit un asemenea gînd, de multe ori conştiința mea înciudată a crezut că se poate linişti cu o astfel de hotărîre, pe care o adoptam şi imediat o amînam pentru o altă ocazie, dar nu pot fi sigur de a mă fi gîndit cu o intenție precisă. E un gînd ce revine periodic, un du-te-vino al imaginației, o clipire de ochi, o amenințare singuratecă, o bolboroseală asemănătoare celei a unui copil care, pedepsit, decide că se va răzbuna într-o zi, pe cei mari.

Oricum şi în acest moment de sinceritate mi-e greu să exprim adevăratele motive ale nesiguranței mele ; nu îndrăznesc să-mi anunț mie însumi că, în afara firmei Orelli, n-aş

putea să-mi mai permit hotelurile de lux, călătoriile comode, cheltuieli mari decontate, că ar trebui să trec de la rangul de mașină de lux la cel al micilor automobile. Poate părea chiar absurd ca cineva să-și vîndă sufletul pe așa puțin, totuși prețurile obișnuite astea sînt, și în versiunea de azi a damnațiunii, Faust, știe prea bine că un suflet nu valorează mai mult decît un automobil de lux.

Uneori mă justific gîndind că am fost mult timp sărac: de la naștere pînă la tinerețe. Nu sărac la modul oribil: ci mediocru, decent. E o situație teribil de neliniștitoare aceea a micului-burghez legat de strîmtorarea salariului. Tatăl meu era așa, și eu, copil fiind, aveam tot ce-mi trebuia, dar nimic în plus; și tocmai acest plus se dorește cu ardoare.

Am fost un tînăr — mai întîi student, pe urmă soldat, apoi funcționar — ce trebuia să-și numere țigările și biletele de tramvai. Și frecventam prieteni ce puteau cheltui mai mult decît mine și pe care îi invidiam, fără totuși să las să se vadă vreodată că îmi lipseau multe lucruri pe care ei le aveau din abundență. Cînd am avut primul meu salariu, după universitate, făcută cu mii de aranjamente umilitoare, eram cu mult mai sărac decît este azi un muncitor de la Orelli. Iar cînd lucram ca gazetar și puțin ca activist, condițiile mele nu erau mai bune. În subversivismul meu, declarat cu orgoliu doctrinar, exista, nedeclarată, mînia pe care mi-o provoca strîmtorarea mea.

Mama îmi cedase uzufructul apartamentului din Cooperativă pe care tata îl cumpărase în douăzeci de ani cu plata în rate: erau cîteva mii de lire, dar cînd situația mea de proprietar a fost cunoscută de unii tovarăși de-ai mei de muncă, mă tratară ca și cînd aș fi devenit capitalist: cu dispreț și ironie, cu dese aluzii la venitul meu și la mentalitatea mea burgheză. Ei bine, la epoca aceea, la condițiile acelea nu m-aș putea întoarce. Invoc vîrsta pentru a-mi spune că nu e drept să mă mai întorc; dar chiar dacă aș fi fost mai tînăr aș avea aceiași repulsie pentru semi-mizeria pe care am îndurat-o.

Cu Usai, de îndată ce m-am așezat în fața lui și am acceptat, lucru obligatoriu, una din țigările sale elvețiene, am luat hotărîrea să-i arăt adevărul pe jumătate: ceea ce e mai mult decît o minciună pe jumătate.

Am început prin descrierea atmosferei Congresului, creînd o impresie ușor denigratoare:

— Ce vreți, am spus, a trebuit să ascult afirmații atît de lipsite de conținut, așa de în afara realității încît am avut o reacție spontană. Noi, am reluat, vreau să spun firma Orelli, a urmărit întotdeauna în raporturile cu personalul o politică realistă: a dat poate mai mult decît i s-a cerut fără a avea totuși aerul că face cadou, ce știu eu, fericirea, subordonaților.

Văzînd că Usai tăcea am continuat:

— În acest sens, eu am urmat întotdeauna directivele dumneavoastră. Deci, auzind cu cîtă emfază era ridicată în slăvi acțiunea anu-

mitor întreprinderi care, lăsa-ţi-mă s-o spun, sînt într-adevăr înapoiate, m-am simţit dator să lămuresc problema ; să spun punctul nostru de vedere, realist. Noi nu ducem o politică paternalistă ; noi, am spus, dăm muncitorilor ceea ce li se cuvine. Nu e aşa, domnule Preşedinte ? Nu putem să ne lăudăm cu miracolul nostru fiindcă se organizează cercuri de cultură, se tipăresc ziare de întreprindere şi lucruri de genul ăsta. Natural că spunînd astfel de lucruri în anumite cercuri puţin îţi lipseşte să treci drept comunist.

Mă lansasem, contînd pe antipatia personală pe care o are Usai faţă de Preşedintele Uniunii. L-am privit în faţă pe dulău pentru a spiona efectul pe care îl produceau cuvintele mele : va lătra sau va muşca ? Usai mi-a răspuns privirii, susţinut, a înclinat capul într-o parte şi, cu pronunţia sa înceată şi sacadată, a spus, sau mai degrabă a bolborosit.

— Dumneata eşti puţin. Puţin comunist ai rămas. Crezi că eu nu ştiu ?

Am răspuns imediat :

— Eu, domnule Preşedinte, nu mi-am ascuns niciodată ideile. Cred în mod sincer că sînt departe, acuma, de ideologia marxistă, depăşită de faptele înseşi. Totuşi nu neg că drumul socialismului, din punct de vedere istoric...

În acest moment, Usai a făcut un gest de plictiseală, sau de oboseală ; a ridicat sprîncenele lui foarte dese care-i ies în afară în mod incredibil şi a ridicat din umeri cu un gest rapid.

Atunci am deviat şi am expus, pe scurt, o concluzie imaginară a discursului meu. Am mers înainte la întîmplare, timp de un minut, pînă cînd Usai m-a întrerupt :

— Bine, bine. Dar adu-ţi aminte că nu admit jocul dublu. Eu apreciez unele calităţi ale dumitale, şi ţi-am arătat-o ; dumneata, mi se pare, ai avut anul acesta o gratificaţie importantă ; dar nu aş tolera o trădare din partea dumitale. Vreau să spun, că nu ţi-aş ierta dacă ţi-ai ascunde adevăratele idei. Cunosc trecutul dumitale, nu ţi l-am reproşat niciodată. Voi intelectualii, după război, aţi înnebunit cu toţii ; dar asupra prezentului nu mă tocmesc. Pe de altă parte nu mai eşti un copil, nu ? Orelli e familia dumitale, pîinea. Ne-am înţeles ?

Ne înţelesesem foarte bine, şi după ce mai vorbirăm puţin despre alte lucruri, în care, încurajat, am putut să mă arăt plin de strălucire şi de iniţiative, m-am întors în biroul meu. Ieşind pe uşa directorului m-am întîlnit cu Quadrotta şi cu vicedirectorul administrativ şi i-am salutat cu vioiciune, cu o voce veselă, ca să înţeleagă că discuţia se desfăşurase foarte bine pentru mine.

M-am oprit să vorbesc puţin cu ei pentru ca să se asigure, după expresia feţei şi a vocii mele, că eram cu adevărat satisfăcut : mă bucuram de aceiaşi reputaţie, cum se spune. Sîntem experţi, noi conducătorii de la Orelli, în a citi pe faţa celui care iese din biroul lui Usai semnele pe care le lasă mînia sau bunăvoinţa patronului. E un lucru foarte important. Unii

s-au pierdut, fiindcă nu au știut să-și ascundă urmele fricii, ale neliniștii, ieșind pe ușa aceea. După puțin timp, e de ajuns un sfert de oră, tot statul major cu respectivele secretare, știu că omul a căzut în dizgrație, sau a fost demascat. Din acel moment el e pus în carantină. Nu că nu i s-ar mai adresa un cuvînt, dar e considerat inutil, lipsit de orice autoritate adevărată ; e exclus de la confidențe, din micile comploturi. E însemnat. Pînă și ușierii, în mod misterios, sînt la curent și încep să nu-i mai arate prea mare respect. Dacă dă un ordin, toți se prefac a-l executa ; secretarele, a căror soartă e strîns legată de norocul sau nenorocul șefului lor, cînd vorbesc de nenorocit, spun : „Ăla, mai are îndrăzneala să-și dea aere, ca și cînd nu s-ar ști că nu mai face două parale".

Quadrotta așteaptă de ani de zile să mă vadă ieșind din camera directorului cu semnele loviturilor primite. Atunci ar începe să mă lucreze cu cruzime : cu lovituri mici și foarte dese, fără întrerupere, apoi mi-ar da pumnul hotărîtor, și odată căzut, m-ar ajuta cu mărinimie să mă ridic, și m-ar îmbrățișa. Dar meciul ar fi pierdut.

În ceea ce mă privește nu știu dacă aspir să-l văd pe Quadrotta întins la podea. Cred în mod sincer că doresc doar ca el să plece, să lase firma, deoarece însăși prezența sa trezește în mine neliniște și iritare. Dar nu ne-am adresat niciodată un singur cuvînt incorect, ne surîdem, ne salutăm cu apelativul „dragul meu". E o tactică impusă în parte de Quadrotta însuși,

ipocrit din fire, foarte amabil și corect în expresii ; într-o măsură derivă dintr-o tradiție sau mai bine spus dintr-un obicei de întreprindere. Rivalitățile, în mediul nostru, se manifestă cu deosebiri gradate, după ranguri și ierarhii. La nivelul muncitorilor adeseori se rezolvă, și într-adevăr se definesc sau se termină, cu cuvinte urîte și pumni ; la nivelul funcționarilor și secretarelor cu supărări, ridicări din umeri și răspunsuri impertinente ; la nivelul conducătorilor lupta e profund subacvatică : la suprafață nu se vede nimic, la suprafață se surîde. Dar la nivelul Consiliului de administrație, e tăcerea, ignorarea reciprocă, ostila independență a inițiativei. Usai poate să-i lovească pe toți, dar mai puternic pe cel care îi e aproape : rareori mîna sa se întinde pînă în ateliere ; acolo, în adîncimea întunecată, printre bufniturile preselor și zgomotul strungurilor, lovitura sa își pierde din eficacitate.

Eu eram de-a dreptul ușurat, dar, după cîteva ore, m-am simțit înjosit. În fond făcusem o dezicere rușinoasă. Închis în camera mea mă gîndeam că Ana, pe drept cuvînt, m-ar fi disprețuit, și sufeream din cauza asta. Olga nu, Olga ar fi înțeles, m-ar fi lăudat poate.

Discuția cu Usai a avut loc miercuri dimineața și în seara acelei zile, spre nouă și jumătate, în mod neașteptat, a trebuit să ascult de impulsul irezistibil de a vorbi cu Ana : să-mi reechilibrez demnitatea adresîndu-mă acolo

unde puteam să exercit un fel de autoritate sentimentală ; să mă refac prin puterea unei afecțiuni noi și totuși excitante.

În schimb tocmai conversația aceea telefonică m-a adus în starea sufletească în care mă găsesc acum. Dacă aș fi ascultat de promisiunea de a aștepta, poate că povestea asta s-ar lămuri în seara aceasta în modul cel mai rațional ; sau cel puțin aș petrece ziua de mîine cu Ana, dar ar fi o zi fără dramă, poate plăcută, poate măruntă. Poate chiar că, dacă n-aș fi chemat-o miercuri seara, peste puțin Ana mi-ar spune în mod rațional că e inutilă insistența ; ar spune că totul a fost frumos între noi și că vom rămîne prieteni, dar (aș admite și eu, la urmă, cu o dureroasă îndărătnicie) că toate astea nu mai pot dura, nu mai pot merge înainte, căci răstoarnă atîtea alte afecțiuni și interese. Prea multe greutăți, cum spune ea.

În schimb miercuri seara, cu încăpățînare și în același timp în mod impulsiv, am aruncat totul în aer. Am încărcat aparatul pasiunii, și imediat Ana a răspuns și am simțit și în mine pulsația motorului pornit.

Cu acea spontaneitate nesocotită, care tocmai fiindcă e lipsită de calcul, se numește bună-credință ; cu bună-credință, deci, i-am jurat Anei că simțeam c-o iubesc cu adevărat, și că era inutil să pierdem timpul : trebuia să ieșim din pasivitatea așteptării, să intrăm în ritmul activ, în ritmul noii noastre vieți. Am spus chiar așa. Noua viață trebuia să însemne : plecarea de la Orelli, din Torino și de lîngă

Olga. Trebuia să însemne o muncă coerentă față de ideile mele, care par a fi și ideile Anei : probabil întoarcerea la gazetărie, cu toată greutatea ce o comportă actuala mea poziție de socialist fără partid, dar cu ajutorul experienței pe care am acumulat-o în timpul anilor petrecuți la Orelli. Despre asta trebuie să fi vorbit pe un ton excitat, cu aceeași stare de spirit cu care improvizasem intervenția la Napoli. Eram sincer și fiindcă indirect îmi luam revanșa față de Usai. Aceste argumente au asupra Anei un efect mai mare decît discursurile de dragoste. Simțeam că era copleșită, aprinsă, tremura toată. Reușea să spună doar : „Da, dragă, e ceea ce vreau și eu. Da, împreună. Îți voi sta alături." Et caetera. Noroc că bunul-simț feminin (sau o fi fost un rest de prudență, poate că se găsește într-un vîrtej de sentimente și interese contradictorii ca și ale mele) a făcut-o să încheie conversația spunînd că în orice caz era bine ca eu să mă gîndesc serios, la fiecare lucru, să mă gîndesc pînă sîmbătă. Ba chiar voia să amîne întîlnirea noastră, i se pare prea apropiată. A încercat să mă convingă că e necesară o despărțire mai lungă.

„Dar nu înțelegi că e un chin zadarnic ?" Am strigat eu în telefon. Și am amenințat : „Atunci sîmbătă nu îți voi telefona, mă voi prezenta la tine, la Milano..." Am insistat, m-am rugat (era poate mîndria care mă împiedica să fiu respins ?). La sfîrșit a cedat. Sîmbătă, în seara asta, peste puțin, ne vom da întîlnire pentru mîine și pentru o lungă pe-

rioadă din viața noastră. Astfel, după acel salt înapoi făcut miercuri seara, m-am trezit zilele astea parcurgînd cu mintea un teren plin de capcane. Oricît am încercat să fiu de lucid și de atent, n-am scos-o la capăt. Îmi dau seama că am acționat fără judecată ; îmi spun, adeseori, că la vîrsta mea e prea tîrziu pentru a porni de la început. Poate că nici nu e adevărat — în afară de o neînțelegere ideologică — că aș vrea să părăsesc firma Orelli. E o propunere pe care am auzit-o și la alții : nimeni nu a pus-o în practică, decît cînd a fost constrîns de o nevoie, ca în cazul lui Serpieri. Deoarece situația noastră de conducători de întreprindere ne obligă în mod forțat, aș spune oarecum predestinat, să fim de partea lui Usai și a Consiliului de Administrație ; deși uneori, nemulțumirea ne face să nu părem diferiți la fel ca funcționarii și muncitorii, fiind supuși exploatării.

„Tu te prefaci că disprețuiești ceea ce faci", îmi spusese Ana în seara în care, pentru prima oară, la Napoli, am ieșit împreună. „Pozezi în detașat și indiferent, în schimb sînt sigură că munca ta te interesează mult."

Mi-amintesc că i-am răspuns că încercam să-mi fac munca mea cît puteam mai bine ; cît despre dragostea de muncă, asta era altceva. În realitate, cum stau lucrurile ? Care e raportul real între mine și sarcinile care îmi sînt încredințate ? Înainte de toate nu mi se pare că astfel de sarcini, de la un timp încoace, se pot numi muncă : ascult, vorbesc, observ,

raportez, sînt amestecat în intrigi, în conjurații, mă pasionez puțin. Sînt unul din acei oameni, unul din acei intelectuali de fabrică ce au acceptat, cu bună-credință, să desfășoare o activitate mistificatoare, adică au acceptat să facă o muncă ce nu e muncă, deoarece nu mărește cu nimic valoarea producției, nici nu are utilitatea cam antipatică a celei administrative. Această muncă a mea seamănă într-un fel cu cea a santinelei așezată lîngă intrarea palatelor ilustre, regale sau prezidențiale. Pe de o parte santinela este un element pur decorativ, pe de alta un element al unui sistem de apărare și de vigilență a autorității.

Nu mi se cere altceva decît să fiu o santinelă decorativă, în uniformă de paradă în privința limbajului, dar vai mie dacă aș lăsa să treacă prin ușa pe care o supraveghez puțin din impurul sens al dreptății, puțin din adevărul aspru. Am lucrat cu adevărat în primii doi ani, poate trei, trecînd printr-o variată filieră de însărcinări și obligații. Și munceam cu sîrguință, cu inteligență, poate chiar cu istețime, deoarece voiam să parvin la starea prezentă : să fiu un conducător. Să dispun de bani și de putere, fie chiar în măsură modestă. Puterea, mai mult decît banul, e resortul care face să acționeze zelul conducătorului. Puterea, adică douăzeci de funcționari, sau o sută, sau cinci sute în subordine ; cu toate prerogativele pe care le implică conducerea, și cu toate umilințele legate de faptul că alți conducători mai puternici pot în orice clipă să amenințe stabilitatea pozi-

ţiei sau să te constrîngă la pasivitate, la supunere şi la renunţarea la propriile idei.

Un discurs despre putere, despre gustul puterii, mi l-a ţinut odată Quadrotta, şi eu l-am dispreţuit ; dar dacă reuşesc să înving încurcătura unei mărturisiri cam ruşinoase, trebuie să spun că mă recunosc, azi, asemănător lui, cel puţin în comportament şi în tactică. Numirea într-un post de conducător m-a făcut laconic şi nefericit, deoarece Quadrotta aspiră să devină Director general şi eu simt că dacă s-ar întîmpla asta aş suferi ; mi-ar provoca o senzaţie amară şi rea, de invidie şi umilinţă.

Sînt nefericit şi invidiat, fiindcă s-a creat, la Orelli, mitul simpatiei, al predilecţiei pe care Usai o are pentru mine. Asta mă apără de loviturile celor puternici, dar mă face odios în ochii colegilor şi ai subalternilor. Uneori mi-am făcut vise că poziţia mea poate fi o compensaţie, o despăgubire pentru falimentul intelectualului, al scriitorului ratat, al politicianului dezamăgit. Dar ambiţiile nereuşite muşcă pe dinăuntru, fac rău, rod şi te fac nervos.

Fiaschi e cel ce poate înţelege aceste lucruri. El lucrează la o societate de telefoane unde se întîmplă lucruri asemănătoare cu cele de la noi, în severul palat din Via Arsenale, unde îşi au sediul birourile conducerii firmei Orelli. Fiaschi ar înţelege fiindcă e un spirit liber şi indulgent, sceptic şi prudent mai mult din calcul decît din prudenţă. El se comportă ca protagonistul unui film american pe care l-am

văzut mai de mult, care fiind conducător al unei mari industrii, renunţă la gradul de director pentru a avea mai mult timp liber la dispoziţie. Fiaschi se dă înapoi, se ascunde, se mimetizează numai pentru a nu-şi lua răspunderi mai mari decît cele pe care le are ; pentru a nu trebui să se întoarcă acasă mereu mai tîrziu şi mereu mai obosit. Şi totuşi el nu cultivă nici o pasiune intelectuală sau artistică ; dar ţine la orele sale de libertate, mai presus de toate ; iubeşte libertatea sa de a dispune de gînduri, situaţia plăcută de inactivitate : de unde se alege cu plăceri sănătoase şi cu acea înţelepciune care îi face prietenia preţioasă.

VIII

Rătăcesc, mă pierd în plîngeri zadarnice, în timp ce sîmburele problemei, nodul pe care nu știu să-l dezleg e altul: să trăiesc cu Ana, cum aș dori, și să rămîn la Orelli e imposibil; e imposibil să pot rămîne la Torino, unde prezența Olgăi nu mi-ar da pace; unde i-aș avea pe toți împotrivă, toți de partea ei, prieteni și cunoscuți. Societatea, lumea din Torino care m-a primit cu atîta neîncredere la început, încît aproape mi-era mai bine să mă închid în rezerva mea, în amorul propriu, de străin; care a pretins de la mine o lungă perioadă de ucenicie, probe de comportare, și care în fine m-a acceptat cînd s-a convins că nu mai era în mine nici o urmă vizibilă, aproape supărătoare, a dublului meu viciu de origină: marxismul profesat și proveniența meridională (Roma e pentru torinezi mult mai la sud decît cred romanii): această societate mi-ar declara război antrenîndu-l împotriva mea și pe Usai.

I-am vorbit Anei, în timpul opririi la Roma, despre frumoasa mea casă din bulevardul Massimo d'Azeglio; i-am descris-o ca și cînd într-o zi ar putea locui în ea. În realitate casa asta nu este a mea. Da, sînt locatarul ei,

plătesc chiria, dar într-un anume sens casa e legată de Olga. De cînd locuiesc aici, în casa asta, n-am adus alte femei. Olga are chiar și cheia ei: i-am încredințat-o într-un moment de elan, pentru a-i da siguranță: ea poate intra și veni, așa cum și face, ca o stăpînă a casei, ca o soție aproape, respectată de portar și de servitoare. În afară de asta: natura moartă a lui Spazzapan[1] ea mi-a făcut-o cadou, și vasul acela, și scrumiera, și aparatul mic de radio. În dulap sînt haine de-ale ei, în baie e periuța ei de dinți. Aici, în birou, sînt și alte obiecte de-ale sale, și peste tot se simte parfumul ei, urma înțeleaptă a mîinilor sale în așezarea fiecărui obiect. Ana ar fi aici mai rău decît străină, ar fi ca un pasager clandestin. Ar fi străină și pentru mine, într-un fel.

Dacă mă mai gîndesc puțin la nesiguranța mea sentimentală, mi se pare că sînt incapabil de o conviețuire stabilă, continuă cu o femeie. E o experiență înfăptuită doar pe perioade, și avînd mereu în fața mea perspectiva sfîrșitului, sau cel puțin sentimentul provizoriului. O fi asta o incapacitate a mea de a iubi? Chiar și pentru omul cel mai închis și uscat e ușor să iubească o femeie, să o vrea mereu lîngă el, să-i invoce prezența; dar să trăiesc împreună cu ea în aceiași casă, să suport mult timp uzura obiceiurilor și a atmosferei, mi se pare de-a dreptul nefiresc. Este normal atunci modul de

[1] *Luigi Spazzapan*, pictor italian, născut în 1889.

a te iubi la nivelul naturii, al animalelor, ce se miros, se cunosc şi se separă ? Nu sînt sigur de nimic. Ce ştiu eu despre Ana ? Nu-i cunosc decît felul de a mă săruta, de a-mi primi îmbrăţişările, de-a judeca atent şi ascuţit ; dar nu cunosc obiceiurile, predilecţiile mărunte pe care le are şi defectele de caracter. S-ar putea să contrasteze prea tare cu ale mele şi să ne ducă la o situaţie de nefericire.

Vorbele mele sînt egoiste, pornite din calcul ; şi nu din cauză că eu n-aş putea să mă las pradă impulsurilor inimii, nu că n-aş putea să mai am elanuri şi avînturi de dragoste ; totuşi aş vrea să-mi apăr încă existenţa de utilitatea mediocră a convieţuirii. Acum sînt departe de prima tinereţe, şi poate de aceea gîndesc atîta. Voi risca să rămîn singur, cînd forţele mi se vor epuiza, şi voi pierde orice energie, cînd voi fi numai cenuşă şi cărbune stins şi voi avea nevoie de cineva. Dar Ana, va dori ea într-o zi să fie sprijinul meu ?

Cînd mi-a vorbit de viaţa sa, Ana mi-a descris greutatea ce o întîmpină trăind cu mama ei : e aceeaşi pe care aş încerca-o eu ; mi-a descris groaza pe care a simţit-o — în timpul scurtei sale căsătorii — nu numai din cauza nevrozei (aşa o numeşte ea) lui Gianni, ci şi datorită greutăţii ce o simţea văzîndu-l prin casă, atingînd cu nelinişte totul, răvăşind ca un bărbat ceea ce ea, ca femeie, aranjase. I-am răspuns că asta ţine de faptul că ea nu era îndrăgostită de soţul ei. Ana a dat din cap, neconvinsă ; ceea ce mă face să cred că trebuie

să fi simţit aceeaşi greutate cu vreun alt bărbat pe care l-a iubit. Cine o fi fost, şi cum ? Ana nu mi-a spus. Ea a vorbit despre experienţele sale în cuvinte vagi şi neglijente ; în care nu pot crede şi care încurajează gelozia şi imaginaţia să presupună mult mai mult. Mi-amintesc cuvintele ei : „Am fost mereu neliniştită. Şi atît de sensibilă, atît de susceptibilă, încît a trebuit să dau dreptate celor care mi-au reproşat că mi-a fost prea repede frică de Gianni. Chiar dacă el ar fi fost altfel poate, lucrurile ar fi mers la fel."

Şi totuşi o vreau pe Ana. În aceste zile de depărtare, cu această mică perspectivă, am retrăit în minte, cu încetinitorul, momentele intimităţii noastre : trecutul nostru care luat în întregime numără cîteva ore. Noaptea romană : ardoarea şi revoltele ei, melancoliile neaşteptate, disperările („nu vreau să se termine...") amestecate aşa de strîns, mă emoţionează pînă la exaltare. Tot aşa mă exaltă luciditatea minţii ei, amestecată şi ea cu rezerva. O văd mereu ca pe o acvaforte, cu trăsături cînd foarte negre şi catifelate, cînd subţiri, abia vizibile ; cu pete dense de umbră sau cu spaţii albe de lumină.

Cînd am aţipit, spre ziuă, am simţit-o pe neaşteptate şi am deschis ochii ; am surprins-o aplecată spre mine, cu privirea ei lucitoare şi dulce ce mă scruta, căutînd îndrăgostită să înţeleagă ceva din omul necunoscut care respira

lîngă ea. Nu e uşor să uiţi asta ; şi felul în care ne-am spus la revedere la gara din Roma, frămîntaţi de îndoială şi speranţă, chinuiţi de o suferinţă ce reapare acum.

După ce am vorbit cu Ana, de la telefonul public, ieşind de la restaurant, abia ajuns acasă am fost chemat la rîndul meu la telefon de Olga. I-am vorbit cu oarecare răceală (era simplu, eram încă emoţionat de discuţia cu Ana) am dus-o cu vorba, şi chiar în ziua următoare, joi, cu scuza ocupaţiilor mele, am evitat s-o văd : şi mi s-a părut o mare victorie, o mărturie a tăriei mele de caracter. Dar ieri, vineri, spre seară, venind acasă, am găsit-o pe Olga în fotoliul ei, cu o carte în mînă. Nici măcar nu am discutat, şi cu un fel de nevoie turbată, am făcut dragoste, aşa cum încă ne place mult la amîndoi.

Există, de mult timp, o obişnuinţă de intimitate între Olga şi mine, un obicei care totuşi nu naşte oboseala ; plăcerea noastră pare a se perfecţiona mereu provocată de cunoaşterea reciprocă a înclinaţiilor noastre. Olga e încă foarte frumoasă, dar nu asta contează ; poate printr-un fel de automatism fiziologic, de îndată ce e lîngă mine o doresc, chiar cînd am impresia că nu-i pot tolera insistenţa ; chiar la sfîrşitul unei certi provocate de mine, pentru a mă elibera, e de-ajuns o mişcare de-a ei, e de-ajuns să-şi arcuiască pieptul, sau să se ghemuiască moleşită pe divan, pentru ca eu

să fiu gata la dragoste ; sau nu ştiu cum să-i spun altfel. Nu o mai fi dragoste, aşa cum a fost cu siguranţă, deşi eu acum nu mai îmi amintesc ; o fi o vicleană complicitate a simţurilor, o fi un viciu (ce altceva e viciul dacă nu o obişnuinţă înrădăcinată ?), sigur e că ori de cîte ori m-am îndepărtat de ea, sau am înşelat-o, pe ascuns, m-am întors la ea cu spontaneitatea şi satisfacţia animalului ce îşi regăseşte vizuina, hrana.

Dacă încerc o comparaţie între ea şi Ana, învinge aceasta din urmă : fiindcă e mai inteligentă, pentru că o simt într-un anume fel asemenea mie, sau mai apropiată, pentru că e în ea o fascinantă, o întunecată seriozitate, ceva ce o arată a fi purtătoarea unei nelinişti intelectuale, a unei tulburări de conştiinţă în care mă recunosc pe mine şi lumea în care trăiesc. Poate avem de asemeni în comun gustul de a provoca dragostea, de a o pune la încercare, cu îndoieli, cu logică şi chinuitoarea căutare a unui adevăr (chiar carnal) imposibil.

Olga e rafinată dar elementară ; e elegantă şi bogată, dar simplă, de fapt : fără probleme în afara celor suscitate de o gelozie, elementară şi ea. Olga nu are o minte înzestrată în mod deosebit, şi toată cultura ei alcătuită din totalitatea normelor şi a noţiunilor oferite de-a gata de mediul său. E limitată, dar înăuntrul acestei limite ea dispune de o mare uşurinţă de mişcări, de atitudini, de gusturi. Senzualitatea ei pare

a se fi născut şi definit o dată cu legătura noastră: şi e o senzualitate atît de dulce şi spontană faţă de mine, încît poate deveni tiparul, matricea mea, din punct de vedere fizic. Cît despre gîndurile mele, admiţînd că ar putea să le spună aşa, despre îndoielile mele, despre înclinaţiile politice în special, ori despre predilecţiile culturale, ea le tratează cu afectuoasă indulgenţă: rămîne în afara lor, străină, dar de fapt le acceptă ca pe o extravaganţă amuzantă a personalităţii mele, ca pe o fantezie a caracterului meu. Ceva ce mă distinge de lumea plicticoasă: precum bogatul ei soţ, de care în fond e despărţită. Soţul ei ştie totul probabil despre noi, dar s-a hotărît o dată pentru totdeauna să ignoreze, să nu dea atenţie; poate că ar suferi dacă Olga l-ar părăsi de tot, dar desigur că ar suferi mai mult dacă aş părăsi-o eu pe Olga.

O situaţie comodă, dar teribil de încurcată, de nerezolvat. Se prea poate — m-am gîndit de mai multe ori cu oarecare durere — ca eu să nu ştiu adevărul despre relaţiile Olgăi cu soţul ei. E oare posibil, după cum afirmă ea, ca în ultimii şase ani să nu mai fi avut loc nici un contact trupesc, între ei? Olga mă cunoaşte bine, ştie că eu m-aş nelinişti, aş provoca scene şi neplăceri, şi de aceea ea jură sus şi tare că acesta e adevărul. De altfel odată a admis că şi dacă s-ar mai culca cu Alberto (lucru, spune ea, absurd) asta n-ar avea nici o importanţă. Cum m-a văzut că mă întunec la faţă a adăugat imediat că eram

un prost şi că ea glumise. Olga e foarte abilă în a evita obstacolele: e foarte atentă şi fiindcă nu se gîndeşte la altceva. Mintea ei, de loc slabă, e ocupată încontinuu de voinţa de a nu mă lăsa să scap, în afara grijilor pe care le dedică persoanei sale şi relaţiilor mondene. Aseară, după ce am făcut dragoste, am fost ispitit în mod răutăcios să-i spun că voiam să mă despart de ea, dar de îndată ce am încercat un început de discuţie, de luptă, ea mi-a scăpat împiedicîndu-mă să continui:

— Dragul meu, mi-a spus, am fost atît de fericiţi, nu începe să bombăni. Ştii că eşti un urîcios? Dar eu te iubesc aşa cum eşti... Încă o victorie la puncte a Olgăi, încă o dovadă a superiorităţii ei în acest gen de luptă. După aceea, în gîndurile de peste noapte, în orele în sfîrşit de singurătate, m-a cuprins mînia de a mă fi lăsat învins şi am hotărît să termin cu povestea asta veche. O hotărîre declarată şi lui Fiaschi, cu care, după ce am lăsat-o pe Olga, am petrecut seara; numai că Fiaschi, căruia n-am curaj să-i vorbesc despre Ana, a adoptat acelaşi sistem distrugător ca şi Olga:

— Hai, hai, spui asta de ani de zile. Te plîngi de Olga fără alt motiv poate decît acela că vrei să te întorci la Roma. Fii liniştit şi mulţumeşte-i lui Dumnezeu...

Şi eu, în sinea mea, am continuat a spune că povestea asta s-a încheiat, trebuie să fie întreruptă cu orice preţ, cu Ana sau fără Ana. În schimb cred că, dacă n-ar fi Ana, nici nu

m-aş gîndi măcar. Astfel că azi-dimineaţă m-am trezit sigur că o voi face.

Preocupările practice care stau în calea soluţiei cu Ana, şi ceea ce înseamnă acest act ca sacrificiu pe de o parte şi ca libertate pe de alta, au luat-o înaintea altor lucruri, după-amiază. Am tot chibzuit la ele în singurătatea biroului meu, unde m-am dus tocmai ca să fiu singur ; avînd în vedere că sîmbătă după-amiază sediul firmei Orelli e pustiu.

Uneori e chiar plăcut pentru mine să mă duc la birou sîmbătă după-amiază sau duminică dimineaţa. Să sun clopoţelul de lîngă poarta închisă, să-l surprind pe paznic în cămaşe, sau cu haină dar fără vestonul cenuşiu cu fireturi roşii al uniformei ; să-l văd aşa cum e, un om, o fiinţă omenească, cu ţigara între degete ; să sting, la ieşire, luminile pe coridor ; să arunc priviri curioase către birourile funcţionarilor, să caut printre hîrtiile rămase pe cel al secretarei mele ; care se cam ofensează, dacă deschid poşta de la ultima distribuţie în absenţa ei.

Pe unele mese am descoperit portrete mici şi înrămate de copii, soţii, mame ; o plantă cu foi groase sau sub cristal, o reproducere în culori după vreun tablou celebru. Am observat că unii se aventurează cel mult pînă la Modigliani, ori Picasso, şi presupun că în alegerile astea trebuie să fie un orgoliu, un sens de independenţă, de nonconformism. Poate că

ei ştiu că Usai a rămas la Palizzi, la Mancini, la Fontanesi, deşi îşi dă seama că Picasso e o investiţie mai bună.

Am căutat prin hîrtiile mele, mi-am comandat un ceai la barul de la colţul străzii, am fumat o cantitate neobişnuită de ţigări, am lăsat timpul să se scurgă, consumîndu-l ca pe apa unui robinet lăsat deschis din neatenţie ; am desenat figuri şi arabescuri, lăsînd mintea să rătăcească printre amintiri vechi şi noi, într-o totală lipsă de precizie a direcţiei. Mi-am amintit de primele timpuri ale vieţii mele torineze : cînd comparaţia cu Roma, cu ceea ce lăsasem acolo, prieteni, prietene, cafenele înţesate cu oameni inteligenţi şi leneşi, restaurante, relaţii, mă umplea de groază. Şi pe urmă înceata acumulare de alte satisfacţii : precizia, curtenia şi formalismul, activitatea, recunoaşterea publică a ceea ce comportă aceasta, de orice natură ar fi ; liniştea şi totodată un mai mare dinamism. Cîţiva ani am frecventat apele verzi ale Padului ; în timpul sezonului petreceam orele pauzei de la amiază pe o canoe ; frecventam bazinul de la Juventus ; şi mi se părea că asta ar fi, nu numai mai sănătos, dar şi mai stimulator din punct de vedere intelectual decît discursurile paradoxale, sau sceptice, ale prietenilor romani. În prima perioadă mă duceam la localurile de pe colină, mici restaurante cu pista de dans în centrul grădinii, şi camere discrete la etajul superior,

unde cunoşteam fete de condiţie modestă care totuşi, numai din cauza unei deosebiri de accent, a unei distincţii naturale, mi se păreau a nu fi vulgare, faţă de cele din Roma, găsindu-le chiar mai inteligente, mai potrivite unei legături trecătoare, într-un fel demnă şi civilizată totuşi. După aceea am început să mă văd cu Fiaschi, care m-a introdus în saloanele burgheze, în cercuri, într-un mediu distins, dar lipsit de vioiciune.

Astfel am cunoscut-o pe Olga, puţin snoabă, liniştită şi senzuală. Ea a fost de îndată drăguţă şi binevoitoare, dar cu o rezistenţă interioară ce nu avea nimic de-a face cu remuşcările morale ; mai degrabă era în ea un fel de spaimă pe care aş putea-o numi chiar rasială ; ca şi cînd se îndrăgostise de un om de culoare. Mi se pare a fi înţeles destul de bine ceea ce simţea ; brunetul, prea brunetul tînăr roman, care eram eu pe atunci, cu pofta sa, cu gustul său de a îmbrăca tot ceea ce la Roma poate părea elegant, dar aici pare excesiv, omul care eram eu atunci în sfîrşit, îi inspira în acelaşi timp dorinţă şi neîncredere : ba poate chiar o senzaţie nelămurită de vină. Nu de păcat catolic, ci de greşeală mondenă. Dar tocmai acest lucru a făcut ca dragostea ei să fie încăpăţînată ; pe mine m-a atras însă senzualitatea sa liberă, deschisă şi în acelaşi timp admiraţia pentru proporţiile sale perfecte, pentru ritmul ei de viaţă ordonat, pentru rafinata sa dezinvoltură exprimată în gesturi reţinute. Apoi, m-am gîndit la acel ceva obscur, dramatic ce-mi rămăsese din amintirea povestirii autobiografice a Anei.

Sînt înclinat să mă îndoiesc de autenticitatea ei : căsătoria aceea după spusele sale, acceptată fără rezistenţă şi fără entuziasm, soţul acela fără consistenţă şi vicios, mi se par potrivite, în povestirea Anei, dorinţei sale de a-mi apare liberă, fără legături adevărate. Şi cine este — continui să mă întreb — omul căruia ea i s-ar fi dat aproape numai datorită deziluziei provocată de acel inutil telefon pe care mi l-a dat ? E un lucru de crezut, figura aceasta care apare şi dispare, pe care ea o evocă şi o îndepărtează imediat după aceea, pentru a-mi repeta că e liberă, că nu e nimeni în viaţa ei ? Şi Serpieri, despre care mi-a vorbit întrebuinţînd perfectul compus, nu e în schimb încă lîngă ea ?

Poate imaginaţia mea a devenit mai tulbure în aceste zile de aşteptare şi nedumerire, dar nu reuşesc să mă eliberez de presupunerea că Ana, atît de „serioasă“ în raporturile sociale şi de lucru, să fi fost în schimb întotdeauna atrasă de bărbaţii (serioşi, ca ea) pe care munca sa îi scoate în cale : povestea ei de femeie trebuie să fie plină de iubiri scurte şi chinuite ; de întîlniri cărora ea a vrut întotdeauna să le dea o coloratură dramatică : poate că a ur-

mărit mereu în mod zadarnic iluzia de a găsi un om asemănător ei, capabil de discuții subtile și de exasperarea sentimentelor și a senzualității. Sînt gînduri ce mă fac să sufăr, care generează impulsuri de gelozie și revolte ce se exprimă în injurii murmurate doar cu buzele. Semn că sînt cu adevărat îndrăgostit. Dar aș vrea s-o știu cu siguranță. Nu îmi ajunge suferința asta : aș vrea să știu dacă și de data asta simularea elanurilor mele e pînă într-atît de perfectă încît ele să-mi pară adevărate. E greu s-o știi dinainte ; trebuie să rezist, să înving încercări, să traversez o perioadă de timp ce poate conține pe parcurs nesiguranțe, deviații și schimbări. În special eu nu sînt sigur dacă ceea ce simt pentru Ana e într-adevăr începutul unei pasiuni, deoarece am amestecat prea multe alte sentimente, dorințe și regrete. Am legat de numele ei un mănunchi confuz de aspirații : așa că ceea ce Ana îmi inspiră ar putea să fie un pretext, căutarea unei ocazii. Și totuși printre atîtea gînduri contradictorii (în care mi se pare a discerne un început de nevroză) se arată mereu un sentiment de mare dulceață, dorința duioasă de a o avea lîngă mine, micuță și tulburată, neliniștită și curajoasă.

Mi-am amintit și de vizita făcută mamei, și încercarea de a-mi descărca sufletul față de ea : aproape de a pune la încercare înțelepciunea și inteligența ei, deoarece nu am știut niciodată, sau nu m-am gîndit la asta, dacă mama are sau nu o inteligență mediocră. N-ar fi servit la nimic ; poate că mama mi-ar fi dat în cărți, în care crede și se pricepe foarte bine. Dar și eu, în fond, în felul meu, fac pronosticuri, întreb viitorul, cu un sentiment aproape disperat de zădărnicie față de orice răspuns. Nu există oracol care să mă poată satisface ; deoarece în adîncul meu ceea ce doresc e imposibila redobîndire a atîtor ani trecuți ; asupra cărora aș dori să revin pentru a-i îndrepta, cum am făcut azi-dimineață pe paginile referatului : să elimini impreciziile, repetițiile inutile, lucrurile de prisos. Și să șterg anumite perioade (perioade chiar lungi, de viață) care îmi provoacă remușcări acum, dacă le confrunt cu imaginea pe care i-am zugrăvit-o Anei despre mine, și le judec cu claritatea acestei deosebite treziri a conștiinței mele.

Am ieșit de la birou la șase și jumătate ; era deja seară, deși nu se întunecase încă. Vitrinele erau luminate, circulația intensă cu trotuarele pline de lume preocupată, ca întotdeauna, sîmbăta, cînd în aer e o atmosferă de sărbătoare și de bucurie a cumpărăturilor. Am traversat strada și pentru o clipă m-am oprit să privesc palatul, sediul aproape impunător a lui Orelli.

Oamenii — muncitori, tehnicieni, ingineri — care lucrează la fabrica aflată de-a lungul străzii ce duce la Settimo Torinese, probabil că privesc acest palat, poarta cea mare, ferestrele de la etajul întîi, cu un sentiment de respect şi frică. Ei nu cunosc oamenii ce stau în preajma marelui Usai, şi nici nu-l cunosc pe acesta din urmă, decît din fotografiile pe care uneori revista întreprinderii are grijă să le publice: „Preşedintele nostru inaugurează căminul pentru copiii salariaţilor" ; „Preşedintele nostru a fost distins cu înaltul şi meritatul titlu de onoare...". Ei nu cunosc grupul denumit „Statul major" şi de către alţii „Pentagonul", şi presupun că e compus din oameni activi şi tăcuţi, gînditori, ce pot premia sau pedepsi, aproba sau nega. Ştiu că aceştia nu le sînt prieteni, nu sînt buni, şi că uneori trebuie să lupţi cu ei din greu, fără a-i avea în faţă ca prezenţă fizică, totuşi o subtilă propagandă i-a convins că sînt foarte abili, foarte inteligenţi şi, chiar urîndu-i, trebuie să-i admiri. Ei guvernează la Orelli, despre care ziarele vorbesc ca de o firmă exemplară, ale cărei produse fac onoare Ţării ; a cărei stemă o cunoaşte toată Ţara : un taur heraldic — simbol al oraşului în care firma s-a născut — ce ridică picioarele din faţă pentru a se sprijini de profilul produsului cel mai prestigios.

Cînd vreunul din cei mai puţin obscuri oameni din fabrică trece de poarta cea mare, se simte pe neaşteptate mai important, înconjurat de demnitate, şi cuprins de ambiţii : el are legături cu Direcţia, într-o zi va părăsi fabrica poate, şi îşi va avea biroul la etajul trei, sau poate la doi, sau de-a dreptul la primul, al clădirii din secolul al XIX-lea din Via Arsenale.

Deoarece am lăsat în faţa uşii de acasă automobilul, pentru a avea ocazia — atît de rară — de a merge puţin pe jos, am traversat Piazza San Carlo, luminoasă, armonioasă, strălucind de lumini pe sub porticuri, plină de automobile staţionate sau ce se învîrtesc în jurul marelui monument ecvestru. Nu era nici urmă de ceaţă, cerul noptatec apărea vaporos şi roşiatic, aerul de o blîndeţe nordică. Simţeam în clipa aceea că iubesc Torino : acest oraş raţionalist, logic şi geometric, cuprins de fluxuri lunare, aproape nebune ; ca şi cînd Nietzsche, locuind pentru puţin timp aici, cu mintea deja zdruncinată, ar fi lăsat un germene de nebunie ; acest oraş aristocratic şi muncitoresc, care nu cunoaşte mediocritatea birocrată ce acoperă trei sferturi din Roma ; această lume amabilă, dar aspră, iubitoare de plăceri şi rezervată.

Am luat-o pe Via Roma, oprindu-mă din cînd în cînd să privesc vitrinele bogate aranjate pompos. Îmi lăsam mintea să zboare în jurul miilor de atracţii ale obiectelor inutile şi luxoase, care străluceau pe după geamuri, şi, pe neaşteptate, tocmai cînd imaginaţia mea

îl evoca distrată, l-am recunoscut pe Fiaschi ieşind cu o doamnă dintr-un magazin. Mi-a fost teamă că mă opreşte, în seara aceasta în care nu pot ceda nimănui timpul meu, timpul aşteptării mele, şi m-am ascuns după un stîlp al porticurilor. Din clipa aceea inima a început să-mi bată de emoţie, că, peste puţin timp, am să ajung acasă, lîngă telefon ; şi deşi ceasul mă asigura că mai aveam mult timp înainte, am fost cuprins de grabă ; am pornit-o repede pe străzi lăturalnice, şi am început chiar să alerg după ce am dat colţul bulevardului Vittorio Emanuele.

M-am oprit o clipă, aproape fără să vreau, trecînd pe lîngă un mic restaurant toscan, unde altădată mergeam destul de des, seara, dar pe care-l vizitam acum mult mai rar. E restaurantul la care a făcut aluzie Fiaschi în avion, cînd pentru a-mi reproşa, fie şi în glumă, instabilitatea mea, mi-a amintit că vibram — cum spusese el — pentru Elsa. Am fost de fapt şi joi seara în acest restaurant şi am văzut-o pe Elsa, i-am vorbit. Dar nu e adevărat că „vibrez“ pentru ea. Aş vrea să termin cu instabilitatea mea, acum cînd trebuie să hotărăsc un lucru important ; să înţeleg dacă e adevărat că orice întîlnire cu o femeie mă nelinişteşte. Fiaschi, care înţelege atîtea lucruri,

nu înţelege de exemplu că pentru Elsa am o curiozitate, o curiozitate umană ; şi nimic mai mult. Elsa, mai degrabă decît chelneriţă e stăpînă, e fiica proprietarului. E o fată zveltă şi brunetă care se trece din an în an. Cred că a trecut de treizeci de ani, şi, de şapte ani, cu intermitenţă, la intervale de săptămîni şi de luni, eu o privesc, îi surîd, schimb cîteva cuvinte cu ea ; mă fixează uneori cu privirea umedă a ochilor ei negri, frumoşi. A aşteptat mereu, în mod evident, să-i spun ceva, s-o invit la cinema sau la o plimbare pe colină. Nu cred să fi fost vreodată îndrăgostită de mine, dar i-ar fi plăcut să iasă cu un domn distins (cum trebuie să fiu în ochii ei), nici prea tînăr, nici prea bătrîn. Evident că în visurile ei Elsa îşi doreşte un bărbat ca mine. Dar eu m-am limitat întotdeauna la un surîs, acordîndu-i un fel de prietenie respectuoasă. Am privit-o, cel puţin la început, cu simpatie interesată în sensul că o puteam opune în mod avantajos, datorită nu ştiu cărei atracţii misterioase, femeilor din Torino.

Figura Elsei, care e de fapt o ţărancă toscană, din Altopascio, mi-a apărut întotdeauna de o extraordinară nobleţe, sau mai degrabă de o vie clasicitate : ochiul prelung, etrusc, gura cărnoasă, bărbia rotundă, gîtul subţire ; sînul mic ridicat şi scos în afară. Dar sub talia subţire toată frumuseţea Elsei se pierde

deodată ; cum se poate observa doar cînd apare dintre mesele restaurantului ; şoldurile se îngreuiază, fesele sînt joase, picioarele scurte. Mie nu-mi pasă de toate astea ; mi-a plăcut întotdeauna să-i ascult glasul, felul ei civilizat şi demn de a fi şi dulceaţa amestecată cu maliţie din privirea sa.

Într-un timp, cînd eram foarte străin în Torino, cînd nu eram încă prieten cu Fiaschi, atenţiile Elsei îmi alinau sentimentul de înstrăinare de care suferearn.

Joi seara, m-am întors ; cînd m-am aşezat, luptam încă contra tentaţiei de a înfrunta ceaţa de pe autostradă, de a goni pînă la Milano. Şi într-adevăr la şase trecusem de canton, eram deja la celălalt canton, din Chivasso, cînd m-am hotărît să mă întorc fiindcă am înţeles că aş fi stricat totul, oricare ar fi fost rezultatul.

N-am îndrăznit, pînă la urmă, să iau iniţiativa, să sun la uşa Anei, m-am temut să nu mi-o deschidă un bărbat, cineva căruia nu i-aş fi putut desigur explica nevoia mea chinuitoare de-a o vedea pe Ana. Aveam pe faţă probabil semnele acelei nesiguranţe, a acelei lupte care se potolea în sufletul meu, cîte puţin, cu greutate, şi Elsa, venind la masă, probabil c-a observat imediat :

— Dumnezeule, domnule doctor, ce faţă încruntată aveţi ! Ce vi s-a întîmplat ?

— Nimic, Elsa, am lucrat prea mult, sînt obosit.

— Nu-mi spuneţi adevărul. Nu cumva aveţi neplăceri ? Ei, haideţi, avem o tocăniţă exact cum vă place dumneavoastră.

Mi-a făcut bine grija Elsei, deoarece aveam nevoie de o încurajare : nu cea a Olgăi. Mi se părea că viaţa mea, dacă nu o hotăram numaidecît, devenea inutilă şi mizeră. Aş fi vrut să povestesc asta fetei din Altopascio, dar cum ar fi putut înţelege ea ceea ce nu aş fi ştiut să exprim cu claritate şi sinceritate nici eu ? În concluzie, pentru Elsa şi pentru oricine altcineva, la ce se reduce toată drama mea ? La nesiguranţa alegerii între două femei. La o mişcare de pendulare, atît de obişnuită, de la una la alta... În schimb există multe alte contradicţii în mine.

După cină, pentru a învinge proasta dispoziţie, m-am hotărît s-o invit la cinema : prima oară, în decurs de şapte ani. După ora zece ar fi putut părăsi localul, dacă ar fi vrut. Dar nu a vrut. Am văzut-o înroşindu-se de plăcere cînd i-am propus să mergem la Lux, totuşi mi-a răspuns că nu :

— Ce vreţi, mai e multă lume aici. Dacă i-aş cere asta lui tata mi s-ar părea că sînt egoistă... Dar altă dată, da, a adăugat cu entuziasm, altă dată vin. Chiar promit.

După aceea, desigur, am fost mulţumit că nu a acceptat. Nu aş fi avut chef să vorbesc, sau cel puţin în automobil, pe întuneric ar fi trebuit să o sărut. Acasă, sau în alt loc izolat, nu

ar fi consimţit să vină. Cine ştie, m-am gîndit, cine ştie dacă se pricepe ; sau poate o fi încă fecioară, în aşteptarea căsătoriei, cum poate se mai obişnuieşte în satul ei. În orice caz Elsa ar fi putut să ia drept dragoste o mică dorinţă iscată de plictiseală şi de ciudă, cu care m-aş fi răzbunat, nu pe Ana sau pe Olga, ci pe mine însumi.

Mai degrabă, m-am gîndit părăsind restaurantul, mai degrabă pentru o treabă de asta e bună o prostituată. Dacă aş putea să înving oroarea şi mila pe care mi-o trezesc femeile pe care adeseori, venind acasă, le-am întîlnit pe lîngă gară, sau într-un colţ al pieţei Lagrange. Odată una mi-a cerut o ţigară. Mi-o amintesc cu un fel de spaimă pe femeia aceea — urîtă, prăpădită — care mi-a şoptit cu îndrăzneală că e faimoasă, capabilă de orice. Să încerc numai.

Aş vrea să mai încerc cu Ana, să încerc să sting în jocurile dragostei cu ea (cu ea numai, iată celebra mea instabilitate ; da, dar vineri cu Olga...) neliniştea care mă agită, să încerc să restabilesc un raport, să aranjez ceea ce s-a dezechilibrat. Dar Ana spune că trebuie să aşteptăm, să fim foarte siguri, să ne gîndim. Poate că ea nu ştie că tocmai gîndirea e viciul în care mă pot pierde.

Acum e trecut de nouă : am cinat în grabă, cu ceea ce servitoarea mi-a pregătit de azi-dimineaţă ; am băut un pahar de vin, un coniac ; aş vrea să-mi prepar o cafea, dar amîn operaţia asta pe mai tîrziu, după ce voi fi vorbit cu Ana ; nu ştiu încă în ce termeni.

M-am aşezat în fotoliu lîngă telefon, cu o revistă în faţă, o răsfoiesc dar nu văd ce privesc : mă prefac că citesc, aproape prosteşte. Acum chem Milano ; fac numărul cu şapte cifre al Anei. Caut să-mi imaginez cum e strada Palladio, strada unde locuieşte ea, cenuşiul şi circulaţia care o fac probabil să fie la fel cu toate celelalte. Peste cîteva clipe soneria telefonului mă va face să tresar : fără surpriză, dar în mod neplăcut.

În grabă, aţîţat, compun în minte fraze, încerc o schemă a discuţiei. Totul îmi apare totuşi îndepărtat : Ana, viaţa aceea nouă (şi de ce nouă ? o să fie viaţă, în orice caz, existenţă, făcută din întîmplări, incidente, acomodări), viaţa aceea pe care am evocat-o nu în realitatea ei posibilă, ci ca poveste ; luptele, polemicile, dorinţa de a te angrena în ele, ideile în care mă forţez să cred încă, precum altădată, şi la care nu mai subscriu nici în sinea mea, nici pe faţă. Acum ideile mele nu mai sînt altceva decît ecoul sau înglobarea inconştientă a ideilor pe care situaţia şi mediul mi le sugerează. Pentru mine, poate, în acest moment al vieţii, pare să nu mai conteze nici Cristos, nici Marx : ceea ce ei înseamnă pentru o mare parte din genul uman, diferita speranţă trezită de ei, nu mai acţionează în nici un sens asupra mea.

Contează mult mai mult pentru destinul meu Cavalerul Muncii Giorgio Usai, provenit din soldat, cum spune el, solid, compact, fără nici cea mai mică deschizătură de aerisire în blocul certitudinilor sale.

El este, fără să știe, ideologul care cu încetul mi-a deformat gîndirea și a făcut-o aptă pentru funcția sa.

Telefonul pare că tresare, negru și plin de viață, în timp ce sună. Trebuie să ridic receptorul. Mă așez mai bine în fotoliu. Acum trebuie să vorbesc :

— Bună seara, Ana. Ce mai faci ?

MEMORIE ÎNȘELĂTOARE

AUTOPORTRET

M-am născut în regiunea Le Marche, într-un orăşel vechi şi civilizat, Matelica, unde mi-am petrecut anii primei copilării. După aceea, am stat mereu la Roma, dar timp de zece ani am lucrat şi am locuit la Ivrea.

Despre aceste patrii sau locuri prin care am trăit, am vorbit de multe ori în cărţile mele, în care nu am făcut altceva decît să povestesc despre plecările şi înapoierile la locurile de baştină.

Prima mea vocaţie, sau exaltare, a fost pictura. Literatura nu însemna altceva decît cîte un vers ieşit din inspiraţie spontană şi lipsită de ambiţie, şi dragoste pentru poeţi. La douăzeci şi cinci de ani am trimis cîteva poezii unei gazete literare, care le-a publicat : am cîştigat şi nişte premii. La treizeci de ani m-am hotărît să public un mic volum, şi actul acela de vanitate mi-a hotărît viaţa. Din nefericire cîţiva critici mi-au lăudat versurile ; un cotidian m-a îndemnat să scriu povestiri scurte. Într-un anumit sens însemna să-mi iau adio de la pictură, de la tinereţe. A început „rutina", „cariera" literară. Ca să fiu sincer, nu mă gîndeam să scriu romane, ba chiar dispreţuiam puţin acest

gen. Am publicat o altă culegere de versuri în '39. Primul meu roman a apărut în '42 în colecția „Literatura de azi" condusă de G. B. Vicari. Începusem să-l schițez ca pe autobiografia imaginară a unui mobilizat în '39. Între '40 și '41 l-am scris, mai mult pentru a nu mă mai gîndi la lucruri triste și plicticoase, la neplăcerea ce plutea în jur. Romanul a avut succes și, plin de avînt, am scris altul care apăru cu cîțiva ani mai tîrziu, la sfîrșitul războiului : *O prietenie anevoioasă*. După aceea, între '45 și '46 am scris *Vila cea mică* (poate e cartea mea cu cea mai viguroasă structură romanescă) pe urmă... am continuat să public romane și povestiri, deși creația mea e lipsită de continuitate. Sînt perioade în care scrisul mă dezgustă. Atunci desenez și mă gîndesc în voie că voi mai picta, chiar la adîncă bătrînețe. Dacă n-ar trebui să mă ocup — așa cum am făcut aproape întotdeauna — de o a doua meserie, aș putea, îmi spun eu, „să produc" mult. În realitate dacă aș avea mai mult timp poate că nu aș scrie mai mult ca acum ; după cum e adevărat că nu am întrebuințat niciodată notițele pe care le iau adesea ; ele sînt, poate, niște acte inutile de prevedere, sau de magie, o necesitate inconștientă de a pune ceva deoparte. Pentru mine a scrie serios, a începe cu adevărat o carte, a însemnat întotdeauna țîșnirea neașteptată a unei întîmplări gîndite sau trăite, sau chiar pusă pe hîrtie și uitată timp de mai mulți ani. Trebuie să mărturisesc, în sfîrșit, că nu am pierdut năravul versurilor, continuînd să scriu povestiri și articole. Poate că am o fire de amator. Numai amatorul, de fapt, se gîndește zi și noapte, cum mi se întîmplă mie, la propria sa înclinație ; căreia îi dedică însă foarte puțin timp.

Criticii au vorbit în general cu simpatie și respect despre munca mea, în afară de cazul în care li s-a părut că m-aș îndepărta de linia pe care mi-o trasasem (sau pe care critica o trasase pentru mine...).

Printre toate părerile, adesea foarte măgulitoare, îmi e dragă cea dintr-o frază a lui Emilio Cecchi, care nu e de altfel o părere, ci constatarea unei situații : „Există autori care, desigur, s-ar bucura de mai mare popularitate dacă talentul lor ar fi cu mult inferior celui pe care îl au de fapt, dar dacă s-ar sistematiza într-o formulă care să țină mai mult seama de preferințele și moda curentă. Printre acești scriitori se află Libero Bigiaretti, în ale cărui romane, după părerea tuturor, strică introducerea unui ton reflexiv și aproape eseistic ce nu are nimic comun cu aplaudatele trivialități ale conformismului neorealist."

Pînă acum tot ce are mai bun scrisul meu se află în două romane puțin romanești : *O discuție de dragoste* (1948), care a cîștigat Premiul Fiuggi, și *Fii* (1955) care a primit un premiu Marzotto, și într-un al treilea și mai recent *Congresul* (1963), cel mai difuzat și mai tradus dintre romanele mele. Primul a apărut de două ori cu un nou titlu : *Fără dragoste*, și cu adaosul unui capitol ; din al doilea a apărut o reeditare care conține cîteva variante față de prima ediție.

Povestirile mele constituie un repertoriu de motive narative care îmi sînt dragi şi poate conţin unele compoziţii care ar trebui să dezmintă clişeul obişnuit, după care aş fi mai mult un moralist, un eseist decît un povestitor pur. Ceea ce, dacă e adevărat, ar trebui să fie reflectarea începutului meu literar ; vreau să spun faptul de a fi debutat ca poet şi, cum se spunea pe atunci, ca prozator de artă, sau mai modest, foiletonist, comentator, mai curînd decît povestitor al întîmplărilor. Dar această modalitate a mea de a mă aşeza în faţa realităţii, nu mi se pare o piedică sau o înjosire şi nici nu mă consider pentru aceasta mai puţin realist decît realiştii (sau neorealiştii) de strictă observaţie.

Un personaj, după părerea mea, nu e în mod necesar repetiţia sau imitaţia unei persoane. Uneori un personaj de roman poate fi sau modelul unei situaţii morale, sociale, sentimentale, sau chiar motivul, expedientul literar de care se serveşte un scriitor pentru a reprezenta — dintr-un anumit punct de vedere — o realitate determinată. Mă interesează foarte puţin, chiar ca cititor, valoarea şi veridicitatea absolută a dialogurilor şi a gesturilor. De aceea nu-mi place adoptarea dialectului sau a jargonului sau a oricărui alt limbaj de categorie, de clasă sau de castă, o resursă mai degrabă naivă ca tot ceea ce izvorăşte dintr-un imbold mimetic. Toate limbajele sînt convenţionale, cel literar nu mai puţin decît cel dialectal.

Adevăratul realism, după mine, nu consistă în mijloacele de expresie, ci în conştiinţa realului şi în inteligenţa socială a scriitorului. În claritatea imaginaţiei şi a culturii sale în socialitatea „poeziei", pentru a întrebuinţa un termen expulzat ruşinos din limbajul critic de astăzi.

Din nefericire, aceste idei ale mele despre literatură îi îndepărtează de mine pe aceia pe care, din punct de vedere politic, ideologic, îi simt mai apropiaţi şi mai drepţi în păreri. Totuşi izolarea nu mă înspăimîntă : m-am obişnuit cu ea de mulţi ani, şi o spun fără urmă de plăcere şi de orgoliu, deoarece am acordat întotdeauna o mare valoare prieteniei şi solidarităţii. De dragul ei m-am ocupat de lucruri pentru care nu par poate omul potrivit : de exemplu, activez de mai mulţi ani în Sindicatul Naţional al Scriitorilor şi nu refuz, cum aş vrea în sinea mea, alte obligaţii sociale sau profesionale. Astfel zi cu zi, an cu an, amîn mereu să încep o operă literară întinsă şi continuă : şi nu se poate spune că dacă n-aş face altceva decît să scriu aş avea rezultate mai bune.

Voi continua să urmăresc, o dată cu fericirea pe care mi-am căutat-o, realizarea unei opere. Atît este de ajuns — pentru a trăi.

LIBERO BIGIARETTI

ERAM PRIETENI

Acum cînd Z a murit, după cum a aflat toată lumea din ziare, după ce am luat parte la înmormîntarea lui (impunătoare, cu coroane, chiar din partea guvernului, şi discursuri savante şi rafinate), pot să mărturisesc ce soi de prietenie era între noi. O prietenie, ca să zicem aşa, publică, acceptată de toţi ; de mulţi ani unul din meritele mele consta în faptul că eram „foarte bun prieten cu Z". Prieten şi, în ochii unora, a criticilor literari, de exemplu, aproape discipol. Cineva va spune mîine — parcă citesc de acum — că într-un fel continui, duc înainte, urmez (chiar o frază ca asta vor spune) opera sa de scriitor. Am simţit-o din felul în care îmi strîngeau mîna, sau mă băteau afectuos pe umăr. „Curaj", mi-a şoptit profesorul Beta ; o şoaptă, da, dar energică, convinsă. Era ca şi cînd sărmanul Z şi cu mine am fi fost doi ciclişti în Turul Italiei ; el căzuse, iar mie, tovarăşul său de echipă, îmi revenea rolul să preiau locul lui în clasament. Un loc de participant, se înţelege, nu de învingător.

Z şi cu mine, deci, eram foarte buni prieteni, nu din motive convenţionale sau din obişnuinţa ce formează adesea fondul prieteniei între doi

scriitori ; şi nici fiindcă eu l-aş fi admirat. De altfel cărţile sale, lăudate, premiate, mie nu-mi spuneau mare lucru, şi mi s-a părut întotdeauna — cu înfumurarea pe care fiecare din noi o cultivă, de nevoie, altfel nu ar mai scrie — mi s-a părut întotdeauna că scrisul meu e mai viu şi mai proaspăt decît al său. Eram prieteni în ochii tuturor datorită unei afinităţi de caracter, se pare, a unei reciproce înţelegeri sau respect ; ar trebui să spun, în sfîrşit, datorită simpatiei care de mai mulţi ani ne împingea unul către altul. Ne împingea totuşi nu într-atît încît să ne aşeze faţă în faţă, în mod fizic : discutînd, la masă sau mai ştiu eu cum. Vreau să spun, fără prea multe ocolişuri, că Z şi cu mine nu ne-am văzut niciodată. Lucru şi mai surprinzător : ne-am trimis foarte puţine scrisori, cîteva bilete, cîteva fraze de convenienţă cînd el primea una din puţinele mele cărţi sau eu primeam una din multele lui cărţi. Şi totuşi va veni ziua cînd un editor îmi va cere, pentru a le tipări, scrisorile lui Z : şi se va gîndi la un volum de cinci sute de pagini.

Nu ne-am întîlnit niciodată : am fost uneori doar la un pas unul de altul. De cîteva ori, am fost pe punctul de a ne recunoaşte în sfîrşit ; dar întotdeauna un mic interval de timp, o nepotrivire de împrejurări, ne împiedica. Am locuit întotdeauna în două oraşe îndepărtate ; călătoriile mele au fost rare ; despre el toţi spun că îi era groază să trăiască departe de Milano (deşi era de origine meridională). Odată (acum cîţiva ani, eram la a doua carte a mea,

pentru a nu preciza date) m-am dus la Milano fără nici un alt motiv decît acela de a-l vedea ; dar nu l-am găsit. Mi s-a spus că multe luni pe an le petrecea la Brianza, într-o casă de ţară foarte greu de găsit ; trebuia să iei trenul, după aceea o cursă, după aceea încă... Maşină nici nu visam să am, pe timpul acela. Pot să precizez că abia începuse războiul, şi eu aşteptam să fiu mobilizat. M-am descurajat, i-am scris şi i-am trimis obişnuitul bilet pentru a-i spune : „păcat că nu ne putem întîlni".

Cînd se întîmpla ca Z să vină la Roma, aflam întotdeauna prea tîrziu, sau, dacă eram anunţat, ori trebuia să plec într-o călătorie, ori nu mă simţeam bine cu sănătatea. Adeseori un prieten îmi spunea : „A fost aici Z. A plecat. M-a întrebat despre tine." Mereu întreba de mine şi bănuiesc (căci formau o congregaţie sau o corporaţie de bănuitori) că îl îndreptau cu intenţie în alte direcţii, îi spuneau că nu sînt, chiar cînd era clar contrariul.

Sau : „Aseară Z a fost la teatru. Nu l-ai văzut ?" Nu, nu-l văzusem, şi zadarnic mă apucam să-l caut în locurile de trecere obligatorie : cafeneaua X, salonul Y, librăria K. Mi-era neplăcut să întreb pe faţă de el, avînd în vedere că toţi bănuiau că sîntem prieteni, şi că mi-ar putea fi oaspete. L-aş fi recunoscut de la prima vedere deoarece în diferite împrejurări văzusem portretul lui. Z a avut o perioadă de celebritate — acele perioade care încep deodată, în mod surprinzător, în cariera unui scriitor, şi pe urmă se încheie potolindu-se cîte puţin, lăsînd o lumină slabă, pe care o poate vedea doar un ochi priceput.

O dată ne-am găsit cu siguranţă, la mică distanţă unul de celălalt. Ştiam că Z era foarte înalt, şi am presupus imediat (ba chiar am simţit) că al lui e capul acela buclat şi cenuşiu ce se ridica aproape deasupra tuturor ; gîtul acela lung şi slab, roşcat, urechile puţin ieşite în afară. Era în ziua inaugurării unei expoziţii de artă importante : un eveniment, şi Z trecea drept cunoscător şi colecţionar. Cineva îmi spusese odată : „Ai văzut colecţia lui Z, la Milano ?" „Cum să nu ? răspunsesem. O adevărată comoară. Şi adăugasem fără ruşine : Şi la Brianza are multe."

În ziua aceea, am sosit cu întîrziere la expoziţie ; cînd mi-am închipuit că ceafa buclată şi gîtul roşu sînt ale lui Z, am căutat să-mi fac loc, să mă apropii de el. Mi-a fost imposibil : era prea multă lume în faţa mea, şi cine cunoaşte mediul acela ştie prea bine cum mulţimea face zid, în astfel de ocazii cum nu cedează ; fie pentru a nu pierde primele locuri ce sînt ţinta fotografilor, fie pentru a reţine persoanele de vază.

Aş fi putut să-l aştept la ieşire, dar chiar în ziua aceea pictorul N, înnebunit, pradă urii celei mai violente faţă de expozant, m-a ţintuit într-un colţ pentru a-mi debita unul din cele mai lungi şi stupide discursuri ale sale.

Deci, nu l-am văzut niciodată pe Z, n-am vorbit niciodată cu el, nu i-am strîns mîna ; şi totuşi între noi doi exista prietenie, chiar

destul de veche. Cînd am început să public primele mele povestiri, Z era deja, între scriitorii tineri, un punct de referire, dacă nu un stindard ; şi tocmai de aceea eu mă refeream oarecum la el în lucrarea mea ; fără să vreau, urmam calea sa. Trebuie să adaug că m-am simţit foarte măgulit, mai bine zis liniştit, asigurat în privinţa reuşitei scrisului meu, cînd cineva mi-a spus : „Povestirea ta i-a plăcut lui Z. Ştii, i-a spus lui L.“ De atunci, mereu, mă refeream la acea măsură critică : mă gîndeam dacă lucrarea mea i-ar fi plăcut sau nu lui Z ; şi aşteptam mereu ca el să-mi trimită un semn de aprobare ; şi nu mi-era de-ajuns, aşteptam o scrisoare de-a lui, care într-adevăr a sosit, odată. Petrecusem mai bine de o săptămînă aşteptînd-o cu nerăbdare : ridicam poşta mereu cu un sentiment de aşteptare, aproape ca un îndrăgostit. Lăsînd la o parte faptul că pe atunci eram cu adevărat dornic să primesc scrisori de la oricine, de oriunde ; chiar un jurnal neaşteptat, chiar o vedere erau de ajuns pentru a da un înţeles sărbătoresc sosirii mele acasă.

În aceşti ultimi ani, cercurile cunoscuţilor noştri, ale vizitelor şi obiceiurilor noastre, lărgindu-se din ce în ce mai mult, pînă cînd se întîlneau, aş fi putut să-l întîlnesc cu uşurinţă. Dar în viaţa mea a intrat, sau ar trebui să spun a erupt, cu un fel de pătimaşă necuviinţă, Vera K. Avea vreo patruzeci de ani, era frumoasă şi puţin ridată, iar eu o cunoşteam doar după nume. Unul din acele nume care se rostesc cu o răutate distrată în discuţiile dintre

prieteni, la cafenea. Da, spunea unul, frumoasa, capricioasa Vera, prietena lui Z. Eu despre prietena lui Z ştiam, ca toţi ceilalţi, doar cîteva lucruri şi cîteva anecdote : că el era gelos, că ea era puţin cam nebună sau numai puţin neurastenică, că refuza să iasă săptămîni de-a rîndul, şi pe urmă, alte săptămîni, se ţinea de vizite, recepţii, serate tumultoase. Cunoşteam despre ea mai multe amănunte decît ştii despre o rudă, cînd am cunoscut-o, într-o seară cu cinci ani în urmă. Era într-o adunare de cunoscuţi, la restaurantul toscan de lîngă Piaţa Colegiului Roman. Am luat loc la masă alături de ea şi am început de îndată să vorbim, să glumim, să devenim intimi ; şi nu ştiam cine era. Era simpatică şi probabil i-am plăcut puţin, fiindcă a început să mă tutuiască şi să mă întrebe despre viaţa mea şi să vorbească frumos despre operele mele. Aşa că am plecat împreună, de la *Buco*[1]; ceilalţi erau toţi perechi, cum se cuvenea ; ea se urcă în Fiatul meu 600 şi, firesc, după puţină discuţie, ne-am sărutat. Apoi mi-a spus : „N-am chef să mă culc, nici singură, nici cu cineva. Să facem o plimbare. Cunosc prea puţin Roma.“

I-am arătat Roma, plin de zel : piaţă după piaţă, străzile vechi, bazilicile şi obeliscurile, priveliştea de sus, de pe Monte Mario ; unde am reînceput s-o sărut, în timp ce ea spunea în seara asta nu, mîine ; şi mă simţeam nu în-

[1] *„Bombă“, local.*

drăgostit, ci exaltat, hotărît să merg pînă la capăt. Între timp, cum se întîmplă, răspundeam la întrebările ei, dînd vieţii mele, în timp ce o descriam, o decenţă, o demnitate, o severitate mai mare decît în realitate. Răspundeam că da, trăiam singur, de cîtva timp : fuseseră unele poveşti încurcate în viaţa mea ; ultima se sfîrşise, simţeam că o dată cu ea se terminase şi tinereţea mea.

— Vezi de treabă, eşti încă tînăr, spunea Vera, şi eu făceam pe indiferentul, pe dezgustatul, dar în interiorul meu eram de acord cu complimentele ei, şi mi se părea într-adevăr, îmbrăţişînd-o, că sînt încă tînăr.

— Şi tu, am spus, tu nu-mi spui nimic despre tine ?

— Şi eu sînt singură de cîtva timp. Lucrez în publicitate, de cînd s-a sfîrşit — cu atît mai bine, uf ! — povestea pe care o ştiu toţi, pe care o ştii, probabil, şi tu...

Am răspuns că nu ştiu nimic ; şi ea, într-o manieră cam nepăsătoare şi plictisită, mi-a spus de Z : deci ea era faimoasa Vera, am înţeles doar în clipa aceea : a fost ca o revelaţie importantă. Trăise patru-cinci ani cu el :

— O plictiseală, dragul meu, în ultimul timp era de-a dreptul un chin.

În ziua următoare, după cum promisese, Vera a venit la mine acasă după-amiază. A rămas noaptea, dimineaţa am însoţit-o la hotel ca să-şi ia bagajul şi să-l aducă la mine acasă, unde Vera a rămas să locuiască şapte luni, zi de zi.

Pe urmă a plecat şi iar a venit. Nu pot spune nici acum, după cinci ani, dacă povestea s-a sfîrşit. Vera poate să apară dintr-o clipă într-alta ; şi dacă din întîmplare ar găsi o altă femeie în apartamentul meu, s-ar simţi jignită, uimită ; poate s-ar lăsa în voia uneia din acele scene în care îşi arată talentul său teatral, şi dă nevrozei sale o impetuozitate aprinsă, nişte alternări contradictorii de dispoziţie, caracteristice unei pasiuni neînţeleasă deplin.

Avînd în vedere că eram, ca să spun aşa, predispus, din cauza lui Z, am fost cu uşurinţă contaminat de neliniştea ei şi încercam pentru ea un ataşament ce avea mereu un sens extrem : de lucru ce se putea sfîrşi dintr-un moment într-altul şi se putea chiar să se sfîrşească prost. Făceau parte apoi din acel sentiment al meu, greu de definit, şi gelozia faţă de Z, şi curiozitatea mea pentru el, ascuţită, devenită aproape bolnăvicioasă. Simulam calmul, detaşarea şi înţelegerea pentru a o descoase asupra acestei probleme (asupra lui Z, vreau să spun), care a fost întotdeauna pentru mine ciudat de interesantă. După aceea, îi făceam reproşuri, mă arătam gelos ; îmi reluam apoi interogatoriile, întrebările care cereau dar se şi temeau de răspunsuri, pînă cînd Vera, pentru a mă linişti, mă asigura că valoram mai mult decît Z. Sau, dacă era înfuriată, răsturna comparaţia pentru a mă face să mă simt un nimic faţă de Z.

Astfel am ştiut totul despre el : mărire şi mizerie, manii şi obiceiuri ; l-am cunoscut aşa cum cunoşti un prieten vechi : cum ar fi tre-

buit să fie Z pentru mine, şi cum era pentru alţii, de mulţi ani.

Se înţelege că presupusa mea prietenie pentru Z mă enerva acum ; evitam să vorbesc despre el ca şi cînd aş fi simţit că, spunîndu-i numele în prezenţa mea, cunoscuţii mei ar fi putut adăuga o răutate sau o bîrfă ; referindu-se în mod aluziv, mi se părea, la legătura mea şi a lui cu Vera ; care, adesea, nu întotdeauna, mă însoţea printre prieteni.

Aveam impresia că şi Z se gîndea la mine cu gelozie şi ranchiună, şi că schimbul nostru misterios de simpatie şi de confidenţe tacite se întrerupsese deodată. Mă simţeam scos din competiţie, într-un echilibru nesigur, şi trebuie să mărturisesc că uneori eram tentat să pun pe seama „războiului" pe care-l ducea de departe Z împotriva mea, răspunderea vreunui insucces de-al meu. Nimeni nu-mi mai transmitea salutările sale. Z era acum mereu prezent în povestirile Verei, provocate de mine şi suportate apoi cu durere : Z avar, meschin, egoist („Un egoist blestemat" spunea Vera. „Ar fi vrut să mă facă sclava lui, neghiobul ăla, cu aerele lui de om mare."), vicios şi leneş, devenise din prieten, duşman ; dar mereu mai intim cu mine, şi datorită Verei, mai strîns legat de mine decît înainte.

Totuşi, la un an după întîlnirea mea cu Vera, în timp ce ea plecase pentru prima dată, refugiindu-se la o soră pe care o ura şi o blestema fiindcă se căsătorise cu un om foarte bogat, Z a dat semne de viaţă prin intermediul

lui S. Acesta mi-a spus că Z era în perspectivă de a primi direcţia unei reviste şi că voia — aşa m-a asigurat S — voia neapărat ca eu să-i fiu redactor la Roma. „Scrie-i imediat", îmi recomandase S.

Am ezitat cîteva zile, mi-am pregătit cu prudenţă o ciornă de scrisoare, pe care am scris-o amănunţit şi cu grijă, ca şi cînd ar fi fost vorba de un poem ; pentru a găsi tonul just, între intimitate şi respect. Poate era la mijloc şi preocuparea de a lăsa un document (cui ? urmaşilor ?) care să nu poată isca îndoieli, care să nu dezmintă legenda creată în jurul raportului de îndelungă prietenie existent între noi. Cînd m-am hotărît să copiez scrisoarea la maşină, cu două hîrtii indigo, pentru orice eventualitate, s-a întors Vera. Neurastenică, obosită, destul de atrăgătoare şi de neplăcută ; şi cu noutatea, jura ea, că s-a îndrăgostit de mine, hotărîtă să rămînă în casa mea. Cu prudenţă, peste cîteva zile i-am povestit că Z („Z al tău", am spus cu gelozia care din nou îşi scotea acul în sufletul meu şi îl zgîria) îmi propusese să lucrez cu el la o nouă revistă. Vera mi-a răspuns că nu trebuia să am încredere, că Z era un palavragiu, ştia de cel puţin zece proiecte de genul acesta, toate ratate, ba chiar falimentare. Mai tîrziu, cu uimitoarea ei instabilitate, Vera a reluat discuţia : după ea, Z avea multe posibilităţi să scoată o revistă importantă, era sprijinit de un grup editorial, avea cunoscuţi cu autoritate. A tăcut ca şi cînd ar fi aşteptat să vadă ce efect avea asupra mea noua versiune,

apoi, aranjîndu-şi în faţa oglinzii părul scurt şi bretonul aşezat artistic într-o parte, cu mişcări pricepute, cu un aer indiferent sau poate absorbit, aerul celui care se gîndeşte la altceva decît la ceea ce exprimă, mi-a spus :

— Pentru mine, iartă-mă, dragă, oferta lui e o manevră pentru a se agăţa din nou de mine. Probabil că şi-a şi făcut un proiect de a veni aici pentru a-ţi vorbi, şi pentru a crea un conflict între noi doi. Să vedem la ce ţii mai mult : la mine sau la revistă...

Cum să-i spun că în fond mă interesa mai mult revista ? Am rupt scrisoarea, şi am rămas mai multe zile cuprinşi în mod confuz de indispoziţie. A trebuit să-i spun şi lui S că proiectul lui Z nu mă convingea ; şi că eu nu aş fi avut niciodată timp să mă ocup de aşa ceva. Dar S nu a mai vrut să facă pe intermediarul :

— Vă cunoaşteţi de atîţia ani ! Scrie-i, nu ? Spune-i motivele tale. Mie personal puţin îmi pasă...

Pe ascuns de Vera i-am trimis lui Z o scrisoare scurtă, motivînd refuzul prin faptul că aveam şi aşa prea multe obligaţii. Nu mi-a răspuns niciodată, şi nici revista n-a văzut lumina tiparului. După aceea Vera şi-a găsit o ocupaţie care îi plăcea, la Florenţa ; şi a plecat. Nu pentru totdeauna, natural ; se întorcea din cînd în cînd, aşa cum te întorci la un hotel de încredere. Dormea o noapte sau două în patul meu, şi totul decurgea ca şi cînd nu ne-am fi despărţit niciodată ; dimineaţa pleca şi nu o mai vedeam pînă noaptea tîrziu ;

aflam că plecase din nou din biletul pe care mi-l lăsa pe noptieră şi după absenţa valizei şi a numeroaselor sale obiecte de toaletă, pe care le împrăştia pînă la refuz pe măsuţa din baie.

După ce s-a întrerupt legătura continuă cu Vera, păru că se înnoadă cea de la distanţă cu Z. Cunoscuţi şi prieteni îmi aduceau şi îi duceau iar salutări şi ştiri, ziariştii ne puneau alături, simpatia şi stima altora ne învăluiau împreună într-un mănunchi de prietenie în spirală şi fără consistenţă materială. Aproape un mit, o legendă de neobişnuită solidaritate intelectuală. Soarta, pe urmă, a echilibrat poziţiile noastre punîndu-le la egalitate : steaua lui Z, care era mai bătrîn, începea să apună, a mea se ridica tot mai sus.

În ultima vreme, m-am gîndit adesea că lipsa unor legături personale între noi a fost un privilegiu : solidaritatea noastră a fost statornică, ne salvasem de la periculoasa intimitate a unei vizitări continue, şi de certuri, de neînţelegeri, de gelozia meseriei. Gelozia provocată de Vera fusese, de fapt, un mijloc ingenios al sorţii pentru a ne face să alunecăm unul pe lîngă altul provocînd umbre şi transparenţe : ca într-o pictură ce foloseşte tehnica colajului. Z a murit, şi sînt sigur că n-am minţit, afirmînd în public că mi-am pierdut pe cel mai bun prieten.

REVERSUL MEDALIEI

Persoana pe care o observam nu era de loc plăcută ; e mai bine să spun imediat, chiar, că nu mai era o femeie tînără : cu faţa cărnoasă, cu trăsăturile desenate cu o energie vulgară, aşa cum vezi adeseori la anumite femei mature, negustorese sau obişnuite să poruncească. Totuşi, în timp ce stăteam în salonul de aşteptare vast şi posomorît al aeroportului din Fiumicino, îmi venea greu să nu ridic mereu ochii de pe ziar pentru a o privi pe doamna care şedea în faţa mea. Prin ce stîrnea ea curiozitatea ? Era poate doar efectul unei impresii ciudate ce-mi apărea ca o amintire, ca o repetare a unei situaţii asemănătoare. Într-un cuvînt mi se părea că mai avusesem, altădată, aceeaşi curiozitate pentru aceeaşi persoană, poate chiar în acelaşi loc ; dar nu reuşeam să precizez acea amintire sau falsă amintire. Pe de altă parte doamna, înfăşurată într-o haină de blană pe care o consideram scumpă, cît mă pricep şi eu, nu părea să fie frămîntată de aceleaşi gînduri. Puteam observa cel mult că în timp ce privirea sa era mai degrabă dură, şi parcă îndreptată către o ţintă mai depărtată decît mine, gura îi era mereu arcuită într-un surîs. Tocmai surîsul acela mă enerva, poate fiindcă

era veştejit, scotea în relief şi umbrea ridurile, şi făcea să iasă în mod neplăcut buza de jos mult în afară.

M-am ridicat, am făcut cîţiva paşi, am mai cumpărat nişte ziare ; m-am aşezat din nou pe fotoliul meu de plastic ; şi am regăsit din nou, neschimbat, pe faţa doamnei surîsul ambiguu. Mă încăpăţînam să cred că voi reuşi să-i dau un nume, sau cel puţin să o leg de un loc sau de o împrejurare din viaţa mea.

Deşi în dimineaţa aceea, şi din cauza întîrzierii anunţate a avionului ce trebuia să mă ducă la Milano, eram puţin neliniştit, îmi chinuiam mintea prosteşte în încercarea de recunoaştere ca şi cînd ar fi fost un lucru important ; ca şi cînd ar fi trebuit să identific un tablou cu totul neînsemnat, fără să fiu cunoscător de meserie sau să am darul intuiţiei spontane.

În sfîrşit s-a auzit de undeva vocea preocupată şi sacadată care anunţa plecarea avionului pe linia de zbor 094. Am fost primul care am alergat spre grilaj, am traversat piaţeta şi în sfîrşit am luat loc în avion, pe unul din locurile din fund, înspre provă, unde poţi spera să rămîi singur, fără ca cineva de alături să spioneze ce citeşti. Dar avionul s-a umplut de îndată şi speranţa mea a fost spulberată tocmai de doamna cu haină de blană (ar trebui să spun ce fel de blană era : un scriitor ar trebui să cunoască tot ceea ce indică sau descrie, eu însă nu ştiu : cunosc cîţiva copaci, animale şi flori, dar stofele şi blănurile n-au pentru mine alte numiri decît stofe şi blănuri).

Fără nici o plăcere a trebuit să mă scol, să cedez locul de lîngă fereastră, să primesc în schimb o mulțumire călduros adresată. Am deschis în grabă un ziar și am căutat să mă concentrez, dar nu am citit mai mult de un minut, fiindcă imediat mi-am dat seama cu enervare (a fost de-ajuns o nouă scuză pentru aranjarea unei valize) că doamna avea chef de vorbă și cu greu aș fi putut să mă eschivez. Toată curiozitatea mea dispăruse acum, atît de puternică era spaima unei conversații inutile cu o persoană necunoscută.

Între timp observam că vecina mea, aranjată și instalată, mă privea cu o atenție plină de întrebări. Am observat-o și eu pe furiș : avea pielea feții bronzată, și lipicioasă, sau unsă cu cremă, buzele pline pe care rujul se cojea. A început discuția, cum era de prevăzut, îndată ce însoțitoarea de avion a invitat călătorii să-și lege centurile de siguranță. I-am răspuns cu destulă greutate, iar după aceea, cînd avionul s-a desprins pe nesimțite de la pămînt („Foarte bună decolare" comentase vecina mea), mi-am sprijinit capul de rezemătoare și am închis ochii, ca și cînd m-aș fi pregătit să dorm. Doream, la drept vorbind, să scot o carte din geantă, și să m-apuc să citesc, dar eram sigur că o carte, orice carte, ar fi trezit curiozitatea doamnei și i-ar fi oferit un subiect irezistibil de conversație. Trebuie să fie o doamnă din înalta burghezie, chiar bogată, din cele care știu totul despre cărțile ce se publică și pe care ele nu le citesc. Voiam să scap cu orice preț de conversație, și asta ar putea să pară ciudat și contradictoriu, din moment ce-am spus la început că această femeie îmi trezise o mare curiozitate. Dar era, cred, o curiozitate față de mine însumi ; față de amintirea vagă a unei întîlniri de genul acesta ; o dorință încăpățînată de a umple o lacună care mă făcea nervos.

Am rămas cîteva clipe cu ochii închiși, simulînd somnolența, și cînd i-am redeschis pe neașteptate ca și cînd m-ar fi trezit ceva, femeia era tot acolo privindu-mă cu insistență. Ea trebuie să fi înțeles că era necesar într-un fel să-și justifice propria comportare — inspirată, am presupus, de o amintire tot atît de nesigură ca și a mea — și mi s-a adresat în mod hotărît. Avea o voce aproape masculină, absolut potrivită fizionomiei sale, tipului pe care îl întruchipa, o voce de fumătoare, de stăpînă :

— Mă scuzați, nu sînteți dumneavoastră Giovanni Dallara, ziaristul ?

— Ba da, am spus obosit, resemnat. Chiar eu sînt.

— Dumneavoastră nu mă cunoașteți, totuși. Sau mai degrabă nu vă puteți aminti de mine. De fapt eu nu sînt celebră. A comentat replica cu un surîs ce scotea și mai mult în evidență proeminența aproape animalică a buzei sale inferioare. A continuat :

— Mă numesc Nora Paolucci. Eu vă cunosc. Nu numai fiindcă citesc ceea ce scrieți în ziare ; v-am citit și cărțile ; nu numai după nume,

iată, ci și din ceea ce semnați ; dar și fiindcă anumite întîmplări din viața dumneavoastră îmi sînt cunoscute întrucît avem o prietenă comună foarte bună.

— Cine este, dacă-mi permiteți ?

— Sînt bună prietenă cu Lidia Gasperini. Asta vă va lămuri multe lucruri.

— La drept vorbind nu știu ce ar trebui să-mi lămurească. Dumneavoastră sînteți prietenă cu Lidia. Am fost și eu, dar e mult de cînd nu mai știu nimic despre ea : sînt cel puțin trei ani. Din vina mea. Treabă, călătorii. În meseria mea faci cunoștințe și pierzi prietenii. Ce mai face Lidia ?

— E bine, dar nici eu nu o mai văd de multă vreme. Știți cum se întîmplă : un telefon, o ilustrată dintr-un loc sau altul. Nu ai niciodată timp, și pe urmă, ca ritm de viață, Lidia și cu mine, nu ne potrivim ; lăsînd la o parte faptul că sînt mai bătrînă.

A așteptat o replică de a mea, un compliment, una din acele fraze ca : „Dumneavoastră bătrînă ? Glumiți". Eu am tăcut, fiindcă deodată m-am gîndit cum arată Lidia, sau cum arăta, acum trei ani, cu adevărat tînără, puternică, frumoasă ; foarte plăcută.

— În schimb, a reluat vocea răgușită, întreruptă de accese de tuse, în schimb eram, cum se spune, intimă cu Lidia, chiar în epoca în care amîndoi, Lidia și dumneavoastră, vă vedeați în fiecare zi. Ce combinație, nu ? Îmi vorbea mereu de dumneavoastră. Era ceva,

vă spun, obsedant. Ba chiar cînd a izbucnit drama eu a trebuit să o consolez. Iertați-mă dacă evoc o poveste penibilă și pentru dumneavoastră...

— Drama ? Ce dramă ? Și ce poveste penibilă ?

— Bine, dacă nu vreți... Sau poate pentru dumneavoastră n-o fi fost așa, dar Lidia a suferit foarte mult. Era gata să moară ; din cauza dumneavoastră.

— Doamnă, cred că mă luați drept altcineva. Nu a fost nici o dramă între Lidia și mine, vă asigur.

— Înțeleg, vreți să fiți discret.

Începeam să mă irit, și să găsesc absurde, nu numai indiscrete vorbele vecinei mele ; și felul în care discuta. Cu suspine, scuturături din cap și priviri de dezaprobare. M-am hotărît să-i dau o explicație, o rectificare aș spune :

— Ne-am văzut des, Lidia și cu mine, o perioadă de timp. Cînd a fost asta ? În '58, '59. Pe urmă a trebuit să plec, nu aveam chef să întrețin o corespondență epistolară și nici Lidia, de altfel. Nici drame, nici comedii, vă rog să mă credeți.

— Cum așa ?... E de-a dreptul de necrezut.

— De necrezut, ce anume ?

— Felul în care expuneți situația, povestea de atunci. Vă înțeleg discreția, dar dacă vă spun că eu am trăit povestea asta, și nu din voia mea, dragă domnule...

Femeia era acum hotărîtă să vorbească, să-și descarce sufletul, și eu înțelegeam că n-aș fi reușit nimic, dacă aș fi vrut să mă împotrivesc rămînînd în limitele bunelor maniere. În același timp începea să mă intereseze tonul excesiv, emfatic, cu care necunoscuta Nora Paolucci începuse să evoce ceea ce ea numea povestea, mica mea poveste amoroasă cu Lidia. Nu mai eram înciudat, deoarece începea să mă captiveze ideea de a afla, printr-o altă persoană, felul în care Lidia mă considerase ; deși mi se părea neverosimil ca Lidia să fi încercat, despărțindu-se de mine, acea durere mare de care vorbea prietena ei.

„O fi oare adevărat, mă gîndeam, că e o prietenă de-a ei. Lidia nu mi-a vorbit niciodată. Trebuie să fie o mitomană, o mincinoasă fără voie, una din acele femei, urîte, da, e chiar urîtă, care participă cu pasiune la poveștile de dragoste ale altora. Un viciu ca oricare altul."

Așteptam ca vecina să reînceapă atacul, și între timp căutam să-mi clarific amintirea Lidiei, s-o împrospătez. Reușeam parțial. Îmi aminteam cum începuseră amintirile mele cu Lidia : cunoștința noastră în casa lui G., prima excursie duminicală în doi, la Tarquinia : felul ei, mai pe urmă, de a intra în camera în care o așteptam : precautà, aproape neîncrezătoare și ostilă, de fiecare dată. Nu de multe ori, de altfel. Îi trebuiau zece minute bune, un sfert de oră pentru ca să se dezghețe. După aceea era dornică, dispusă cu generozitate... Avea un corp frumos, agil, antrenat. Dar ochii cum

erau ? Fața nu mi-o puteam aminti, și-mi apărea ca o veche fotografie excesiv de încețoșată. Nu reușeam să dau consistență, obiectivitate istorică, în special sentimentului pe care-l încercasem probabil pentru ea. Desigur, nu era o dragoste adevărată, ci o întîlnire, o serie de întîlniri.

Corpul meu, existența mea fizică, nu știu cum să spun, au fost acelea care au provocat o amintire mai precisă și care m-au făcut să simt o anumită împunsătură, o indispoziție, o apăsare plină de teamă, sau o neliniște continuă. Gelozia, în sfîrșit, pe care o încercasem odată. Da, dar probabil c-a fost trecătoare, o prostie. Nu-mi pot imagina altfel. Doar nu o pot pune pe Lidia în galeria pasiunilor. În orice caz nu-mi aminteam.

Doamna a aprins o altă țigară, a început să vorbească din nou :

— Sărmana Lidia, cît a suferit. A fost într-adevăr o mare dragoste. Unica după mine, care a răscolit-o. Și dumneavoastră acuma, a spus privindu-mă aproape cu dispreț, dumneavoastră acuma păreți chiar plictisit că vă amintesc.

— Nu sînt plictisit. Sînt uimit. Aveți răbdare : trebuie să pun la îndoială ceea ce afirmați. Știu mai bine decît dumneavoastră, nu ?, ce a fost cu Lidia : nicidecum un roman pasional...

— Oh, bărbații... a spus vecina mea cu o voce și mai răgușită și pofticioasă. Dumneavoastră bărbații... sînteți înfricoșători. E înfricoșătoare,

vreau să spun, capacitatea aceasta de a uita, ca nişte copii, de a nega. Dumneavoastră nu sînteţi mai rău decît ceilalţi. Eu nu vă judec. Dar e de-a dreptul de necrezut să vorbeşti despre Lidia, ca de o persoană oarecare : o cunoştinţă, şi gata.

— Vă rog : să lămurim un lucru. Vorbim acum despre mine, Giovanni Dallara, şi despre Lidia Gasperini, din Roma amîndoi, eu ziarist şi Lidia profesoară de istoria artei ?

— Aşa s-ar părea.

— Bine, atunci sînt de-a dreptul curios să aflu acel adevăr pe care, după dumneavoastră, l-aş nega sau l-aş deforma.

— Adevărul e foarte simplu. I-aţi făcut o curte insistentă Lidiei, după aceea i-aţi sucit bine capul, apoi aţi părăsit-o.

— Nu e chiar aşa : curtea mea a fost mai curînd potolită, ne-am simpatizat imediat unul pe celălalt, de acord. Am petrecut împreună cîteva ore, sau chiar mai multe, dar fără nici o exaltare, fără ca eu, aşa cum afirmaţi, să fi sucit capul Lidiei.

— Cum aşa ? Dar dacă am citit asta chiar într-o scrisoare de-a dumneavoastră... Mă iertaţi, ştiţi, Lidia a fost cea care a vrut să mi-o citească, pentru a mă face să înţeleg cît aţi fost de îndrăgostit.

Auzind vorbindu-se de o scrisoare de-a mea, am fost foarte contrariat, deoarece într-adevăr îi scrisesem de vreo două, trei ori. Dar ce scrisoare o fi fost ? Una din obişnuitele scrisori ce se scriu femeilor ; care vor, vor cu orice

preţ, să aibă un document, o probă, sau mai bine zis o diplomă. Ceva care să facă decentă şi inevitabilă hotărîrea — deja luată — de a ceda unui bărbat. Mă gîndeam la aceste lucruri, cu o senzaţie de neplăcere, de nesiguranţă. Poate o scrisoare, cea de la Berna, a fost foarte călduroasă ; probabil dictată de o seară de plictiseală, de nostalgie. Încetul cu încetul îmi aminteam de scrisoare, dar nu de sentimentul meu de atunci. În el nu puteam crede, era o amintire vagă ; totuşi enervantă, prin faptul că mi se reproşa.

— Se prea poate, am spus, să fi scris o scrisoare ; dar n-aş spune, pasională.

— Ei asta-i, cum să nu fi fost pasională... Era, mi-o amintesc bine, o scrisoare care ar fi mişcat şi pietrele. Ah, sigur, scriţi frumos, nimic de spus. Lidia v-a crezut.

— Şi cu asta ?

— Şi cu asta ce ? Lidia era aşa de îndrăgostită încît eu a trebuit să-i port de grijă. Am avertizat-o, am pus-o în gardă, vă spun sincer. „Fii atentă, îi spuneam, o fi obişnuitul foc de paie, pentru el. Nu cred să fie mai rău, dar nici mai bun decît alţi bărbaţi."

— Nu prea stimaţi bărbaţii, am spus pentru a schimba puţin discuţia, şi pentru a îndrepta atenţia de la mine spre ea.

— Vă cred, am văzut doar multe. Şi nu mă înşelam. După cum vorbiţi, acum, Lidia a fost pentru dumneavoastră doar o aventură, o poveste oarecare.

— Mai mult sau mai puţin, am spus, poveştile de genul ăsta sînt întotdeauna cam fără importanţă, privite cu puţină luciditate şi detaşare.

Femeia s-a întors deodată pe fotoliu fixîndu-mi în faţă privirea ei dură şi opacă ; apoi a înclinat capul spre mine şi şi-a apropiat mîna deschisă şi întinsă la gură. A şoptit :

— Ştiţi că Lidia a încercat să se sinucidă ?

— Glumiţi. Uitaţi ce e : mi-amintesc foarte bine totul. Ultimele dăţi cînd ne-am văzut ne-am pierdut timpul certîndu-ne şi acuzîndu-ne prosteşte. Nici nu ştiu de ce. Sau ştiu în parte poate. Lidia are o fire polemică : orice i-aş fi spus, ea găsea de cuviinţă să mă contrazică. Curînd a fost imposibil să ne mai înţelegem, să avem o părere în comun. Dacă eu afirmam, ştiu eu, că un anumit film îmi plăcuse, Lidia susţinea că era oribil ; dacă propuneam un loc, o ambianţă, Lidia o critica cu asprime. Eu de altfel nu eram răbdător. Prostii, dar fiindcă din fericire nu aveam, nici obligaţia, nici intenţia de a trăi împreună, era mai bine să rupem, să terminăm cu obiceiul de a ne certa. Iată totul.

— Iată totul. Dar uitaţi motivul cel mai important al certurilor dumneavoastră. Uitaţi conduita prea puţin serioasă pe care o aveaţi, iertaţi-mă ; cum să spun ? obiceiul de a întoarce capul după orice femeie, de a intra în încurcături... mă înţelegeţi.

În acest moment, aşa cum mai înainte îmi amintisem de gelozia pe care o încercasem

pentru puţin timp, dar în mod intens, tot aşa mi-am amintit de unele mici trădări de-ale mele. Dar îmi apăreau atît de confuze, de fără importanţă, de inocente... Am repetat :

— Ne-am înţeles, de-acord. Dar dacă vă spun că nu eram cîtuşi de puţin angajaţi unul faţă de celălalt...

— O ştiţi foarte bine, a reluat implacabil şi cu siguranţă, ca şi cînd ar fi citit o enumerare ordonată a greşelilor mele, ştiţi prea bine că atunci cînd aţi cunoscut-o, Lidia era pe punctul de a se căsători... cu o persoană care o iubea, şi în plus de condiţie foarte bună. Din cauza dumneavoastră. Nu spun din vina, spun din cauza dumneavoastră.

— Nu ştiu nimic.

În clipa aceea am simţit că spuneam prima minciună adevărată. O ştiusem, dar nu-i impusesem o alegere Lidiei. În mod sigur asta nu o făcusem. Dar deoarece persoana care voia să o ia în căsătorie mi-era antipatică, profund, şi nu ca urmare a geloziei, am început să o distrug cu ironia, dacă nu chiar cu denigrarea. Am putut s-o fac deoarece Lidia nu era îndrăgostită şi în sufletul ei, sînt sigur de asta, era de părerea mea.

— Ca să fiu sincer, am spus, Lidia mi-a vorbit în mod vag de un amor al ei, dar nu i-am cerut amănunte. N-am ştiut niciodată că e vorba de o logodnă.

— Ah, aşa ? Cred c-ar fi mai bine să terminăm discuţia. Mă scuzaţi, am făcut rău c-am început să vorbesc. Un impuls. Aşa sînt făcută

eu. Dar față de, să spunem, lipsa dumneavoastră de memorie, e mai bine să nu dezgropăm lucruri penibile.

— Dar nu sînt de loc penibile, vă rog să-mi faceți plăcerea, se pare că doriți cu orice preț să transformați o modestă nuvelă într-un roman de proporții.

— Nu știați de logodnă! Dar nu numai că i-ați impus Lidiei să termine cu acel băiat foarte bun care era Maurizio, dar chiar, pentru a o pune la încercare, i-ați cerut să-și părăsească casa, rudele, totul — a fost aproape un scandal, credeți-mă — pentru a face o călătorie cu dumneavoastră, la Florența.

— Ascultați: continuați să-mi oferiți — tocmai mie — o versiune deformată, imaginară, a realității. La Florența, ascultați-mă bine, la Florența eu trebuia să merg din motive de servici, i-am spus Lidiei, și ea imediat: „Pot să vin și eu. Îmi face multă plăcere să revăd Florența." Așa e și nu cum ați vrea dumneavoastră. Nici răpire, nici invitație la fugă.

— Pentru a vă urma la Florența, Lidia a trebuit să inventeze o serie de minciuni, m-a amestecat și pe mine. A trebuit să mă prefac că plec cu Lidia, m-am învoit să dispar o vreme pentru ca ai săi să nu mă întîlnească.

— Nu e adevărat, am spus cu fermitate.

— Ba așa e. Lidia mă îmbrățișa emoționată. Mi-a fost întotdeauna recunoscătoare pentru ajutorul acela, pe care, deh!, ar fi fost mai bine să nu i-l fi oferit. Îmi spunea: „Tu nu știi ce înseamnă pentru mine să stau cîteva zile

cu Giovanni". Giovanni, mereu Giovanni. Ba chiar, Vannino.

— N-am adoptat niciodată diminutivul acela. În orice caz nu mi-am dat seama că-i vorba de atîta pasiune. Nici un indiciu...

— Sînteți un cinic.

— Nu, dumneavoastră îmi povestiți un basm, ați făcut din el un mit, umflați adevărul. Probabil că sînteți un temperament fantastic.

— Vă amintiți atunci cînd v-am telefonat?

— Dumneavoastră?

— Chiar eu. Poate că nici nu v-am spus numele meu. Am spus că eram o prietenă a Lidiei. V-am anunțat că Lidia era bolnavă, și că nu vă puteați vedea. Avea febră mare. Vă amintiți?

— Da, mi se pare. Mi se pare că mi-a telefonat cineva.

— Vi se pare! Nu vorbeați de loc ca acum, pe atunci. Erați ca scos din minți, numai la ideea de a nu putea s-o vedeți pe Lidia cîteva zile.

— Eu scos din minți? Fiți serioasă. Acum chiar că exagerați.

— Mă iertați, dar ce interes credeți că aș avea? De ce aș spune anumite lucruri dacă nu ar fi adevărate. Eram lîngă Lidia, și știam.

— Foarte bine: știați. Eu, nu. Nu mi-am dat seama că sînt obiectul unei iubiri atît de mari.

— Dar atunci ce a fost pentru dumneavoastră?

— V-am mai spus-o, o poveste scurtă și de loc pasională. Un flirt, o legătură plăcută și

uşoară, aş spune. Şi acelaşi lucru a fost pentru Lidia.

— Vă repet. E înfricoşător, e groaznic să vezi încă o dată cît sînteţi dumneavoastră bărbaţii de insensibili, de egoişti. Călcaţi totul în picioare, cînd vă trece... După această sentinţă, pronunţată pe un ton întunecat şi plin de dispreţ, doamna a rămas mult timp în tăcere. Totuşi nu am putut să profit pentru a citi sau pentru a-mi destinde nervii cam încordaţi : intrasem în capcana în care doamna mă atrăsese şi mă agitam pentru a mă elibera de enervarea provocată de gîndurile înţepătoare şi supărătoare ce mă asaltau, întocmai ca nişte insecte. Cel mai agasant dintre gînduri era de fapt o îndoială, pe care voiam s-o rezolv în favoarea mea : îndoială că versiunea doamnei Nora ar fi mai aproape de adevăr decît versiunea pe care deja de mult timp o compusesem pentru mine însumi. Amintirea poveştii cu Lidia o împăturisem şi o pusesem într-un sertar, o catalogasem şi o băgasem la arhivă, îi dădusem o clasificare care trebuia să aibă puterea de a o goli de orice efect primejdios. Şi într-adevăr, timp de trei ani şi jumătate, îmi venise în minte doar pentru cîte o clipă, trezită de vreo coincidenţă, de vreo analogie a situaţiei. Acum cuvintele antipaticei persoane care citea lîngă mine sau se prefăcea că citeşte o revistă, scoteau la lumină fragmentele unui adevăr pe care eu îl renegasem, dacă e posibil, mai înainte de a se manifesta. Povestea mea cu Lidia fusese într-adevăr un lucru serios, profund şi într-un sens dureros?

Cum puteam, cum pot să afirm sau să infirm acest lucru, din moment ce sentimentele dacă nu sînt hrănite mor de foame şi nu capătă niciodată, în amintire, consistenţa precisă a faptelor? Eu nu puteam reface, pe urmele oferite de doamna Nora, ceea ce fusese sentimentul meu de altădată, şi sentimentul Lidiei : totuşi tocmai faptele (purtarea mea, cuvintele spuse şi scrise, simulările, calculele) pe măsură ce mi le aminteam deveneau tot mai asemănătoare cu cele evocate de vecina mea. Încercam aproape un sentiment de ruşine care, schimbat în ranchiună, se îndrepta împotriva vecinei mele de fotoliu.

Ea n-a mai vorbit ; dar eram la capătul călătoriei. Puţin după aceea ne-am îndreptat spre ieşirea din Linate, şi nu i-am spus că mă aştepta un automobil ; am fost în mod voit lipsit de amabilitate deoarece voiam să mă despart în grabă de doamna aceea care, surîzătoare şi liniştită, mi-a spus că spera să mă întîlnească la Roma. Puteam să-i telefonez, a spus. Am văzut-o îndepărtîndu-se, energică şi robustă, spre un taxi şi deodată m-am simţit eliberat de orice îndoială. Din moment ce nu mă mai gîndeam la Lidia, de mult timp, probabil nimic nu era adevărat din ceea ce spusese doamna Nora. Versiunea mea era cea justă. Astfel pentru a rămîne în metaforă, am închis din nou sertarul, am pus la loc eticheta : dosarul Lidia nu trebuia să mai fie consultat ; era pus la arhivă în mod definitiv, cu toate documentele, moarte şi inutile, ale responsabilităţilor şi vinovăţiilor mele.

PUDOAREA

La un moment dat femeia şi-a îndreptat faţa în sus, oferind-o cu îndrăzneală privirii omului aşezat pe un fotoliu în faţa sa. Se gîndea, hotărînd cu repeziciune gestul acela, că ar fi fost mai bine să-i domolească fantezia care îi dicta cuvinte puţin cam exaltate; să-l readucă la realitate. Într-adevăr era o faţă obosită, pe care frumuseţea se păstrase mult timp încă şi acum persista, în mod mişcător, doar în linii generale; pe pometii înalţi, modelaţi cu precizie şi pe nasul drept. Ochii, puţin înroşiţi, erau apăsaţi de umflătura pleoapelor, spre tîmple se întindea o reţea deasă şi măruntă de riduri; de la nări către colţurile gurii încă plăcute şi cărnoase vîrsta săpa două drumuri de întîlnire; în timp ce sub bărbia rotundă indica o viitoare prăbuşire. Observată de aproape, aşa cum făcea acum Guido Pedrini, faţa aceea dezminţea prima impresie, sugerată de un machiaj atent şi de ceea ce mai era încă mlădios şi graţios în persoană şi în gesturi. Persoană şi gesturi obişnuite cu o ţinută elegantă; vocea, puţin răguşită, de veche fumătoare, avea încă modulări capricioase, rupîndu-se în mici rîsete în cascadă, din gît, ce dădea oamenilor impresia că descoperă în ea o senzualitate promptă şi avidă. „Poate să placă

încă" : aceasta era prima părere pe care o puteau avea despre ea noii cunoscuţi.

Dar Guido Pedrini nu era o cunoştinţă nouă: era un vechi iubit, un martor al frumuseţii ei de altădată, unul care profitase mult timp de ea, şi Olga nu înţelegea dacă acuma el voia cu încăpăţînare să mai salveze ceva din sine, amintirea propriei persoane sau simulacrul acesteia, prefăcîndu-se că are o admiraţie înnoită sau dacă era într-adevăr, în mod confuz, copleşit de afecţiune. Trecuseră unsprezece ani de la ultima întîlnire, cînd hotărîseră să se despartă, rupînd ultimile rezistenţe şi obiceiuri ale unei iubiri lungi şi furtunoase la modul cel mai banal căreia puţin i-ar mai fi lipsit ca să se hrănească numai cu ranchiună, apoi cu indiferenţă. Cu unsprezece ani înainte se sfîrşise, iar cu nouăsprezece ani înainte începuse. Acum Guido Pedrini, inginer, de pe poziţia lui de om la şaizeci de ani, părea animat de o serioasă intenţie didactică: să-i explice Olgăi Martini ce fel de dragoste fusese între ei. Cu îndărătnicie, cu exactitate de memorie şi de exprimare, evoca cu voce joasă, nu emoţionată, dar gravă, nebuniile, călătoriile, nefericirile lor; pentru a conchide că niciodată nu i se mai întîmplase ceva asemănător. Părea că îşi laudă opera cea mai reuşită a vieţii sale. Olga se gîndea că de îndată ce se va opri, va trebui să-i mulţumească, sau, cine ştie, să-l felicite.

Sub formă de întrebare, aşa cum începuse, el îşi termină evocarea:

— Spune-mi adevărul : a fost aşa şi pentru tine ?
— Da, desigur, şi pentru mine. Ştii bine. De ce vrei să mă chinui ? La ce bun ?
— Poate ne-ar mai folosi la ceva, şopti Guido.
— Ce vrei să spui ?
— Am putea-o lua de la capăt.
Femeia întinse braţele într-un gest de apărare ca şi cînd s-ar fi temut ca el să nu se apropie prea tare de ea, apoi îl bătu uşor pe mînă, şi rîse cu o oarecare sforţare :
— Eşti nebun, nebun de legat. Nici acum nu eşti cuminte, bietul meu Guido.
Guido înţelese că era un compliment şi se însufleţi din nou, o privi drept în ochi, aproape holbîndu-se, încredinţat că tot mai străluceşte luminiţa aceea ce-l făcuse celebru.
„Ochii săi minunaţi, aproape magnetici", se gîndea în timpul acesta Olga, ca şi cînd ar fi citit un fragment de roman : „e lucrul cel mai tînăr care i-a rămas".
— Dragă, reluă Olga, ştii că fata mea s-a căsătorit şi aşteaptă un copil ?...
— Bravo, felicitări, dar ce legătură are ?
— Guido, voi fi bunică peste cîteva săptămîni, înţelegi ? De obicei anunţ acest lucru cu mîndrie, dar faţă de tine mă ruşinez puţin.
— Problema viitorului tău nepot o priveşte pe fata ta, pe ginerele tău : eu n-am nici o legă-

tură. Eu sînt în faţa Olgăi mele şi o găsesc frumoasă, atrăgătoare.
Guido îi strîngea acum mîinile, îi atingea uşor genunchii. Bătrînul bărbat, frumos cîndva, regăsea gustul seducerii, poate mereu exercitată, regăsea acea tulburare extraordinară care îl mai făcea uneori să muşte din viaţă cu poftă. Reîncepu să vorbească, să monologheze cu o banalitate impetuoasă, cu o stîngăcie ce era în mod discret atenuată de semiîntunericul din colţul salonului de hotel, unde se aşezaseră. Închipuita sinceritate de care aproape se emoţiona îl făcea să şoptească propuneri şi promisiuni mai mult pentru sine decît pentru ea ; o regăsise, nu mai voia s-o piardă ; fusese o greşeală, acum unsprezece ani ; era încă posibil ; tocmai fiindcă nu mai erau tineri, nu trebuiau să lase să se piardă acea ocazie minunată ; şi o dorea ca atunci ; exact ca pe atunci. Murmura, cu monotonie, cu respiraţie grea, şi grăbea discuţia către o concluzie îndrăzneaţă :
— Să mai fim împreună încă o dată, apoi vom hotărî. Vrei ?
— Eşti nebun, Guido. Vei fi dezamăgit, mă vei urî şi te vei urî pe tine însuţi.
— Nu, va fi frumos.
— Şi pe urmă ?
— Pe urmă va fi cum vei dori tu. Vom putea continua sau nu ne mai vom vedea de loc, dar vom avea de la viaţă un cadou ce poate sta

alături de celelalte. O altă amintire frumoasă. O mărire a venitului pentru anii următori.

Hotelul unde întîmplarea îi făcuse să se întîlnească era unul din cele mai vechi şi mai luxoase din Torino : discret faţă de marile hoteluri din Roma sau Milano, cu un aer respectabil, aproape solemn ; şi atît de căptuşit cu covoare, cu tapiţerie groasă, ce te obligau să vorbeşti încet, că aproape nici nu se auzeau zgomotele gării din apropiere.

Guido sosise tîrziu după-amiază. Avea o întîlnire de afaceri în dimineaţa următoare dar, cu preocuparea constantă pe care o avea pentru propria sănătate şi bunăstare, anticipase sosirea pentru a se bucura de o seară de odihnă, să doarmă bine şi să fie în formă a doua zi. Trebuia, în dimineaţa următoare, să înfrunte cîţiva conducători ai unei mari industrii, tineri, antrenaţi, surîzători, nemiloşi, şi avea nevoie de toate energiile sale, să arate tînăr şi în mod simpatic optimist. După ce îşi aranjase lucrurile, traversase cu pas grăbit grădina din centrul străzii, se îndreptase pe sub porticurile din Via Roma, privind una cîte una vitrinele magazinelor, notînd în minte lucrurile pe care ar fi putut să le cumpere a doua zi : un cadou mic pentru Carla, obişnuita bătaie de cap ; ceva deosebit, elegant şi nu prea scump.

După o oră, cînd începea să fie obosit, dar încă plăcut excitat, prînzise într-un restaurant faimos din piaţa San Carlo ; apoi străbătuse din nou, cu încetineală, via Roma ; nu mai privea vitrinele acum, ci femeile : era nouă şi jumătate seara, nu mai întîlneai decît prostituate. Guido le privea una cîte una, cu ochi expert, şi fără chef. Le respingea politicos : nu fuseseră niciodată pe gustul lui femeile de genul acela, deşi se simţise puţin atras de ele. Încerca, ca un tînăr, atracţie şi repulsie, dar în special timiditate. Cîte una era într-adevăr urîtă, alta, tînără, ar fi putut fi seducătoare fără expresia aceea dură şi rigidă, care rămînea la fel chiar cînd pe faţă-i flutura un surîs, rapid totuşi, ce se declanşa mecanic ca resortul unei balamale.

Guido cumpără cîteva ziare şi unul din romanele acelea poliţiste pe care obişnuia să le citească numai cînd călătorea. De obicei le lăsa la jumătate, neterminate, în camerele de hotel sau în vagoanele de tren. Nu avea altceva de făcut decît să se retragă în hotel, să bea un *whisky* bun, să se uite peste titlurile ziarelor, să citească două pagini din roman şi să adoarmă. Ştia deja că pe la trei se va trezi şi îi va fi greu să adoarmă din nou. Romanul poliţist, împreună cu pastila calmantă, vor fi utile în intervalul acela penibil între primul şi al doilea somn.

Ieşea din barul hotelului cînd, traversînd un salon, observase o doamnă elegantă, singură în semiobscuritate. Nu rezistase tentaţiei de a o privi cu atenţie, de a-i lansa una din celebrele sale ocheade, şi o recunoscuse pe Olga.

Ea stătea cu tot corpul ghemuit şi vîrît în profunzimea fotoliului, ca şi cînd ar fi vrut să-şi

anuleze prezența. Îl recunoscuse pe Guido încă de cînd stătea la tejgheaua barului. Rămăsese în colțul acela unde aștepta cuprinsă de lene ora cînd trebuia să se ducă în camera sa, înăbușindu-și impulsul de a-i ieși înainte; zbătîndu-se într-o confuzie de gînduri și intenții. Acum el era aici cu aerul său puțin ironic și totodată nevinovat: aerul său dintotdeauna, și Olga se gîndea că tocmai asta îl menținea dacă nu tînăr, cel puțin cu aparențe tinerești. S-a apropiat de ea cu mîinile întinse și cu un surîs de loc ipocrit, și fără să vrea ea s-a ridicat din fotoliu. Mai mult din prudență decît din cavalerism, Guido a făcut gestul de a se apleca și de a-i lua mîna, desigur pentru a depune un sărut protocolar; dar Olga i-a pus brațele în jurul gîtului și l-a sărutat ușor pe obraji. Guido i-a înapoiat sărutarea și, imediat, devenit îndrăzneț datorită acelui început, i-a pus mîinile pe șolduri: moi, bune ca altădată.

O privea cu un surîs de îndrăgostit și Olga și-a lăsat fața în jos și a recăzut în fotoliu pentru a fi protejată de umbră și de mica distanță dintre ei. Guido și-a tras un fotoliu mai scund în fața ei și a început să vorbească, să întrebe, să o aduleze, în mod exagerat, lucru ce îi provoca o ușoară jenă.

— Te rog, nu-mi vorbi în felul ăsta. Mă faci să roșesc, serios.

— Îmi placi și mai mult cînd roșești, spunea Guido.

— Ești de-a dreptul nebun. Dar nu vezi cum sînt? O femeie bătrînă, dragul meu Guido.

În clipa aceea ea îndreptase fața spre el, ca o sfidare. El păru că înțelege acel avertisment și începu să-i pună întrebări afectuoase despre viața ei de acum. Olga se simțea încurcată să-i spună că aștepta în acel hotel sosirea, a doua zi dimineață, a fiicei sale, da, aceea care aștepta un copil, care cobora de la Valle d'Aosta. Trebuia să-i mai vorbească și de soțul ei? Să ofere subiectul acela curiozității grăbite a lui Guido, care probabil că știa? Știa ceea ce nu era un secret pentru nimeni: Franco trăia cu o altă femeie, de cîțiva ani; pentru a se despărți de ea se folosise tocmai de legătura lui Olga cu Guido cînd aceasta era deja terminată, deși o descoperise mai demult. Și după aceea? Și asta voia s-o știe Guido, ca un soț gelos. După aceea nimic, mințea Olga. „După aceea am rămas singură cu fata mea pînă s-a căsătorit." De ce oare se arăta el așa curios? Fusese amantul ei, dar trecuseră unsprezece ani. Unsprezece ani și trei luni, socotea în mintea ei Olga, în timp ce revedea scena teribilă a acelui ajun de Crăciun, cînd el nu mai fusese de loc ceea ce se numește un gentleman, și ea... ea o tigroaică, o furie dezlănțuită. Unsprezece ani și trei luni în timpul cărora avuseseră grijă să se evite. Era ușor, de altfel: ea la Napoli, pentru cîtva timp, în casa părinților, după aceea la Roma; el la Milano, conducătorul unei mari întreprinderi de construcții.

Pentru a risipi atmosfera aceea încărcată, insuportabilă, cu întrebări și răspunsuri, evocări

şi regrete pe care el o alimenta fără jenă, Olga spuse că ar merge cu plăcere să vadă un film.

— E zece şi jumătate. Mai avem încă timp, vrei ?

Guido nu dorea să meargă la cinema, dar primi, ca şi cînd ideea l-ar fi entuziasmat. Cinematograful era aproape, şi filmul era prost, nu reuşea să le ţină trează atenţia, poate erau amîndoi distraţi. Guido îi mîngîia mîna, şi la un moment dat a început să-i şoptească cuvinte tandre, denumiri uitate de un deceniu şi care revenindu-i în minte, îl înduioşau şi-l şi înflăcărau puţin. Şi Olga închidea ochii pe jumătate şi i se părea uneori că doreşte să-l îmbrăţişeze.

„Desigur Olga e încă o femeie frumoasă, plină de resurse" ; căuta Guido să-şi trezească dorinţa, gîndindu-se la aceste posibilităţi, la vechile vicleşuguri sexuale ale Olgăi, dar în realitate nu dorea în mod precis să se culce cu ea. Nici chiar evocînd momentele cele mai pasionate ale legăturii lor, şi amestecîndu-le cu imaginile de pe ecran unde o femeie provocatoare se dezbrăca cu încetineală studiată, Guido nu reuşea să se excite sau oricum să se imagineze pe sine, mai tîrziu, îmbrăţişat cu Olga. Agitîndu-se, a început să se prefacă, totuşi, că dorinţa nu îi mai permite să stea acolo, lîngă ea, în semiîntunericul sălii fără a o putea îmbrăţişa. După puţin i-a propus Olgăi să iasă. Ea a fost imediat de acord şi au ieşit din cinematograf îndreptîndu-se spre hotel. Pasul lui Guido era prea sprinten pentru Olga, dar ea nu i-a reproşat ; aproape că-i plăcea părîndu-i-se că graba sa e un semn că el era acelaşi bărbat puternic, bărbatul înfocat pe care ea îl iubise. Faptul acesta i-a învins oarecum rezistenţa cînd cu puţin înainte de a intra pe uşa hotelului el îi anunţă pe un ton hotărît că va veni la ea în cameră.

— Nu imediat, s-a rugat ea, învinsă sau resemnată acum ; aşteaptă puţin... Nu e uşor, ştii.

— Peste o jumătate de oră, e bine ?

— Da, e bine, încăpăţînat ce eşti. Stau la 204.

— Perfect, sîntem la acelaşi etaj, la trei uşi distanţă.

Regăsindu-se în camera sa, obosit şi fără chef, adormit de film (de cîtva timp filmele îl adormeau), lui Guido i-a trecut de îndată excitaţia, peste care s-a întins un strat de plictiseală şi nemulţumire. Asemeni protagonistului din film, a făcut un duş, s-a parfumat, a îmbrăcat o pijama şi pe deasupra ei, un halat elegant de mătase pe care erau desenaţi mici dragoni chinezeşti, galbeni pe fond albastru-închis, cadou de la Carla. În acel soi de uniformă galantă, Guido şi-a mai acordat o ţigară şi zece minute de stat în fotoliu mai înainte de a se hotărî să bată la uşa Olgăi. Olga sa, ce semăna cu cea pe care peste puţin o va strînge în braţe cum semăna o rudă mai bătrînă. Guido era uşor dezgustat. În afară de faptul că ideea de a face dragoste cu ea, cu ruda bătrînă, se prezenta ca o afacere absurdă şi indecentă, lu-

crul se arăta a fi plin de pericole : dacă ea s-ar prinde din nou — cu exaltarea de altădată — dacă ar fi început iar să-l urmărească, nemilos, cu scrisori, telefoane, telegrame, și apariții neașteptate, s-ar fi găsit în încurcături serioase ; față de care nu mai dispunea de energia, de abundența de invenții, de îndemînarea de altădată. Se ridică, istovit, din fotoliu, se privi în oglindă încercînd mai multe feluri de a înnoda cordonul halatului : în dreptul taliei, cum spun femeile, cordonul scotea în evidență pîntecul cam revărsat ; același efect, sau unul și mai neplăcut, îl obținu coborîndu-l pe burtă. Acum controlul plin de zel pe care îl exercita față de propriul corp, îngrijirile, masajele, privirea batjocoritoare și severă a Carlei, posturile, renunțările nu mai erau suficiente pentru a opri revărsarea și ruina persoanei sale robuste.

Gîndurile acelea de dezgust pe care i le provocase Olga acum se îndreptau asupra sa. Aproape cu supărare, el începu să le încurajeze : „Iată ce am devenit, un bătrîn flasc". În realitate, dacă era îmbrăcat ireproșabil, cu o eleganță puțin cam, și pe drept cuvînt, demodată, Guido susținea cu o măiestrie de vechi actor, cunoscător al tuturor resurselor meseriei, rolul său de bărbat frumos ; dezbrăcat — chiar dacă nu era bătrînul flasc cum se vedea el în clipa aceea — nu ar mai fi atras cu siguranță atenția unei femei tinere. De aceea nu mai mergea la mare, de cîțiva ani ; de aceea, și poate fiindcă băile reci îi cauzau mici dureri, înțepături și supărări de care trebuia să țină cont. Pîntecele proeminent, de îndată ce-l lăsa puțin din frîu (a făcut încercarea în fața oglinzii) era de-a dreptul hidos, în special față de picioarele slabe, și de genunchii ieșiți în afară. Și coatele ? Deveniseră scîrboase coatele sale, dar din fericire erau mai ușor de ascuns.

Dacă Olga își mai amintea de el cum era acum cincisprezece ani, va avea o surpriză frumoasă. Și părul de pe piept devenise cenușiu și dădea impresia de murdărie. Ei, odată, odată... Cînd ? Poate că memoria sa îi restituia imaginile sale și ale Olgăi așa cum erau, nu la sfîrșitul, ci la începutul legăturii lor. A încheiat examenul minuțios al persoanei sale, ce amintea puțin de evaluările pricepute asupra unui vechi edificiu, scuturînd capul cu îndoială și suspinînd : era mai bine să nu se mai gîndească, să-și schimbe ideile : „Va trebui să facem lucrurile cu discreție. Pe întuneric. Care lucruri ? Sînt prea nervos. Voi face o figură proastă." Căută să se stăpînească, gîndindu-se că Olga în fond nu era o fetișcană și că între ei exista o veche intimitate capabilă încă să rezolve, cu milă, frățește, sau măcar cu o ironie prietenească, încurcătura ce s-ar putea ivi între ei.

Inginerul își reveni, își îndreptă corpul, și în timp ce punea mîna pe clanța ușii, îi veni în minte că ar fi fost „mai drăguț" să o anunțe pe Olga prin telefon, să-i dea și ei puțin răgaz mai înainte de a înfrunta momentul. Înăuntrul acelui gînd se ascundea altul, încurajator. Probabil că ea îi va spune că nu se simte bine : „Nu

veni, crede-mă, nu pot. E mai bine să nu stricăm, crede-mă..." Desigur fraza: „E mai bine să nu stricăm", ea o va pronunța. Era o frază care îi aparținea, făcea parte din limbajul ei, bogat numai în metafore mondene și banalități deosebite față de mediul său. El spera că acele cuvinte să fie pronunțate, pentru a le putea prinde din zbor și a le îndrepta spre o soluție convenabilă. În schimb Olga, cu un rîs nervos, sau mai degrabă prostesc, cum comentă deîndată Guido, spuse: „Bine, dragul meu, vino".

Guido făcu cei cîțiva metri de coridor care separa camera sa de cea a Olgăi, simțindu-se tot mai obosit și fără chef; dezgustul nemilos pe care îl avusese pentru corpul său i se transformase într-o criză de deprimare și plictiseală.

Gînduri asemănătoare o agitaseră în mod diferit și pe Olga. Și ea se dezbrăcase, se spălase, se parfumase; îmbrăcase capotul transparent, se gîndise că nu trebuia să aprindă lampa din mijlocul tavanului. Și ea încercase o anumită deprimare examinîndu-și corpul cu atenția ei minuțioasă și zeloasă, de femeie.

Nu era prima oară cînd Olga își dădea seama de decăderea ei, dar era poate prima dată că pierdea încrederea în posibilitatea reparatoare a fardurilor, a grațiilor și a experienței sale; deși aceasta era susținută de o îndemînare aproape profesională, o vocație mereu încurajată. Față de Guido ea nu simțea rușine, cît mai degrabă un sentiment asemănător invidiei.

I se părea că el se „menținuse" mai bine decît ea. Într-adevăr — un bărbat frumos deși puțin îngreunat. Deși îl înșelase, la timpul său, Guido era bărbatul care îi plăcuse cel mai mult. Își aminti de una din dăți, printre atîtea altele, cînd în brațele lui fusese într-adevăr învinsă și fericită. Atunci, în noaptea aceea de vară neliniștită și febrilă, după o fugă periculoasă, în vila deșartă de la malul mării. Și acum, gîndindu-se, o mai cuprindeau fiorii. Începu din nou să se privească în oglindă, dar nu susținu examenul, ba chiar se simți indispusă, ca și cînd ar fi fost jignită. Îmbrăcă o cămașă de voal și capotul.

O dată cu indispoziția avea și o senzație de inutilitate în care părea că se adună tot înțelesul vieții sale, și care i-a provocat chiar dorința de a plînge. S-a stăpînit imediat deoarece lacrimile i-ar fi provocat alte stricăciuni pe obraji, și între timp s-a convins că făcuse o greșală acceptînd propunerea lui Guido. Ce sens putea să aibă regăsirea lor? Doar dacă Guido s-ar mai atașa într-adevăr de ea; nu cu pasiune, natural, dar cu afecțiune. În fond, acum, că erau liniștiți, și într-un fel cumințiți, ar fi putut începe o legătură foarte frumoasă; care ar fi îndepărtat, lucru de care Olga se temea cel mai mult, singurătatea la bătrînețe. Cu cine altcineva mai bine decît cu Guido ar fi putut trăi? Fiica ei n-o iubea, abia de putea s-o suporte, și deși își dădea seama că i-ar putea fi de folos, nu ar fi dorit-o în casa sa.

Nici ea n-ar fi stat : cum adică, să stea acolo în chip de rudă săracă, ducînd la plimbare nepotul ? Niciodată, niciodată. Cît despre bărbatul ei, se recăsătorise, mai mult sau mai puţin legal ; cei pe care ea îi numea prietenii ei, adică amanţii pe care îi avusese, după despărţirea de Guido, erau, fără excepţii, oameni imposibili : sau neurastenici sau plicticoşi. Sau adevăraţi derbedei ca golanul acela de Pier Luigi. Dumnezeule, o păţise cu el, din prea mare slăbiciune. Un adevărat nemernic. Frumos, totuşi, se gîndi cu aviditate Olga, frumos ca un demon.

Telefonul a făcut-o să tresară în mod exagerat, a alarmat-o ca şi cînd ar fi fost ameninţată de cineva. Putea să fie şi fata ei, care se hotărîse să vină mai devreme. Cu burta ei mare, şi cu soţul acela antipatic cu ochelari, care din fericire nu încerca să fie familiar : „Doamnă" îi spunea, şi era mai bine aşa. Olga ştia foarte bine că raporturile ei cu fiica sa, cu ginerele şi chiar cu viitorul nou-născut, nu puteau fi decît convenţionale.

Dar era Guido la telefon. Totdeauna a fost un domn, Guido, nu ca obraznicul acela de Pier Luigi, care intra cu neruşinare peste tot, chiar şi în baie : nici măcar nu ciocănea. Adevăraţii domni, acum, gentilomii, aveau toţi cam vîrsta lui Guido. După ei, se gîndea Olga, se născuseră numai *teddy-boys*. S-a privit din nou în oglindă. Cum îl va primi pe Guido ? Nu pe pat : ar fi fost vulgar. În picioare, lîngă uşă ?

Da, dacă ar fi avut sînul de altădată, înalt, impetuos, de care el s-ar fi izbit, pe care ar fi pus imediat mîinile, ca altădată. Din păcate, oricît s-ar fi îngrijit, sînul se lăsase, în mod prematur ; era flasc. Pier Luigi, acum doi ani, îl cîntărea, cu răutate, pentru a o face să moară de ruşine.

Mai bine era să-l primească pe Guido nemişcată : aşezată în fotoliu, picior peste picior, aşa, cu frumoasele ei picioare descălţate (oja pe care o cumpărase la Torino era cea mai bună pe care o găsise), cu gambele dezvelite ; ţigara în mînă. Cartea, nu : ar fi fost o scenă prea aranjată, de publicitate.

După o primă sărutare de mîini ceremonioasă, Guido încercă imediat, cam stîngaci, să o îmbrăţişeze. Olga l-a mai ţinut cîteva clipe la distanţă ; apoi el a ridicat-o şi a strîns-o în braţe. Olga şi-a dat seama atunci cît se îngrăşase Guido, îi simţea pîntecele încordat apăsînd pe al său, care cedase doar puţin. Dar nu de asta căuta să-i frîneze elanul :

— Hai, nu te purta ca un băieţandru. Să vorbim puţin.

S-au aşezat pe pat, incomod, în lipsa unui divan. Olga avea bomboane de ciocolată, vechile sale ţigări elveţiene. Vorbeau despre ei înşişi, despre viaţa lor. Încetul cu încetul, Guido căutînd poziţia cea mai comodă, s-a întins, şi-a sprijinit capul pe pernă, şi cu braţul cu care îi înconjura coapsele, a chemat-o, a

obligat-o să stea lîngă el. Olga vorbea de fiica sa („Ferice de tine că nu ai copii"), de ginerele ei, de trista perspectivă de a rămîne singură :

— Ce vrei, mai am şi un tată, dar bătrîn, foarte bătrîn. Cît o să mai trăiască ? şi pe urmă voi fi singură... cu amintirile mele...

Guido a început să-i mîngîie şoldurile, a întins mîinile pînă la coapsa ei dreaptă : netedă, călduţă, foarte plăcută la pipăit. Dar, deşi insista cu mîngîierile acelea, şi din cînd în cînd îi căuta gura, îşi simţea toate simţurile complect înfrînate de o senzaţie de castitate, de o afecţiune frăţească faţă de Olga. Ar fi vrut să-i spună, acum cînd trebuia să vorbească el, că are o prietenă, Carla, cu care se excita atît cît trebuia imediat. I-ar fi plăcut într-adevăr să-i spună : „Crede-mă, fata aia îmi destinde nervii ; şi am nevoie de asta, ştii, cu munca mea..."

Poate că Olga s-ar fi simţit jignită dacă i-ar fi vorbit de Carla. S-a limitat să-i povestească o existenţă aproape imaginară de bătrîn celibatar : lucru mult, da, o casă frumoasă, cărţile, teatrul, cînd e ceva bun ; doi sau trei prieteni... Sigur, Giovannozzi : „Ţi-l aminteşti ? Mereu acelaşi".

— Ascultă, a exclamat Olga, n-o să-mi spui că nu ai nici o amantă... Cred că eşti înconjurat de multe femei...

— O prietenă, a admis Guido, din cînd în cînd.

— Frumoasă ?

— Aşa şi-aşa, simpatică şi de loc pretenţioasă.

— Îţi place ?

— Ştii, nu sînt de loc îndrăgostit de ea. De-acum, ce vrei, învăţăm să trăim. Şi cu ea mi-e uşor... nu ştiu dacă mă înţelegi...

— Hai, lasă, pentru tine a fost întotdeauna uşor. Nu se găsesc prea mulţi ca tine, a spus cu un suspin Olga.

Atunci Guido a simţit că nu putea dezminţi imaginea măgulitoare evocată de Olga şi în care îi plăcea să se oglindească. A început s-o îmbrăţişeze, s-o mîngîie, să reparcurgă drumurile pe care mersese de atîtea ori, să repete un vechi ceremonial erotic de-al lor, secondat acum şi de Olga. Dar dorinţa întîrzia ; cu cît se agita mai mult, cu atît se simţea mai inert. La un anumit moment şi-a îndreptat gîndul spre Carla, ca pentru a cere de la ea hotărîrea ce îi lipsea. În sfîrşit a provocat acea aprindere a sîngelui, acel impuls. Ca şi cînd i-ar fi fost teamă ca senzaţia să nu-l părăsească şi să-l lase încurcat în mod ireparabil, Guido s-a aruncat confuz asupra Olgăi. A reuşit să-şi zmulgă halatul şi gîfîind, ca un urmărit, a posedat-o. Prosteşte, s-a gîndit imediat după aceea, mîniat pe el însuşi. Olga rămăsese nemişcată ; privind-o, în timp ce se ridica cu greu, a văzut că are ochii plini de lacrimi, şi că erau lacrimi de femeie bătrînă, ce alunecau în cutele ridurilor.

Totuşi Guido era destul de mulţumit. Bine sau rău îşi îndeplinise datoria, dăduse dovada

ce i se ceruse. Nu era vina lui dacă Olga, sărmana femeie, acum l-ar fi făcut şi pe un tînăr să-i vină greu. Au rămas întinşi, în tăcere, unul lîngă altul. Olga se acoperise din nou, şi căuta cu mîna pe noptieră ţigările. El spuse că nu vrea. Avea gura amară, ar fi băut cu plăcere ceva.

— Ascultă, dragă, cere să-ţi aducă un *whisky* sau ce preferi tu. Cînd o să vină chelnerul, eu o să fiu în baie. Vrei? După aceea vom putea vorbi mai bine. Mi-e foarte sete. După aceea — a spus neclar — va fi mai bine.

— Nu, dragă, a răspuns Olga, cred că e mai bine să te întorci în camera ta. N-ai nici un chef să rămîi aici. Poate că nici eu. A fost o prostie, un moment... N-are nici o importanţă, dragă. Mîine, dacă vrei, mîine dimineaţă, o să luăm masa împreună, ca doi vechi şi buni prieteni, şi îmi vei povesti despre tine, despre fata aceea.

Mulţumit, Guido Pedrini se culcă în patul lui. Băuse doritul *whisky*, acum aprindea ultima ţigară gîndindu-se că avea nevoie de un somn bun, şi că poate s-ar fi putut lipsi de calmant. Mîine dimineaţa, nu era de glumit, trebuia să fie atent să nu se lase înşelat de lupii aceia tineri. Să ia micul-dejun cu Olga l-ar fi distras prea tare. Mîine dimineaţă devreme trebuia mai degrabă să se uite cu atenţie la clauza antreprizei, să revadă calculele în metri, să cerceteze puţin devizul: i s-a părut clar că nu se ţinuse seama cum trebuie de costul transporturilor.

Olgăi îi va trimite nişte flori şi un bilet. În timp ce-şi stingea ţigara în scrumieră începu să compună în minte o scrisorică: „Dragă Olga, am fost fericit să te revăd. Anumite sentimente nu se pot reînnoi, dar nu se pot distruge. Ne vom regăsi desigur, şi prietenia ne va reda, purificat, ceea ce dragostea a pierdut o dată cu trecerea timpului." Foarte bine. Ştia cum se scrie unei femei. Pe punctul de a pune definitiv capul pe pernă, i-a fost teamă să nu uite, a doua zi, textul biletului. A luat atunci de pe noptieră inseparabilul block-notes şi, trăgînd o linie de demarcaţie de alte notiţe, a scris numele Olgăi, l-a subliniat, apoi a scris la repezeală următoarele cuvinte: „...nu se pot reînnoi, dar nu distruge. Prietenia va reda ceea ce timpul luat dragoste".

Îi va fi de-ajuns pentru a rescrie tot biletul.

PORTRETUL

Omul stătea sprijinit de oblonul unui magazin — o *papeterie* — pe rue du Bac, aproape de colţ cu cheiul Senei. Probabil că m-a zărit imediat, în timp ce eu o luam pe strada din colţul opus, deoarece s-a desprins din umbră şi mi-a ieşit înainte traversînd strada cu hotărîre. Avea mai mult sau mai puţin aspectul unui *clochard*[1] sau a unui bătrîn artist în mizerie. De artist puteau fi pălăria pusă peste plete, eşarfa de lînă galbenă, înfăşurată în jurul gîtului, şi pardesiul scurt; de *clochard* barba neîngrijită, albă, mai bătrînă decît faţa lui, ca şi pantofii scîlciaţi şi vechi. Toate aceste amănunte, la care trebuie adăugată o impresie generală de murdărie, le-am observat după aceea, în timp ce mergeam alături de el şi-l cercetam cu nelinişte. Cînd a fost la doi paşi de mine m-a salutat aproape milităreşte, ducînd două degete de la mîna dreaptă la borul pălăriei. Mi s-a adresat într-o italiană corectă, în care totuşi se simţea un efort, ceva studiat, în despărţirea silabelor.

— Bună seara, domnule.

1 Gen de vagabond tipic al Parisului.

— Bună seara, i-am răspuns, convins imediat că va trebui să ascult o istorie patetică de mizerie şi nenorocire, drept preludiu la o cerere de bani. Băgasem deja mîna în buzunar, adunasem cu degetele mărunţişul, cînd omul mi-a oprit gestul cu aceste cuvinte:

— V-aţi lăsat ceva aşteptat. Am cam îngheţat. Dar nu contează, sînt obişnuit.

— Sînteţi sigur că m-aţi aşteptat chiar pe mine? Trebuie să fie vreo neînţelegere, am spus cam neliniştit.

— Nu, nu, eu nu mă pot înşela. Să mergem imediat.

— Unde să mergem?

— La mine acasă. Să-i zicem casă; e un cuib de şoareci, dar domnul nu-i va da atenţie...

— Ascultaţi-mă, vă repet că trebuie să fie o neînţelegere. Nu vă cunosc şi nu mă cunoaşteţi.

— De acord, nu ne cunoaştem, totuşi vă pot oferi un lucru pe care îl doriţi...

Nu l-am lăsat să continue. Mi s-a părut că înţeleg ce voia să-mi ofere: fotografii pornografice, sau o fată în carne şi oase, cocaină sau ceva de genul ăsta. Dar bărbosul s-a arătat încă o dată a-mi ghici gîndurile.

— Nu, spuse el, nu-i ce credeţi. Trebuie să vă arăt un tablou, ce pare să fi fost pictat pentru a vă face plăcere. Nu vă frămîntaţi cu presupuneri rele. Nu sînt un încurcă-lume şi nici un pictor înfometat care încearcă să vă înşele. Obiectul, tabloul pe care îl veţi vedea nu se poate să nu vă intereseze.

— L-aţi pictat dumneavoastră?
— Nu, nu mai pictez de cel puţin douăzeci de ani. Trafichez, fac comerţ de tablouri; uneori. Atunci să mergem, repetă cu o oarecare nerăbdare. Locuiesc aici aproape, pe rue de Grenelle.
Eu bîlbîiam ceva: nu aveam nici o intenţie să cumpăr tablouri, mă aflam la Paris pentru alte treburi; dar între timp pornisem, şi acum mergeam lîngă bătrîn. Avea pasul iute, de altfel, şi eu gîfîiam; mi-era greu să vorbesc. Şi-apoi aerul era nemişcat, era unu noaptea, noapte de decembrie, cu cerul curat şi o felie bună, foarte netedă, de lună.
Am străbătut rue du Bac, am traversat bulevardul Saint-Germain şi am luat-o pe rue de Grenelle. După cel mult cincizeci de metri, mergînd pe strada asta, am zărit pe dreapta o poartă întredeschisă, în faţa căreia ne-am oprit. Un hol întunecat, umed şi îmbibat de miros de mîncare; o scară cu pereţii pe trei sferturi vopsiţi într-un cenuşiu plumburiu. Patru etaje, cu paliere scurte. Inima îmi bătea, puţin de oboseală, puţin de emoţie. Şi nu reuşeam să vorbesc. Ciudatul meu *clochard* suia înaintea mea, uşor, fără oprire, treaptă după treaptă, ca un căţărător experimentat de-a lungul unui urcuş: un adevărat alpinist.
În sfîrşit am intrat de-a dreptul într-o cameră mare, luminată prea puternic de o lampă fără abajur, agăţată de tavan. Pitorescul acelui gen de atelier era atît de evident, atît de conform ideei pe care o poţi avea despre atelierul unui pictor parizian bătrîn şi sărac, încît oboseala de a-l descrie mi se pare zadarnică. Se aflau de toate: tot *bric-à-brac*-ul locurilor de acest fel: şevaletul, pînze sprijinite de perete, reproduceri în gips, un dulap de materiale, un divan Ludovic al XV-lea cu praf de epocă; perne şi bucăţi de brocart împrăştiate şi aranjate cu un dezgustător simţ „artistic". Dar omul nu mi-a dat timp să contemplu prea mult amănuntele acelui loc. Cu gesturile nerăbdătoare şi nervoase pe care le observasem deja, m-a obligat să mă aşez pe divan; a luat o pînză sprijinită de perete, a aranjat-o pe şevalet. Deodată s-a întors spre mine, exclamînd cu un accent de triumf nebunesc:
— Priviţi aici, şi spuneţi-mi dacă nu aveam dreptate să vi-l arăt.
A fost pentru mine, pe moment, un spectacol halucinant, o viziune atît de uimitoare încît mi-a tăiat respiraţia. Pentru oricine pînza ar fi fost un mediocru exemplu de pictură comercială, şi nimic altceva. O figură de femeie pictată în cea mai convenţională manieră postimpresionistă: un portret; dar era portretul perfect a lui M. Nu era vorba de o asemănare întîmplătoare, iluzorie. Cu cît pictura era mai slabă, mai trudită şi mai falsă, cu atît asemănarea, ar trebui să spun identitatea, cu femeia de care mi-am legat viaţa, era perfectă, riguroasă. Era faţa lui M.; şi era M., cum se poartă ea de la un timp încoace, de cînd şi-a schimbat pieptănătura, de cînd şi-a lăsat cu

îndrăzneală un breton lung, ca moț pe frunte. Priveam tabloul uimit și am descoperit că în jurul gîtului era pictat cu meticulozitate, bob cu bob, colierul de malahit pe care-l cumpărasem pentru ea, cu două zile mai înainte, de la un anticar din Faubourg Saint-Honoré. Eram, trebuie să mărturisesc, mai mult decît surprins, descurajat, aproape umilit, ca și cînd bătrînul mi-ar fi întins o cursă vicleană. Nu înțelegeam bine : tabloul era acolo, în fața mea, asemănător, perfect corespunzător subiectului. Pe ce căi, prin ce cunoștințe, intuiție sau informație, necunoscutul descoperise sentimentul ce mă leagă de M., și interesul pe care aș fi putut să-l am pentru un tablou de-al ei ? Cine îl pictase ? Unde și cînd ? Uimirea se amesteca cu bănuiala, și chiar cu o senzație confuză de gelozie, cu îndoiala unei intrigi. Nu știam ce să spun. Priveam cînd la tablou, cînd la bătrîn, care mă urmărea cu un surîs satisfăcut, de loc diabolic ; surîsul cuiva care e pe cale de a încheia o afacere bună.

— Vi-l trimit la Pont Royal, sau îl luați cu dumneavoastră, acum ?

— De unde știți că locuiesc la Hotel Pont Royal ? Am întrebat așa prostește și cu o oarecare asprime, ca și cînd amănuntul acela ar fi fost mai important decît povestea aceea absurdă și alarmantă.

— Lăsați asta, știu și gata.

— Și... am întrebat după puțin, și cît doriți pe el ?

— O nimica toată. Cincizeci de mii de franci. Franci vechi. Aveam cu totul șaptezeci de mii de franci și mi-am dat seama după puțin timp, calculînd cu economie, că n-aș fi putut plăti nota hotelului, unde trebuia să mai rămîn două zile. Mintea mea, ca și cînd ar fi căutat să se elibereze de teama ce o învăluia, a început cu iuțeală să se gîndească cum să obțină, a doua zi, alți bani. M-am gîndit că mă voi împrumuta la Accornero, sau la Sandro Volta, la Brunno Romani sau la Orfeo Tamburi. Deodată am deschis portofelul, am scos cinci sute de franci noi ; am spus :

— Prea bine, îl iau cu mine, acum.

Fără a spune un cuvînt, bătrînul a început să caute hîrtie de împachetat și sfoară. A învelit cu pricepere tabloul — era o pînză de 70 pe 100 — și mi l-a întins.

În clipa aceea, am făcut o criză de nervi, am început să strig :

— Dumneata, acum, trebuie să-mi explici povestea asta. Trebuie să-mi spui totul, ai înțeles. Să-mi spui cum de-mi cunoști toate mișcările. Cum de știi că o cunosc pe femeia aceasta.

Cu calm, scoțîndu-și din gură țigara Gauloise, bătrînul mi-a răspuns :

— Iertați-mă, nu e femeia dumneavoastră ? Deci n-are sens să mai discutăm. Luați-vă tabloul și duceți-l.

Peste puțin eram dincolo de ușă, pe palierul etajului, cu tabloul sub braț. Vocea bătrînului mă urmărea, ironică, acum, aproape batjocoritoare.

— Calm, calm! Atenţie la scări. Mă auziţi? Ce faceţi? *Est-ce que je peux quelque chose pour vous, monsieur? Non? Adieu, alors...*[1]

Mi se părea că portarul de la Pont Royal mă privea ironic în timp ce-mi întindea cheia camerei; mi se părea că cei doi funcţionari de la *bureau* rîdeau în spatele meu. Mi se părea în sfîrşit că sînt învăluit într-un vis din care nu ştiam cum să mă trezesc. Închizîndu-mă în cameră, am desfăcut nervos tabloul din înveliş; l-am pus pe bufet, am apropiat de el o lampă şi am început să-l observ cu atenţie; cum ar fi făcut un expert cu o pînză importantă, fără îndoială, dar de atribuţie nesigură. Citeam, ba chiar descifram trăsătură cu trăsătură pictura aceea mediocră; analizam desenul ochiului, cuta buzelor, forma bărbiei.

Prosteasca minuţiozitate a picturii nu neglijase nimic, totuşi nu reuşea să facă banal — în totalitate — tabloul. Tehnica, sau grija desenului, depăşea arta, ba chiar o înlocuia. Am petrecut poate o oră, poate mai mult în contemplarea tabloului, cufundat în cele mai tulburătoare supoziţii; dar nu mai erau provocate de gelozie; vreau să spun, nu mă mai întrebam cine pictase portretul, unde şi cînd. Mai degrabă mă frămînta apariţia nefirească a bătrînului la colţul lui rue du Bac, siguranţa cu care mi se adresase. Am fost ispitit să-i telefonez lui M. la Roma; spunîndu-i toată povestea, m-aş fi eliberat cu siguranţă de o curiozitate care uneori devenea spaimă, dar era ora două noaptea, nu am îndrăznit s-o trezesc, şi, mai ales, nu mi se părea firesc să-i stric surpriza pe care i-aş fi făcut-o, la întoarcerea mea.

Am reuşit pînă la urmă să adorm cu impresia aproape liniştitoare că în dimineaţa următoare povestea tabloului se va lămuri în cel mai firesc mod, ca şi cînd ar fi fost un vis. Într-adevăr am avut acel vis, dar trezindu-mă, am regăsit tabloul pe bufet.

M-am îmbrăcat în grabă, am învelit din nou tabloul în hîrtie, l-am pus în garderob, şi m-am pregătit să plec, cuprins de nerăbdarea de a-mi încheia treburile în cursul zilei — printre care şi procurarea banilor pentru întoarcere — astfel ca să pot pleca în aceiaşi seară, sau cel tîrziu în dimineaţa următoare.

A fost o dimineaţă zbuciumată, de curse în taxi, de telefoane în gol; am umblat după persoane cu care trebuia să mă întîlnesc; l-am găsit pe prietenul care mi-a împrumutat cincizeci de mii de franci şi am luat masa cu el. Din cînd în cînd eram ispitit să-i povestesc aventura mea, dar îmi tăia de la început tot elanul gîndindu-mă la mila ironică pe care aş fi văzut-o lucind în ochii italieni, batjocoritori ai prietenului meu. Am făcut un alt comision, în grabă, abia aşteptînd să mă regăsesc în faţa tabloului.

[1] Pot face ceva pentru dumnevoastră, domnule? Nu? Atunci adio (fr.).

Se făcuse ora 18 cînd am sosit la hotel, obosit, distrat ; îmbarcat deja cu închipuirea pe avionul pe care trebuia să-l iau peste trei ore. Din cînd în cînd mă neliniştea gîndul că la vamă îmi vor face greutăţi pentru tablou ; mă gîndeam să-l scot din ramă, să-l rulez şi să-l bag în valiză.

În modul cel mai liniştit, cu vocea sa nazală, portarul mi-a spus :

— Domnule, a venit domnul pe care-l ştiţi pentru a lua înapoi tabloul...

Am început să strig, desigur :

— Tabloul ? Ai dat cuiva tabloul care se găsea în camera mea ? Cum ţi-ai permis ? Ce-ai făcut nenorocitule !...

Profund jignit, portarul mi-a fluturat în faţă o foaie de hîrtie :

— E-al dumneavoastră, scrisul acesta, sau nu-i al dumneavoastră ? E a dumneavoastră semnătura ?

Începeam să mă simt într-adevăr rău. M-am sprijinit de tejghea, am privit biletul. Era scrisul meu, era blestemata mea de semnătură, erau cuvinte pe care nici o altă mînă decît a mea n-ar fi putut să le scrie : „Rog să încredinţaţi aducătorului prezentei tabloul învelit în hîrtie de împachetat, care se găseşte înăuntrul garderobului camerei (n. 37) ocupată de mine în Hotel Pont Royal". Şi dedesubt, semnătura mea autentică, neîndoielnică, şi data acelei zile : 14 decembrie 1961.

— Domnul acela, omul acela, am exclamat cu greutate, şi-a lăsat numele ? Povestea aceasta, am adăugat ameninţător, va sfîrşi la Poliţie.

— Da, calmaţi-vă, domnule, omul a lăsat plicul acesta.

Era un plic galben, cam murdar, pe care era scris numele meu, uşor alterat de un „g" în plus. Îl deschisei cu degete tremurătoare. Înăuntru erau cele cinci bilete de 100 de franci noi pe care le dădusem pictorului-negustor, *clochard* sau vrăjitor ce-o fi fost. Şi nici un cuvînt. Nu era vorba de o înşelătorie. Atunci despre ce ? De o glumă absurdă, de o operaţie nebunească... N-am putut face altceva decît să fug disperat în rue de Grenelle, să regăsesc cu greutate poarta cea mare, unde intrasem cu o noapte mai înainte, să mă urc la etajul patru, să ciocănesc îndelung, zadarnic la uşa verzuie. Am coborît din nou, am reuşit să găsesc portăreasa ; căreia i-am descris, pe cît am putut mai bine, pe omul meu bărbos ; bărbos, acum îmi aminteam, cu neglijenţă, întocmai ca Jean Gabin în filmul acela cu un *clochard.*

Portăreasa mă ascultă bănuitoare, făcînd nu cu capul.

— Niciodată n-am văzut un astfel de tip...

— Dar locuieşte la etajul patru, l-am întovărăşit sus, eu însumi, aseară... Uşa verde la etajul patru...

— Oh, nu. Acolo sus locuieşte domnul Darlay. Care nu e de loc bătrîn şi nu are barbă.

Acum nu-i aici, a plecat de cincisprezece zile. El, ştiţi, îşi petrece iarna în Sud, la părinţi.

N-am reuşit să plec în seara aceea. M-am aşezat la pîndă la colţul lui rue du Bac. Am stat acolo în mod absurd de la ora 22 la 1 noaptea. Eram asaltat de femei uşoare, cercetat cu bănuială de agenţi de poliţie, privit cu curiozitate de trecători. M-am plimbat, încolo şi-ncoace, în frigul nopţii, aşteptînd fără speranţă dar cu încăpăţînare să apară omul ; m-am întors în rue de Grenelle, scrutînd cu nelinişte ferestrele de la etajul patru, crezînd că voi întrezări vreo lumină.

A doua zi dimineaţa am plecat ; şi mă gîndeam, călătorind, la M., la felul în care îi voi povesti ciudata mea aventură. Mă gîndeam că mă va asculta atentă şi neîncrezătoare, şi la sfîrşit îmi va spune :

— Nici nu ştii, dragă, cît îmi plac aceste poveşti de necrezut pe care le născoceşti...

LOCUIA ÎN ALTĂ PARTE

„...în sfîrşit Joe Russel, învingîndu-şi teama, deschise uşa care dădea spre parc şi a văzut înaintînd o făptură care semăna cu un băiat, ca statură, şi care totuşi chiar în lumina slabă a nopţii cu lună, apărea ca fiind cu totul altceva decît un băiat, sau un om mic. Ciudata apariţie putea să fie şi o maimuţă, atît erau de lungi braţele sale. La zece paşi de Joe, făptura necunoscută ridică braţul : din pumnul închis, sau din acea monstruoasă terminaţie a articulaţiei care era probabil un pumn, ţîşni deodată o lumină puternică, violetă ; fulgeră de trei ori. Şi din momentul acela, deşi îşi păstră intactă conştiinţa şi voinţa, Joe nu mai putu să se mişte ; simţi cum i se împietresc membrele, cum îşi pierde vocea. Deveni o statuie care vedea şi gîndea..."

Giovanni Corsetti adormise în acest moment ; ca şi în serile precedente fascicula romanului ştiinţifico-fantastic îi alunecase din mînă, căzînd exact peste papuci. Cu o secundă mai înainte, deja inconştient, Giovanni apucase în mod instinctiv întrerupătorul de lumină ; tot în virtutea instinctului, sau a obişnuinţei, buzele sale murmuraseră un „noapte bună" cu destinaţie generală. Într-adevăr cealaltă fiinţă

umană care se găsea în aceiaşi cameră, soţia sa, nu mai putea primi urarea deoarece adormise de o jumătate de oră. Somnul său liniştit şi profund, aproape niciodată întrerupt de tresăririle, de neaşteptatele schimbări de poziţie, de respiraţia aceea greoaie şi neregulată care agitau în schimb nopţile lui Giovanni, fără a-i provoca de altfel o adevărată insomnie.

Romanul ştiinţifico-fantastic intrase de puţin timp în obiceiurile lui Giovanni Corsetti ; citise întotdeauna, seara, mai înainte de a adormi, romane istorice, biografii romanţate plăcute, şi chiar unele cărţi serioase de istorie, pe care rar le termina. Soţia sa, martor indiferent al acelor lecturi, se folosea de toate astea, fie pentru a-şi face un merit, fie pentru a fi compătimită, descriindu-şi soţul ca pe un fel de filozof : „mereu cufundat în cărţi", sau ca pe un erou al gîndirii : „îşi petrece nopţile studiind..." În realitate Giovanni iubea lectura aşa cum altora le place cinematograful : luînd parte cu pasivitate, lăsîndu-se izbit şi stăpînit de fapte, de episoade şi de intrigi ale unor personaje vag istorice. De cîtva timp pasiunea sa pentru lucrurile din trecut fusese înlocuită de un viu interes pentru cele din viitor, o curiozitate bolnăvicioasă pentru necunoscut. Descoperind, după neîncrederi şi refuzuri, romanele ştiinţifico-fantastice, adoptase în noile lecturi aceeaşi pasivitate şi aceeaşi aparenţă de interes cultural. Făcea paradă, din cînd în cînd, faţă de nevasta sa.

Elena, căreia îi spunea Lella, îl asculta cu un interes moderat. Ar fi preferat ca soţul ei să-i povestească, ca altădată, micile evenimente cotidiene de la birou, sau să participe la grijile şi discuţiile ei, provocate de existenţa de neînţeles pentru ea, a fiicei lor Luisa. Totuşi asculta în fiecare seară, fiind aproape mereu singuri, poveştile soţului. Ţinea cu adevărat la el : erau căsătoriţi de treizeci de ani, şi lăsînd la o parte certurile, indispoziţiile şi neînţelegerile, ca să spunem aşa normale, inerente unei căsnicii, legătura lor era în mod paşnic fericită.

Aparent, şi pe lîngă nevasta sa, Giovanni era un om încă tînăr, cu părul negru şi pîntecele tras, la cincizeci şi şapte de ani împliniţi. Lella suspinînd îl asigura că arăta cu zece ani mai puţin : „În schimb, eu...", adăuga. „În schimb, tu...", o liniştea Giovanni fără a o privi, şi văzînd-o doar în minte, cu ochii amintirii : „În schimb tu eşti mereu frumoasa mea Lella".

Nu era adevărat : părul cenuşiu, rotunjirea şi îngroşarea formelor, ridurile de pe faţa cu adevărat frumoasă cu cîţiva ani mai înainte, o închideau pe Lella în lumea întunecată a femeilor bătrîne. Dar şi Giovanni era tînăr doar în aparenţă. Pe dinăuntru era sfîrşit şi el, complect golit de umorile tinereţii, pe care de altfel niciodată nu prea le avusese din plin. În schimb în gesturile, în vocea Lellei, în cîte un hohot de rîs, pentru a nu mai vorbi de impulsurile şi dorinţele sale, tinereţea rămăsese înrădăcinată cu graţie : aşa cum iese în relief o fundă de culoare aprinsă deasupra unei gră-

mezi de ruine. Lella ar fi vrut să-şi prelungească expansiunile, elanurile sentimentale, dar negăsind răspuns la Giovanni se retrăgea, aproape ruşinată de propriile elanuri. Ca şi cînd n-ar fi fost suficiente umilirea acelei indiferenţe, şi oglinda din care propria ei imagine o dispreţuia, avea grijă fiica sa Luisa, draga Lilla („Lilla, Lella" spunea Giovanni ca un refren nostim) să-i amintească că existenţa ei era aproape în întregime terminată :

— Tu, mamă, cu mentalitatea ta... Tu, mamă, nu poţi înţelege anumite lucruri...

Luisa în schimb înţelegea totul, părea sigură de toate, adăpostită de cei douăzeci şi opt de ani ai ei, plini, intenşi, lacomi, autoritari ; unde tatăl şi mama nu puteau pătrunde : puteau din depărtare, de acolo jos, de la vîrsta lor înaintată, să asiste la spectacol. Luisa era, în ochii lor, tîrîtă de un vîrtej al intrigilor de dragoste şi de serviciu, de prietenii prin telefon, de plecări neaşteptate, de excursii, petreceri din care cel mult făcea concesia unei grăbite relatări orale.

Giovanni avea viaţa lui ; viaţa la biroul unde era funcţionar de treizeci de ani ; cu o mediocritate susţinută ajunsese la demnitate, la respect. Se întorcea obosit şi plictisit ; se agăţa de un ziar, de o carte, auzind cu greu, ca pe un zgomot confuz şi enervant, glasurile soţiei şi fiicei, care adeseori se înălţau pînă la notele înalte de ceartă. Uneori era obligat să întrerupă lectura pentru a striga : „Terminaţi odată". După care strigăt urma pentru puţin o tăcere, apoi iar o discuţie, în sfîrşit vocile ascuţite se ridicau la înălţimea de mai înainte.

I-ar fi plăcut lui Giovanni, în serile în care rămîneau singuri, ca soţia sa să arate puţină curiozitate pentru lumea minunată a viitorului pe care noile lecturi i-o făcuseră familiară ; i-ar fi plăcut ca ea să-i pună unele întrebări : ar fi ştiut s-o introducă în lumea aceea fantastică, pe care era constrîns s-o locuiască singur, deoarece nici printre colegii săi nu găsea nici cel mai mic interes. Soţia în schimb asculta, dar nu se putea abţine să nu-i reproşeze pasiunea pentru asemenea prostii şi indiferenţa pentru lucrurile serioase. Adică lucrurile ce ţineau de fiica lor, de disperata nesiguranţă a măritişului ei, de toate obligaţiile ce ar fi decurs de aici, de greutăţile ce i le crea fata prin purtarea ei. După părerea pe care o avea singur despre sine, Giovanni nu era nici un tată rău, nici un soţ rău. Îşi petrecea serile acasă. Ce voiau mai mult ? Fusese atent, prevenitor, astfel încît casa, o adevărată vilă seniorială, cu grădină, avînd în mijloc o fîntînă cu peşti roşii, şase încăperi, trei la parter, trei la etajul întîi, plus dependinţele, după vreo douăzeci de rate va deveni — peste trei ani — proprietatea lor liberă şi absolută. Salariul lui nu era mare, totuşi Giovanni avea în plus venitul de la două apartamente mai mici lăsate de tatăl său. Vor fi ale Luisei, într-o zi, şi deci nu avea să-şi reproşeze nimic. Putea să-şi permită

(„Am trudit toată viaţa") de a se gîndi la marţieni, la venusieni, la viitor (care începuse, de fapt, după cum citise undeva), la zborurile spaţiale din planetă în planetă, aproape ca deplasarea dintr-un cartier într-altul, făcîndu-se cel mult de la Pămînt—Lună, să spunem, ca de la Roma la Napoli. Era sigur din punct de vedere ştiinţific, printre altele, că în viitor oamenii nu vor mai munci, că totul va fi făcut de roboţi. Ştiinţa prevedea acest lucru ; asta, cum îi spune, cibernetica îl făcea posibil. Giovanni surîdea gîndindu-se la ignoranţa anumitor colegi ai săi. „Imaginează-ţi, îi povestise nevestei sale, nimeni nu ştie ce este cibernetica..."

În schimb el citise tot articolul din Enciclopedie, şi cel puţin o idee, de acord, o idee aproximativă, îşi făcuse. Giovanni mai ştia şi ce sînt galaxiile, auzise în treacăt de conceptul de curbură a spaţiului, ştia cu siguranţă că existau planete locuite de oameni superiori. Era o chestiune de timp, poate de ani, sau de luni, se gîndea Giovanni, şi într-o zi vor coborî pe Pămînt, îl vor cuceri şi regenera.

Cucerirea Pămîntului : era tocmai titlul romanului *science-fiction* pe care Giovanni îl citea în seara aceea. Cînd se cufundă în somn, cu toată greutatea, cuvintele din carte nu-l însoţiseră în locul unde atenţia sa se micşorase încetul cu încetul. Somnul său era dens, fără vise. Dură cîteva ore ; apoi se întrerupse

deodată şi Giovanni, trezindu-se, avu impresia că începe iar să citească, şi totodată că fusese trezit de ceva neobişnuit : un zgomot din care îi rămăsese un ecou în amintirea nesigură. Aprinse lampa, privi ceasul : două fără zece minute : dormise trei ore. I se întîmpla adesea să se trezească la ora aceea. De obicei din cauză că trebuia să se ducă la baie. Dar în noaptea aceea, deşi acum nu se auzea nimic neobişnuit, continua să-l agite amintirea tulbure a unui bîzîit foarte puternic, sau a unei pocnituri. Se duse în baie, pe urmă, în loc să se întoarcă în pat, merse de-a lungul coridorului, coborî cu prudenţă scara ce ducea la parter. Se îndreptă spre bucătărie. În timp ce bea un pahar cu apă, cuvintele din carte îi reveniră în minte ca şi cînd le-ar fi învăţat pe dinafară : „În sfîrşit Joe Russell, învingîndu-şi teama, deschise uşa care dădea spre parc..." I se părea că el este Joe Russell, şi că în grădină se petrecea un lucru neobişnuit. Deschise cu prudenţă uşa mare cu fereastră.

Noaptea era liniştită, caldă, aproape înăbuşitoare, cum e uneori la Roma la jumătatea lui septembrie. Trebuia să treci de colţul vilei pentru a îmbrăţişa dintr-o singură privire grădina. Giovanni se îndreptă neliniştit, tîrîndu-şi papucii, şi imediat sesiză prezenţa a ceva, încă invizibil dar în mod perceptibil extraordinar, care însufleţea grădina. Se simţea scuturat de un fior de teamă care-l făcea să tremure ; dar reuşi să se stăpînească, să-şi impună să rămînă

pe loc, nemişcat, cîteva minute, pentru a afla cauza prevestită în mod confuz de tulburarea sa. Stăpînit încă de somn şi de lectura făcută cu cîteva ore mai înainte, mintea sa îi sugera posibilitatea că e pe cale de a se îndeplini evenimentul: „Gata, asta e noaptea în care au să coboare cu adevărat pe pămînt. Au şi coborît. În grădina mea, la mică depărtare de mine! Curaj, Joe Corsetti sau Giovanni Russell, nu mai există îndoieli; în grădină cineva trăieşte, în umbră, respiră, respiră, veghează." Giovanni ştia bine că nu va putea face nimic: nici să strige după ajutor, nici să se apere. Ei pot să paralizeze vocea, să blocheze voinţa, nervii, muşchii unui pămîntean („Joe simţi cum îi împietresc membrele, cum îşi pierde vocea").

Giovanni devenea de piatră într-adevăr. Tocmai această impresie se preciza. Colo jos, sub umbra neagră a palmierului, în brazda de lîngă zid, se mişca ceva ca o pată albă în întuneric. O formă nesigură şi prelungă, ca şi cînd s-ar fi tîrît pe pămînt; apoi forma se ridică pe jumătate, şi căzu din nou, se ridică iarăşi, şi produse un foşnet lung al tufişului. „Ciudat, gîndea Giovanni, de data asta nu devin invizibili. Ei cred că nu-i observă nimeni."

Giovanni, însufleţit, nu se putea mişca, dar privirea sa, cu cît se obişnuia cu întunericul, cu atît devenea mai pătrunzătoare şi distingea mai cu claritate formele, obiectele din grădină, umbrele lor. Astfel văzu că forma aceea vie şi tîrîtoare se ridicase acum în picioare şi,

agitîndu-se, părea că se desface în două. Văzu că într-adevăr figurile, una mai luminată, alta mai întunecată, se despărţeau şi se îndepărtau. Figura cea mai întunecată (s-ar fi spus un bărbat) se îndrepta spre gard, făcea poarta să scîrţîie, deschizînd-o, după ce făcu semne spre cealaltă figură; care acum se îndreptă prudent dar sigură spre casă şi intră pe uşa-fereastră a sufrageriei.

Deşi mai era încă sub influenţa paralizantă, Giovanni putu să-şi dea seama că aspectul figurii feminine coincidea cu cel al fiicei sale. Era treaz, recunoscu cu certitudine, aşa că-i rămînea să mai descopere dacă era chiar fiica lui sau dacă nu cumva una dintre făpturile acelea luase înfăţişarea ei. Era chiar Luisa, totuşi Giovanni nu reuşi (şi aproape că nu vroia să reuşească) să diferenţieze descoperirea aceea de impresia, de prevestirile pe care le avusese; de siguranţa de a fi fost trezit de ceva supranatural. Trebuia să coboare propria descoperire de la nivelul supranaturalului la cel al neprevăzutului: să admită că Luisa primea un bărbat, un amant, în grădina casei. Ar fi trebuit să fie indignat, dar nu reuşea să încerce decît uimire, o uimire diferită de cea pentru care se pregătise, totuşi tulburătoare şi aceasta.

Aşteptă ca Luisa să închidă cu grijă uşa, apoi încercă să se mişte; da, putea s-o facă; intră iarăşi în bucătărie, urcă cu grijă scările, regăsi patul cald, respiraţia soţiei. Cu un geamăt ea se trezi:

— De ce nu dormi ? în fiecare noapte faci la fel, te agiţi, mă trezeşti şi pe mine... ce egoist eşti !...

— Am coborît în grădină, spuse Giovanni. Am văzut ceva... ceva...

— Ai văzut marţienii, foarte bine. Acum caută să dormi.

— Am văzut cu totul altceva.

— Ei bine, o să-mi spui mîine.

Mîine, se gîndi Giovanni, nu-i mai spun nimic, absolut nimic. La ce bun ? Ce putea să facă el ? Doar să provoace scene. Luisa era independentă. Poate va spune : eşti nebun, tată ? Eu, în grădină, noaptea ?... sau cu un ton sec : Sînt treburile mele. Treburile ei în care Giovanni nu s-a amestecat niciodată. Cine e Luisa ? Giovanni nu ştiuse niciodată nimic, cum nu ştiuse nimic nici despre nevasta lui. El locuia în altă parte, în spaţii, în libertatea siderală. Acum a trebuit să coboare din astronava sa, să atingă pămîntul, şi să observe, el, marţian, realitatea fiinţelor umane, comportarea lor, comportarea fiicei sale, şi să se minuneze, să se necăjească ; cu o vagă conştiinţă de a fi străin, şi un sentiment confuz de vină. Nu era în stare să articuleze clar ceea ce gîndea, totuşi i se părea că cineva îi reproşează de a fi crezut că „viitorul începuse de fapt“ fără a fi avut conştiinţa prezentului.

INVITAŢIE LA ROMA

Călătorul care soseşte la Roma pentru prima oară, pregătit să primească impresii care cu toată retorica de rigoare se pot numi de majestate şi grandoare, trebuie să aibă vii în minte aceste cuvinte ale lui Goethe : „Ce mult timp îţi trebuie ca să cunoşti măcar o singură parte a oraşului. Ţi-ar trebui pentru aceasta o viaţă întreagă, sau mai bine zis viaţa mai multor oameni care să înveţe mereu unul de la altul.“ Descurajant, dar exact. Lucrurile stau chiar aşa, şi de aceea călătorul nostru să nu conteze prea mult pe propria cultură, considerînd-o surogatul suficient al experienţei. Să nu creadă că literatura şi arta, sau pur şi simplu tradiţia, îi pot netezi calea înţelegerii, şi că în faţa monumentelor romane se poate limita la întîlnirea pe viu cu datele unei documentaţii de pictură şi literatură împrăştiate peste tot. Să se gîndească la sănătate, sau să ia seama că încercînd să se măsoare cu Roma într-un mod puţin cam impetuos şi grăbit, prins de neliniştea de „a o vedea“ cît mai repede şi mai din plin posibil, va sfîrşi cu oasele frînte. Înarmat cel puţin cu o hartă topografică şi un ghid (absolut inutile, unicile hărţi pentru a naviga în această mare fiind, doar, un desen a lui Scipione sau Tam-

buri, Mafai sau Ciarrocchi), cu capul plin de date, călătorul nostru se va tîrî cu disperare, și fără plăcere, de la o minune la alta, și nu va observa că minunile cele mai autentice se află în porțiunile acelea pe care el le parcurge în galop, cu ochii închiși. În încercarea de a-și de seama ce înseamnă orașul, de a înțelege cel puțin caracterele esențiale, va trebui să împace în propriul său spirit elemente atît de disparate încît, la sfîrșit, oricît ar fi de călită, inteligența sa va suferi. Stendhal, care în privința aceasta știa multe, previne, deși oarecum în glumă, cum trebuie vizitată Roma : *Sans songer au devoir de voir*[1].

E adevărat că Roma e orașul care mai mult ca oricare altul cere tocmai „ochiul străinului", e adevărat că învață să-l iubească mai bine și mai total imigranții și nu localnicii, din cauza dezastruoasei indiferențe pe care aceștia din urmă o au în sînge ; totuși turistul să nu-și facă iluzii. Nu va putea, plecînd, să-și spună sie însuși sau altora că Roma e „așa și așa" ; să adapteze emoțiilor care îl copleșesc din toate părțile una din frazele și imaginile obișnuite, cunoscute mai dinainte. Pentru orice alt oraș anumiți termeni, anumite expresii rezumative sau convenționale vor putea să servească cel puțin ca date mnemotehnice : gotic, renaștere,

1 Fără a te gîndi la datoria de-a vedea (fr.).

baroc, neoclasic etc., vor avea o anumită valoare. Pentru Roma nu.

Roma e rezultatul unor stratificări succesive, al unor acumulări istovitoare și al unor cruste rezistente ; Roma e un banc de corali. Toate epocile și toate stilurile s-au întîlnit, s-au încăierat, și în același timp și-au dat mîna, pentru a-i da o înfățișare. Roma de azi poartă pe arhitecturile ei semnăturile lui Michelangelo și Bernini, Borromini și Valadier, și le suportă pe cele ale lui Sacconi (monumentul lui Vittorio Emanuele al doilea), Calderini (Palatul Justiției), Carbone (Galeria din Piața Colonna) ; pentru a nu mai vorbi de arhitecții Lictoriului. Toți au construit peste sau pe lîngă altă clădire. Astfel că la demolarea unei case, la Roma, se poate întîmpla următorul lucru : de sub ferestre liniștite, deschise pentru a se așeza la ele soțiile hotelierilor sau ale șefilor de servici, apar ferestre cu arcade medievale, și chenare din secolul al XV-lea ; sgîriind un tavan în stuc se pot scoate la iveală nișele unui tavan din secolul al XVI-lea, sau înfloritoare frumuseți femenine pictate de un pictor al secolului al XVII-lea ; o terasă grațioasă poate adăposti, fără ca să știe chiriașul Luigi Bianchi, zidul gros și reliefurile unui feroce turn din timpul lui Cola. Și ajunși, cu lovituri de tîrnăcop, jos în pivniță, te găsești în fața unor ziduri fortificate, uneori atît de disproporționate încît poți presupune că au susținut, altădată, cine știe ce alt Coliseu. Pe aceeași stradă, cot la cot, se poate vedea una din cele trei sute

de biserici, aparent barocă, şi care înăuntru ţi se revelă a fi din epoca lui San Domenico ; poţi descoperi că peste o clădire cu birouri se află un autentic portic din renaştere, un motiv de ornamentaţie rococo lîngă un capitel corintic, un ornament iezuit în cadrul unei inscripţii păgîne. Călătorul, deci, să nu se încreadă în aparenţe ; să intre înăuntrul oricărei porţi, să aprindă un chibrit în orice colţ întunecat, ceva nou, ba chiar vechi, va ieşi la iveală. Cît despre proporţii, să ştie că dacă Roma e oraşul lui San Pietro din Vatican, a unei bazilici, adică, în care intrînd bagă de seamă că unghia unui îngeraş apare înspăimîntătoare, mai mare decît capul unui om, este şi oraşul lui San Pietro în Montorio, un templu care cu toate coloanele şi cupola sa poate intra uşor în holul unui mare hotel. E oraşul unde faţada unui palat, ca în cazul aşa-numitului Manica Lunga, la Quirinale, poate avea, fără cea mai mică întrerupere, o întindere de cîteva sute de metri, şi e de asemeni oraşul unde în Piaţa Veneţia sau în Piaţa Spaniei anumite faţade de casă nu sînt mai late de trei paşi.

Mai greu e dacă vrei să cauţi o unitate de culoare. Se pare, din cîte se spune, că Roma are o culoare : între nuanţa pămîntului de Siena şi ocru, între roşul pompeian şi portocaliu, între ciocolatiul rocei de Pozzuoli şi mierea travertinului. Da, desigur, aceasta e tonalitatea ei, şi mai mulţi pictori au prins-o pe paleta lor — dar ea e frîntă, întreruptă mereu, alterată de cenuşiul de ardezie al teraselor, de cenuşiul albastru

al cupolelor, foarte asemănător celui care, în depărtare, colorează munţii. Se detaşază clare şi gălbui ca nişte lumînări de altar coloanele templelor antice, albeşte distonant marmura monumentelor moderne. Să adăugăm diversitatea şi varietatea spaţiilor verzi, deoarece copacii dau Romei trăsătura definitivă, şi adesea au misiunea de a îndeplini o funcţie arhitectonică nu mai puţin importantă şi riscantă decît cea încredinţată zidurilor, coloanelor şi arcurilor. Prezenţa copacilor, în grădini şi parcuri, e atît de semnificativă şi de neînlocuit, atît de familiară încît o enumerare a locurilor (Villa Borghese, Villa Sciarra, Villa Celimontana, Villa Aldobrandini, Pincio, Gianicolo) sînt suficiente unui locuitor al Romei pentru a-i evoca cu exactitate datele şi momentele cele mai importante din viaţa sa. Tot aşa cum obeliscurile egiptene îşi apleacă umbra peste cupolele catolice, palmierul Orientului poate sta aici alături de bradul nordic, şi să convieţuiască chiparoşi, eucalipţi, cedri de Liban, pini mediteraneeni şi specii de stejar mai impunători decît stejarii obişnuiţi. Sus, la Pincio, se pot vedea portocali plini de fructe aurite şi amare ; în Via delle Sette Sale lîngă San Pietro in Vincoli băieţii — în orele de vară — vin să scuture trunchiurile palmierilor pentru a face să cadă curmalele atît de bune la gust. Anumiţi copaci romani sînt iluştri ca şi pietrele : stejarul lui Tasso, migdalul sub care au căzut fraţii Cairoli, portocalul plantat de San Domenico, chiparoşii pe care Michelangelo i-a dorit lîngă Santa Maria

degli Angeli. Cine ştie dacă pe undeva nu mai există încă smochinul la umbra căruia, după cum se vede în pictura lui Rubens, lupoaica a alăptat pe gemenii înfometaţi. Nume de plante, de fructe, de flori, de boschete, crengi, tufişuri şi plantaţii de trestii, sînt foarte obişnuite în toponimia romană. Cu toate acestea procentajul de spaţiu verde de care se bucură romanii scade din an în an, în mod condamnabil, şi e azi printre cele mai reduse din marile oraşe europene.

Mai degrabă, în privinţa culorii, călătorul să ridice adesea privirea la cer, fie chiar şi fără umilinţă, deoarece fiecare oraş are propriul său cer, cerul pe care îl merită. Fiecare poate crede ce vrea văzînd că la Roma îngerii nu stau în cer ; s-au aranjat şi ei şi, acum decăzuţi, stau de pază la poduri sau ca observatori deasupra unui mauzoleu cu o spadă mare în mînă. Reduşi la un rang ceva mai mare decît al paznicilor de noapte. Să privească străinul, cerul roman. Ba chiar să privească împreună şi cerul şi pămîntul. Pentru asta să se urce pe unul din dealurile, de loc fatale şi al căror număr e controversat, să se suie pe Gianicolo din prima seară, şi la Monte Mario. Oraşul îi apare pînă în depărtare roz şi auriu, mai întunecat la mijloc unde casele se îngrămădesc şi brazde închise şi neregulate îl împart în grupuri de clădiri, străduţe, străzi şi pieţe.

Din cînd în cînd reţeaua se răreşte, năvăleşte verdeaţa grădinilor ; Tibrul se încolăceşte, tulbure şi provincial, înăuntrul zidurilor albe mai înainte de a se resemna să piară în mare. Deasupra întinderilor de case între Forum şi Esquilino, între Lungara şi Ponte, turnuri joase şi coloane înalte ies în afară dintre acoperişurile vechi, încurcate, vechi pietre cariate ţîşnesc ca nişte recifuri din pajiştile Palatinului ; altele se arată în integritatea perfecţiunii arhitectonice. De sus, par a se deschide cu blîndeţe pieţele enorme, care te predispun la agorafobie cînd le traversezi pe un soare puternic. Cu o frecvenţă nemaiîntîlnită în nici un alt oraş, se zăresc dulcile umflături ale cupolelor. Imensă, maternă şi asemenea unor bătrîne mame, fără elan, chiar în mijlocul Romei, stă calota Panteonului : toate celelalte îi datoresc ceva, îi sînt fiice ; preferată e cea mai mare, cupola de la San Pietro : această „a opta colină“, cum a denumit-o un călător străin.

În jurul crustei aurite a vechiului oraş ies în evidenţă fără amabilitate nuanţele deschise ale noilor cartiere ce se împrăştie în dezordine şi vulgaritate. Speculaţia construcţiilor a înghiţit ultimele grădini, pe care trebuie să le priveşti acum doar pe micile pînze ale pictorului Giovanni Omiccioli. Printre rămăşiţele apeductelor şi înghesuiala clădirilor în formă de stup, ruinate de la naştere, se află mizerul cerc al suburbiilor, unde Roma şi-a ascuns cu ipocrizie, pentru ca să nu vadă nimeni, trei sute de mii din săracii săi, din haimanalele, dezrădă-

cinaţii din cocioabele uluitoare ce se îndesau într-un timp în zona unde e acum absurda Via dell'Impero. Apoi colinele Albani la răsărit, şi la apus Marea Tireniană al cărui miros se simte. Toate acestea strîns legate, amestecate cu culorile unui cer somptuos, ce aparţine celui mai autentic stil baroc. Sînt momente în care norii par sculptaţi de mîna lui Bernini.

O serie de vederi de sus pot fi un bun preludiu, o degustare a Romei ; pe urmă trebuie să-ţi faci curaj, şi să intri în inima ei. După ce ai urcat cele o sută douăzeci şi patru de trepte de la Aracoeli, după ce te-ai obosit printre suişuri şi coborîşuri de străzi mîndre trasate de Sixt al V-lea, de exemplu sinusoida ce leagă Trinità dei Monti cu San Giovanni, printre coborîşurile şi ocolişurile din Piaţa Barberini, de la Quattro Fontane şi Esquilino ; după ce ţi-ai rupt picioarele traversînd bazilici şi amfiteatre, pieţe şi muzee ; după ce-ai ajuns într-o stare de abrutizare şi de entuziasm, nu-ţi mai rămîne decît să te prinzi, să te laşi cuprins de răul de Roma. După cum spun cei care se pricep, acest rău provoacă următoarele tulburări, sau plăceri : oboseală, indolenţă, sfîrşeală ; senzaţia unei fericiri fizice toropite, dispoziţia de a pierde timpul, urmînd ca un căţel neurastenic mii de piste diferite, înclinaţia spre indulgenţă, spre cea mai josnică bunătate. Cam astea sînt calităţile romanilor. Oameni în mijlocul cărora se poate trăi fără grijă, oameni care, cel puţin din lene, sînt cei mai potriviţi pentru a garanta libertatea străinului, în sensul că puţin le pasă de el, nici nu-l respectă, nici nu i se subordonează. Să-şi amintească străinul că nimeni nu e „important" la Roma. Dacă cineva crede că este o persoană importantă, sau într-adevăr este în ţara sa, şi pretinde să fie recunoscut ca atare la Roma, i se poate întîmpla să păţească ca Wilhelm al II-lea. Despre care se povesteşte că după ce a mîncat bine, într-un strict incognito, într-un restaurant, a vrut să fie pe urmă recunoscut de hangiu — din dorinţa de a-l uimi, şi pentru a-l încuraja — drept împărat al Germaniei. Hangiul l-a privit fără nici o curiozitate sau mirare şi, întinzîndu-i mîna, i-a spus simplu : „Mă bucur". Totuşi locuitorul Romei, fără servilism şi fără aroganţă, e mereu dispus să-l facă părtaş pe străin la resursele oraşului : de la splendidele saloane aristocrate, la vreun mizer local de noapte, de la muzee, la birturi, de la bîrfelile literare şi parlamentare, la atmosfera închisă densă nemuritoare a ministerelor, de la sugestiile unei istorii un pic prea elocventă, la blîndeţea, întrucîtva nepotrivită, a climei.

NOTĂ

De la o fereastră a etajului trei, priveam jos în Piaţa Barberini; priveam şi eram uluit, ba ar trebui să spun chiar îngrozit; privind anume centrul pieţii, unde odinioară era admirabila fîntînă a Tritonului. Spun unde era odinioară, deşi de fapt fîntîna există încă şi e neatinsă. Există dar nu este. Şi-a păstrat existenţa, dar şi-a pierdut esenţa.

Cine, chiar dacă o vede, mai consideră fîntîna lui Bernini altfel decît o amintire? Funcţia sa de monument-axă, de arhitectură-cheie, în jurul căruia se întindea un spaţiu armonios a decăzut, s-a redus la aceea de obiect, chiar de obstacol. Astăzi fîntîna e înconjurată, foarte strîns, pînă la marginea bazinului, de un loc de staţionare sau parcaj de automobile, ce se lărgeşte pînă ce lasă de-a lungul perimetrului pieţii doar un coridor strîmt înăuntrul căruia se urmăresc, dese, rapide şi zgomotoase, alte vehicule.

De la fereastră nu vedeam altceva decît o întindere de capote de automobile, unele oprite, altele în mişcare. Tritonul ieşea din acel amestec, din acel asediu, meschin, mic, fără culoare şi chiar puţin ridicol: el care altădată prin mărimea sa se impunea faţă de amfiteatrul de

căruţe şi cocioabe din jur, şi, plin de vigoare şi de inspiraţie sufla în trîmbiţa sa. Mai ceva ca Armstrong.

Cine mai aude sunetul acela şi ropotul apei? Şi cine se mai încumetă să se oprească să mai privească? Spectacolul nefericit al pieţelor ilustre complect transformate în locuri de parcare a devenit atît de obişnuit încît nimeni nu se mai sesizează. Tot astfel, ceea ce eu observam cu uimire de sus, sugera o idee despre „sfîrşitul civilizaţiei“ cu mult mai concretă decît cea care agită pe politicieni şi tulbură minţile popoarelor. Mi s-a părut, într-o clipă, că nu va mai fi scăpare. Şi desigur că într-o zi se va întîmpla ceea ce am prevăzut eu.

Automobilele vor ocupa, repede, în întregime spaţiul străzilor oraşului; se vor înghesui pe străduţe, vor înainta pe străzi, vor năvăli în pieţe, fără a lăsa o palmă de loc pentru ultimul pieton. Împiedicîndu-se, blocîndu-se la întîmplare, maşinile vor forma un strat continuu, un pavaj supraridicat şi neegal. Noi pietonii vom sta baricadaţi în case fără să putem ieşi, şi ei, automobiliştii, închişi cu disperare în maşinile lor. Vom sta agăţaţi de pervazurile ferestrelor sperînd zadarnic să vedem rărindu-se invazia, lărgindu-se strîmtoarea. În schimb ea va creşte din clipă în clipă. Se vor ivi, greoaie, alte maşini şi, în lipsă de alt spaţiu, se vor căţăra, se vor sui una peste alta; strat peste strat, vor acoperi şi ferestrele clădirilor.

Înăuntrul caselor va fi întuneric, miros de benzină, zumzăit de motoare, și moarte lentă. Pe vînt, pe soare, pe ploaie, în orice anotimp, mașinile vor putrezi, vor deveni munți de rugină. Prin fierăria aceasta vor săpa într-o zi arheologii, veniți poate de pe o altă planetă, pentru a readuce la lumină, dacă vor putea, Roma noastră.

ÎNTREBUINȚAREA CEASULUI

Dorința de a scăpa de hărțuiala și dezordinea expansiunii urbane, nu e un fenomen pur roman. Toate marile orașe din orice parte a lumii „explodează" și își împrăștie fragmentele lor în cîmpia înconjurătoare ; parizianul ca și londonezul, milanezul ca și moscovitul caută refugiu — cel puțin două zile pe săptămînă — printre copaci (cînd există) și la verdeața (pentru a spune așa) pajiștilor. Caracteristic pentru Roma e faptul că aproape toți declară că vor să iasă din haos, nu atît din motive de sănătate, cît din cauza imposibilității de a lucra. Se vaită în special intelectualii, artiștii și profesioniștii, oamenii dedicați studiului și afectați de diferite nevroze. Sînt vorbe care nu se aud de acum și care se spun cu fiecare ocazie referindu-se la greutatea de a te ocupa de treburile personale ; și la sfîrșit devin retorice, obișnuite, își pierd semnificația ; în special fiindcă se caută în mod tradițional să se atribuie climei (e umedă, se spune, e caldă, e vîntoasă, e schimbătoare, provoacă somnolență, te vlăguiește etc.), orice răspundere. Din partea mea cred că greutatea de a lucra la Roma depinde înainte de toate de folosirea nepotrivită de că-

tre romani a două instrumente mecanice: ceasul şi telefonul.

Se pot emite în această privinţă unele ipoteze. În privinţa ceasului s-ar putea presupune mai întîi că romanii sînt incapabili să citească cadranul şi că poartă ceasul numai de formă. S-ar mai putea să le fie oarecum şi frică, deoarece Giovacchino Belli a avertizat că în ceas se poate ascunde moartea („moartea stă ascunsă în ceasornice"). Dar dacă cineva ar începe să răsfoiască paginile mai puţin importante ale istoriei descoperă o neîncredere şi o antipatie cu mult mai vechi. De exemplu, un personaj din Plaut, în *Boetia*, izbucneşte în următoarea invectivă înflăcărată: „Facă zeii să piară cel care a născocit ceasornicele. Odată foamea era pentru mine semnalul cel mai sigur, dar azi nu pot mînca decît cînd vrea soarele: trebuie să-i consult mersul, şi tot oraşul e plin de meridiane." Un alt motiv ar putea să fie faptul că, în privinţa timpului (timpul temporal şi nu cel climatic), romanii sînt urmaşii, în afară de Einstein, ai filozofului Husserl, în sensul că în oraşul nostru se concepe timpul prezent, de exemplu, ca un „prezent curgător", în care se împreună momentul de faţă, trecutul abia scurs şi sensul unui viitor ce abia începe. Dar asta e un fel de a glumi cu sfinţii. Ipoteza cea mai demnă de crezut are un caracter istoric. Roma a trecut de la autoritatea papală la cea a *Cinecittà*-ului: ba chiar oraşul e disputat de cele

două puteri, de două influenţe opuse şi egale în ceea ce priveşte mişcarea timpului. Una o încetineşte, cealaltă o transformă după pofte.

În mod sigur conceptul de timp al romanilor nu coincide cu cel convenţional al calendarelor şi ceasurilor. Meridianul din Roma nu e paralel cu cel din Greenwich şi nici cu vreun altul, iar mărimea temporală a unei ore nu e divizibilă în minute, nu e precizabilă, şi nici constantă. Legea galileană a izocromismului pendulului e aici necunoscută. La Roma, într-un cuvînt, ceasul înnebuneşte la întîmplare, precum busola dintr-o celebră poezie a lui Montale.

Poate că trebuie să dau cîteva exemple: dincolo de cunoscuta prefăcătorie exprimată în promisiunea: „să ne vedem, să ne telefonăm, să rămînem în legătură", întrebuinţată de toţi cu nevinovată rea-credinţă, între două persoane care vor într-adevăr să se regăsească, să-şi dea o întîlnire, nu se spune, ca în restul lumii: „să ne întîlnim la nouă, sau la unsprezece, sau la treisprezece" ci: „să ne vedem pe la nouă, sau pe la unsprezece etc". Acel „pe la" indică o aproximaţie ce poate fi calculată foarte liber. Pe la nouă, la Roma, înseamnă un moment al scurgerii temporale care poate fi aşezat, în voie, la nouă şi jumătate, ca şi la zece, sau chiar la unsprezece.

Tot aşa o plată poate fi promisă „către sfîrşitul lunii": a unei luni neprecise şi vagi, anonime şi inexistente.

Dar lipsa de precizie şi de punctualitate nu displace nimănui pentru că toţi se folosesc de ea. Incertitudinea angajării ajunge pînă la a fixa o întîlnire pentru „una din aceste zile“ : o zi oarecare din cele de care te bucuri în decursul existenţei.

Asta se întîmplă în relaţiile personale ca şi în cele publice : se ştie că la Roma un spectacol nu va începe decît cu treizeci sau patruzeci de minute după ora anunţată ; tot aşa o conferinţă, o adunare. Există în toţi o repulsie de neînvins pentru ora exactă, o tendinţă de a-i schimba durata care în alte părţi e privilegiul femeilor, la noi fiind şi al bărbaţilor. E gustul meridional şi copilăresc de a forţa, de a prelungi sfîrşitul zilei, schimbînd în mod absurd orariul meselor şi al ocupaţiilor. Se poate prînzi la trei şi cina la unsprezece, se poate face o vizită la miezul nopţii ; se merge la birou cînd în alte oraşe se pleacă.

Fiecare mută àcele după interesul propriu, în dauna relaţiilor, a muncii, a afacerilor. Poate fi mărturia unei superioare vocaţii a libertăţii (Goethe afirma că romanii trăiesc la nivelul naturii) ; în orice caz e o încercare disperată a face să coincidă ora ta cu a celorlalţi.

E inutil să încerci să te opui obiceiului. Inutil să te rogi : la zece precis ; vei fi numit fanatic, vei deveni odios. Şi în orice caz ţi se va răspunde : Bine, am înţeles, pe la zece.

Ca urmare a unor asemenea abuzuri ale ceasului, ale ţăcănitului său normal şi neregulat, întrebuinţarea telefonului e tot atît de absurdă. La Roma se telefonează la orice oră, la întîmplare. Oricine poate, cu soneria telefonului, să vă invadeze casa în timp ce dormiţi, în timp ce lucraţi. Neexistînd orarii, toţi sînt la bunul plac al altora. Sunetul telefonului e asiduu, ucigător, şi foarte mult întrebuinţat : romanii sînt mereu înarmaţi, au buzunarele pline de fise.

Din volumul

ŞCOALA HOŢILOR

DUMINICA

Dacă mă gîndesc bine, am impresia că nu m-am schimbat de pe cînd eram băiat, cel puţin într-o privinţă : în felul de a aştepta duminica. Felul, mai bine zis starea sufletească deosebită de aşteptare, de dorinţă, sau de neastîmpăr ce mă cuprinde la fiecare sfîrşit de săptămînă. Dorinţă, nelinişte de ce ? De libertate, de sărbătoare, precum şi o speranţă nelămurită că s-ar putea întîmpla ceva, cine ştie ce, şi care totuşi mă face nerăbdător cu cîteva zile mai înainte de duminică. Ştiu bine că de fapt nu se întîmplă nimic extraordinar, în afară de inactivitate, de plictiseala în diferite feluri, ba chiar de o abrutizare. Şi cunosc pe unii care, duminica, nu ştiu ce să facă şi se necăjesc căutîndu-şi o distracţie de orice fel. Totuşi e un lucru cert că, şi atunci cînd am rămas fără lucru pentru o perioadă mai lungă de timp, nu am încetat de a aştepta ziua de sărbătoare cu aceeaşi nerăbdare de mai înainte. Întocmai ca atunci cînd mergeam la şcoală, şi asta cred că se întîmplă tuturor ; sau cînd eram soldat, şi mi-era de-ajuns tocana şi macaroanele cu sos pentru a mă face să simt duminica ; sau ca atunci cînd eram contabil la o fabrică de cherestea şi

mai pe urmă la întreprinderea poligrafică „Aldina“, ultima mea slujbă.

Am fost concediat iarna trecută ca urmare a lichidării Societății, care ar mai fi mers, după părerea mea, destul de bine, dacă n-ar fi avut atîția patroni și atîția directori ; imaginați-vă : șase sau șapte conducători la o întreprindere care rula afaceri de două sute de milioane, milioane de azi. Aproape că am fost mulțumit că mi-am pierdut slujba. Eram mai degrabă obosit de serviciul acela, și atît de dornic de vacanță încît ideea de a petrece în absolută libertate Crăciunul și Anul Nou, mă umplea de mulțumire. Trebuie să spun că și fără lucru, nu mă aflam chiar în mizerie : primisem sută la sută lichidarea, aveam puse deoparte și ceva economii și în afară de asta, prin martie, cel mult aprilie, urma să intru, cu ajutorul cumnatului meu, și fiindcă sînt veteran, la Asigurări.

După spusele nevestii-mi, mai în glumă, mai în serios, aș fi un leneș numai fiindcă după slujbă nu-mi doresc alte plictiseli și deoarece, așa cum am mai spus, îmi plac sărbătorile. Îmi place într-adevăr să mă așez într-un fotoliu mic, lîngă radio, sau cu o carte în mînă.

Ea, deci, ca și rudele mele, mă consideră un fel de trîntor ; în schimb treaba mea mi-o fac bine, cu tragere de inimă. În orice servici aș fi, dacă trebuie să aranjez registre și să nu fie dezordine, fac întotdeauna impresie bună. Îmi

place ca registrele să fie în ordine chiar și ca aspect exterior, și titlurile coloanelor, „Debitul“ și „Creditul“ le scriu cu litere de tipar ce-ar stîrni invidia celor mai frumoase caractere de la Aldina. Unii oameni se prefac că disprețuiesc caligrafia deoarece nu se mai întrebuințează, acum mașinile sînt la putere — eu însă nu. Dacă m-am întors acasă viu și nevătămat de la război, o datoresc tocmai hîrtiilor de la Comandament, ale căror titluri le scriam cu peniță Redis, în caracter gotic, de păreau titlul ziarului *Il Messaggero*[1].

Cînd nu m-am mai sculat în fiecare dimineață la șapte pentru a fi peste o oră la întreprindere, nu mi-am pierdut obiceiul, aș spune plăcerea, de a aștepta cu multă nerăbdare după-amiaza de sîmbătă și duminică. Și totuși pe timpul acela zilele mele se asemănau atît de mult, încît duminică sau luni erau într-un fel același lucru. Mă sculam tîrziu, așteptam ca Mara să zvîrle cu o supărare prefăcută cuvertura de pe mine ; trîndăveam prin casă, ceea ce o enerva ; luam cafeaua cu lapte și ieșeam să-mi cumpăr ziarul și țigările și să mă plimb puțin ; după-amiază mă odihneam puțin, apoi citeam pînă seara, în special dacă afară era urît. În schimb dacă soarele izbutea să se ivească, sau, așa cum se întîmplă uneori în timpul iernii, ziua era de-a dreptul splendidă, de se spune „parcă-i primăvară“, pentru mine era o adevărată plictiseală.

[1] Ziar de mare tiraj care apare la Roma.

În privința asta sînt desigur cam egoist. În sinea mea îmi părea rău de timpul frumos fiindcă știam că Mara îmi va spune fără îndoială : „Să ieșim", sau „scoate puțin copilul afară, știi că am atîtea de făcut". Îl iubesc pe Uccio, mai mult decît s-ar crede ; dar e un copil prea mic băiatul meu. Cînd va fi un omuleț de șapte, de opt sau de doisprezece ani, voi fi bucuros să-l iau cu mine. Acum mă simt puțin cam umilit să tîrăsc după mine piciorușele lui de doi ani, să-l iau în brațe, să prind mingea, să-i desfac pantalonii cînd trebuie și să-l ridic de jos în fiecare clipă... Am senzația că lucrurile astea mă fac ridicol și femeile, în special, mă privesc ironic : sînt sigur că rîd pe socoteala mea, un bărbat care, în loc să lucreze, face pe dădaca într-o grădină publică. Și pe urmă nu știu să vorbesc cu copilul : e prea mic ; e greu pentru un bărbat să înțeleagă și să imite limbajul său neformat. Nevasta mea nu înțelege lucrurile astea, și eu mă resemnam să-i fac pe plac, mă resemnam să fac pe dădaca pentru a nu ne certa. Lucru pe care uneori l-aș fi făcut cu plăcere dacă nu m-ar fi chinuit situația mea de șomer — o situație pe care Mara în mod nedrept mi-o amintea prea des, chiar și numai cu suspine și priviri semnificative. Atunci eu, stăpînindu-mi mînia, îl chemam pe Uccio (altă idee de-a maică-si : Uccio în loc de Paolo), îi puneam paltonul, căciulița de lînă și-l duceam în brațe pe scări în jos.

Duminica, însă, îmi rădeam barba fluierînd, spre deosebire de alte zile cînd, după ce mă

scol din pat, sînt indispus. Dacă vedeam pe geam cerul limpede deasupra clădirii din fața noastră, nu-mi părea rău, ba chiar simțeam că îmi puteam îngădui mii de plăceri : era duminică. La prînz aveam să mănînc cum se cuvine, mai bine decît în alte zile, și mă asiguram, mai tîrziu, ducîndu-mă să mă uit printre cumpărăturile Marei ; îmi voi pune haina albastră, la două rînduri, pardesiul bej care îmi stătea într-adevăr bine ; lucruri de calitate, lucrate de un croitor bun care a spus întotdeauna că-i place să lucreze pentru mine deoarece am o siluetă, zicea el, foarte plăcută, și fiindcă am plătit întotdeauna punctual ratele. După-amiază, dacă pe Mara nu o durea capul sau nu era prea ocupată, ieșeam toți trei. Uneori mă duceam singur la cinema, pe ascuns : nu fiindcă nevasta mea m-ar fi putut opri, dar nu-mi plăcea să-i spun că mă duc să mă distrez, în timp ce ea era obligată să gospodărească. Și asta e o poveste care mă indispune complet : Mara n-a mai vrut să ia femeie de serviciu cu ora, fiindcă eu nu lucrez. Cinematograful îmi place mult ; mă duceam la primul spectacol, îi spuneam Marei că fac o mică plimbare cu un prieten ; pronunțam un nume oarecare : Di Pietro, Roccheggiani. Spuneam : „Știi, cel cu care eram coleg la Aldina". Șomer și el, adăugam repede, părîndu-mi-se astfel că sînt mai puțin umilit. Mă întorceam acasă imediat după spectacol, în fugă, astfel că ea nu m-a bănuit niciodată.

În fond, chiar dacă nu lucram, eu eram stăpînul și administratorul banilor care ne rămî-

neau. Îi împărţisem în atîtea părţi astfel ca să ajungă pînă în mai. Dacă n-aş fi făcut aşa, s-ar fi topit în cîteva săptămîni. În socotelile pe care le ţineam cu mare grijă într-un caieţel era cuprinsă şi partea pentru cheltuielile mele : ţigări, jurnale, cinema o dată pe săptămînă. Nu obişnuiam să joc cărţi, şi n-aveam nici alte vicii ; nu le-am avut niciodată şi de aceea mi se părea că am dreptul să cheltuiesc cîte ceva pentru a mă distra puţin. Întorcîndu-mă acasă simţeam dorinţa să mă arăt afectuos cu Mara, să vorbesc cu ea, să glumesc. Dar era greu ca ea să fie bine dispusă, se schimbase mult în ultima vreme, schimbarea începînd cu încetul chiar după primul an de căsătorie. Mai înainte era o fată extraordinară, plină de viaţă, entuziastă. Acum nu făcea decît să spună : „Lasă-mă în pace, sînt prea obosită". Îmi spunea aşa şi seara, cînd ne culcam, sau chiar dacă nu spunea nimic, era acelaşi lucru. Devenise rece. Pe mine, în schimb, faptul că nu făceam nimic mă excita, mă cuprindeau mii de dorinţe. Uneori, după-amiaza, îi dădeam tîrcoale, în timp ce ea strîngea masa. În clipele acelea mi-ar fi plăcut foarte mult s-o îmbrăţişez, să facem nebunii. Mă înfuria. Trebuia să mă rog ca s-o hotărăsc pe ea, nevasta mea, să vină în pat. Uccio dormea, nimeni nu ciocănea la uşă în orele acelea. Dar ea, după cum am spus, nu mai avea chef, nu voia nici măcar să se dezbrace, şi pe urmă pleca imediat în grabă, să-şi termine treaba. Ce deziluzie ! Şi cînd te gîndeşti că mie mi se întîmpla contrariul — adică îmi plăcea mai mult

decît înainte, îmi plăcea mai mult treaba în sine şi îmi plăcea mai mult şi Mara. O găseam foarte atrăgătoare, duminica după-amiaza, cînd se îmbrăca bine, se parfuma. Dar nu era nimic de făcut. Parcă ar fi fost nevasta altuia. Atunci, dacă ieşisem să fac o mică plimbare, îmi scoteam haina albastră, o puneam la loc cu grijă, mă întindeam pe fotoliu şi, deşi Uccio, care venea mereu să se joace la picioarele mele ca un căţeluş, mă plictisea, mă apucam să citesc romanul pe care-l cumpărasem la un stand în timpul săptămînii. În mod obişnuit romanul era o altă „rubrică" în cheltuielile mele, şi încă unul din motivele pentru care ziua de duminică avea un farmec deosebit. Cercetarea îndelungată a copertei, acea cîntărire din ochi şi, într-un fel, mirosire a volumului, oprelişte pe care mi-o impuneam de a începe lectura înainte de duminică după-masa erau pentru mine tot atîtea plăceri : chiar şi pentru acestea era justificată aşteptarea nerăbdătoare de o săptămînă întreagă.

Îmi plăcea de asemenea şi sîmbăta seara, cînd observam că orele au un alt înţeles, deosebit, un alt mod de a se succeda al timpului. Îmi plăcea nu numai fiindcă trecînd de punctul culminant al aşteptării, excitaţia mea se destindea în cel mai plăcut mod posibil, dar şi fiindcă sîmbăta seara veneau aproape cu regularitate să ne facă vizită soţii Filiberti, prietenii noştri ; ei locuiau aproape de noi, înspre Piazza Quadrata, şi nu aveau un copil care să-i încurce şi să-i reţină acasă. Luam o cafea, un lichior,

uneori Filiberti aducea prăjituri. Ugo şi Mara se aşezau pe divan. Rosetta şi cu mine pe fotolii. Vorbeam de toate. Rosetta povestea o groază de lucruri ciudate (cine ştie unde le auzea sau cum le născocea) ; pînă la urmă vorbeam despre politică şi chiar ridicam puţin glasurile. Dar şi acesta era un joc. Rosetta era de partea mea, în timp ce soţia mea îi dădea dreptate lui Ugo. Ca să-mi facă în ciudă, spunea şi ea că, la urma urmei, fascismul făcuse multe lucruri bune.

— Da, spuneam eu, pentru tine fascismul erau trenurile populare şi caravanele teatrale.

— Dar voi, socialiştii, răspundea Ugo, nu sînteţi italieni adevăraţi, faceţi jocul Rusiei.

— Termină cu Rusia, îi spuneam, gîndeşte-te la ceea ce făceau şefii fascişti, la toată mizeria care ne înconjoară.

— Mizeria a fost dintotdeauna şi va fi mereu, deoarece nu avem materii prime.

Aşa răspundea Ugo care avea ideea fixă a materiilor prime şi a Americii care putea să ni le dea.

Şi Mara era cu totul de partea Americii, iar Rosetta îi spunea :

— Să nu crezi draga mea că e ca la cinema.

Rosetta şi Ugo se căsătoriseră de puţin timp, şi ea nu putea avea aceleaşi păreri cu ale lui Ugo, care o dată cu sfîrşitul fascismului avusese de pierdut. Nevastă-mea, o simţeam, dinadins nu-mi dădea dreptate. Scornea chiar minciuni, fiindcă prea multe argumente nu avea.

— Cînd te-am cunoscut, îmi spunea ea, erai şi tu fascist ca toţi ceilalţi.

— Da, şi eu eram fascist ca toţi ceilalţi, aşa e ; eram cu toţii fără convingere sau fără să înţelegeam bine ce însemna asta. Nu puteam face comparaţie cu altceva, nu ştiam de nimic. Acum cunoaştem ce e bine şi ce e rău.

— Stînd în tipografie, cu muncitorii, spunea Mara, i-au venit nişte idei, pe care el le numeşte juste. Mă şi enervezi cînd vorbeşti aşa.

Mă enerva ea pe mine, amintindu-mi că am fost fascist. Chiar şi numai din cauza releicredinţe pe care o cuprindea afirmaţia sa. Ea ştia prea bine ce fel de fascist fusesem. Aveam legitimaţia, ca toţi ceilalţi ; dar cine se ducea la adunări, la sărbătoriri ? Eram cunoscut, în grupul meu, pentru modul de a mă eschiva cu orice prilej. Şi dacă mă gîndesc, acum, am impresia că am urît fascismul şi pentru faptul că era ceva care îmi ameninţa liniştea zilei de duminică. Născoceau fel de fel de chestii pentru a nu ne putea bucura de sărbătoare. Mi-aduc aminte că un unchi de-al meu spunea : „Mai bine un guvern al preoţilor : jumătatea de oră de predică şi gata". La început cînd trebuia să iau legitimaţia, sîmbăta, întorcîndu-mă acasă, priveam cu nelinişte prin deschizătura cutiei de scrisori — dacă era cartonaşul roşu, mă cuprindea o indispoziţie teribilă. Uneori nici nu deschideam uşiţa, voiam să mă prefac faţă de mine însumi că n-am văzut cartonul. Mă gîndeam aşa : dacă cartonaşul a căzut cu faţa la fund eu nu l-aş vedea şi nu aş deschide căsuţa. Puteam jura

oricui că nu l-am văzut şi, într-adevăr, în poziţia aceea, în întuneric, nu se vede. Pe urmă îmi aminteam de portar. Deşi era un om cumsecade, pe care te puteai bizui, el ar fi putut oricînd depune mărturie că m-am uitat pe furiş în cutie. Pînă la urmă după ce îmi imaginam lucrurile în felul acesta mă întorceam şi scoteam cartonaşul : „Dragă camarade, scria, trebuie să te prezinţi, în cămaşă neagră, la ora 9"... În fiecare duminică altă poveste : o aniversare, o celebrare, o inaugurare. Am început să mă prefac că sînt bolnav, nu-mi spunea nimeni nimic şi eu continuam să nu mă duc la adunări. Sau, dacă mă duceam, imediat după apel o ştergeam. A venit pe urmă războiul, mobilizarea. Am fost scutit de cotizaţiile restante. Iată cum am fost fascist. De aceea mă plictiseşte cînd nevastă-mea îmi reproşează, ea care are un frate ce a fost centurion în miliţia fascistă.

Cu toate astea în serile acelea, petrecute cu familia Filiberti, îi eram recunoscător Marei. Chiar dacă era împotriva mea (dar poate că asta era regula jocului : Mara cu Ugo, Rosetta cu mine) îmi plăcea să văd că în momentele acelea ea redevenea vioaie, părea o alta, sau mai degrabă părea cea care fusese odată. Îşi pieptăna părul castaniu în sus pe frunte, se îmbrăca cu o rochie curată, simplă, dar care era suficientă a arăta că oboselile gospodăriei şi ale naşterii şi toate celelalte nu-i desfiguraseră frumuseţea. Mi se părea că o revăd aşa cum o cunoscusem în 1938, cu linia dulce şi tulburătoare a sînilor şi-a şoldurilor, cu mersul ei

dezinvolt şi dinţii albi. Atunci cînd i-am văzut descoperiţi, strălucind într-un surîs, prinsesem curajul să o sărut pe neaşteptate, în timp ce mergeam să vizităm Perugia cu o excursie populară. Abia de ştiam cine e, şi pe bastion, în faţa cîmpiei verzi şi unduitoare ca o mare, am sărutat-o pe neaşteptate. Era spre înserate şi umbra copacilor se îndesise în jurul parapetului. Pe urmă, în autobuz, ne-am aşezat alături şi tot timpul călătoriei ne-am strîns mîinile. N-am mai lăsat-o în pace, la Roma, şi după război ne-am căsătorit.

Mara, deci era mulţumită să discute cîte şi mai cîte cu Rosetta, care îi era veche prietenă, şi cu Ugo ; ba chiar făcea orice ca să fie de părerea lui. Eu nu eram chiar gelos, deoarece, ca să spun adevărul, îmi plăcea şi mie mult să glumesc cu Rosetta, să ne dăm replici răutăcioase, care pot deveni cu uşurinţă tandre şi îndrăzneţe. Rosetta era şi ea un tip de brunetă, vioaie, care chiar fără cochetărie ştia să placă unui bărbat şi să-i ţină companie ; să-i fie prietenă în sfîrşit. Părea că, în mod tacit, eram cu toţii de acord în acel schimb nevinovat al rolurilor noastre de soţi şi soţii. Era destul de amuzant să ne acordăm puţină intimitate în afara regulei şi, de asemenea, în afara oricărei intenţii rele. Era ceva ce rămînea fără urmări — sau în orice caz cu consecinţe în folosul tuturor. E puţin cam greu să explic ce vreau să spun. În sfîrşit, după seara de sîmbăta ne culcam, Mara şi cu mine, veseli, bine dispuşi. Erau, se poate spune, singurele seri în care Mara nu

spunea că e obosită şi accepta de bună voie. Presupun că acelaşi lucru se întîmpla şi cu Filiberti. Nu ştiu de ce, dar sînt sigur că stînd împreună ne prindea pe toţi patru o ciudată excitaţie. Uneori, după ce o ţineam pe Mara în braţe, ca în timpurile de altădată, mi se întîmpla ca în vis să repet actul de dragoste cu Rosetta. Dimineaţa, în euforia duminicală, îmi venea chef chiar să-i povestesc visul Marei. O chemam, îi spuneam : Ascultă, dar pe urmă vorbeam cu totul altceva, nu voiam, de exemplu, şosetele în dungi, fiindcă m-apuca o frică grozavă că Mara îmi va mărturisi, la rîndul ei, că a visat acelaşi lucru cu Ugo. În acest caz aş fi fost gelos cu adevărat şi aş fi suferit. S-ar fi stricat totul. Cu toate acestea, eram sigur că se întîmpla ceva, cu noi patru, cel puţin în vis. Am avut confirmarea, odată, cînd ne-am revăzut cu Filiberti a doua zi, duminică. Mergeam toţi patru, ba chiar cinci, fiindcă era şi Uccio, să vedem casele noi ce se construiau dincolo de Piazza Bologna : Filiberti sperau să aibă acolo un apartament deoarece în Piazza Quadrata, unde locuiau, stăteau cu subînchiriere. La un moment dat nu m-am mai putut stăpîni şi i-am spus Rosettei, încet la ureche :

— De-ai şti ce vise am avut azi noapte.

Ca şi cum ar fi ştiut totul, Rosetta mi-a spus enervată :

— Taci, şi s-a înroşit.

Ce poveste complicată. Şi totuşi aş putea jura că Mara îmi plăcea mult mai mult.

Din păcate, după un timp, duminicile mele se schimbară, se schimbă toată viaţa mea.

Zilele avură cu totul alt înţeles, fiindcă nu mai aşteptam nimic ; se rostogoliră prosteşte una după alta, ca butoaiele, jos pe scara pivniţei ; cu aceleaşi bufnituri şi sărituri. Îmi pierdui obiceiul de a mă scula din pat vesel cel puţin o dată la şapte zile, plăcerile mele inocente s-au înveninat. Pe scurt : trăiam, încercînd senzaţia pe care o avusesem atunci cînd, spărgîndu-mi-se ochelarii, a trebuit să aştept o zi pentru a mi se schimba lentilele, şi a fost o zi cînd nu numai că n-am putut lucra şi nici citi fără efort, dar mi se părea că nu pot face nici cel mai simplu gest. O încurcătură, o piedică asemănătoare am încercat întotdeauna cînd s-a întîmplat să-mi schimb anumite obiceiuri. Şi asta din cauza încăpăţînării cumnatului meu ce voia cu orice preţ — probabil împins de Mara — să-mi găsească de lucru aşteptînd să fiu chemat la Asigurări.

Cumnatul meu Enrico, fratele Marei, nu mi-a fost niciodată simpatic. E un fanatic. Un fanatic la rece, totuşi. E mîndru de titlul lui de doctor şi de tot ce alcătuieşte viaţa sa, mai importantă, desigur, decît a mea, deoarece el e un înalt funcţionar, al unei instituţii publice. Cînd venea uneori în vizită, se vedea după felul cum privea împrejur şi cum se privea pe urmă pe el însuşi, în oglindă, că tot compara în minte, cu satisfacţie, mica noastră sufragerie cu a lui ; a lui e din mahon, cu oglinzi şi în vitrine strălucesc serviciile înşirate în ordine. Compara cravata lui cu a mea, ţigările pe care le fumam, poate chiar şi plăcuţa de metal

de pe uşă: pe a mea e înscris numele şi prenumele şi atît, deşi am şi eu un titlu. Dar ce înseamnă un contabil faţă de un doctor şi de un cavaler? Fără îndoială că o iubeşte foarte mult pe Mara. Şi-au pierdut repede amîndoi părinţii şi el, mai mare, a avut grijă de ea: asta trebuie s-o recunosc. Totuşi, de cînd sîntem căsătoriţi eu şi Mara, Enrico arată faţă de ea nu numai afecţiune dar şi compătimire. Mara spune că nu-i adevărat, că sînt veşnicele mele idei greşite, dar în fond aşa e, o compătimeşte pe Mara că s-a căsătorit cu unul ca mine. Ciudat e că deşi mă dispreţuieşte, ţine la mine. Ţine la mine fiindcă astfel poate să-şi manifeste nevoia de a mă proteja, de a mă face să simt ca pe un dar superioritatea lui.

Dacă mă gîndesc de cîte ori Enrico şi cu mine am discutat despre ceva, de exemplu despre sport, mi-aduc aminte că întotdeauna mă izbea felul său de a încrunta o sprînceană, dreapta mi se pare, şi jumătatea lui de surîs, ca pentru a-mi spune că, oricum ar sta lucrurile, eu nu puteam şti tot atîta cît el. Dacă venea vorba de politică, atunci era greu să taci şi să nu ţii seama de nimic, aşa că eu ridicam glasul, şi el: „Mai încet, mai încet, nu cuvintele tari şi ţipetele mă pot impresiona. Pe urmă adăuga: Toţi sînteţi aşa, voi."

Voi, voi: nu făcea decît să arate cu degetul la mine şi să spună voi, şi cu cît trece timpul, cu atît mai plin de dispreţ e acest „voi". La drept vorbind eu nu aparţin nici unui partid,

dar e limpede că ideile mele sînt, cum se spune, de stînga. Vrînd nevrînd. Dar de partid nu vreau să ştiu, deoarece discursurile politice şi adunările, cărţile şi ziarele politice mă plictisesc groaznic. Totuşi, dacă el zicea: „Voi", — înţelegea „Voi comuniştii", şi eu spuneam: „Da, noi", ca să-i fac în ciudă.

Enrico venea să ne vadă uneori deoarece pentru a merge la servici trebuie să treacă prin părţile noastre. Dacă nu eram prost dispus spuneam Marii:

— A venit în inspecţie.

Mara se necăjea, poate avea dreptate, exageram puţin — totuşi ăsta e adevărul, că Enrico, în puţinele clipe cît stătea, părea că adulmecă. Adulmeca prin casă, privea în toate părţile, ca şi cînd de fiecare dată ar fi vrut să se asigure că sora sa, după ce făcuse greşala de a se mărita cu unul ca mine, nu suferea chiar şi de foame. Cînd l-am avut pe Paoluccio l-a privit şi pe el cu compătimire, şi-i spunea cu privirea: „Sărman micuţ". Şi toate astea fiindcă el se putea lăuda, în afară de blestemata lui de diplomă în ştiinţe economice, cu optsprezece ani de continuitate în acelaşi servici, în timp ce eu trebuise să schimb nu numai o dată slujba — dar nu din vina mea. Pe mine mă aruncaseră de colo, colo în timpul războiului; el era ofiţer de artilerie antiaeriană, nu se mişcase din Roma şi nici din servici. Desigur că Enrico, nu e rău, şi ne-a ajutat cu adevărat nu numai o dată. Îmi venea aproape să plîng de mînie că trebuie să accept ajutorul

său, deși, gîndindu-mă bine, nu ne dăruia nimic. Într-adevăr, cu ce s-a ales Mara din ceea ce îi revenea după moartea tatălui său? Dar Mara ridica intenționat în slăvi meritele și intervențiile providențiale ale fratelui său. Pe urmă el s-a atașat cu adevărat de Uccio, îi făcea daruri, îl lua în brațe, se juca cu el și în momentele acelea era simpatic, uita că are două titluri pe cărțile de vizită. Firește că atunci cînd am rămas fără lucru a treia oară, tonul său protector s-a accentuat, cuvintele sale au început să semene cu o predică și: „Ți-o spun ca un frate mai mare", a devenit începutul oricărui discurs față de mine. Și eu trebuia să plec capul pentru a-mi ascunde dorința ce-o aveam de a-i sparge lui capul; trebuia să mă stăpînesc să-i răspund că un frate mai mare aveam cu adevărat și că niciodată nu m-ar fi tratat cu o amabilitate atît de fățișă. Pe fratele meu mai mare, care se numește Remo, nu puteam să-l aduc în discuție cu nici un profit: el e un nimic față de Enrico, e un simplu meseriaș, un muncitor aproape. El și cumnatul meu s-au văzut o singură dată, în ziua căsătoriei mele; care la drept vorbind nu a unit două familii. Nici Mara nu l-a văzut prea des: acasă la ai mei ea a fost de puține ori. Mă duc numai eu, și astfel trec din cînd în cînd pe la atelierul lui Remo care face cutii în strada Giubbonari. E iscusit, jumătate din Roma își comandă la el orice fel de cutii și de cuțite de piele, de lemn sau de carton. Remo e un tip simpatic, pentru mine, e un roman get beget,

cum se zice. Și cîștigă bine. În orice caz cîștigă mai mult decît Enrico, cu siguranță.

În fond din cauza lucrurilor astea eu și cu Mara, deși ne iubim, am început să ne îndepărtăm unul de altul: din cauza fratelui meu care mînuiește cleiul și foile de placaj, și din cauza fratelui ei care e un tip cu influență; deoarece în casa unde am crescut, în strada Lavatore, și unde Remo locuiește împreună cu mama și cu familia sa, nu este ascensor și încălzire centrală; nu este, în baie, faianță albă și albastră.

Deci Enrico îmi promisese că mă ajută să intru la Asigurări, deoarece „în ciuda tuturor lucrurilor" mă găsea capabil, întrucît nu se poate spune nimic rău despre mine ca contabil. Voi fi angajat la primăvară, dar pînă atunci, spune Enrico, are să pice un aranjament bun, un loc provizoriu, numai pentru a nu sta degeaba.

Așa s-a întîmplat că, împotriva dorinței mele, a trebuit să accept să fiu casier la Stadion, unde joacă cele două echipe ale noastre de fotbal. Spun casier, dar să nu se creadă că stăteam comod la ghișeul unui birou. Locul meu era într-o gheretă de lemn și din nefericire era un servici pe care trebuia să-l îndeplinesc sîmbăta după-amiază și duminica. Nu eram numai eu care stăteam acolo băgat în colivie, și nici ghereta mea nu era singura.

Deoarece ghişeele obişnuite, pe marginile de la intrarea Stadionului, nu mai erau suficiente, avînd în vedere înghesuiala tot mai mare a amatorilor, Societatea înfiinţase cîteva case suplimentare, ce rămîneau deschise sîmbăta şi duminica, pînă la jumătatea reprizei a doua. Aceasta a fost noua mea meserie: să stau înăuntrul gheretei ce nu reuşea să mă apere de frig, să întind biletele pentru peluze şi tribune şi să primesc hîrtii murdare de o sută, pe urmă să fac socotelile, să verific încasările, să întocmesc monetarul, să păstrez cotoarele biletelor pentru control. Astfel că, fiind liber în toate celelalte zile, tocmai sîmbăta şi duminica nu am mai avut un minut de răgaz.

Era exact contrariul a ceea ce îmi plăcuse mie întotdeauna: să lucrez pentru a aştepta ziua de libertate, nu să trîndăvesc în aşteptarea unei zile şi jumătate de lucru. Am acceptat fiindcă astfel Enrico ar fi spus că nu vreau să muncesc şi pe urmă nu s-ar mai fi interesat de postul de la Asigurări. Dar după asta Mara a început să devină foarte ciudată faţă de mine. O enervam stînd acasă, suspina, şi îşi vărsa focul vorbindu-mă de rău, pot să pariez, cu fratele ei şi chiar cu Rosetta şi cu Ugo Filiberti. În prima duminică petrecută la Stadion, în gheretă, fără să arunc măcar o privire la meci, m-am întors acasă cu dureri de cap; şi foarte prost dispus. Mi se părea o meserie groaznică — mie, care-mi plăcea liniştea, ordinea — să trebuiască să împart bilete verzi şi roz unei gloate de apucaţi care se agitau cu mîinile ridicate, şi cu banii între degete, în faţa ghişeului. Şi ţipau, făceau scandal, se loveau ca nişte nebuni, se înfuriau pe mine:

— Ia uite ce momîie. Hai o dată. Mişcă-te.

Deşi eram descurajat, m-am hotărît să rezist. Cîştigul era destul de bun numai pentru două zile de lucru. Dar ce zile! Degeaba mi-am propus să mut în ziua de luni duminica mea, cum fac bărbierii. Lipsea atmosfera, climatul de sărbătoare. Nu-mi folosea la nimic să îmbrac haina albastră şi să încep să citesc noul roman, sau să mă duc la cinema — nu mai aveam nici o plăcere, era altceva. Nici chef de fluierat nu aveam, lunea dimineaţa, în timp ce mă rădeam. M-am convins că nu puteam muta, pentru plăcerea mea, succesiunea obişnuită a zilelor — lipseau prea multe împrejurări, complicităţi şi posibilităţi. Lunea a rămas o zi oarecare, ba chiar a devenit nesuferită, şi tot aşa marţea, miercurea, joia.

Pentru nevastă-mea schimbarea orarului şi a obiceiurilor mele nu a însemnat nimic nou — ea avea de făcut aceleaşi lucruri, în fiecare zi. Era mulţumită că mai cîştig ceva.

Într-o sîmbătă a izbucnit un scandal la Stadion. Se pare că descoperiseră o încurcătură, se spunea că duminica precedentă cineva vînduse nişte bilete false. Astfel că nu mai sfîrşeau cu controalele; a trebuit să mă duc la sediul central şi acolo, alte discuţii, verificări — am pierdut toată seara şi puţina linişte pe care

o mai aveam. Cînd am sosit acasă familia Filiberti venise deja. Am avut impresia, deschizînd uşa, că aud un scîrţîit pe care-l cunoşteam bine — acela al divanului, care are arcurile cam stricate, şi în acelaşi timp un murmur de voci grăbite. Nu numai atît, dar mi s-a părut că observ prin uşa cu geamuri o umbră ce traversa repede partea de coridor care desparte dormitorul de sufragerie. Toate aceste impresii au venit deodată şi le-am înregistrat confuz şi fără nici un înţeles. Abia pe urmă, după ce am intrat în holul în care stăteau Mara, Rosetta şi Ugo, am început să lucrez cu fantezia, cu o răutate vie, în jurul acelor senzaţii şi a anumitor presupuneri care, cu cît păreau mai absurde, cu atît mai mult mă ademeneau. Rosetta era în picioare cînd am intrat, Mara şi cu Ugo stăteau, ca întotdeauna, pe divan. Rosetta era deci umbra pe care o văzusem traversînd coridorul — ea probabil că fusese dincolo, în dormitor, şi nevastă-mea cu Ugo stăteau îmbrăţişaţi pe divan. Se despărţiseră la zgomotul pe care l-am făcut eu, intrînd. Aparent toate astea nu aveau nici un sens. De ce ar fi favorizat Rosetta trădarea lui Ugo în dauna ei ? Cine ştie, eram sigur că era ceva încurcat, ceva echivoc în purtarea celor trei. Sau, poate, Rosetta avusese nevoie să se ducă în cameră sau la baie... Nu, nu era asta ipoteza pe care o acceptam cel mai uşor — era cealaltă, cea absurdă a complicităţii. Fără îndoială însă, că de vină era starea mea nervoasă. Petrecusem o seară blestemată la Societate, eram total indispus, furios, umilit. Cu toate acestea m-am stăpînit. Am povestit pe scurt ce mi se întîmplase, hotărît fiind să nu mai iau masa de seară. Mă enerva gîndul să mă duc în bucătărie, să mănînc pe furiş, avînd grijă să nu fac zgomot cu tacîmurile. Am spus că luasem ceva în oraş şi nimeni nu mi-a dat atenţie, nici măcar Mara ; şi eram din ce în ce mai indispus. Nu mă amuza de loc conversaţia în seara aceea, nici măcar cea a Rosettei ; ea însă ar fi dorit să reia lecţiile de bridge, avînd în vedere că-şi pusese în cap de cîtva timp, să mă înveţe jocul acela. Am răspuns puţin plictisit că nu aveam chef ; şi nu mi-a părut rău : Rosetta îmi era antipatică, pentru prima dată, o găseam puţin cam impertinentă, vocea îi era stridentă. E o femeie, mă gîndeam în sinea mea, capabilă de orice, vicioasă, perfidă. Astfel că mă întorceam fără să vreau la presupunerile făcute puţin mai înainte.

Mă durea capul din ce în ce mai rău, camera era plină de fumul ţigărilor, şi stomacul meu gol se răsucea de greaţă. Hohotele de rîs a celor trei mă enervau teribil, şi aş fi vrut să rămîn singur să mă urc în pat şi să dorm. În loc de asta, văzîndu-mă posomorît, Ugo şi Rosetta au început să-mi pună întrebări glumeţe : unde fusesem cu adevărat, şi săraca Mara care a înghiţit povestea biletelor false, şi alte prostii de felul ăsta. Mara tăcea : sau fiindcă îi intra de-adevărat în suflet vreo bănuială, sau fiindcă bănuiala mea era justă şi îşi făcea griji. Ce voci aveau Rosetta în seara aceea, şi Ugo ! Mai

mult ţipau, decît vorbeau, erau de nesuferit. N-am mai putut la un moment dat şi am spus, privindu-i chiorîş pe toţi trei :

— Nu puteţi să nu mai ţipaţi ? Ştiţi doar că băiatul doarme. Ce fel de discuţie mai e ş-asta, Dumnezeule.

Filiberţii s-au simţit foarte prost la această observaţie. S-au uitat unul la altul, şi au privit-o pe Mara aşa cum o priveşti pe victima unei violenţe. Rosetta a încercat să se scuze, spunînd că aveam dreptate, aşa era, făceau prea mult scandal. După puţin a făcut un semn cu capul bărbatului ei pentru a-i da de înţeles că era mai bine să plece. Soţia mea, la rîndul ei, îi privea în mod ridicol cu nişte ochi rugători. Dar au plecat ; mult mai devreme decît de obicei, şi în aparenţă de loc supăraţi. Imediat după aceea mi-a părut rău de nepoliteţa mea, mi-a fost teamă că cei doi Filiberti nu vor mai veni, şi de reproşurile Marei. Dar ea nu a spus nimic, limitîndu-se să mă privească cu dispreţ, şi cu ranchiună, suspinînd. S-a culcat imediat. Cît despre mine, deşi doream să mă culc, nu am îndrăznit să o urmez — am rămas pe fotoliu pînă noaptea tîrziu, încercînd zadarnic să citesc. Uneori îmi venea să mă duc în bucătărie să caut ceva de mîncare, dar nu ştiu ce mîndrie prostească mă reţinea. Durerea de cap a devenit mai puternică, nu m-a părăsit nici ziua următoare în gheretă, şi mi-a crescut şi neliniştea, şi nemulţumirea. Eram înfuriat pe toţi şi în special pe cumnatul meu

care mă adusese în starea aceea sufletească cu mania lui de a face pe protectorul familiei.

Toată săptămîna Mara a rămas supărată, au fost zile foarte triste. Pentru a nu rămîne în casă să suport suspinele şi tăcerile ei, ieşeam adesea ; uneori îl luam cu mine pe Paoluccio ; şi mi se părea că-l iubesc mai mult, că-l iubesc numai pe el ; îl mîngîiam, îl sărutam, şi aş fi vrut ca Mara să mă vadă în clipele acelea pentru ca să-şi dea seama că nu era nici o răutate în mine. Şi pe ea aş fi sărutat-o, dar între noi era ceva, mîndrie, nu ştiu prea bine, sau supărare adevărată, care ne împiedeca pe fiecare să îndepărtăm atmosfera aceea de tensiune. A venit sîmbăta, eu m-am întors acasă destul de repede şi nu m-am dezbrăcat, cu speranţa că vom primi vizita Filiberţilor. Probabil că Mara ştia însă că nu vor veni, căci de îndată ce a strîns masa n-a alergat să se îmbrace, cum făcea de obicei ; la zece era în pat. M-am hotărît şi eu, şi am făcut încercarea cea mai caraghioasă şi cea mai la îndemînă pentru a restabili pacea — m-am apropiat de Mara, am mîngîiat-o aşa cum îi plăcea ei. Dar ea s-a ferit şi a început să plîngă. Ca să-mi descarc într-un fel supărarea, am luat-o aproape cu forţa. A fost un lucru foarte urît, la repezeală, fără plăcere. După aceea am rămas tăcuţi, unul într-o parte, altul într-alta, în patul cel mare.

A doua zi dimineaţa nu am avut timp să vorbim, dar cînd m-am întors seara de la Stadion, asurzit încă de ţipetele spectatorilor,

— a fost o duminică în care echipa din Lazio a reuşit să bată pe cea din Torino şi oamenii înnebuniseră — cînd m-am întors deci, am început eu :

— Ia spune, nu ţi se pare că Filiberţii exagerează ? Fac pe supăraţii ; dar ce-am spus aşa rău ? Hai odată, spune şi tu ceva, dă vina pe mine, sigur...

Ea nu scotea o vorbă. Am reluat :

— Spune ceva...

Atunci Mara a vorbit. Din păcate s-a hotărît să vorbească, să-şi verse focul. Eu o ascultam uimit, aproape fără supărare, atît mi se părea de absurd ceea ce ţipa. Dar am înţeles repede, cu o groază ce-mi oprea răsuflarea, că acuzaţiile care îi ieşeau din gură împotriva mea trebuie să se fi strîns de mult în sufletul ei. Acuzaţii vechi, poate, pe care eu nu le ştiam, acuzaţii noi, la care eu nu puteam răspunde. M-a insultat chiar, cu o ură de care nu aş fi crezut-o capabilă. Devenise deodată neruşinată ca o mahalagioaică certăreaţă, şi mi-a aruncat în faţă tot dispreţul ei : mi-a spus că îi făceam silă, că este sătulă de mine, sătulă de un asemenea bărbat. Urla ; era, presupuneam, pradă unei crize isterice. Dar nu simţeam milă pentru ea, ci cu totul alt sentiment. Mi-am dat seama că Mara mă ura într-adevăr, poate de mult timp (dar de ce ? de ce... nu înţelegeam prea bine de ce mă ura) ; şi m-am simţit de gheaţă, cuprins de un tremur care semăna cu spaima. Ura ei se

urca la suprafaţă împinsă de un curent de mînie, întovărăşită de cuvinte care, pînă la urmă, mă înfuriară şi pe mine. Nu o mai recunoşteam : din vechea ei imagine de fată drăgălaşă, care se sfărîma într-un mod mizerabil, ca o păpuşă de argilă, se ivea o femeie zbîrlită şi scandalagioaică, o duşmancă ; şi nu o puteam recunoaşte pe Mara. I-am spus zadarnic să tacă, şi deoarece continua să mă jignească, aruncîndu-mi învinuiri pe care nici nu le-aş fi bănuit, faptul că şomam, că nu prea aveam chef de lucru, mi-am pierdut şi eu stăpînirea. M-am repezit la ea. I-am dat o palmă, ea a urlat, i-am dat încă una mai puternică, după care am lovit-o cu pumnii. Mara a tăcut şi s-a aruncat pe pat, chiar a căzut pe el, suspinînd. Uccio a început să plîngă şi el în pătuţul lui. Mara m-a făcut din nou laş, asasin, în timp ce îşi acoperea faţa cu braţele ; atunci, pentru a nu deveni cu adevărat un asasin, am plecat, hotărîi într-o clipă să nu mă mai întorc, să mă despart de ea. Am trîntit uşa cu putere, dar imediat după aceea un gînd neaşteptat m-a împins să mă întorc, şi am deschis din nou uşa. Mara era încă întinsă pe jumătate pe pat. Am pus pe bufet aproape toţi banii pe care îi aveam, şi am deschis un sertar ca să iau ceva lucruri de ale mele — dar nu era decît o singură cămaşă călcată. Am luat-o, am vîrît-o în geantă împreună cu briciul şi peria de dinţi, şi la ieşire am spus :

— Adio... plec. Nu mai pot sta cu tine. Mi-e imposibil.

Dar chiar în clipa aceea doream ca ea să-mi spună o vorbă oarecare, chiar neafectuoasă, chiar violentă ; cu un singur cuvînt m-ar fi prins din nou. Poate aş fi rămas pentru a-i răspunde şi chiar pentru a continua cearta la nesfîrşit. Dar, mîndră, Mara a tăcut. Mai rău, cînd m-am îndreptat înspre coridor, a izbucnit într-un hohot de rîs vulgar ca pentru a mă face să cred că era o mascaradă, că nu voi avea curajul să plec. Atunci am plecat cu adevărat.

M-am întors acasă la mine, adică în strada Lavatore, la locuinţa mamei şi a fratelui meu. Mara nu dădea nici un semn de viaţă, nici fratele ei ; eu mă gîndeam mereu la el, îmi spuneam că „doctorul" nu va binevoi să urce scările înnegrite ale unei case vechi, nu se va aventura în strada aceea plină de strigătele zarzavagiilor. Spuneam : îmi va trimite un bilet pentru a-mi fixa o întîlnire. Dar în timp ce îl aşteptam am trimis eu un mesaj Marei — l-am trimis pe nepotul meu, băiat deja mare al fratelui meu, cu sarcina de a-mi aduce lenjeria şi pardesiul.

Mario s-a întors după o oră, foarte serios, conştient de misiunea sa.

— Ce ţi-a spus ? l-am întrebat ieşindu-i înainte.

— Mi-a spus : „Poftim, să-şi ia zdrenţele. Să-şi găsească o altă proastă care să i le spele..."

Eu, în sinea mea, eram disperat. În fond, începînd iar să trăiesc ca mai înainte de a mă fi căsătorit, îmi dădeam seama că e prea greu să reiau vechile obiceiuri, să renunţ la comodităţi. Sincer vorbind, în casa mamei mele, pe care o regretasem de atîtea ori, unde îmi aminteam de atîtea lucruri din viaţa mea şi de atîtea vorbe de-ale tatei, de ultimele lui cuvinte pe care mi le spusese în timp ce eu îi ţineam mîna deja rece, în casa aceea mi se părea că nu voi putea să rezist prea mult. Îmi lipseau prea multe lucruri, în afară de Mara şi Uccio, şi în sfîrşit îmi dădeam seama că încurcam pe ceilalţi. Pentru a-mi face puţin loc, l-au culcat pe Mario pe coridor, pe un pat de campanie ; şi îmi părea rău, aveam impresia că băiatul e nemulţumit de prezenţa mea. Nici nu-mi spunea unchiule. Poate chiar şi cumnata mea, atît de grijulie, abia aştepta să plec. Şi avea dreptate. Cît despre mama, trebuie să spun că o evitam. Ea n-o iubise pe Mara niciodată, şi acum nu-i venea s-o vorbească de rău. Mama se apropia de mine suspinînd, punîndu-mi o mînă pe umeri, dar dacă ridicam ochii, vedeam plictisit privirea ei strălucind de milă şi triumf. Nu ştia să-şi ascundă privirile astea, cu care, înţelegînd că nu-mi plăcea să vorbesc despre lucrurile întîmplate, îmi dădea să înţeleg că ea considera natural tot ce se petrecuse între mine şi Mara ; a prevăzut dintotdeauna, ce vreţi, nu se putea sfîrşi bine cu „aia". După cîteva zile, neştiind ce să mai fac, neştiind unde să mă întind puţin ca să citesc, neavînd în casa aceea — care totuşi

fusese a mea — nici un colţişor care să-mi aparţină, am început să-mi petrec timpul în prăvălia fratelui meu.

Odată ştiam şi eu să fac cîte ceva ca fabricant de cutii şi legător de cărţi, dar cum eram destinat studiului, tatăl meu nu insistase niciodată să mă murdăresc cu clei pentru a învăţa mai bine meseria... Tatăl meu era priceput, un artist în felul lui: veneau oamenii din toate părţile pentru a-şi repara la el cutiuţe de valoare, ori să-i comande truse complicate. Fratele meu devenise ca şi el — nu numai din punct de vedere al meseriei. Observam că atunci cînd purta şorţul şi îşi punea ochelarii pe vîrful nasului, părea leit tata. Lucru care mă impresiona. Într-o zi i-am spus-o şi Remo mi-a răspuns rîzînd:

— Ei şi ce găseşti aşa ciudat? Şi pe urmă nu ştii că haina face pe om? Dacă îmi scot astea — a spus arătînd şorţul — semăn mai puţin cu răposatul.

Eu mă ruşinam de un gînd care îmi venea atunci: nu voiam să semăn cu tata şi pentru asta nu îmi voi pune niciodată şorţ, „apărătoarea" cum îi spune Remo. Totuşi îi dădeam o mînă de ajutor la vreo treabă mai uşoară, şi simţeam o satisfacţie: satisfacţia pe care o simţi cînd vezi obiectele cum se nasc din mîinile tale. Dar mă prefăceam că nu aud cînd Remo spunea:

— Eu cred că, dacă vrei să te apuci să lucrezi aici, e mult mai bine decît să stai să aştepţi o slujbă. Şi ce poţi cîştiga dacă eşti contabil într-un birou?

Nu-i spuneam, ca să nu-l jignesc, dar simţeam că m-aş fi degradat: în sfîrşit sînt un contabil, un ofiţer de rezervă... ştiu, prostii, dar contează. Dacă ar fi intrat în prăvălie vreun fost coleg de-al meu de la regimentul 81 şi m-ar fi văzut cu şorţ? Desigur că aş fi cîştigat mai mult. Comenzile nu-i lipsesc fratelui meu. El înţelegea ce gîndeam în sinea mea, şi glumind îmi spunea:

— Eşti un burghez adevărat. Pun pariu că ai devenit chiar democrat-creştin...

În schimb eu, tocmai datorită exaltării mele sufleteşti, eram mai „roşu" decît el: i-o reproşam la rîndul meu cînd discutam despre politică:

— Ba tu eşti un mic-burghez, fiindcă eşti un meseriaş, lucrezi pe contul tău, şi cu siguranţă ai vrea să ai la cheremul tău o sută de muncitori.

Dar Remo e mai priceput decît mine în treburile astea. Îmi răspundea:

— Nu fiindcă sînt meseriaş şi tu funcţionar eşti mai burghez decît mine, ci fiindcă imiţi şi primeşti toate defectele şi viciile clasei burgheze. În fond nu ştii să trăieşti în afara obiceiurilor şi a moralei burgheze.

— Ce obiceiuri, ce morală? răspundeam eu. Ce vrei să spui?

Adesea Remo îmi răspundea cu o glumă sau ridica din umeri. Şi bănuiam că într-un fel face aluzie la faptul că o lăsasem pe Mara.

Dar ştia el oare cîte suferinţe mă costa asta ? O ştia. Odată mi-a spus :

— Dacă vrei, mă duc eu să vorbesc cu Mara. Nu o mai poţi duce aşa. Pe urmă e copilul la mijloc.

L-am rugat să mai aştepte puţin. Voiam să văd, dacă terminînd banii, Mara va da vreun semn de viaţă ; în afară de asta, aveam senzaţia că aştept ceva, chiar pe cineva, tocmai aici, în prăvălie. Poate pe cumnatul meu. Îmi imaginam scena convorbirii noastre în prezenţa lui Remo care şi-ar fi ridicat ochelarii pe frunte. Mi-o imaginam mereu altfel — uneori credeam că îmi va înţelege motivele ; alteori îmi închipuiam că ne vom bate ; şi eu îi dădeam jos ochelarii de aur, îi strîmbam cravata, îl bombardam cu pumnii. Îmi făcea foarte bine să mă dezlănţui în asemenea violenţe închipuite. Oricum nu îmi puneam şorţul şi nu-mi scoteam nici haina ca să lucrez.

Într-adevăr în prăvălia din strada Giubbonari am primit o vizită. Dar nu pe aceea a cumnatului meu. S-a deschis uşa, într-o după-amiază pe la patru, şi a intrat în încăpere mai întîi un parfum proaspăt şi înţepător, uşor, dar care a acoperit imediat mirosul dulceag şi împăstat al cleiului. Remo, văzînd că intră o doamnă, nu s-a descumpănit — e obişnuit cu clienţi chiar din clasa de sus — şi-a ridicat puţin ochelarii pe sprîncene, gest care la el e totuna cu ridicatul pălăriei. Dar eu am sărit în sus de pe

scaun complet încurcat. Din fericire, în momentul acela nu lucram, citeam ziarul aşezat într-un colţ. Dumnezeule, era Rosetta. Era degajată şi zîmbitoare, părea că nici nu venise să mă caute pe mine ci că mă întîlnise din întîmplare.

— Bună, Renzo, cum merge ? Nu mai ştiu nimic de tine.

Am strîns mîna pe care mi-o întindea, şi am bîlbîit o frază de uimire ; ceva cam aşa : Dar cum de eşti pe aici ?

Sigură pe ea, Rosetta, simţindu-se bine în rochia elegantă de nuanţă roşcată, privea împrejur prin prăvălie şi fu atrasă de o casetă de piele în stil antic. S-a apropiat s-o privească mai bine cu aerul avid şi prevăzător al femeilor care intră în prăvălii pentru cumpărături. Spuse :

— După cum vezi, prietenii vechi nu se uită. Chiar dacă tu nu meriţi.

Fratele meu ne privea în tăcere ; am întins mîna cu stîngăcie spre el pentru a-l prezenta Rosettei :

— Fratele meu Remo, doamna Filiberti.

Pe urmă nu am mai avut ce spune, pînă cînd Rosetta mi-a cerut să o întovărăşesc.

De cum am ieşit m-a apucat de braţ cu familiaritate şi imediat a început :

— Dacă ai şti cît regretăm, dragă Renzo. De fapt eu şi Ugo am fost cauza tuturor celor întîmplate.

Am protestat : nu, era o afacere mai veche între mine şi Mara, ea de la un timp nu mai era cea dinainte. Nu ne mai înţelegeam ; şi

în felul ăsta am spus tot, am început să mă destăinuiesc și Rosetta părea că venise anume pentru asta, mă lăsa să vorbesc. Și îmi făcea bine într-adevăr, după atîtea zile de tăcere, de melancolie, de ciudă.

Dar, de îndată ce ne-am așezat la măsuța unei cafenele Rosetta a început să vorbească. Nu-mi mai amintesc ce mi-a spus, nici nu are sens să repet aici. Se înțelege : mi-a vorbit de Mara. Mara suferea mult, Mara mă iubea, Mara de la un timp avea puțină astenie nervoasă ; ei eu — după părerea Rosettei — să recunoșteam, mă aprindeam imediat, cum se spune. În sfîrșit am înțeles că venise după mine în înțelegere cu Mara, și eu, dacă mai bîlbîiam unele învinuiri și mai ridicam unele obiecții, era numai pentru a capitula în modul cel mai demn. În fond m-aș fi întors acasă chiar atunci, plin de afecțiune pentru Mara și Uccio, plin de intenții confuze de a deveni mai bun. Dar Rosetta și-a dat seama că trebuia creată între mine și Mara o atmosferă deosebită, că trebuia evitată încurcătura unei scene de împăcare.

— Ascultă, spuse Rosetta, am o idee.

Ideea era atrăgătoare, am fost de acord, și i-am mulțumit mult Rosettei. I-am spus chiar că ea, într-adevăr, era o femeie și jumătate. Rosetta s-a înroșit și în mod instinctiv și-a aranjat decolteul. După puțin am plecat, am condus-o pînă în Piazza Quadrata. Cu cîtă plăcere mergeam alături de Rosetta, și ce recunoscător îi eram. M-am întors entuziasmat și fericit : era pe cale de a se închide urîta paranteză dintre

Mara și mine. Intraserăm amîndoi din greșeală într-un labirint întunecos și acum ieșeam din el. Eu și vedeam lumina zilei vibrînd pe pereți.

Ideea Rosettei era următoarea : ea să mai vorbească o dată cu Mara, a doua zi eu să-i telefonez Rosettei, pentru ultimele înțelegeri, și în ziua următoare, sîmbătă, Rosetta și cu Ugo vor veni să mă ia de la Stadion. Toți trei împreună ne-am fi întors acasă la mine. Ar fi fost totul ca mai înainte, simplu, vesel, una din serile noastre în patru, sîmbăta-seara. Astfel între mine și Mara nu ar fi fost nici un moment penibil, rămîneam singuri după cîteva ore plăcute și însuflețite cu prietenii noștri dragi. Căzuserăm de acord ca Mara să nu-mi reproșeze nimic, și nici eu ei.

Remo, căruia i-am povestit de îndată ce discutasem, mi-a spus că era vorba de o mascaradă :

— Dacă vrei să te întorci la nevasta ta, întoarce-te fără atîtea povești și fără toată lumea asta. Știi proverbul, nu ? Între bărbat și nevastă să nu te amesteci niciodată. Dar e inutil să-ți spun toate astea, a adăugat, ție ți-au plăcut întotdeauna lucrurile complicate.

O fi adevărat, într-un fel, numai că Remo nu poate înțelege ce însemnau pentru noi serile cu soții Filiberti. Și că trebuia să aranjăm lucrurile pornind de la ele, să refacem echilibrul între noi patru, înaintea celui dintre Mara și

mine. E zadarnic să spun cum am petrecut noaptea aceea: aproape fără să dorm, gîndindu-mă cu duioşie la Uccio, şi la Mara cu o dorinţă ce mă făcea nerăbdător ca un băiat.

Cînd m-am sculat, mama mă aştepta în bucătărie pentru a-mi da cafeaua cu lapte, la fel ca pe timpul cînd eram copil. Mi-a citit pe faţă că se întîmplă ceva cu mine. A trebuit să-i spun:

— Mîine seară mă întorc la Mara. Ce spui de asta, mamă?

— Ce vrei să-ţi spun, băiatul meu, dacă te-ai hotărît aşa. Sînt mulţumită pentru fiinţa aceea, Paoluccio. Dar inima îmi spune...

Nu am vrut să mai aud ceea ce îi spunea inima. O ştiu, inima mamei e plină de gelozie faţă de Mara; şi de aceea e convinsă că niciodată n-o să mă am bine cu ea:

— Fiecare cu crucea lui, dragul meu, şi tu poartă-ţi-o pe a ta.

Am ieşit în grabă ca să nu mă cert cu mama. Mai tîrziu, de la un bar, am chemat-o pe Rosetta la telefon. Căderea fisei în aparat a provocat în mine o bufnitură. Eram emoţionat într-un mod caraghios.

— Totul merge bine, a spus Rosetta.

Dar după puţin timp nu mai înţelegeam clar cuvintele ei, era ceva ce nu mergea în aparatul acela. Repetam mereu alo, alo.

— Da, alo, spunea vocea îndepărtată şi puţin iritată a Rosettei. Nu mă auzi? Atunci vino la mine, acasă la mine.

— Cum? acasă? acuma ?

— Da, vino peste o jumătate de oră.

A venit să-mi deschidă uşa Rosetta însăşi. Era îmbrăcată cu un capot splendid şi am înţeles că pentru mine făcuse asta. Era proaspătă, parfumată, veselă.

— Intră, bărbat ciudat ce eşti, mi-a spus ea, noroc că azi nu-i acasă proprietăreasa. M-a introdus în dormitor, singura cameră pe care o avea familia Filiberti. Dar în ochii mei era aproape somptuoasă. La picioarele patului era un divan jos: ne-am aşezat pe el, şi Rosetta a început să-mi povestească despre Mara: Mara mă aştepta şi ea cu nerăbdare, spunea Rosetta. Şi pe urmă îmi atrăgea atenţia că nu trebuie să încep din nou, că trebuia să ne iubim — ea şi Ugo, de exemplu, nu se certau niciodată.

Mara e puţin sacrificată şi din cauza copilului. Cît despre mine trebuia să fiu mai puţin egoist. Rosetta mi-a spus toate lucrurile astea afectuoasă ca o soră, şi eu o aprobam prosteşte, aproape la fiecare cuvînt. Cînd am crezut că Rosetta are intenţia să se ridice, eu am sărit în picioare: nu voiam să o mai incomodez. În picioare, mai sigur de mine, i-am spus:

— Rosetta, dragă, eşti un înger.

În glumă, am deschis braţele invitînd-o. Rosetta a primit cu adevărat şi imediat; la contactul acela, am simţit cum mi se aprinde sîngele în vine. I-am pus mîinile pe şolduri, delicat, şi continuam să ne privim, surîzînd ca doi proşti. Surîdeam pentru a învinge tulburarea de care fuseserăm cuprinşi, dar care pentru mine, la un moment dat, devenise o ameţeală.

De atîta timp îmi lipsea o femeie. Aşa că am început să sărut cu lăcomie, orbeşte, faţa şi gîtul Rosettei. Ea dădea din cap, murmurînd, că după ea, eram de-a dreptul un nebun ; svîrcolindu-se sfîrşi prin a-şi lipi gura de gura mea. Eu nu înţelegeam prea bine ce fac, nu înţelegeam chiar nimic. Simţeam că Rosetta mă împingea cu mîinile pentru a mă îndepărta şi spunea : „Acum gata, să nu facem prostii", totuşi, printr-o încurcătură, pierzîndu-ne fără să ne dăm seama echilibrul căzurăm deodată amîndoi pe pat.

După aceea, în timp ce mă ridicam, ea mi-a spus că eram un prost, un adevărat copil.

— Dar acuma, gata, a adăugat ; de-acum înainte trebuie să fim cuminţi. Ne-am înţeles ?

Am promis că da, deşi nu mi-era clar dacă cuminţenia despre care vorbea Rosetta se referea la continuarea raporturilor noastre, sau însemna că ele trebuie să se oprească aici ; să se termine cu nebunia aceea care ne apucase pe neaşteptate.

Trebuie să spun că, mai tîrziu, nu m-am chinuit prea mult cu amintirea şi gîndurile acelea. Ceea ce făcusem, Rosetta şi cu mine, nu-mi încărca cu nimic conştiinţa. Abia dacă mai îmi amintesc acea ciudată tulburare de dorinţi ce se amestecase uneori în visurile mele. Şi mi se părea că totul se petrecuse cu Mara şi nu cu Rosetta.

A doua zi, seara, totul se petrecu după planul stabilit. Am intrat din nou în casa mea împreună cu soţii Filiberti ; am alergat mai întîi să-l văd pe Uccio, care dormea, apoi ne-am aşezat toţi patru, străduindu-ne să discutăm ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Totuşi Mara evita privirile mele, poate şi pentru că îi venea să plîngă. După aceea a venit clipa în care am rămas singuri, eu şi ea, în camera noastră, pe marginea patului. Eu am deschis braţele în acelaşi fel de invitaţie glumeaţă. Mara s-a băgat în ele ; cum făcuse Rosetta, cu acelaşi elan spontan.

Pînă la urmă am primit slujba la Asigurări, mulţumită cumnatului meu. Şi îi sînt recunoscător, fiindcă într-adevăr mă simt alt om. S-a terminat pentru mine situaţia umilitoare de şomer, şi acum înţeleg că ea îmi furase puţin din dragostea Marei. Nu din egoism, cred, ci pentru că ea, ca să mă iubească, are nevoie să mă vadă înconjurat de demnitate. Femeile suferă văzîndu-ne cum coborîm o treaptă, şi ne învinuiesc cu uşurinţă chiar şi de nenorocirile noastre. Totuşi, Mara nu a voit să părăsesc fără motiv slujba de la casieria Stadionului. În fond, spunea ea, nu e un sacrificiu mare. Avem nevoie de atîtea lucruri... Cum să nu-i dau dreptate ? În schimb e un mare sacrificiu. Înseamnă că nu mai am, că nu voi mai avea duminică. Sînt convins că asemenea pierdere coincide cu senzaţia că nu mai sînt prea tînăr. S-a sfîrşit o perioadă a vieţii mele, o simt ; şi mi se pare că am un fel de nostalgie, ca unul care a trebuit să renunţe la o vocaţie.

Uneori, am impresia că viaţa mea de acum, atît de densă, închisă în cercul a şapte zile egale, are nevoie de ceva ; o mică ţîşnire, o deviere. „Într-o zi sau alta, m-am gîndit cîtva timp, îi telefonez Rosettei, aranjez o întîlnire cu ea.“ Am făcut-o pînă la urmă, şi ea mi-a spus nu : „Nu, crede-mă, e mai bine aşa, mai bine să nu ne mai gîndim la asta. Am strica totul. E aşa frumos să fim prieteni.“

M-am lăsat convins ; ba chiar aş spune cu un fel de uşurare ; lăsînd la o parte că sînt leneş (sau ar trebui să spun puţin laş ?) mi se pare că nu aş reuşi să menţin o relaţie secretă, cu toate intrigile, greutăţile, complicaţiile pe care le comportă. Rosetta nu poate fi duminica mea. Nimic nu poate fi. Astfel înţelegerea dintre mine şi Mara nu mai e ca înainte, tovărăşia noilor colegi nu mă mai incită ca mai înainte să discut, să arăt interes pentru un lucru sau altul. Erau de preferat tăcerile din prăvălia de pe strada Giubbonari, tăcerile dintre Remo şi mine, care ne făceau fraţi cu adevărat. De ce nu mă revolt ? De ce nu las în plata Domnului gherete de la Stadion ? Evident, m-am obişnuit să fiu unul care a pierdut ceva. Ceva ce cauţi zadarnic. A dispărut. Dar poţi trăi cu sentimentul permanent că ai pierdut ceva, pentru totdeauna ? Uneori îmi spun că o să înnebunesc, şi încep din nou să visez că-l iau la pumni pe cumnatul meu sau, fiindcă are aceeaşi faţă, pe doctorul Parente, şeful meu de servici. Sau (şi asta e un vis şi mai caraghios) am impresia că sînt Remo, şi că stau, cu şorţul în prăvălie la căldura dulceagă a cleiului : se deschide uşa şi intră un parfum fin, şi pe urmă o doamnă elegantă. Dar cînd mă gîndesc din nou, dimineaţa, nu cred că e vorba de Rosetta. Cine ştie cine o fi. Poate e doamna Duminică.

ȘCOALA HOȚILOR

În general oamenii cumsecade cred că cineva devine hoț fiindcă se naște cu înclinația asta. Ei nu presupun că se poate ajunge aici și pe altă cale : din invidie, de exemplu, din mînie, din ciuda pe care o ai pe cineva sau din pofta de-a avea un lucru. Tot așa lumea crede că și copilăria unui hoț e neapărat aceea a unui golănaș de pe stradă, a unui vagabond, a unuia ce n-are familie care să-i poarte de grijă, sau dacă o are, trebuie neapărat să fie alcătuită din oameni necinstiți sau degenerați. Nu neg că în multe cazuri e chiar așa și că foarte mulți încep de pe stradă. Dar cazul meu e deosebit : e un lucru cert că pe cînd eram copil stăteam prea puțin pe străzi. Mi-ar fi plăcut, desigur, dar știam că dacă tata m-ar fi văzut jucîndu-mă pe trotuar în tovărășia unor băieți considerați de el derbedei, mi-ar fi rupt urechile. Uneori acest lucru s-a întîmplat ; fără prea multe explicații mă tîra sus, la etajul trei, ținîndu-mă de ureche. Închidea ușa, își desfăcea cureaua de la pantaloni, și gestul acela, mai mult decît loviturile, destul de slabe, mă făcea să tremur de groază și mînie.

Tata, și același lucru îl pot spune și despre mama, despre unchiul și surorile mele, era

într-adevăr un om cinstit. Sînt sigur că nici ca băiat, nici cînd era mare, nu a fost vreodată tentat să fure. Cînd mă certa sau mă amenința, refrenul său era acesta : „Eu m-am mulțumit întotdeauna cu puținul pe care-l aveam." În schimb, pentru mine, nenorocirea a fost că nu m-am împăcat niciodată cu puținul pe care îl aveam și am dorit întotdeauna lucrurile celorlalți. Adevărata tentație de a fura am avut-o de timpuriu, pe la vîrsta de opt ani, asta și fiindcă aveam o imaginație bogată și mă plictiseam. După aceea mi-a trecut, nu m-am mai gîndit la așa ceva mai mulți ani, pînă la adolescență.

Mi-aduc aminte bine cum eram la opt, nouă ani ; ca și cînd m-aș vedea într-o oglindă ; mi-amintesc chiar fața mea de atunci, așa cum am descoperit-o într-o zi, pe neașteptate, reflectată într-o vitrină. Eram cam ca toți copiii, nu aveam nimic extraordinar ; doar că deveneam din ce în ce mai ambițios, într-un fel pe care nu știu dacă e cazul să-l numesc bolnăvicios, dar care era, desigur, exagerat. Ideea mea fixă era să trec în ochii colegilor mei de școală drept băiat de oameni bogați. Și îmi torturam creierul pentru a dovedi acest lucru, chinuindu-mă la gîndul că născocirile mele s-ar putea descoperi, mai pe urmă. O înnebuneam pe mama pentru ca hainele mele să fie mereu aranjate ; ea a povestit totdeauna că i-am dat mai multă bătaie de cap decît surorile mele, în ce privește vanitatea. Mă spilcuiam și singur, ca să arăt bine ;

îmi lustruiam cu pasiune pantofii în fiecare dimineață, făcîndu-mi iluzii că îi fac să pară noi. O dată, din galbeni cum erau, i-am făcut negri, vopsind pînă și șireturile — și toate astea fiindcă sufeream cu adevărat să fiu văzut mereu purtînd aceleași haine. Ca urmare nu am adus niciodată pe vreunul din colegii mei acasă, în afară de un anume Toto, rareori, care față de mine era chiar un nemîncat, fiindcă nu doream să-și dea nimeni seama de sărăcia noastră. Lăsam să se înțeleagă că sînt bogat prin fel de fel de născociri, și mă străduiam să și dovedesc acest lucru : ba luam pe furiș un cesuleț de-al mamei și mi-l puneam în buzunăraș, de unde, în clasă, îl scoteam mereu ca să-l vadă toți ; ba, în zilele în care tata îi da mamei salariul, reușeam să iau din cutia ce stătea pe bufet un bilet de cincizeci de lire pe care, pe urmă, întorcîndu-mă de la școală, unde găseam prilejul să-l arăt, îl puneam la loc.

În sfîrșit, am furat stiloul unchiului Decio. Chiar l-am furat, deoarece nu l-am mai pus acolo de unde îl luasem, așa cum, la început, am avut intenția să fac. Fapt este că unchiul Decio a văzut imediat că stiloul nu se găsea în tocul în care-l ținea el și a făcut scandal. Erau cu toții așa de agitați, în casă, din cauza dispariției stiloului, încît nu am avut curajul să-l fac să apară în vreun fel. Pe de altă parte nimeni nu se gîndea nici pe departe să mă acuze pe mine. Îl acuzau mai degrabă pe unchiu, că era dezordonat, un încurcă-lume. Simțeam o plăcere extraordinară să mîngîi stiloul în fundul buzunarului pantalonilor și să-l ascund în locuri la care nu s-ar fi gîndit nimeni : era un lucru care îmi ațîța gîndurile cîte o zi întreagă. Pot spune că nici un joc nu mi-a plăcut atît de mult ca imaginarea unor ascunzișuri posibile. Pînă la urmă m-am plictisit și de jocul acela și am hotărît să mă descotorosesc de stilou, trăgînd și un folos : într-un cuvînt am încercat să-l vînd. Aveam vreo opt ani, eram printr-a treia elementară și nici unul din oamenii „mari“ n-ar fi cumpărat ceva de la un băiat ca mine. Cu atît mai puțin puteam să-l vînd vreunuia din colegii mei. A vinde un lucru e semn de sărăcie — o înțelegeam prea bine — înseamnă că ai nevoie de bani, și eu, în ochii tuturor, eram „unul care o duce bine“. Așa că-l dădui unuia dintr-a cincea, aproape cadou, în schimbul unei praștii.

Unchiul continua să se vaite de pierderea stiloului său, să-l regrete ca și cînd nu mai putea fără el, deși nu-l întrebuința niciodată, să acuze ba pe unul ba pe altul și, adesea, chiar pe sine. Eu nu aveam, sincer vorbind, nici cel mai mic regret, cum se spune, ba chiar de cîte ori discuția revenea asupra dispariției misterioase a Watermanului (unchiul nu-i spunea niciodată stilou, ci întotdeauna Waterman : „Watermanul meu cu peniță de aur“) eu aveam o satisfacție, aproape o plăcere ; asta și pentru că mă făleam cu abilitatea mea, de a simula aceleași

sentimente ca ale lui : regret şi supărare : „Ia te uită, spuneam eu, pare imposibil !"

Nimeni din casă nu m-ar fi putut bănui : eram un băieţel nevinovat de opt ani.

Trebuie să mai spun şi alte lucruri despre familia mea, altfel nu aş fi în stare să continui cu povestirea experienţelor mele. Familia mea deci, am mai spus-o, era cinstită : săracă însă, pe cît poate fi familia unui salariat obişnuit al Asociaţiei Milei, cu soţie, trei copii şi un frate (unchiul Decio), invalid de război, care nu putea şi nici nu ştia să facă ceva folositor în afară de faptul că, fiind burlac, îi dădea cu regularitate mamei jumătate din pensia lui nenorocită. Eram săraci dar, cum se spune, cu capul sus ; cît despre tatăl meu, nu numai că se mulţumea cum era, dar era chiar mîndru de situaţia sa. Soarta de salariat i se părea privilegiată, plină de demnitate şi respect, deşi foarte des, dar oarecum din obicei, se plîngea de ea. Aşa cum reieşea din vorbele pe care le-am auzit de mii de ori la masă, îl umplea de mîndrie în special faptul că era considerat unul din cei mai buni contabili ai Asociaţiei, deşi nu avea studii decît clasele primare. La Asociaţie intrase foarte tînăr, simplu curier şi, spunea el, îşi croise drum numai prin puterile lui. Mama, în acest punct al discuţiei, spunea totdeauna : „Da, aşa e, Cezar nu a avut proptele. Pot spune eu asta : s-a impus singur prin strădiunţa lui."

Aluzia la strădiunţă era adresată cu intenţie polemică unchiului Decio, după cum se vedea din privirea ucigătoare ce i-o arunca mama. Dar faţa prelungă şi cenuşie a unchiului Decio (cea a lui tata era în schimb rotundă, deşi de aceeaşi culoare spălăcită) rămînea nepăsătoare. El, spunea, îşi încheiase socotelile cu familia şi cu societatea.

Avea un plămîn perforat de un glonte austriac şi îi lipseau, din cauza altui glonte, trei degete de la o mînă ; acesta era, cum spunea el, capitalul ce-l investise în 1918 : un plămîn şi trei degete. Era îndreptăţit deci să se bucure de roade. Ori de cîte ori, la masă, se isca o discuţie între mama şi tata, unchiul Decio exclama : „Pe mine să mă lăsaţi în pace. Ştiţi că nu trebuie să mă enervez : îmi face rău." Sau, dacă spunea vreo prostie, imediat se scuza în felul său : „Ştiţi că nu mai sînt cel de altă dată". Adesea, după cuvintele acestea, se ducea să se închidă în camera lui, care era cămăruţa unde ar fi trebuit să stea servitoarea, ca în orice casă care se respectă. Noi nu aveam servitoare, şi eu suferеam din cauza aceasta ca de o scădere a rangului. Nu puteam să-i iert mamei că o dăduse afară pe fata din Abruzzi, pe care o aveam pe cînd nu împlinisem nici cinci ani. Mi-o amintesc mereu, se numea Iride, şi poate că am iubit-o mai mult decît pe toţi. O dăduseră afară din economie ; mama tot mai povestea ce poftă de mîncare avea Iride. Îmi dădeam frîu liber imaginaţiei gîndindu-mă că

atunci cînd voi deveni mare, voi avea valeţi şi bucătari. Unul ar fi fost negru, Alì, omul meu de încredere. Uneori vorbeam cu el, îi dădeam ordine ca şi cînd l-aş fi avut în faţa ochilor. Îi spuneam: „Supune-te, sclav blestemat" — sau chiar — „cîine păgîn".

În jocurile mele singuratice, deoarece surorile erau prea mici, mă imaginam întotdeauna foarte bogat, puternic, curajos — contrariul a ceea ce eram în realitate. În realitate eram un copil mai degrabă urît, cu faţa lungă şi palidă, ca a unchiului Decio, cu urechi mari, gîtul lung, bărbia ascuţită şi cu nişte picioare slabe şi cam strîmbe. Părul meu, oricît l-aş fi udat şi aranjat, stătea ţepos, aspru pe cap, fără nici un Dumnezeu, blond spălăcit, cînd eram mic, şi apoi se închisese la culoare. Cît despre caracter, am spus destul despre capacitatea mea de prefăcătorie; în plus curajos nu eram cîtuşi de puţin şi mă eschivam cu dragă inimă de la luptele cu colegii, pe care le provocam chiar eu. Preferam să-i domin servindu-mă de armele mele adevărate: ipocrizia şi promptitudinea imaginaţiei, care îmi sugera minciuni atît de complicate şi de extraordinare încît reuşeam, de cele mai multe ori, să-i subjug pe ceilalţi băieţi. Acasă eram liniştit, cel puţin atîta timp cît am fost mic: un tip cam rece, cum spunea uneori mama, văitîndu-se de incapacitatea mea de a mă arăta drăgăstos. În realitate, simţeam o plictiseală inexplicabilă cînd ea mă mîngîia şi mă strîngea în braţe; mă simţeam, în braţele sale, complect străin şi plin de gînduri rele. Odată, pe neaşteptate, fără motiv, am ciupit-o de şold cu toată puterea, împins la gestul acesta de o dorinţă irezistibilă. Mama ţipă şi nici nu avu curajul să mă bată, sau să mă spună tatei, aşa de mult a umplut-o gestul meu de spaimă şi uimire.

Locuiam în strada Madonna dei Monti, aproape de biserica cu acelaşi nume şi timp de cîţiva ani nu am ieşit din raza cartierului. Dar ce cartier era acela, pe atunci! Cine cunoaşte Roma înţelege ce înseamnă, pentru un băiat, să locuieşti la Monti, cu Coliseul, Forurile şi Grădina botanică la îndemînă: locuri pline de posibilităţi, făcute să încurajeze spiritul de aventură şi dezordinile fanteziei. Şcoala era sus, la San Pietro in Vincoli, ceea ce însemna un alt paradis pentru noi, băieţii. Mi-aduc aminte mereu de piaţa mare şi tare sub picioarele noastre: tare din cauza pietrelor, şi totuşi ne aruncam pe jos, ne rostogoleam ca pe o saltea. Ajungeai acolo pe o scăriţă, care avea la capăt o boltă întunecoasă. Apoi zidul mare ce se ridica înspre strada Annibaldi, stradă aproape ca la ţară şi pe timpurile acelea cu faima cam proastă a celor Şapte Săli...

Dar n-are rost să continui cu amintirea atîtor amănunte din viaţa mea de atunci, tocmai acum cînd sînt din nou „la prăvălie", acum cînd în celula aceasta de la Regina Coeli m-am apucat

să scriu nu ştiu nici eu de ce. Mi-a băgat în cap un ziarist să-mi scriu memoriile, după ce i-am povestit cîteva întîmplări. Un tip simpatic, căruia îi place să glumească. Avînd în vedere că nu am nici o experienţă în materie, pentru mine e greu să povestesc într-o ordine oarecare, şi îmi vin în minte în aceeaşi clipă lucruri care în schimb ar trebui să nu se amestece aici. Şi, pe urmă, nu ştiu de ce, am nevoie să o iau mai de departe şi să recitesc mereu ceea ce am scris. De ce scriu? mă întreb. Cine ştie? Poate şi de data asta pentru a mă deosebi, pentru a fi altfel decît ceilalţi: hoţii, asasinii, recidiviştii de aici. Ce cuvinte, nu? Ce nume. Şi cu toate astea sînt oameni ca şi ceilalţi care stau afară, ba poate chiar mai buni.

Locuiam la Monti, deci, şi eram o familie de oameni atît de cinstiţi, şi atît de legaţi de obiceiurile burgheziei căreia ne străduiam să-i aparţinem, încît deşi prost hrăniţi şi plini de nevoi ne comportam în toate ca nişte domni. Care erau de fapt pentru noi şefii de serviciu ai tatei şi o anume doamnă Barduzzi, ce locuia în strada Serpenti şi de care mama, care o vizita făcîndu-i cu demnitate cîte un serviciu, vorbea totdeauna cu accente de invidie şi de admiraţie.

Vara mergeam şi în vilegiatură, mergeam la mare cu orice sacrificiu. Într-un an mergeam datorită „orelor suplimentare" şi absurdelor economii ale tatii, într-altul, punînd amanet cerceii mamei — bijuterii minunate, credeam noi, care erau suficiente ca să dea lustru întregii familii, cu unchiul Decio cu tot. Cerceii aceia îmi provocau lăcomia încă de cînd aveam patru sau cinci ani. Atunci, dacă puteam să nu fiu văzut de nimeni, mă căţăram pe scaun şi întindeam mîna la caseta în care erau păstraţi, în sertarul cel mai de sus din dulap. Îi priveam îndelung, apoi mi-i aranjam cum puteam mai bine pe piept, ca pe o medalie. Nu fiindcă îi găseam frumoşi în sine, ci fiindcă străluceau mai mult ca oricare alt lucru din casă şi gîndul că erau de preţ, că puteau valora o grămadă de bani, mă tulbura teribil. Printre femeiuştile din strada Madonna dei Monti şi din strada Baccina, cine nu cunoştea „diamantele" doamnei Giulia, adică ale mamei? Uneori mă gîndeam cu răceală că dacă mama ar muri, nici nu le-aş fi lăsat pe Elvira sau pe Ninetta să se atingă de cercei — i-aş fi luat eu, pentru că eram primul născut.

În ceea ce priveşte marea, tata alegea, fireşte, plajele cele mai ieftine; mi-aduc aminte că am fost la Fiumicino, la Ladispoli, la Nettuno; de Ostia pe atunci nici nu se vorbea, nu era tren pînă acolo. Timp de douăzeci de zile sau o lună ne învăţam să trăim într-un mod care la oraş ni s-ar fi părut insuportabil. Stăteam cu toţii într-o cameră, şi, îmi amintesc că întotdeauna camerele alese de tata erau mici, pentru a plăti o chirie mai mică. Ne îngrămădeam cum puteam toţi cinci ba, în cîte-o săptămînă, chiar şase, cînd unchiul Decio se hotăra să părăsească

şi el oraşul, sau chiar şapte, dacă venea şi mătuşa Emma cu copilul. Ne înghesuiam pe saltele întinse pe jos, pe paturi de campanie, pe canapele. Uneori nu obţineam nici accesul la bucătărie şi mama prepara mîncarea cum putea, cu maşina de spirt sau arzînd cărbunii pe două cărămizi aşezate afară, în faţa uşii. Noaptea, nici unul din noi nu reuşea să doarmă, chinuiţi de zăpuşală şi de ţînţari. Unchiul Decio spunea că erau purtători de malarie. După el, trebuia să evităm a sta afară după apusul soarelui şi în orice caz să luăm chinină ; el lua într-adevăr. În orele mai calde ale după-amiezii nu puteam rezista să stăm în cameră, şi numai tata se încăpăţîna să-şi facă somnul, luptînd cu transpiraţia şi cu muştele. Noi mergeam să căutăm liniştea pe plajă, la umbra cabinelor. Şi totuşi eram fericiţi : surorile mele pentru jocurile şi libertatea pe care le-o oferea marea, în ciuda tuturor lipsurilor : părinţii mei, şi în special eu, pentru simplul fapt că ne puteam spune nouă înşine că fusesem în vilegiatură. Cu toate acestea trebuie să recunosc că dintre toţi mama se simţea cel mai rău la mare, obligată să ducă o viaţă groaznică. Copleşită de treburi, de cumpărături şi bucătărie, aproape că nu avea timp să stea niciodată cu noi pe plajă ; venea uneori într-un tîrziu, spre prînz, şi după o jumătate de oră dădea fuga să aibă grijă de mîncare. Eu suferearn, fiindcă felul de comportare al mamei era o mărturie clară a sărăciei noastre. Şi totuşi era tînără mama, încă veselă din fire şi cu o siluetă plăcută, astfel că,

îmbrăcată mai bine, ar fi fost foarte potrivită să stea cu celelalte doamne sub umbrele. În schimb mă umplea de mînie. Deşi eram mic şi nu înţelegeam anumite lucruri, îmi dădeam seama că probabil doamnele o bîrfeau pe mama, care, neavînd costume şi rochii potrivite, făcea plajă în combinezon. În mare nici nu intra, spre deosebire de tata care stătea ore întregi în apă şi se ducea în larg, făcîndu-ne să ne neliniştim. Se vedea capul său pe jumătate chel devenind tot mai mic, ca şi cînd s-ar fi rostogolit încet la suprafaţa apei, deoarece tata înota bras, liniştit, şi nu vedeai nici un strop de apă în jurul lui. Chiar şi cînd se distra era, ca în tot ce făcea, ordonat şi precis.

Dacă întîrzii în jurul subiectului vilegiaturii e fiindcă tocmai la mare (în anul cînd am mers la Fiumicino), am comis primul meu furt adevărat. Povestea cu stiloul unchiului Decio a fost într-un anumit sens involuntară şi pe urmă era vorba de cineva din familie : aşa că, după mine, nu contează.

Aveam treisprezece ani, trebuia să fi fost prin '28. Un an de neuitat în casa noastră, fiindcă unchiul Decio, puţin după Paşte, reuşise în sfîrşit să tragă un loz bun la loterie ; cu trei numere cîştigătoare luase nu mai ştiu dacă trei sau patru mii de lire ; ştiu că a dat o mie fratelui său, lui tata vreau să spun, şi că tata îi pusese deoparte pentru vilegiatură. S-a vorbit ani întregi de cîştigul acela, deoarece pentru loterie unchiul Decio avea un fel de manie :

pentru el era ca o slujbă, începea să se gîndească de luni, să consulte Smorfia, adică acea carte ce indică numerele corespunzătoare viselor, şi calcula, se gîndea la fel de fel de combinaţii, într-un cuvînt îşi pierdea capul şi puţinii bani ce-i rămîneau din pensie. În sfîrşit a cîştigat şi îşi dădea nişte aere grozave. Părea protectorul familiei şi în duminica de după cîştig, pentru a face pe măreţul, ne-a dus la prînz la Scarpone, un restaurant de ţară, la Gianicolo. Dispunînd de o mie de lire în plus, tata a închiriat o căsuţă mai confortabilă decît cele precedente la Fiumicino. Era parterul unui fel de vilişoare: deasupra locuiau proprietarii, oameni bogaţi dar din popor, dintre aceia care, fiind încă vie amintirea primului război mondial, erau numiţi rechini. Spun de la început că am furat de la rechin, adică de la domnul Camilloni, proprietarul nostru, vecin de cabină pe plajă şi, provizoriu, prieten cu tata, cu care stătea îndelung de vorbă seara. Vorbeau de Mussolini, cu voce joasă, dar eu, care nu mă interesam de lucrurile astea, n-aş putea spune dacă vorbeau de bine sau de rău. Tata cred că de rău. La furt am avut un tovarăş, nu pot spune complice, căci rolul său a fost cu totul pasiv; era chiar fiul rechinului. Îl chema Marcello şi era cam de vîrsta mea.

Mi-era ciudă că tatăl său era aşa de bogat, cum se spunea, şi că Marcello nu avea niciodată un ban în buzunar: era mai disperat ca mine. Deşi mi-era simpatic, după ce ne-am jucat puţin timp împreună, aproape că mă

gîndeam să-l las în pace şi să mă împrietenesc cu altcineva, care ar fi putut din cînd în cînd să-mi ofere plăcerile de care eram dornic: închirierea unei bărci (nu erau pe vremea aceea, la Fiumicino, ambarcaţiile cu vîsle şi plutele de astăzi: erau doar nişte bărci grele, de pescar, cu vîsle ce-ţi rupeau mîinile), o îngheţată, vreo ţigară. Lucruri a căror dorinţă mă chinuia şi pe care, de altfel, nu le puteam cere tatii, care, săracul de el, căuta să-i ajungă o ţigară de foi o zi întreagă, stingînd-o şi aprinzînd-o de mai multe ori. Şi cînd te gîndeşti că porcul ăla de Camilloni într-o zi spusese de tata (îmi povestise fiul său, ca să-mi facă în ciudă) că tata cîştiga ca salariat atît cît cheltuia el, Camilloni, pentru ţigări.

Eu, drept răspuns, i-am zis în faţă lui Marcello:

— Tatăl tău e un hoţ şi tu eşti un prost.

Făcîndu-l hoţ pe tatăl lui Marcello mi-a venit chef să-l fur. Marcello nu avea un ban, deci, şi eu îl tratam aşa de rău; era absurd, era ridicol să se laude cu bogăţia tatălui său şi să fie pe urmă mereu cu buzunarele goale. Camilloni nu voia în fond ca fiul său să devină vicios. Lucru care, după mine, era o scuză de oameni zgîrciţi şi imbecili. Un imbecil era şi Marcello, deoarece în locul lui oricare alt băiat ar fi găsit modalitatea de a avea ceva parale.

I-am şi spus:

— Dacă ai fi mai deştept ai şti să faci rost de bani de-acasă. Te lauzi că aveţi atîţia bani şi tu nu poţi să-ţi cumperi nici un sirop de rodii.

Îl jigneam, îl aţîţam, dar în privinţa asta nu era nimic de făcut : Marcello schimba vorba, sau predica fals, ca un manual de şcoală, despre cinste, despre virtute şi alte chestii din astea ; sau învins, spunea că aveam dreptate dar că era imposibil.

Suporta orice de la mine, chiar insultele şi poreclele, ca şi cînd i-aş fi fost superior. Să mori de rîs. Fără să mai vorbim de faptul că eu, de bine de rău, ştiam să înot, iar el nu, ştiam să trag fumul în piept şi el nu, şi pe deasupra mai aveam şi păr pe picioare iar el nu, ceea ce îi dădea sentimentul chinuitor al unei inferiorităţi ireparabile. Eu căutam să accentuez acest sentiment, cu ajutorul minciunilor : îi povesteam, de exemplu, că mă şi culcasem cu o femeie, iar el mă asculta cu lăcomie, respirînd puternic, ca un cîine aţîţat de mirosul mîncării. Pe urmă îmi puneam la bătaie isteţimea dîndu-i să înţeleagă că aveam o relaţie misterioasă cu banii.

— Ce prost eşti, îi spuneam, fă-o pe maică-ta să-ţi dea măcar cinci lire. Spune-i că trebuie să-ţi cumperi două cărţi... Îţi dau eu pe urmă, două cărţi, pe cuvîntul meu... Sau, ia-i de la taică-tău, ia-i-i din vestă cînd doarme...

Marcello dădea din cap gînditor şi plin de o dorinţă neputincioasă. Continuam să-l stîrnesc :

— Dacă faci rost de cinci lire, ştii ce facem ? Închiriem o barcă. O vezi acolo ? Indicam un punct oarecare la orizont. Nu, nu se vede. Ei bine, acolo e ceva ce nici nu-ţi poţi închipui. E o stîncă mare, ba chiar un grup de stînci şi într-una e un fel de peşteră. Am fost anul trecut. Ce minune, mai frumos decît Insula Comorii...

Marcello făcea ochii mari :

— Vorbeşti serios ?

— Serios. Am fost, pe cuvînt. Gîndeşte-te, într-un loc stînca are o gaură, o mică grotă, cum ţi-am spus. Acolo apa e albastră de tot, chiar verde, dar foarte limpede şi caldă ; se văd peştii din fund, stelele-de-mare, şi caii-de-mare. Se pot prinde cu mîna şi mai sînt şi nişte stridii. Se prea poate, adăugam pe gînduri, ca unele să aibă înăuntru perle.

Întinşi pe plaja înfierbîntată, jucîndu-ne cu vreo creangă uscată cu care trasam arabescuri şi litere pe pagina de nisip netezit cu palma, vorbeam îndelung despre aventuri de genul celei de la stînca misterioasă şi, desigur, inexistentă. Sau, mai bine zis, eu eram cel ce vorbea, cuprins cu totul de plăcerea de a născoci poveşti complicate şi reale, întru totul asemănătoare semnelor pe care le făceam pe nisip. Îl chinuiam pe Marcello, şi puţin şi pe mine, cu vorbele astea şi între timp se ivea din nou în mine şi creştea, ca o febră, dorinţa de a pune stăpînire pe ceva care să aibă valoare. Aş fi

furat uneori chiar şi un lucru inutil. Apoi gîndul se întorcea la nevoia mea de bani, şi-l încercam din nou pe Marcello :

— De ce nu iei nişte bani de la taică-tu în timp ce face baie ? Intri în cabină, scoţi portofelul din buzunarul pantalonilor, iei ceva şi pui totul la loc. Taică-tu n-o să-şi dea seama.

Marcello se eschiva : nu-l ştiam pe tatăl lui ; nici gînd că n-ar fi observat... l-ar fi omorît în bătaie... Şi pe urmă ar fi fost văzut intrînd în cabină. Îi răspundeam că era un dobitoc, că eu studiasem deja un plan perfect : el trebuia doar să-l execute. În realitate planul îmi fulgera prin minte chiar în clipa aceea. Şi, într-o clipă ţinusem seama de toate posibilităţile, calculasem ora, momentul exact în care cei mari stăteau în apă, preparasem un alibi pentru Marcello şi pentru mine. Vom anunta la toţi că mergem să culegem mure din tufişurile prăfuite de pe şoseaua ce leagă plaja cu podul de lemn al canalului. Marcello de obicei putea intra în orice clipă în cabină, dar în ziua aceea nimeni nu trebuia să-l vadă. Astfel, presupuneam, orice bănuială ar fi departe de noi. Calculasem fiecare amănunt, cu o plăcere deosebită, aproape cu mîndrie. Nici o joacă nu mă entuziasmase atît şi pentru că în fond ştiam că nu e un joc, aveam conştiinţa a ceea ce făceam şi îmi plăcea s-o fac. Poate că găseam satisfacţia unei răzbunări îndreptăţite.

Marcello s-a învoit. A pus totuşi o condiţie :

— La stînci, cu barca, o ducem şi pe Rina.

Ştiam că e îndrăgostit de Rina ; i-am răspuns cu dispreţ :

— Şi ce faci cu ea ? E o puştoaică. N-are încă nici un fir de păr.

Marcello s-a făcut roşu.

— Da, dar i-a crescut pieptul...

— Mor de rîs ! Ăla e piept ? Uite la Maria Castelli, aia da, e făcută cum trebuie şi n-are decît treisprezece ani...

— Da, aia umblă cu tine, cu tine umblă... spuse Marcello mînios.

— Ce ştii tu ? Pleci de pe plaje la şapte... Eu rămîn pînă noaptea, şi află că pe Maria, am pipăit-o peste tot, într-o seară... înăuntrul cabinei.

Marcello deci a consimţit pînă la urmă, dar, în ultima clipă, cînd a trebuit să acţioneze, i-a fost frică. A trebuit să-mi modific planul, pe moment. Într-o clipă am luat din mîinile lui, ce transpiraseră de emoţie, cheia cabinei şi am schimbat rolurile. Intram eu, iar el mă va aştepta pe şosea, de unde putea supraveghea plaja, ascuns după un pom. Marcello a murmurat :

— Ia numai cinci lire, nu mai mult, poate nu observă.

— Bine, bine, am răspuns, cinci lire.

M-am strecurat sub prima cabină, cea de lîngă stradă, şi tîrîndu-mă pe brînci am străbătut tot şirul pînă am ajuns la cea a lui Camilloni, pe care o însemnasem cu cretă. Am ieşit afară pe neaşteptate ; cabinele erau pictate cu dungi roz şi albastru şi eu în soarele tare al amiezii,

mă simţeam ca vopsit cu aceleaşi culori, invizibil pentru toţi. De-a lungul galeriei nu era nici ţipenie de om. Tremuram puţin, dar de îndată ce broasca a cedat şi m-am găsit în interiorul cabinei, cufundat în atmosfera caldă, peste mine s-a aşternut o pace extraordinară. Pe urmă, mi s-a întîmplat mereu aşa ; întîi mă cuprinde o frică blestemată pe urmă, cînd lucrez, creierul mi-e limpede, mîna sigură, simţurile la pîndă, totul în mine se aprinde cu luciditate.

Prea bine, a fost o treabă uşoară, tocmai potrivită pentru un băieţaş ca mine. Am desfăcut portofelul, era plin de bilete de bancă. Ştiam dinainte că nu voi lua doar cinci lire. Am luat într-adevăr o hîrtie de cinci, dar şi două de cincizeci. Le-am ascuns înăuntrul chilotului de baie, am sărit afară, m-am tîrît din nou pe sub cabine, pe nisipul rece şi aproape noroios. M-am făcut de culoarea nisipului, pe urmă de cea a ierbii uscate de pe bordura şoselei şi pe urmă de culoarea trunchiului de copac, pe după care, palid mort, stătea Marcello.

— Cît ai luat ? m-a întrebat imediat.

— Cinci lire.

A mers totul strună. Domnul Camilloni a observat desigur că-i lipseau bani, dar nu a făcut scandal şi fiului său nu i-a spus nimic. Marcello a continuat cu adevărat să creadă că luasem doar cinci lire. Am aflat de la tata că domnul Camilloni îşi vărsase focul spunînd că acum la Fiumicino nu mai era ca altădată, cînd

pe plajă stăteai ca într-o familie. Presupun că tatăl meu i-a răspuns cu argumentele pe care, după aceea, în seara următoare, le-a repetat mamei. Că, de cînd conduceau „ăia", Italia era plină de trîntori şi de hoţi. Cam ştiu eu la cine făcea aluzie, în mod special, tata. La un anume Aldo, un tînăr frumos pe care-l admiram foarte mult şi care făcea probabil ravagii printre femeile de pe plajă. Despre acesta se spunea că e un fascist fanatic şi că în timpul marşului asupra Romei omorîse doi oameni. În ceea ce mă priveşte aş fi vrut să fiu şi eu ca el, cînd aveam să fiu mare ; puternic, îndrăzneţ, obraznic. De aceea aproape că mă necăjea că cineva putea să-l acuze de furt. Aldo nu s-ar fi mînjit pentru atîta. Totul a trecut fără incidente, pentru mine, deci ; şi pe urmă, după cîteva zile, familia Camilloni a plecat.

Am cheltuit banii pentru a-mi satisface poftele şi pentru plăcerea pe care o aveam de a cheltui ; totuşi am făcut-o cu oarecare socoteală, adică în mod treptat şi urmînd o ordine a preferinţelor în plăcerile pe care mi le acordam. Nu aveam de loc remuşcări ; în schimb m-am chinuit numai puţin luptînd contra ispitei de a-i dărui două ţigări de foi tatălui meu.

Pe urmă ne-am întors şi noi în oraş : tot mai era cald, deşi după Sfînta Maria plouase. Am terminat de cheltuit ultimele lire închiriind o bicicletă şi mîncînd prăjituri şi îngheţată la un bar din strada Cavour. Mi-am cumpărat un pieptănaş de buzunar şi un briceag de sidef cu trei lame. După aceea am rămas fără un ban

şi nu mă puteam resemna, mă obişnuisem să cheltuiesc.

Astfel am început să fiu chinuit de dorinţa de a fura. Nici pentru femei, mai tîrziu, nu m-am consumat atîta. Noaptea mă trezeam deodată cu dorinţa puternică de a pune mîna pe banii cuiva şi făceam o mie de proiecte pentru ziua următoare; cred că aveam chiar febră în clipele acelea. Desigur m-aş fi îmbolnăvit dacă nu aş fi furat din nou. Şi într-adevăr m-am simţit uimitor de bine, vesel şi drăgăstos cu toţi, pînă şi cu unchiul Decio, după ce am dat lovitura la vînzătorul de fructe ce avea prăvălia lîngă poarta casei noastre. Am lucrat cu imaginaţia, aproape o săptămînă, pentru a reuşi în chipul cel mai perfect. Într-adevăr, toţi au vorbit prin vecini, spunînd că era un furt de necrezut, întîmplat în timp ce Angelo, fructarul, era în prăvălie.

Unii nici nu credeau că-i vorba de furt. Se vorbea în casă la noi, chiar, şi eu discutam la rece cu unchiul Decio. Unchiul se amesteca peste tot, era un încurcă-lume, ştia tot ce se întîmplă, şi tata, în glumă, îl numea *Il Messaggero*. Eu susţineam că Angelo nu fusese prădat:

— O fi, i-am spus unchiului, ca şi povestea celebrului tău Waterman. Unchiul, trezindu-se în el amintirea aceea, îmi aruncă o privire de-a dreptul vrăjmaşă, încît m-am temut că mă aventurasem prea mult. Dar cine m-ar fi bănuit pe mine? Un copil, încă îmbrăcat marinar? „Marinăraşul", aşa îmi spunea doamna Barduzzi, la care mama mă dusese de cîteva ori. În schimb, marinăraşul stătuse ascuns timp de aproape două ore printre coşurile goale din magazia prăvăliei lui Angelo. Venisem din curtea interioară trecînd printr-o fereastră protejată de un grilaj atît de strîmt încît mă minunam şi eu cum de am reuşit să-mi strecor umerii prin ea. Dar părea că trupul meu, urmînd dezvoltarea naturală a vîrstei, îmi favoriza înclinările. Eram subţire, elastic şi, la nevoie, puteam să mă fac mic de tot.

M-am simţit cuprins de satisfacţie cînd am ascultat comentariul portăresei. Doamna Clementina spunea că a-l jefui pe Angelo era aproape o faptă de la Dumnezeu: „Cine e mai hoţ decît Angelo?" a spus în concluzie.

— Păcat că nu i-au luat decît două sute de lire...

Anul următor, deşi învăţasem foarte puţin, am reuşit să iau diploma de la şcoala tehnică; mîndru şi mulţumit de mine, tatăl meu m-a înscris la Institutul tehnic Leonardo da Vinci, din strada Cavour. Ambiţia cea mai mare a tatălui meu în privinţa mea era ca eu să devin contabil. Credea probabil că diploma mea va da demnitate şi strălucire poziţiei sale de contabil fără titlu. Eu eram complet indiferent, dar m-am prefăcut că sînt mulţumit să urmez aceste studii ce păreau tuturor din familie, inclusiv lui Sabotino, pline de autoritate şi de importanţă.

Îmi cer scuze: am pomenit de Sabotino fără a explica faptul că eu îi spuneam așa uneori unchiului Decio, din cauză că despre orice s-ar fi vorbit, el sărea numaidecît cu gura: „Aș fi vrut să vă văd pe muntele Sabotino."

Ce o fi făcut unchiul Decio pe Sabotino n-am înțeles niciodată. Părea că a cucerit de unul singur muntele. Deci, acum, cînd mama și cu tata vorbeau cu cineva despre mine spuneau cu mîndrie: „Studiază contabilitatea". Poate că eram singurul care înțelegea că în cel mai bun caz aveam să ajung la Asociația Milei, în locul tatălui meu, obligat ca și el să număr mucurile țigărilor de foi și să economisesc din banii de tramvai. Toate astea mă scîrbeau profund, deoarece cu cît creșteam cu atît se mărea în mine aversiunea față de mizeria mascată din casa noastră. A învăța mi se părea fără sens, din moment ce eu voiam, pentru cînd voi fi mare, ceva care să nu fie slujbă. Dar ce anume? Desigur nu-mi propuneam să devin hoț: nu îmi imaginam nimic asemănător, pe atunci. Îmi închipuiam pur și simplu că voi găsi un mijloc de a cîștiga bani mulți fără prea multă oboseală. A avea bani și a comanda, asta îmi doream: mare industriaș sau ministru, general, sau om de afaceri, bandit sau detectiv faimos, acceptam pe rînd să fiu unul sau altul din aceste personaje. Dar, dacă m-aș fi hotărît de atunci să devin hoț, l-aș fi ales ca model pe Arsène Lupin: hoțul gentilom ale cărui aventuri le citeam. Și poveștile lui Rocambole mă

fascinau, dar luat în general nu mi se părea el omul care să se bucure de viață. Și atunci era mai bine să fiu Nat Pinkerton sau Sherlock Holmes.

La sfîrșitul anului școlar am rămas corijent și, în octombrie, am pierdut examenul; totuși tata nu s-a descurajat: trebuia să repet anul.

— Foarte frumos pentru nepotul unui decorat pentru fapte de vitejie, a spus unchiul Decio cînd a aflat.

Atunci eu i-am trîntit:

— Ce decorat?... ce decorat? Ai o cruce de război ca toți ceilalți.

Sabotino s-a înfuriat cu adevărat și seara nu a venit la masă.

Eram repetent, ceea ce înseamnă că plictiseala era de două ori mai mare la școală, așa că după primele lecții nu m-am mai dus. Anotimpul era splendid. Îmi mai aduc aminte de acel noiembrie însorit, ce părea că va dura pînă primăvara. Eu îmi petreceam diminețile la Coliseu.

Coliseul apare mereu în fața ochilor mei, ba ar trebui să spun, mai exact, în fața minții locuitorilor din cartierul meu. E o prezență care se ghicește, în spatele caselor din strada Cavour, aproape în mod sinistru și care din piațeta Madonnei dei Monti, lîngă care se afla casa mea, se poate vedea în întregime din perspectiva străzii Annibaldi.

Cînd eram mic mă înspăimînta puțin, deoarece la Roma se dă de înțeles copiilor că la Coliseu locuiește o vrăjitoare. Cît timp am fost școlar

în clasele primare şi medii, incursiunile mele cu ceilalţi băieţi se limitau la primul şir de arcade, cele mai puţin întunecoase. Acum, cînd eram elev la contabilitate, adică băiat mare, am început să mă aventurez în toate colţişoarele marei bolţi, în orice gol, în orice grotă, în galeriile misterioase de pe sub pămînt şi în pasajele pe care le descoperi numai în urma unor vizite repetate. Trecuse pentru mine vîrsta jocurilor copilăriei ; să nu credeţi că intram în Coliseu pentru a mă juca cu mingea, sau de-a războiul. De fapt, la Coliseu nu mă duceam singur : alţi doi băieţi, care refuzau ca şi mine să devină contabili, mă întovărăşeau în fiecare dimineaţă. Şi puţin cîte puţin grupul nostru a crescut : devenirăm o bandă în care intrau de asemeni „elemente" neşcolăreşti.

Erau tipii care îmi plăceau mie cel mai mult. Aveau o siguranţă, o experienţă, o cunoaştere deja neruşinată a vieţii, desigur superioară faţă de cea pe care o aveam, noi, elevii. Cruzi şi ei, ca vîrstă, dar şmecheri şi corupţi ca cei mai răi dintre oameni. Mi se întîmpla cu ei un lucru deosebit : nu mai doream ca în faţa lor să trec drept un „domnişor", drept „unul care o duce bine". Din contra, căutam, ca să-i imit, să învăţ argoul cu pasiunea unui cercetător ce studiază o limbă misterioasă. Tot aşa s-a întîmplat şi cu ceilalţi, care puseseră în cui Institutul tehnic, au fost absorbiţi de grupul celor mai puternici, dar eu căutam să mă detaşez de condiţia mea, căutam să ies din comun, arătîndu-mă mai corupt şi mai cinic decît eram. Pe urmă, acasă, îmi reluam chipul de „marinăraş". Prefăcătoria asta nu mă costa nimic ; ba chiar devenise a doua natură.

Sărind peste un gărduleţ şi, asigurîndu-ne că nu era nici un paznic primprejur, ne vîram într-un fel de grotă, care avea drept tavan bucăţi mari de travertin. Era o grotă joasă, încît ne obliga să mergem cu capul în piept. Aşezaţi în cerc, ca nişte arabi, la lumina slabă care venea din unica deschizătură de la intrare, ne petreceam dimineţile jucînd cărţi. Vreau să spun, jucînd serios cărţi : „şapte jumătate", maca. Sau — pe atunci circulau monedele de aramă — azvîrlirea la perete. Adevărul e că norocul era de partea mea şi aşa am început să am şi eu din cînd în cînd cîteva lire în buzunar. Aşa că nu-mi lipseau ţigările. Se înţelege că apelam foarte des şi la mama, motivînd că îmi trebuiesc caiete, bloc de desen şi lucruri de-astea.

— Băiatule, spunea ea de fiecare dată, ţie ţi-ar trebui Banca Italiei ori puţul sfîntului Patriciu.

Suspina, în timp ce eu suflam de nerăbdare, şi pînă la urmă îmi dădea banii. Mi-era puţin silă, pentru o clipă, pe urmă mă gîndeam în sinea mea : „Aşa vă trebuie, vreţi să aveţi un fiu elev, plătiţi".

Stabiliserăm cu prietenii că acela care cîştiga trebuia să doneze grupului o jumătate de

liră: era un capital de rezervă pe care-l păstram cu grijă în grotă, cîteva zile, pînă cînd se întîmpla ca într-o dimineață nici unul din noi să nu mai aibă bani de țigări.

Dar nu jucam mereu cărți. Petreceam ceasuri întregi în discuții fără nici un sfîrșit, povestind aventuri inventate pe moment, ori făcînd proiecte atît de puțin reale încît le părăseam pe loc. Eu veneam la adunări cu cărțile de școală sub braț. Erau mereu aceleași, două cărți, singurele pe care nu le vîndusem: antologia de italiană și atlasul geografic. Prima o socoteam mai puțin plictisitoare decît celelalte și în unele momente de lene chiar îmi puteam acorda vreo zece minute de lectură; atlasul îl socoteam folositor. Erau, în cartea aceea, lumea, orașele, fluviile, mările. Cine știe, e mai bine să cunoști cîte ceva din lumea asta. Amleto se lega mereu de cele două cărți ale mele, care s-au mototolit repede. Cum soseam mi le lua de sub braț și deschizînd antologia la întîmplare, începea să declame ca un clovn o poezie sau o bucată de proză. Uneori preschimba în mod obscen sensul bucății citite, și toți îi țineam isonul cu hărmălaie și rîsete. Alteori, totuși, atrași de soarele călduț, ne lăsam în voia a ceea ce mai era copilăresc în noi și alergam de-a lungul galeriilor, pe sub bolțile sonore, sărind de pe o treaptă pe alta, de la un zid la altul ca niște capre negre; pe urmă, ieșeam afară, unde crește iarba, printre pietre, spre Arcul lui

Constantin. Prin locul acela, sau pe panta ierboasă ce duce la grădina botanică, alte grupuri de băieți se jucau cu mingea. Uneori ne băgam și noi în joc, cu forța, dacă erau băieți mai mici decît noi, sau poftiți, dacă lipsea numărul necesar de jucători. Mie nu-mi prea plăcea să bat mingea. Nu avea nici un sens, după mine, să te obosești în felul acela fugind după o minge și încă una făcută din zdrențe.

În schimb jocul de cărți, da, avea un sens. Aș fi petrecut zile întregi, fără să mănînc chiar, urmărind capricioasele combinații ale cărților și uitînd de toate.

Am început astfel să duc o existență dublă, deoarece ai mei au fost convinși mult timp că îmi petrec la școală diminețile și chiar unele după-amieze. Comportarea mea în familie era cea obișnuită: deosebită era doar enervarea mea tot mai accentuată la discuțiile ce se iscau la masă, în legătură cu viitorul și studiile mele. În afară de aceasta, mama, deși avea bănuieli mult mai grave, îmi reproșa din cînd în cînd că am devenit mojic.

— Ești de nerecunoscut, spunea într-una.

Odată l-am auzit pe tata spunîndu-i să n-o ia în tragic, deoarece schimbarea mea ținea de vîrstă, căci într-adevăr mă dezvoltam, cum se zice, și eram cuprins de o curiozitate și o afecțiune orgolioasă pentru anumite părți ale corpului meu. Și vocea mi se schimbase și poate că asta o speria mai mult ca orice pe mama.

Ce plicticoase erau serile acasă. Adeseori unchiul Decio, pentru a arăta că era om cult, mă întreba cu superioritate : „Ce-ai învățat azi ?" Sau : „Unde ai ajuns la istorie ?" Dar era ușor de dus : îmi ajungeau noțiunile pe care le mai aveam în minte din primul an, pentru că unchiul Decio, cu toată încrederea pe care o avea în sine și dorința de a mă pune la încercare, nu știa nimic.

Acele convorbiri savante păreau a o extazia pe mama, care ne privea pe amîndoi — chiar și pe unchiul — cu duioșie. Tatăl meu trăgea dintr-o jumătate de țigară și din cînd în cînd căuta să intervină în convorbire, oprindu-mă cu un gest de amenințare, cînd îi spuneam Sabotino unchiului, sau cînd răspunsurile pe care le dădeam acestuia nu reușeau să ascundă cîtuși de puțin disprețul meu. Într-un sens îl disprețuiam și pe tata, omul acesta atît de timid, de modest și de convins că poziția sa de slujbaș înfometat era din cele mai bună, deși era ființa de care mă simțeam cel mai legat, mai mult decît de mamă, care trăncănea prostii și cînta, rîzînd din orice fleac, și care, de altfel, mă neglija, ocupîndu-se de surorile mele. În fiecare dimineață aveam discuții cu ea, deoarece nu-mi cîrpise șosetele, sau nu-mi călcase cămașa. Cît despre unchiul Decio, el era, după părerea mea, un adevărat imbecil și un palavragiu nesuferit.

În unele după-amiezi, cînd ploaia sau alte motive mă împiedecau să ies, mă prefăceam că studiez și, în realitate, în afară de romanele polițiste, aruncam cu plăcere cîte o privire antologiei și atlasului. Mă amuzam chiar, avînd în vedere că absența sistematică de la cursuri mă punea la adăpost de obligația oribilă a temelor și a lecțiilor. În rest, mă gîndeam că, dacă aș fi voit, puteam să mă prezint la examene și să promovez. Mi se părea, cine știe de ce, că știu totul mai bine decît anul trecut.

Cînd rămîneam singur, sau cu mama, puteam să-mi permit să fumez nestînjenit. La masă n-aș fi putut, fără a fi întrebat, și în plus certat, cine mi-a dat bani pentru țigări. Dar, chiar citind și fumînd, viața de familie îmi devenise insuportabilă.

Dacă nu găseam nici o scuză ca s-o șterg în fiecare moment, închipuirile mele luau o direcție tulbure și limitată. Desenam corpuri de femei goale și, întinzîndu-mă pe pat, pe motivul că mă doare capul, mă cufundam în vise pline de voluptate. Dar mai mult ca orice mă frămînta dorința de a avea o sumă de bani numai a mea, cu care, mai înainte de orice, aș fi putut încerca un joc mai îndrăzneț la maca ca să-l pot bate pe Nando ce părea invincibil. Diversele modalități de a face rost de bani pe care la imaginam erau mereu aceleași : într-un cuvînt era vorba de a-i lua de la cine îi avea. Am proiectat o serie de lovituri, dar după aceea, supunîndu-le cu rigoare propriei mele critici, găseam că în cea mai mare parte nu se

puteau realiza : sau erau prea îndrăznețe, sau erau greșite prin însăși ușurința cu care erau gîndite. Aș fi dorit să încerc o lovitură mare, gen Arsène Lupin, cu bănci, case de fier, dar știam bine că toate astea nu mergeau pentru un copil ca mine.

Trebuie să spun, pe urmă, că, dacă mă puteam lăsa în voia proiectelor de furturi și jafuri, așa cum te lași în voia celor mai leneșe divagări, cînd eram pe punctul de a vorbi despre asta cu tovarășii mei mi-era frică și simțeam în mine ceva asemănător cu ceea ce se numește remușcare, conștiință sau cam așa ceva. În schimb, eram liniștit cînd, urmînd impulsul momentului potrivit, puneam stăpînire pe un obiect sau pe un ban care nu-mi aparțineau ; imediat după aceea nici nu mă mai gîndeam că am făcut o faptă urîtă și mă simțeam teribil de vesel. Deoarece mulțumirea pe care mi-o dădea posesiunea unor bani (două lire luate de pe tejgheaua tutungiului, cinci lire pescuite în geanta unei prietene de-a mamei, venită în vizită la ea) era imensă. Și cu cît eram mai fericit să-i simt în buzunarul meu, cu atît mai mult mă cuprindea frenezia să-i cheltui foarte repede și să-mi arăt bogăția.

Nu aș vrea, povestind aceste lucruri, să dau impresia că aș fi fost pe deplin conștient de înclinația mea către furt și că aș fi căutat s-o perfecționez sau să o consider ca viitoarea mea meserie. Din contra, cum am mai amintit, dacă de exemplu mi-ar fi spus cineva că voi deveni

hoț, m-aș fi simțit revoltat și jignit. Puteam să-mi imaginez viitorul doar ca rezultatul unor acțiuni și a unui noroc de care nu aveam nici cea mai mică idee : mă vedeam bogat, puternic și gata. Cît despre furtișagurile mele de atunci, după ce le făceam nu mă mai gîndeam la ele ; le uitam imediat. În orice caz mă simțeam absolvit.

Acest cuvînt „absolvit", căruia voiam să-i dau un sens diferit de cel pe care i-l dau judecătorii și avocații, îmi aduce aminte de absolvirea pe care, cu bună-credință, mi-a dat-o odată duhovnicul meu. L-am mințit fără rușine, totuși, și aveam abia nouă ani. A fost după furtul stiloului unchiului Decio. S-a întîmplat așa : mama a voit să-mi fac prima spovedanie și eu eram mulțumit s-o fac fiindcă mi se promisese un costum nou (care totuși nu mi-a plăcut și m-a făcut să plîng de ciudă vreo două zile). M-am preparat cu pocăința necesară, ba chiar îmi amintesc că-mi plăcea mai mult să învăț Religia decît materiile de școală. Cînd a sosit momentul să mă apropii de spoveditor, am simțit că trebuie neapărat să mă eliberez de furtul stiloului. Am făcut-o într-adevăr, dar, fără să vreau, am schimbat în așa fel lucrurile, reducîndu-le ca importanță, încît absolvirea nu mi-a putut fi negată. Astfel, Watermanul cu peniță de aur a devenit un creion. Deoarece preotul insista cerîndu-mi amănunte, am spus că fusese vorba de un creion mititel, lăsînd să se înțeleagă că luasem un căpețel de creion fără va-

loare. Şi de ce nu l-am dat înapoi unchiului? Fiindcă îl pierdusem.

Căpătasem ieftin iertarea şi n-am mai stat să cîntăresc gravitatea minciunii mele, eram emoţionat şi fericit de absolvire. Mă simţeam complet în regulă.

Acum ştia şi tata că nu mă mai duceam la şcoală. I-a spus-o, ca de obicei, unchiul Decio. Mă spiona ; probabil că m-a urmărit mai multe zile. Pe urmă, ca să-şi dea importanţă, s-a dus el la Preşedinte. El, nu tata. S-a dus, pun pariu, scoţînd bine în relief insigna de invalid şi panglicuţa alb cu albastru a crucii de război ; s-a dus ca şi cînd fără el nimic nu s-ar fi putut pe lumea asta. Cine ştie ce prostii i-a spus Preşedintelui : că eram ruşinea unei familii cinstite de funcţionari şi comercianţi (comerciantul era el, se înţelege, care îşi cam dădea aere de comis-voiajor) ; că era un om dintr-o bucată, un soldat. Lucruri de astea, sînt sigur, şi toată povestea bătăliei de la Sabotino : în orice caz a aflat că eu de la un timp nu mai dădeam pe la şcoală, şi aşa s-a descoperit că notele trimestriale pe carnet mi le puneam eu.

Au avut loc nişte scene grozave, zile în şir, care se întorceau toate pe nedrept împotriva mamei, acuzată de a-mi fi fost complice. Ea plîngea, sau mă plîngea, ca şi cînd aş fi fost mort : o femeie exagerată peste măsură. În ceea ce mă priveşte, tata nu a îndrăznit să mă bată. De mulţi ani nu-şi mai scotea cureaua să

mă bată, nemaiavînd poate energia necesară gestului acela ; sau poate că i-a fost puţin frică de privirile mele chiorîşe, de figura mea dură, de tăcerea mea încăpăţînată şi chiar de ameninţarea de a mă arunca pe fereastră. Mă hotărîsem să nu răspund şi să nu dau explicaţii orice m-ar întreba, dar mi-am pierdut răbdarea cu unchiul, care a încercat obişnuita comedie a rudei autoritare. Unchiul Decio m-a chemat pe un ton sever, mai înainte ca tata să se întoarcă, şi punîndu-mă să stau în faţa lui, a început să-mi predice. Fără prea multe poveşti, l-am trimis la dracu şi, pe urmă, privindu-l fix în ochi, i-am spus :

— Ajunge, unchiule, las-o moartă, altfel, e de rău...

El s-a făcut şi mai cenuşiu la faţă, ba chiar buzele i s-au albit şi s-a mulţumit să mormăie ceva împotriva slăbiciunii părinţilor mei. Cu atît mai rău pentru ei, spunea ; el era altfel de om, era fost luptător ce păstrase relaţii de prietenie cu căpitanul său, atît de apreciat fusese.

Se scurse aşa un timp, fără să vorbim, nici eu, nici ei ; doar surorile mele erau ca întotdeauna şi-mi cereau să le port pe umeri, în felul acela care la noi romanii se cheamă „culesul boabelor". Pînă la urmă, într-o zi, la masă, tata şi-a şters mustăţile cu şervetul, a băut dintr-o dată un pahar mare de apă, apoi a dat cu pumnul în masă :

— Să nu crezi, mi-a spus, să nu crezi că am de gînd să te întreţin în continuare. Avînd în vedere că nu vrei să înveţi, ai să munceşti !...

Mă aşteptam să adauge că vorbise cu şefii de la Asociaţie sau de la altă instituţie şi că voi fi angajat eventual curier. În schimb, spre spaima generală, tatăl meu a pronunţat sentinţa teribilă :

— Ai să fii muncitor.

Mama a început să-şi tragă nasul, smiorcăindu-se ; surorile mele nu mai respirau şi, deşi nu înţelegeau, mă priveau cu teamă ; unchiul Decio avea pe buze un surîs scîrbos şi dădea din cap în semn de compătimire.

În trecut, tata mă mai ameninţase şi altă dată în acelaşi fel, dar acum vorbea serios. Toţi îşi dădeau seama şi de aceea erau îngroziţi. Pentru cei din casa mea, şi chiar pentru mine, a fi muncitor era cel mai rău lucru posibil, era de-a dreptul o înjosire. Nu că aveau ceva cu muncitorii. Dar adevărul era că se considerau, ba chiar ne consideram deosebiţi. Tata, de exemplu, dacă se întîlnea cu *sor* Augusto, tîmplarul din strada Urbana, şi se oprea să vorbească o clipă cu el, îl tutuia, în timp ce Augusto îi vorbea cu „dumneavoastră" şi îl numea „cavaler" [1]. Şi, totuşi, Augusto avea un

[1] Titlu onorific la funcţionari.

mic capital şi noi nici măcar o liră, dar aşa e făcută lumea : noi eram domni. Mi-aduc aminte că odată, nu ştiu cu ce prilej, tata s-a aventurat să intre cu *sor* Augusto într-o bodegă ca să bea un păhărel. Au aflat cu toţii şi mama i-a făcut o scenă nemaipomenită.

— Asta ne mai lipsea acum, să mergi la cîrciumă cu muncitorii.

Tata i-a răspuns frumos totuşi, mi-aduc aminte mereu, cu ton de superioritate, mîngîindu-şi mustaţa :

— Să ştii că eu sînt democrat, şi astăzi mai mult ca oricînd.

Dar să fiu eu muncitor ? Eu, ca unul din instalatorii aceia care au venit o dată să repare ţevile de apă şi pe care eu şi surorile mele îl priveam ca şi cînd ar fi fost omul negru ? Eu unul din aceia care, după spusele neştiutorului de Sabotino, trăiesc în ignoranţă ? Să înnebuneşti, nu alta ! Ce ar fi spus vecinii cînd s-ar fi aflat că fiul „cavalerului" Corsetti era muncitor ? Era atît de absurd încît mi-am venit în fire şi mama, desigur, se gîndea în acel moment ce penibil ar fi fost să-i spuie doamnei Barduzzi că „marinăraşul" ei nu mai studia contabilitatea. Mai mult decît toţi suferea tata, care asista înspăimîntat la prăbuşirea tuturor speranţelor sale.

Mama a făcut o încercare :

— Totuşi Dante are diplomă tehnică, ar putea găsi o slujbă.

Şi tata răspunse nu, sec, răspunse că timpurile se schimbaseră, că doar cu o diplomă tehnică nu faci nimic şi pe urmă că era vorba, cum spunea el, de o problemă de principiu : un trîntor, un mincinos ca mine nu era demn să aibă slujbă printre oameni cumsecade.

— Nu, îmi strigă el aprinzîndu-se de o mînie neaşteptată, nici uşier nu poate fi unul ca tine.

Mama a început din nou să plîngă şi unchiul Decio o bătea cu mîna, delicat, pe spate, pentru a o calma. Gestul acela mi-a răscolit sîngele şi ridicîndu-mă deodată am plecat, fugind în jos pe scări. M-am întors tîrziu, noaptea ; mama stătea şi mă aştepta la fereastră şi mi-a aruncat cheile de la poartă. Îmi amintesc că am început să mănînc cu lăcomie cina pe care mi-o lăsase mama, acoperită cu o farfurie, şi ce am mai găsit în bufetul din bucătărie.

În mintea tatălui meu era probabil prezentă o ordine socială pe care o luase din *Divina Comedie*, de care era pasionat (şi iată de ce mă cheamă pe mine Dante). Adesea, cînd nu era prea obosit, ne citea, după cină, cîntul contelui Ugolino şi noi stăteam şi-l ascultam cu ochii mari deschişi, încercînd să înţelegem fiecare cuvînt. Unchiul Decio, cine ştie de ce, în împrejurările acelea exclama :

— Alea timpuri !

În capul tatălui meu se afla deci un paradis al slujbei cu toate ordinele îngereşti : cavaleri, comandori, directori generali ; un purgatoriu unde, aşezaţi în mod diferit, dar înrudiţi prin mediocritate, stăteau uşierii, curierii, comercianţii, patronii ; şi, în sfîrşit, infernul muncitorilor şi al hamalilor. Ca un înger decăzut eu trebuia să mă precipit în fumul şi smoala fierbinte. Lăsînd glumele, şi pe mine mă cuprinseră fiorii gîndindu-mă la fabrica unde m-aş fi dus, dar în ziua următoare am înţeles că nu i se va da curs. Oricît de indignat ar fi fost tata, nu ar fi dezonorat toată familia, sacrificîndu-mă pe mine.

Situaţia mea s-a îmbunătăţit : nemaitrebuind să mă prefac că mă duc la şcoală, puteam rămîne în pat dimineaţa pînă tîrziu. Cînd mă sculam, în casă nu mai era nimeni, de obicei : mama era dusă după cumpărături, tata la slujbă, surorile la şcoală şi unchiul Decio circula din cafenea în cafenea, cenuşiu, insistent şi servil în speranţa de a vinde un lichior a cărui reprezentanţă o avea.

A început să-mi placă trîndăveala îndelungată de-acasă, dimineaţa, de unul singur : era un lucru complet nou, avea un aer de vacanţă şi de aventură. Dădeam tîrcoale dintr-o cameră într-alta, după ce beam cu lăcomie toată cafeaua cu lapte, şi căutam prin toate sertarele, unul cîte unul, cu sîrguinţă, ştiind totuşi că n-aş fi putut găsi nimic deosebit ; dar era un fel de treabă, o curiozitate care înlocuia revărsarea unei pasiuni. Pînă la urmă tot am găsit ceva : nişte scrisori vechi de-ale tatei, adresate mamei, dar într-adevăr stu-

pide, fără nimic special, şi nişte fotografii de altădată în care eram eu, copil, cu gîtul lung şi urechile clăpăuge. Am găsit şi un ac de aur pe care l-am păstrat cu grijă, dar nu valora mai nimic şi l-am pierdut la cărţi. Adesea mă aşezam la fereastra care da în curte, să privesc ferestrele casei de alături, în apartamentul familiei Alessandrini. Lui Linda Alessandrini, care era de aceiaşi vîrstă cu mine, îi crescuse pieptul. Nu îmi dădusem seama, mai înainte, că Linda devenea o fată. Trecuseră ani de cînd ne jucaserăm împreună şi de cînd nu ne mai vorbeam. Crescînd uitaserăm unul de altul; pudoarea vîrstei ne interzisese intimitatea şi pe urmă eu nu eram atras de fetişcane, ci de femei adevărate.

O priveam în timp ce se învîrtea în camera ei făcînd ordine şi observam că adesea era singură, deoarece rămînea şi ea multă vreme la fereastră şi lua atitudini romantice dacă observa că o spionam; privea în sus spre petecul strîmt de cer ori uda muşcatele din balcon. Într-o dimineaţă am scris pe o bucată de hîrtie: „Te-ai făcut frumoasă“, am mototolit-o şi am azvîrlit-o prin fereastră. Ea a ridicat-o şi rîzînd a făcut semn cu mîna spre frunte, ca pentru a spune că mă considera prost. După aceea mi-a aruncat şi ea un bilet. Scria: „Ai descoperit America!“

Atunci am început să ne vorbim mai mult prin semne. M-a întrebat de ce nu mă duc la şcoală; i-am răspuns că-i voi răspunde dacă va deschide

uşa apartamentului de lîngă al nostru. A ridicat din umeri şi nu s-a mai arătat în ziua aceea. În ziua următoare am stat un timp la pîndă în spatele uşii. Ea probabil că făcea la fel deoarece uşa ei s-a deschis. Pentru a-şi face de lucru a împins pe palier mătura, apoi braţul, apoi a ieşit în întregime prefăcîndu-se că mătură. Imediat am fost lîngă ea, şi, neştiind ce să-i spun, am împins-o plin de confuzie înăuntrul apartamentului său. În întunericul holului ea stătea, gîfîind, sprijinită de perete. Am început să o sărut stîngaci şi la întîmplare şi o pipăiam în timp ce ea murmura mereu:

— Ieşi, neruşinatule, ieşi afară.

Aproape în fiecare zi, după aceea, Linda deschidea uşa şi ne îmbrăţişam; aş spune că am învăţat împreună să ne îmbrăţişăm. Dar erau numai cîteva clipe, repezi şi confuze, din care ieşeam nesatisfăcut şi obosit de dorinţi. Idila aceea se transforma cu totul în povestirile pe care le spuneam prietenilor. Cînd povesteam despre Linda lor le spuneam că „făceam tot“ şi uneori poveştile mele îl excitau în aşa hal pe Amleto încît aluneca în fundul grotei, de unde îl auzeam gemînd de plăcere.

A venit din nou vara, luna iulie, şi în anul acela la noi în casă nici nu era vorba de a merge în vilegiatură. Eu, din mîndrie, nu spuneam nimic, dar înţelegeam că era din cauza mea; cine ştie, ai mei voiau poate să mă pedepsească şi să se pedepsească şi pe ei. Frumoasă soluţie. Plecară doar surorile mele la

mare, cu mătuşa Emma. În unele seri tata şi cu mama ieşeau împreună, cu unchiul Decio, să ia aer. Cu toate rugăminţile mamei, tata nu a vrut niciodată să mă ia cu ei; spunea că-l apuca durerea de ficat numai văzîndu-mi faţa. Într-adevăr se simţea rău, săracul, era palid, fruntea cheală îi era mereu plină de sudoare, avea aerul trist. Şi se îmbrăca cu o haină de alpaga atît de ridicolă, după mine, peste nişte pantaloni de culoare castanie, că şi din cauza asta eram mulţumit să rămîn singur. Puteam pleca şi eu, dacă voiam, deoarece tata nu ştia că îmi făcusem rost de o cheie: zadarnic închidea el uşa casei pe dinafară.

Aşa că am hotărît şi eu cu Amleto şi cu Nando să petrecem o duminică la mare. Am ales localitatea Ladispoli. Se înţelege că tata nu mi-ar fi permis, dar totul era acum o comedie, şi era de ajuns să nu-i cer lui permisiunea, ci s-o anunţ pe mama că voi fi plecat toată ziua, pînă seara, să o conving să-mi dea cîteva zeci de lire şi să am răbdare să-i aud plînsetele şi dojana repetată pentru a mia oară că voi ajunge rău.

Ziua petrecută la Ladispoli nu a fost amuzantă; obosiţi, abrutizaţi de atîta soare, de baie, de sanvişurile şi berea pe care le înghiţisem, pentru a evita cheltuiala imposibilă de la restaurant, ne-am decis totuşi să nu ne întoarcem la Roma în aceeaşi seară. Unde să dormim? Amleto a propus gara. Intrăm într-un vagon, a spus el, şi stăm foarte bine.

Dar ne-au dat afară de-acolo. Era miezul nopţii, ne întinsesem într-un compartiment de clasa a doua, cînd a intrat unul de la Căile Ferate şi a făcut un scandal teribil; a ameninţat că ne dă pe mîna Miliţiei. Într-adevăr s-au apropiat doi militari; noi am rupt-o nebuneşte la fugă de-a lungul liniilor. Ne-am întors spre plajă: o lună mare mai mult verde decît albă strălucea drept în mijlocul cerului; se vedea ca ziua şi totuşi plaja nu părea aceeaşi de peste zi. Umbrele lunare ale cabinelor, ale şezlongurilor, ale umbrelelor închise, ale bărcilor creau o amestecătură, o confuzie de nedescris pe nisipul ce părea, în accentuarea exagerată a celor mai mici amănunte, o regiune lunară, aşa cum o văzusem de atîtea ori în cărţile mele de geografie. Era şi cald, o căldură însă care înmuia totul, atît era de umed aerul.

N-am stat prea mult să contemplăm luna şi marea sleită; ne era somn şi deoarece un fel de frică ne împiedica să închidem ochii în aer liber, ne-am înghesuit într-o cabină. Ce noapte am petrecut atunci! Cabina era mică şi în trei nu aveam loc nici să ne întindem: ne-am aşezat pe jos, cu spatele lipit de perete şi în aşteptarea somnului am început să vorbim ce voce joasă. Am şi fumat, epuizînd toată provizia de ţigări, deşi nu era aşa de plăcut să fumezi pe întuneric. Miezul discuţiei noastre a fost următorul: ne rămîneau atîţia bani cît să putem lua o cafea cu lapte a doua zi dimineaţa; biletul de tren pentru

întors îl aveam. Soluția părea evidentă : trebuia să ne întoarcem acasă ; dar nici unul din noi trei nu voia să renunțe la o altă zi de plăceri pe plajă. Într-un moment de tăcere, au răsunat sec cuvintele lui Amleto :

— Trebuie să ne facem situația. Nu e greu ; lumea umblă goală pe plajă, dar cabinele sînt pline de lucruri.

Amleto nu a mai spus nimic și nici Nando n-a mai vorbit. Vă imaginați ce gîndeam eu, care chiar în momentul acela mi-am amintit cum intrasem în cabina domnului Camilloni ; mi-am adus aminte cu un fior, cu un fel de plăcere și am fost imediat dornic să repet lovitura.

Chiar de atunci am descoperit noi în mod instinctiv regula hoților — aceea de a nu pronunța niciodată cuvîntul furt. Între noi nimeni nu spune că a furat sau că vrea să fure : obiectele, sumele de bani noi le „refăceam", mai precis le găseam. Nu știu să explic bine dar cred că tocmai deoarece nu mai exista termenul care definește faptele noastre, sau pentru că e înlocuit de alți termeni mai pitorești și evazivi, mulți dintre noi, sau poate toți, acționăm cu un fel de inocență. Meseria noastră este o meserie. Și e periculoasă, semănînd mai mult ca oricare alta ca meseria de polițist. Are același sens al ascunzișului, al istețimii, al luptei, același instinct de castă și chiar același sentiment de a avea dreptul să aperi cu orice mijloc, chiar cu armele, integritatea și activitatea noastră.

O știu bine băieții care se joacă de-a „hoții și vardiștii" : cele două echipe joacă cu arme egale, cu același zel și, aș spune chiar, cu aceeași demnitate.

În dimineața următoare, după ce ne-am ascuns hainele într-un tufiș, ne-am învîrtit mult timp, în chiloți de baie, pe plajă. Ne-am bălăcit în apă, am fugit, ne-am comportat în totul ca trei băieți în vacanță, dar fiecare din noi se gîndea la nevoia de „a reface" ceva bani, și se gîndea în ce fel a dat o lovitură Nando la tejgheaua unui vînzător de înghețate și răcoritoare. Într-o învălmășeală de mîini întinse ce dădeau banii și luau cornetele cu înghețată și sticlele de bere, și profitînd de faptul că vînzătoarea își pierduse puțin capul, Nando a reușit să obțină restul de la un inexistent bilet de cincizeci de lire și în plus a avut și sticla de bere. Iar Amleto, care nu era probabil la prima lui încercare, a pescuit ceva într-o geantă. A pescuit bine și la prînz ne-am așezat triumfători la masa unui restaurant. Cît despre mine nu am reușit altceva decît să pun mîna pe un porttigaret fără nici o valoare, dar plin cu țigări *Giubek*, lăsat la întîmplare pe un șezlong. Tovarășii mei m-au luat puțin peste picior, și eu mă simțeam ca la școală cînd nu știam să răspund la întrebări.

În vara aceea am mai făcut și alte glume de felul acesta la băile de pe Tibru, numite „ai Poverini" pe cheiul Tibrului Flaminio.

Dar ultima oară am observat un tip care mă urmărea cu ochii şi a trebuit să renunţ la orice încercare. Era un tînăr înalt, cu ochii albaştri şi mă trezeam mereu cu el alături. Eram foarte înspăimîntat deoarece presupuneam că era victima unei lovituri pe care o dădusem cu o zi înainte căutînd printr-o haină şi că, recunoscîndu-mă, vrea să mă surprindă în flagrant delict sau, mă gîndeam, e un poliţist. Totuşi, dacă era aşa, se purta ciudat ; la un moment dat mi-a surîs, în apă s-a apropiat de mine şi mi-a propus să mă înveţe să înot mai bine decît ştiam. Într-adevăr, înotam chiar ca un cîine, bălăbănindu-mă dezordonat şi zvîrlind apa în jurul meu în mod exagerat.

— Aşează-te aşa, mişcă-te aşa, spunea tînărul care, înalt cum era, atingea fundul cu picioarele.

Mi-a trecut un braţ pe sub talie, şi m-a sprijinit ţinînd mîna deschisă pe pîntecul meu. Eu i-am alunecat din mînă, am fugit la mal, m-am dus să mă îmbrac, şi am ieşit de la băi, convins că prietenul voia să mă aresteze.

Eram încă neştiutor şi nu mi-a venit bine cînd Amleto mi-a explicat ce voia în realitate tînărul.

— Sînt tipi care au bani. Plătesc. Aşa a spus Amleto.

— Tu te duci? l-am întrebat puţin neliniştit şi într-un fel, dezgustat.

— Da, dar nu fac pe prostul. Trebuie să ştii să-i iei pe tipii ăştia, a spus Amleto.

Atunci mi s-a părut că înţeleg ce anume nu-mi place la Amleto, ce îl deosebea în mod imperceptibil de noi ceilalţi băieţi.

Eu, de altfel, o iubeam pe Linda. Era perioada în care mama ei s-a îmbolnăvit şi nu a ieşit din casă cîteva săptămîni. Linda nu mai putea să-mi deschidă uşa casei sau, dacă o făcea, era numai pentru ca să-mi şoptească s-o aştept lîngă fîntîna din Piazza Madonna dei Monti, unde se ţine tîrgul. Trebuia să mă mulţumesc s-o întovărăşesc doar la cumpărături şi să-i dau pe urmă o sărutare în întunericul scărilor, la repezeală. În unele dimineţi Linda nu ieşea de loc, eu mă perpeleam în casă şi nu aveam chef să mă duc la obişnuita întîlnire cu prietenii mei. Pentru a mă mîngîia şi a-mi dovedi dragostea ei, Linda cînta cu vocea ei încă subţirică de fetişcană. Cînta adesea acel refren care spune :

Ce mult îmi plac bărbaţii negricioşi
Şi în special cei tare tineri
...căci par nişte buchete de garoafe.

Mi-ar fi plăcut să-i răspund tot aşa, dar sînt cu totul incapabil să cînt. Preferam să-i trimit de la fereastră biletele în care nu era nimic scos din capul meu ; ci mîzgăleam mai ales fraze citite în vreun roman. Astfel lăudam ochii săi numindu-i „neliniştiţi, adînci, schimbători ca oceanul nesfîrşit“, cînd de fapt privirea ei era blîndă, sau afirmam că trupul său era asemănător unei statuete de Tanagra, fără

a avea nici cea mai mică idee de cum arată asemenea statuete.

Dar pe Linda o făceau fericită aceste expresii. Probabil că mă considera un geniu. Ce ştia, sărmana Linda, de sursele inspiraţiei mele ? Din genul de cîntece pe care le cînta pentru mine, cititorul a putut înţelege că Linda era de condiţie joasă. Era o fată din popor, ca şi mama ei — văduvă — care era, ca meserie, corsetieră. De aceea nu se stabilise niciodată o prietenie între ea şi mama mea, care îşi punea pălăria chiar şi cînd se ducea după cumpărături. Aş fi preferat ca şi mama Lindei să poarte pălărie, dar într-un fel aveam afecţiune pentru ea, deoarece Linda îmi povestea sacrificiile pe care mama sa le făcuse, după ce îi murise atît de repede soţul.

Uneori Linda mă aştepta la spălătorie, în fundul curţii. Era o încăpere umedă şi întunecoasă ; mie-mi plăcea aerul rece ce venea în sus din pivniţă, culoarea albăstruie a apei cu săpun din cadă. Linda bătea cu putere rufele pe piatra spălătorului, eu îi ajutam să le stoarcă şi rîdeam storcînd cît puteam mai multă apă dintr-o rufă răsucită, pe care o ţineam fiecare de cîte un cap. Braţele Lindei erau albe, iar mîinile cufundate în apă roşii. Era un deliciu să le simţi aşa, proaspete, mai mult neşterse, pe faţa mea. Dacă doream mai mult o tîram pe scăriţa pivniţei ; în întunericul acela umed şi cleios, Linda accepta mîngîierile mele şi, pierdută, cu faţa plecată într-o parte, ca şi cum n-ar fi participat cu totul la păcat, răspundea dorinţelor mele.

Boala mamei sale se prelungea şi întîlnirile noastre s-au făcut tot mai scurte şi mai rare. Linda trebuia să-i fi vorbit mamei sale de mine, fiindcă într-o zi mi-a făcut un semn de la fereastră pentru a mă invita să intru la ea, ca şi cînd era singură. Stătea în prag, rîzînd şi aşteptîndu-mă, şi m-a întrebat dacă n-aş vrea să rămîn cîteva clipe în casă la ei :

— Trebuie să vină doctorul, mi-a spus, şi mama nu poate coborî să-i deschidă. Eu trebuie să mă duc la farmacie, în strada Cavour. Îmi faci plăcerea asta ? Mama e bucuroasă să-i ţii tu tovărăşie. Am răspuns că desigur, puteam să-i fac favoarea asta, dar mi-era oarecum ruşine, cine ştie de ce, să rămîn singur cu mama ei. Doctorul nu a venit şi Linda a întîrziat o jumătate de oră. M-am aşezat lîngă patul bolnavei. O cunoşteam bine pe doamna Amalia, şi observasem de multe ori că era tînără şi frumoasă : mai mult decît Linda, sau cel puţin altfel ; era frumoasă ca o adevărată femeie, vreau să spun din cele care vrăjesc şi intimidează teribil un băiat cum eram eu atunci. Amalia, după cum ştiam, avea ceva la un picior : nu ştiu ce anume. Îi provoca febră, faţa îi era într-adevăr aprinsă şi poate de aceea, părea mai frumoasă. Şi tot din cauza febrei, poate, îi scînteiau ochii ce se fixau cu insis-

tenţă într-ai mei, obligîndu-mă să-mi cobor privirea.

— Tu şi cu Linda sînteţi prieteni, spuse ea. Aţi fost întotdeauna, cînd eraţi mici, vă jucaţi pe palier, de la o fereastră la alta. Tu făceai baloane de săpun, de la fereastră.

Am răspuns că da, Linda şi cu mine am fost mereu prieteni.

— Acuma însă, fiţi atenţi, a reluat femeia cu o lucire mai intensă în pupile. La vîrsta voastră e prea devreme ca să faceţi vreo prostie.

A pronunţat ultimul cuvînt tărăgănîndu-l şi rîzînd. Eu am ridicat din umeri ca pentru a o linişti. Amalia a continuat :

— Eşti încă un băieţaş. Dar ai o faţă... şi nişte ochi... Trebuie că le ştii deja pe toate, eh...

Mîna sa caldă s-a aşezat pe genunchiul meu, pe urmă a mers mai în sus puţin. Am închis ochii, cuprins deodată de ameţeala unei dorinţi nedefinite, şi am auzit vocea cam aspră a femeii :

— Eşti păros ca un bărbat.

A sunat clopoţelul. Era Linda. În timp ce mă sculam de pe scaun, încurcat de tulburarea ce mi-o provocase mîngîierea Amaliei, ea îmi spuse cu vocea ei joasă să mai viu s-o văd.

M-am convins că mama Lindei era o femeie uşoară şi mi-am adus aminte că despre ea se spunea prin vecini că fusese adesea văzută prin magazia prăvăliei lui Angelo, fructarul.

Mama mea nu se vizita cu ea şi din cauza asta, dar am auzit-o de mai multe ori apărînd-o pe Amalia.

— Totuşi, pe fată a crescut-o bine, o ţine curăţică.

Ce mă interesa pe mine comportarea Amaliei ? Poate chiar am început să mă gîndesc la un profit, totuşi chiar această dorinţă mă îndîrjea împotriva Lindei ca şi cum ar fi fost ea de vină.

M-am mai dus o dată să-i ţin tovărăşie doamnei Amalia, cam din aceleaşi motive, adică pentru a o înlocui pe Linda. Dar nu s-a întîmplat nimic ; în ziua aceea Amalia avea febră mare şi dormea. Am stat cîteva minute liniştit, aşezat pe marginea scaunului, dar cum bolnava nu arăta că-mi observă prezenţa, m-am ridicat în vîrful picioarelor şi am început să mă învîrt prin apartament. În afară de camera de dormit, mai era o bucătărie la fel ca a noastră, cu un culoar, la capătul căruia se găsea closetul şi o mică sufragerie. Totul era ordonat şi curat, dar foarte sărac ; nimic care să-mi placă în afară de o pictură mare în ulei ce reprezenta un vaporaş bătut de valuri, sub un cer negru, străbătut de un fulger.

M-am întors în cameră dispus să stau răbdător lîngă bolnavă. După aceea, privirea mea a căzut pe o ciudată — sau aşa mi se părea — casetă aşezată pe marmura bufetului. Avea forma unui castron de supă, sau cam aşa ceva şi era de argint. Am ridicat capacul şi am vă-

zut că înăuntru erau nişte bani. Nu mult, poate cincizeci de lire, dar în monedă măruntă. Jur că n-aş fi vrut de loc s-o fac; două lire au alunecat în buzunarul meu.

Liniştit, m-am aşezat lîngă pat. Amalia respira cu puţină greutate; priveam la sînul ei, pe jumătate descoperit, cum se ridica şi cobora ritmic. N-am mai putut rezista şi am pus mîna, uşor, pe sîn, în timp ce tîmplele şi inima îmi băteau cu putere. Amalia nu se mişcă, doar gura s-a strîmbat puţin ca într-un surîs. Am prins curaj şi, trăgînd de un capăt al cămăşii, i-am dezgolit cu totul sînul, privind orbit. Dar totul era zadarnic, Amalia nu s-a trezit şi la sfîrşit mi-am dat limpede seama că în ziua aceea corpul ei era complet inert, de neutilizat, ca un obiect stricat.

S-a întors Linda şi primul lucru pe care l-a făcut a fost să pună mărunţişul — restul de la cheltuială — în casetă. M-am simţit uşurat, chiar dacă i-ar fi numărat, Linda n-ar fi putut spune dacă n-a pierdut chiar ea două lire din cele rămase.

Cînd mama sa s-a făcut bine, şi a început să iasă, eu, întîlnind-o o priveam cu o dorinţă nouă, dar ea părea că nici nu mă vede, sau mă trata ca pe un copil, aproape, de sus. Mă gîndeam că femeile, femeile „mari", sînt foarte ciudate, greu de înţeles şi m-am ocupat din nou de Linda, poate cu o plăcere sporită, aproape ca o dorinţă de răzbunare.

Începeam să nu mai fiu copil, un băieţaş, cum se spune, cînd l-am cunoscut pe Cesaretto. Împlinisem şaisprezece ani şi fusesem deja dat afară de la un avocat în al cărui birou îndeplinisem timp de şase luni slujba de curier, cînd Cesaretto s-a întovărăşit cu noi, adică s-a amestecat în banda noastră de la Coliseu şi a început să ne domine. Probabil că exista în noi o dorinţă necunoscută de a fi comandaţi de cineva; plictiseala începuse să mineze adunările noastre, jocurile de cărţi aproape nu mai aveau haz, avînd în vedere că ne cunoşteam prea bine ca parteneri; petreceam ceasuri întregi în grota căreia îi eram credincioşi, fără a mai avea poftă de aventuri ca altădată, sau ghemuiţi pe treptele de la San Gregorio, înspre Palatin, bătîndu-ne joc de rarii trecători şi ciondănindu-ne între noi, cu un schimb rapid de insulte şi porecle murdare. Sau, seara, după cum era vremea, într-o cafenea din strada Urbana, sau pe muchia zidului, sus, la San Pietro in Vincoli, trăncănind şi vorbind mereu de experienţele noastre amoroase, în general inventate.

Femeile şi problemele sexuale ocupau în permanenţă primul loc în discuţiile noastre, ca şi o excitaţie tulbure ce ne împingea uneori la acte eliberatoare, executate împreună, ca la o întrecere. Prostituatele care dădeau tîrcoale în jurul Coliseului sau prin împrejurimile Teatrului Manzoni nu ne luau în serios; noi ne răzbunam

înjurîndu-le, batjocorindu-le și căutînd să le șterpelim ceva.

Nu știam ce să facem, într-un cuvînt, ca să devenim cît mai repede băieți mari. A fost o perioadă în care am fost cuprinși de pasiunea cuțitelor. Fiecare dintre noi avea cîte unul, cel puțin un briceag mare, sau din cele de *boys-scouts*[1], cu mai multe lame, cu mînerul neted, de culoarea alunei. După aceea s-a întîmplat să ne cuprindă pasiunea pentru teatru.

Un nou și bun prieten de-al nostru era Gigi, al cărui tată interpreta roluri mărunte în compania romanescă a lui Gastone Monaldi: un actor celebru pe atunci, ce aducea pe scenă obiceiurile și limbajul lumii interlope din Roma. Gigi, ferice de el, se ducea la teatru în fiecare seară: uneori luîndu-ne angajamentul de a aplauda cu frenezie în momentele indicate, intram și noi la *Nazionale*. Un teatru care nu mai există; o clădire complet albă, în susul unor rînduri de scări, la începutul străzii IV Noiembrie: acum acolo e un Institut de prevedere socială. Am văzut de mai multe ori drama *Nino călăul*, piesă preferată și de public și de actori. Gigi știa pe dinafară toate replicile; astfel repetam adesea, în joacă, scenele din vreo piesă sau alta unde era vorba de dueluri și bătăi cu cuțitele.

Gigi se străduia să imite vocea lui Monaldi, își învîrtea ochii la fel ca și el, își înfășura haina în jurul brațului stîng, iar cu dreapta se

[1] Tineri exploratori, cercetași (engl.).

apăra cu pumnalul. Unul dintre noi cădea rănit de moarte, iar Gigi, desfășurînd haina, repeta cu o strîmbătură de dispreț replica lui Nino: „Du-te și îngrijește-te; și nu uita să spui că ai căzut". Dar și comedia aceea savuroasă ne-a plictisit; degeaba a schimbat Gigi repertoriul jucînd *Lovitura de biliard* sau *Crima*, care făceau de asemenea furori în spectacolele populare de varietăți; preferam să ne exersăm în aruncarea cuțitului; am dus o scîndură în peșteră, am așezat-o pe un perete, desenînd pe ea ceva asemenea unui corp omenesc, și azvîrleam de la cîțiva pași cuțitul, care cădea însă adesea pe jos. Eu nu reușeam aproape niciodată să înfig bine lama și să o fac să vibreze îndelung.

Excitați de jocul acela, am hotărît ca unul dintre noi să se așeze lipit de scîndură, cum văzuserăm făcîndu-se într-un spectacol la Jovinelli, dar după ce ne-am certat cîtva timp pentru a hotărî cine trebuia s-o facă primul, nici unul dintre noi n-a avut curajul să fie țintă. Au fost ultimele noastre ștrengării. După aceea, cum voi arăta în continuare, a venit Cesaretto și totul s-a schimbat.

Aveam cu toții între cincisprezece și șaisprezece ani, vîrstă la care ești urît și pe dinăuntru și pe dinafară. Nefericiți ca aspect, plini de gînduri rele și de dorințe mereu ațîțate fără a ni le putea îndeplini. Tovarășii mei erau și murdari, cu hainele rupte sau foarte neglijente. Eu eram credincios încă condiției mele de student

şi oarecum vanităţii de odinioară, pieptănîndu-mă cu grijă, curăţindu-mi pantofii, punîndu-mi cea mai bună cravată a tatei şi o batistă colorată la buzunar, dar cu toate acestea nu eram nici măcar în ochii mei ceea ce se cheamă un băiat frumos ; şi de fapt nu ştiu de ce Linda, în schimb, mă găsea atrăgător. Aveam faţa plină de furuncule, culoarea feţii mele mă făcea să-mi merit epitetul de gălbejit, pe care sora mea mi-l dădea cînd îi provocam vreun necaz ; la ochi aveam cearcăne vinete. Eram şi destul de obraznic dar, cum am mai spus, de loc curajos. Astfel că deşi mă arătam ameninţător şi agresiv din gură — cunoscător al tuturor resurselor argoului — dacă era vorba de o încăierare serioasă, căutam să scap prin şmecherie. Şi eram destul de şmecher pentru vîrsta mea.

Spuneam că începuserăm să fim dezgustaţi de noi înşine ; trebuie să adaug că sărăcia mare a lui Amleto şi în special a lui Alfredo, poreclit din cauza gîtului său lung Găinarul (era mereu flămînd, mereu de o murdărie de necrezut), părea a deveni contagioasă. Iar Nando şi cu Gigi se neglijau ; cît despre mine, deşi aveam totdeauna pieptănul în buzunar şi pantofii lustruiţi, renunţasem la minciunile referitoare la familia mea. Aşa că ne suportam aşa mizerabili cum eram, ne spuneam pe faţă, unii sărăcia, alţii murdăria propriei atmosfere familiale, de care mai mult sau mai puţin ne îndepărtasem pentru totdeauna. Astfel că eu nu mai inventam nimic despre familia mea, ba chiar mă ruşinam că e o familie atît de „cumsecade". Nu aveam

nimic de spus despre ai mei. Poate că, dacă aş fi scormonit mai bine în amintirile mele de copil, aş fi putut găsi ceva care să mă pună pe un plan de egalitate cu ceilalţi tovarăşi ai mei. Sau poate că tot aş fi tăcut. Nu mai vorbeam nici de Linda, nu mă mai lăudam că „fac totul" cu ea, fiindcă încă ne mai iubeam ca nişte copii : puţin, — cum să spun ? — romantic.

Cesaretto a apărut într-o dimineaţă în intrarea grotei noastre. Era îmbrăcat bine, ca un tînăr, nu cum eram noi, ca nişte puşti ; trebuie să fi avut vreo optsprezece ani. Avea o ţigare în colţul gurii, mîinile în buzunar, o expresie hotărît ironică şi aproape provocatoare. A mai făcut un pas, pe urmă a spus :

— Băieţi, faceţi-mi loc, vreau să joc şi eu.

Noi, ghemuiţi în cerc ca beduinii, ne priveam unul pe altul cu un aer ostentativ-bănuitor, ridicînd bărbia şi strîngînd buzele ca pentru a spune : „Cine e ăsta ?" Continuînd să nu-i răspundem şi observîndu-l cu coada ochiului, aşteptam ca intrusul să plece. Nu ne plăcea, era prea mare. Cesaretto s-a prefăcut că nu observă atitudinea noastră şi, fără prea multe vorbe, îşi făcu loc între Gigi şi Alfredo. Îşi scoase din gură chiştocul lung şi cu un gest de amabilitate îl trecu lui Alfredo, ca şi cînd ar fi ştiut că Alfredo era cel mai lacom dintre noi toţi.

S-a început turul de „şapte jumătate", dar după puţin timp Cesaretto a spus că jocul acela era jalnic. Mai înainte ca vreunul dintre noi să răspundă ceva a pus stăpînire pe banc, a strîns cărţile, le-a amestecat cu o îndemînare surprinzătoare, i-a dat lui Gigi să taie şi a pus imediat pe scîndură două cărţi, a treia a băgat-o doar pe jumătate în pachetul cu cărţi ; ne propunea deci o partidă de maca. A pierdut, a plătit fără să protesteze, a pierdut iar, dar la sfîrşit cînd soarele a început să bată în galeria de acces (semn că era la amiază) şi toţi ne-am sculat, nici unul din noi nu mai avea un ban. Nu a fost nevoie de cuvinte : cu o privire, noi din bandă am hotărît să sărim cu toţii pe el să-i luăm cîştigul, deoarece era evident că Cesaretto ne trişase. Ne-am îndreptat toţi cinci spre el pentru a-l înghesui în colţul opus ieşirii. Dar Cesaretto a înţeles pe dată manevra : mai întîi i-a tras un picior lui Amleto ca să-şi facă puţin loc, apoi a scos din buzunar un cuţit ; lama lungă şi subţire a ţîşnit dintr-o dată ca un şarpe. Ochii lui Cesaretto rîdeau dar era limpede pentru toţi că ar fi înfipt cu seninătate lama în coasta primului care s-ar fi apropiat. Noi, ceilalţi, care luni de zile făcuserăm exerciţii de luptă şi lovituri, am dat înapoi fără a îndrăzni măcar să băgăm mîinile în buzunar. Cesaretto a ajuns la ieşire şi şi-a dat seama că ne avea acum în mînă. Privindu-ne mereu cu ochii săi înguşti care rîdeau ne-a spus :

— La revedere şi, pe mîine, băieţi...

S-a întors punctual în ziua următoare şi de atunci ne-a impus prietenia sa, sau mai bine zis ne-a obligat să acceptăm superioritatea sa. A devenit şeful nostru şi trebuie să admit că merita.

Linda se făcea frumoasă, se pieptăna ca o fată mare acum şi duminica îşi punea ciorapi de mătase şi ieşea cu mama sa. Îmi povestea că se duceau la nişte rude ce aveau o casă mare prin părţile străzii Ripetta. Făceau petreceri, venea o grămadă de lume, povestea Linda, şi dansau. Eram gelos pînă la lacrimi. Îmi dădeam seama că Linda, deşi mă iubea, se depărta de mine. Simţeam că mi-o lua înainte, vreau să spun, deoarece eu în fond eram încă un băiat căruia femeile nu-i dădeau atenţie, în timp ce ea, la cincisprezece ani, cu corpul ei de femeie, trezea dorinţa tinerilor şi bărbaţilor de orice vîrstă. Cînd nu mai e copilă, o fată devine imediat femeie : intră imediat în zona aprinsă a dorinţelor, a ofertelor bărbaţilor. Pentru noi bărbaţii e altceva : ne trebuie mai mult pînă să ieşim din coajă. Femeile ne pot trata ca pe nişte copii chiar şi cînd avem douăzeci de ani.

Mă chinuia dorinţa de a creşte, de a deveni un adevărat tînăr, ceea ce ar fi însemnat şi dobîndirea libertăţii. Orice fel de libertate necesită anumite cerinţe pentru a o obţine. Libertatea pe care o căutam eu era de a mă sustrage complet autorităţii familiale. Autoritatea familiei mele era redusă la zero, de acord, dar mă

apăsa. În afară de asta aveau loc în casă scene în fiecare zi, din cauza purtării mele. Nu am chef să povestesc asemenea scene, e de ajuns să spun că nu apăream nici la masă şi că mîncam singur în bucătărie, deoarece simpla mea prezenţă provoca discuţii în privinţa viitorului meu, izbucnirile tatei, privirile şi lacrimile tăcute ale mamei şi preceptele unchiului Decio. Căruia într-o zi sau alta aveam să-i sparg capul cu o sticlă : era o idee fixă de a mea.

Eram gelos pe Linda, prin urmare, şi ea suferea, fiind convinsă că se purta cum trebuie. Ştiam şi eu că nu se încurcă cu nimeni, dar gelozia nu e un sentiment care să aibă nevoie de un rival pentru a se hrăni ; sufeream fiindcă Linda era frumoasă, fiindcă formele ei frumoase, pe care eu le mîngîiam doar, puteau aţîţa dorinţa altora. Nu ştiu să spun prea bine ce era cu mine. Cred că cu cît îmi plăcea mai mult, cu atît simţeam cum creşte în mine, o dată cu pasiunea, un fel de ranchiună ; nu-i iertam că se făcuse mare înaintea mea. Eram sigur, în afară de asta, că dacă am fi ieşit împreună, cum ar fi voit ea, nimeni n-ar fi spus că eu eram logodnicul Lindei ; ar fi bănuit că sînt un frate, o fiinţă inofensivă. De aceea nu ieşeam niciodată împreună. Legătura noastră se desfăşura numai între apartamentul ei şi al meu, pe palier, pe scări, sau, după cum era vremea, pe terasă ori în pivniţă.

Din aceste motive eu refuzam întotdeauna s-o întovărăşesc la rudele acelea ale ei. Într-o duminică, Linda mi-a repetat invitaţia şi prin

mama ei. M-am apărat cu ironie, răspunzînd că petrecerile în familie nu erau pe gustul meu. Doamna Amalia s-a simţit jignită la răspunsul acela şi, repezită la gură cum era, m-a înţepat la rîndul ei :

— Miroşi încă a lapte, mi-a spus ea, şi îţi şi dai aere. La fel ca flămînda de maică-ta, care se duce să culeagă cocenii de varză la piaţă cu pălăria pe cap.

Atunci eu i-am spus că era o stricată, bine cunoscută, pe care o ştiau toţi prin vecini.

Scena aceea, care s-a petrecut în pragul casei, a atras atenţia portăresei şi a săpat, cum se zice, o prăpastie între mine şi mama Lindei. Şi cîte lacrimi n-a costat-o pe biata fată. Totuşi, nu s-a despărţit de mine ; în ataşamentul ei faţă de mine era şi un sentiment de protecţie de care atunci nici nu-mi dădeam seama. Linda voia să devin un băiat cumsecade. Voia să mă salveze ; pe urmă, natural, salvat şi recunoscător, m-aş fi căsătorit cu ea.

O nimerise prost, săraca Linda. Eu nu aveam nici un chef să fiu salvat. Totuşi am încercat pentru a doua oară să muncesc cinstit şi pentru a face să înceteze scenele cu tata. Am intrat ca „zilier“ la Starea Civilă, unde umpleam şi copiam formulare timp de şase ore pe zi cîştigînd 12 lire.

Nu a fost vina mea dacă după trei luni m-au dat afară. Într-adevăr în casă nu mi-a spus nimeni nimic ; unchiul Decio se interesase şi

dăduse raportul că terminîndu-se efectiv lucrul neobişnuit, „zilierii" fuseseră concediaţi. Urma să fie angajaţi din nou, i-au spus, cu ocazia recensămîntului.

Nu numai că nu mi-au spus nimic, dar a început o perioadă de pace ; am apărut iar la masă. De fapt eram deja un slujbaş, fie chiar fără serviciu. Le era de-ajuns că puteau să spună despre mine : „E slujbaş la Primărie". Sau că eram pe punctul de a avea un post la Primărie. Toată problema era asta : să nu se facă de rîs cu mine.

Perioada aceea de lucru la biroul Stării Civile mă depărtase puţin de bandă, totuşi nu pierdusem legăturile cu tovarăşii mei. Ne vedeam în fiecare seară într-o cafenea micuţă din strada Urbana, sau la biliardul lui Ţeastă Spartă. Totuşi am legat unele prietenii şi printre lucrătorii flotanţi de la Starea Civilă. Erau în majoritate tineri ca mine, ieşiţi din şcolile medii sau încă elevi. Flămînzi (se vedea după pacheţelele subţirele cu mîncare ce le aduceau la birou), dar plini de speranţe şi de ambiţia de a face carieră. Am fost apucat din nou de dorinţa de a mă arăta mai ceva decît ei ; o chinuiam pe mama pentru ca pachetul cu mîncare — pe care trebuia să-l iau la servici — să fie totdeauna arătos. Ofeream ţigări colegilor, povesteam că mă duc în fiecare seară la cinema sau la teatru şi că tatăl meu era comandor şi că aveam un unchi general (unchiul Decio, imaginaţi-vă, eroul de la Sabotino, care ieşise din armată cu gradul de sergent).

M-am împrietenit cu un anume Torrigiani, un toscan de vreo optsprezece ani, şmecher şi pervers. La birou îi luam în rîs pe toţi şi, ca şi cum am fi fost de acord, probabil datorită unei afinităţi a firilor noastre, ne susţineam reciproc minciunile. Fiindcă, trebuie să adaug, în încăperea mare de la Starea Civilă se trăncănea mult dar se lucra foarte puţin. Pe coridor era uşor să dai întîlnire unei dactilografe, deşi, în genul acesta de aventuri eram puţin norocos.

Cu Torrigiani m-am dus de cîteva ori, duminică după-amiaza, într-o sală de dans din strada Merulana, lîngă cinema. Era o sală de demisol, cu miros de umezeală şi sudoare, mereu plină pînă la refuz de tineri cu părul lucios de briantină şi de fete prost pudrate. Cele mai multe, femei de serviciu, fete cu obrajii roşii, care se lăsau pipăite rîzînd prosteşte, căutînd, cînd vorbeau, să-şi atenueze accentul de ţară. Aveau mîinile lipicioase de sudoare şi bluzele pătate la subţiori. Nu era greu, de altfel, să le umbli prin genţi. I-am spus-o lui Cesaretto şi a început să frecventeze şi el sala.

Ceea ce mă chinuia era că nu aveam o haină de culoare închisă ; mulţi, chiar de vîrsta mea, adică de vreo şaptesprezece ani, mergeau la dans în strada Merulana, sau chiar la sala Pichetti, cu haină neagră sau albastră, la două rînduri. Mi se părea că dacă m-aş fi îmbrăcat în negru, în mediul acela putea să-mi apară în cale un noroc oarecare. Vedeam cum Cesaretto şi Torrigiani erau căutaţi de fete şi eram convins că asta ţinea doar de haină ; în realitate Cesa-

retto şi Torrigiani ştiau cum să procedeze ; eu dansam foarte prost ; mă împiedecam şi mă încurcam rău de tot, iar Cesaretto a început să mă facă înţepenit şi olog.

În sfîrşit am făcut rost de o haină, luînd pe cea „bună" a tatei : pantaloni cu dungi şi haină neagră. Un croitor din strada Capocci mi-a transformat-o. Îmi stătea foarte bine. Părea nouă. Mama plîngea.

— Şi dacă observă taică-tu ce ne facem ? E haina pe care şi-a pus-o la căsătorie.

I-am răspuns :

— Doar nu o să se mai însoare o dată. Tata nu-şi pune niciodată haina asta. E de-a dreptul inutilă. Dacă te întreabă spune-i că ai dus-o la curăţătorie.

Îmbrăcam haina, care mirosea încă a naftalină, acasă la Torrigiani, ca să nu mă vadă tata.

M-a văzut unchiul Decio. Ce scenă. Şi acum îmi vine să rîd. M-am întîlnit cu el prin părţile lui Brancaccio, eu cu haina neagră pe mine ; m-a strigat pe nume. Eu mergeam înainte, făcînd pe niznaiul. El, îl auzeam cum sufla în spatele meu, m-a ajuns în sfîrşit şi mi-a pus o mînă pe umăr. Mi-a spus gîfîind şi iritat :

— Hei, Dante, Dante, nici nu răspunzi ?

Liniştit şi cu răceală, imitînd accentul toscan al lui Torrigiani, m-am întors şi i-am spus :

— Mă rog ce vreţi de la mine ? Ce doriţi ?

Unchiul Decio începu să se bîlbîie :

— Bine, Dante ! dar...

— Ce Dante şi Beatrice, i-am zis eu, de ce vă plictisiţi semenii ?

Cîţiva inşi se opriră să privească scena. I-am pus capăt în favoarea mea exclamînd tare :

— S-a cam îmbătat bătrînul !

M-am îndepărtat înălţînd din umeri în semn de compătimire. Între timp unchiul Decio fusese înconjurat de lume, vorbea desigur de Sabotino şi ceilalţi îl considerau nebun.

În primele zile ale lui aprilie ne-am întors din cînd în cînd la Coliseu, în gaura noastră ; dar nu se mai amuza : era o copilărie.

Cesaretto ne reproşa într-adevăr că sîntem prea „tolomaci", prea copii ; nu puteam continua cu jocurile de cărţi şi vorbăria ; şi mereu fără parale. Trebuia să facem ceva.

Pentru a ne da un exemplu a dat o lovitură chiar la Coliseu : o poşetă, cu ceva bani înăuntru. A azvîrlit-o la picioarele noastre, intrînd în peşteră. Dar era — ne-a prevenit el însuşi — periculos să operezi la Coliseu. Era un loc cu faimă proastă şi, în afară de asta, deşi paznicii nu descoperiseră niciodată ascunzătoarea noastră, totuşi ne cunoşteau din vedere.

Cesaretto ne-a învăţat unele trucuri, a organizat lucrul. Avea o simpatie specială pentru mine.

— Tu, mi-a spus, ai putea deveni în genul lui Umbertino Tinaburri, şi mi-a povestit faptele acestuia, pe care mulţi şi le vor aminti fiindcă au scris ziarele cînd l-au arestat. Umbertino fusese un hoţ de buzunare foarte priceput şi precoce. Îl deosebea următorul lucru :

avea aerul unui copil cuminte. Era îmbrăcat, cînd a început să lucreze, cu costum de marinar, ca şi mine, cînd eram în clasele elementare. Era curat, educat, cu adevărat un băiat de treabă, după înfăţişare, din cei pe care lumea îi mîngîie pe obraji. Se urca în tramvai, cu ghiozdanul de şcolar, cu aerul lui de băiat de familie bună, şi curăţa toate buzunarele. Nu putea fi bănuit. Chiar cînd a devenit băiat în toată firea, aspectul lui, felul lui de-a fi, înşela pe toată lumea. Mai înainte ca poliţia să-l descopere au trecut ani.

După părerea lui Cesaretto, eu trebuia să urmez exemplul acela deoarece eram, spunea el, exact tipul băiatului de familie bună.

— Trebuie să umbli îmbrăcat curat, cu cărţile sub braţ, să ceri scuze dacă „deranjezi" pe cineva.

Cesaretto m-a învăţat multe lucruri şi în fond eram măgulit că puteam fi considerat ca deosebit de ceilalţi şi mulţumit de a mi se fi confirmat aerele mele de om de familie aleasă. Într-adevăr, dacă vream puteam să mă port ca un adevărat domn, ştiam să vorbesc bine. De atîtea ori mă amuzasem vorbind aşa cu Linda, care era vrăjită şi spunea mereu că nu mai cunoscuse un tip aşa de distins ca mine.

Am debutat într-o duminică dimineaţă, cu Amleto în spate, la slujba de la prînz de la Chiesa del Gesù. Era plină de doamne elegante şi eu, cu aerul meu de băiat cumsecade, mă aflam în largul meu, deşi în fundul sufletului

tremuram tot. Mă amestecam printre femei, călcam cîte un picior, ceream scuze de mai multe ori, doamna îmi spunea zîmbind „nu-i nimic" şi, în timp ce adăugam alte cuvinte de amabilitate, căutam să-i pescuiesc în geantă. Dar nu am obţinut mare lucru. Mi se tot părea că mă urmăreşte cîte o privire.

Duminica următoare am încercat la Sant'Andrea della Valle. Doamna a scos un ţipăt. Eu am început atunci să mă uit încolo şi încoace pentru a căuta pe cineva, prefăcîndu-mă că vreau s-o ajut pe doamnă să găsească hoţul. Dar cineva m-a prins de guler, m-a tîrît afară din biserică, la lumină. Era un bărbat în vîrstă, mic şi voinic. Fără să spună un cuvînt, în timp ce alte persoane se opreau uimite în prag, a început să mă pălmuiască sistematic şi cu putere ; capul mi se clătina într-o parte şi-ntr-alta, zgîlţîit mereu de lovituri. Din fericire am văzut treptele ; m-am azvîrlit cu toată greutatea corpului spre prima treaptă şi omul, pentru a-şi menţine echilibrul, mi-a dat drumul o clipă. A fost de-ajuns pentru a sări jos în grabă şi făcînd la stînga, am luat-o numaidecît pe strada Monte della Farina. Poarta de la Biroul de Impozite era deschisă, am urcat scara pînă la ultimul etaj şi m-am ghemuit în cadrul unei ferestre, unde am rămas cîteva ore, pentru a mi se pierde urma.

Îmi voi aminti mereu ce am simţit atunci ; era ură, desigur, nicidecum ruşine sau remuşcare.

Ura şi dorinţa neprecizată de răzbunare. Ura mea nu se adresa numai persoanei care mă bătuse şi a cărei faţă nu mi-o aminteam decît confuz, dar faţa asta lua proporţii enorme, cuprindea pe toţi oamenii de pe întreg cuprinsul Pămîntului. În acel sentiment găseam aproape o consolare care se preciza în dorinţa de a fura. Dorinţa de a lua de la altul cît puteam mai mult. Aceasta a fost sfidarea pe care am aruncat-o societăţii ; şi a fost de asemenea singurul moment în care mă acceptam aşa cum eram — un hoţ.

Pierzînd slujba, am început iar să intru în casa Lindei aproape în fiecare dimineaţă. Ea se ataşa tot mai mult de mine ; se lăsa mîngîiată cum doream, dar nu am făcut „tot". Ea nu vrea şi în afară de asta eu nu îndrăzneam, mă cuprindea un tremur în clipele acelea, bîjbîiam pe corpul ei şi mă simţeam neputincios. Şi asta mă făcea mai obsedat şi mai rău.

Linda a început să se poarte ca o logodnică cu mine ; vorbea cîteodată de viitorul nostru, se preocupa şi de soarta mea şi plîngea ; îmi făcea morală. Spunea că toţi ştiau că sînt un derbedeu, un golan şi că mama mea „se consuma" din cauza mea.

— Dacă mă iubeşti, spunea ea, trebuie să te apuci să înveţi ; în doi ani îţi poţi lua diploma. Fă-o pentru mine, mai spunea ea.

În clipele acelea, aşezat lîngă Linda, pe canapea, mă simţeam cuprins de o emoţie ciudată, de o nevoie de bunătate şi regretam ceva din mine pe care nu-l avusesem niciodată. În sfîrşit, nu eram lipsit de sensibilitate la discursurile afectuoase ale Lindei ce puneau capăt acuma fără greş clipelor noastre de intimitate. Totuşi gîndul de a mă întoarce la şcoală mă umplea de dezgust şi de neplăcere.

În special mi se părea că dacă mi-aş fi schimbat viaţa şi dacă într-adevăr aş fi obţinut diploma, aş fi sfîrşit într-un birou, adică m-aş fi închis pentru totdeauna în mediocritate. Aş fi dus existenţa tatălui meu : casă, slujbă, un sfert de vin la prînz, două ţigări de foi pe zi, o cravată uzată atîrnînd cinci ani la gît. În locul servitorului negru, pe care mi-l imaginam în copilărie, se aflau acum în fantezia mea motocicleta „Guzzi", şi toate celelalte lucruri : cinema, dans, ţigări, haine bune, singurele care îmi păreau capabile să ofere un sens vieţii unui om.

În libertatea dezordonată în care trăiam, mă maturizasem repede, gîndurile şi dorinţele mele nu mai erau cele de altădată, deşi după înfăţişare eram un băiat încă. Voluptatea ce o gustasem cu Linda trezea dorinţa altor plăceri. Fără a mai socoti că, stînd în apropiere de Cesaretto, care avea amante şi bani, mi se părea că şi eu voi trăi bine şi uşor. Mai presus de orice eram convins că într-o zi sau în alta mi se va ivi o ocazie care să-mi poată schimba viaţa şi să-mi procure toate bunurile ce le doream.

Cu siguranţă că Linda a găsit curajul să vorbească cu mama, deoarece şi mama a început să mă roage să mă apuc de învăţat.

— Uite la tatăl tău, îmi spunea, uite-l în ce hal a ajuns din cauza ta ; îţi face şi milă.

Într-adevăr îţi făcea milă. Nu-mi mai adresa nici un cuvînt, dar şi cu ceilalţi vorbea puţin. Nu mai citea din Dante cu voce tare, după cină. Adesea o lua în braţe pe Ninetta, sora mea cea mică, cea care avea atunci cinci sau şase ani, şi ea adormea fericită. El o ducea apoi în pat şi în clipele acelea părea mîndru de el, uitînd că mă mai are şi pe mine ca fiu.

Uneori mă simţeam plin de dragoste mînioasă pentru tatăl meu şi de gelozie ; mă chinuia dorinţa de a-l auzi pe tata vorbindu-mi. Pentru mama continuam să am un ciudat simţămînt de oboseală fizică ; dacă mă mîngîia pe cap, tresăream, ca de silă. Şi totuşi, o iubeam. De unchiul meu nu-mi păsa că e supărat. Era un dobitoc şi îl uram încă de copil.

Începusem să-l urăsc cu mulţi ani mai înainte, pentru un motiv pe care nu-l înţelegeam pe atunci şi care acum, cînd mă făcusem mare, îmi revenea în amintire limpede, plin de semnificaţie.

Eram mic, copil de şapte ani, şi încă nu-i furasem stiloul unchiului Decio. Am intrat în cămăruţa sa deschizînd uşa pe neaşteptate şi am văzut că el şi mama mea formau un grup nedefinit. Am văzut că la apariţia mea s-au desfăcut, mama a dat un ţipăt şi imediat după aceea, în picioare, lîngă pat, a început să se facă cum că aranjează cearşafurile. Unchiul mi-a dat o palmă uşoară şi m-am dus în bucătărie plîngînd. Nu plîngeam nici din cauza loviturii, nici fiindcă aş fi bănuit că între unchiu şi mama ar fi putut fi vreo legătură murdară. Ce puteam înţelege eu pe atunci. Înţelegeam doar că era mai bine să-mi înăbuş dorinţa ce am avut-o de a fi „informatorul" tatii. Ce i-aş fi putut spune ? Poate că am observat că unchiul Decio o lovea pe mama. Asta era interpretarea pe care mi-o sugera inocenţa mea. Unchiul Decio o prinsese pe mama ca s-o bată.

Dar nu trebuia să-i spun tatii ; era mai bine pentru el. Totuşi, în conştiinţa mea şi-a făcut loc sentimentul că unchiul Decio profita de ceva. Ei, da, fura ; profita. Cine ştie, poate i-am furat stiloul din răzbunare. Chiar cînd nu m-am mai gîndit la povestea asta (timp de ani de zile am uitat-o), mi se întîmpla să visez că-l omoram pe unchiul Decio, sau să mă trezesc chiar cu gîndul acesta şi mă gîndeam ce fel de otrăvuri să-i pun în ciorbă. Copilăria mea a fost tulburată de dorinţa de a-i face rău exploatatorului aceluia, pisălogului aceluia care stătea acasă fără să facă nimic şi-şi dădea aere de protector al familiei — făcînd pe moralistul, ţinînd predici. De mic mă gîndeam că tata ar fi trebuit să-l izgonească ; cînd eram mare ştiam că tata nu înţelegea nimic ; înţelegea doar slujba lui şi atît.

Nu pot să vorbesc fără ciudă despre unchiul Decio, nici măcar acum. Am ideea fixă că trebuie să fie o legătură între viaţa mea greşită şi prezenţa sa în casa în care am crescut. Dar e o idee confuză. E prea greu pentru mine să explic lucrurile astea. Totuşi, fir-ar să fie, îl urăsc şi acuma ; nu pot să-i sufăr crucea de război şi plămînii lui găuriţi, cu care se laudă mereu, ca şi cînd i-ar fi făcut el, cu mîinile lui, cu găuri cu tot. Şi el încă trăieşte, în timp ce tata s-a dus de cîţiva ani. E drept asta ?

În sfîrşit, i-am promis Lindei că mă voi apuca de învăţat şi imediat mama (altă dovadă că erau în înţelegere) îmi propuse să frecventez Institutul tehnic particular unde puteam să cîştig anii pierduţi.

— Gîndeşte-te ce mîngîiere ar avea tatăl tău, îmi spunea mama, şi insista şi îmi dădea să înţeleg că dacă Linda îmi plăcea, ea nu avea nimic împotrivă, deşi noi eram de altă condiţie. Cînd a ajuns aici, mi-am ieşit din fire :

— Termină mamă, i-am spus, ce condiţie ! Sîntem morţi de foame la fel ca Linda. Şi mama ei nu-i mai stricată decît atîtea alte doamne onorabile.

Am îndrăznit să-i spun şi asta şi am văzut-o pălind şi încrucişîndu-şi mîinile de parcă ar fi voit să se roage. Mi-a părut rău şi i-am spus, pentru a o consola, că da, mă voi duce la Institutul particular. Mama a făcut greşeala de a-mi

da imediat bani pentru înscriere şi taxe ; i-am cheltuit, i-am pierdut la cărţi. Astfel a început din nou prefăcătoria cu şcoala. Acum ieşeam seara cu o carte sub braţ ; era o scuză bună pentru a mi se da bani pentru cărţi, caiete şi lucruri de-astea. Dar nu am putut să mă prefac mult timp cu Linda care, indignată, mi-a închis uşa în nas.

Între timp frecventam un alt gen de şcoală. Cesaretto m-a dus o dată într-o străduţă ce traversa strada Coronari. Acolo locuia maestrul. Maestrul era un omuleţ de vreo cincizeci de ani, cu capul extraordinar de mic şi de uscat, de o ciudată culoare roşiatică. Chestia asta mi-a evocat un roman de aventuri, unde se vorbea de vînătorii de capete, care reuşesc să micşoreze craniul unui om pînă ajunge la dimensiunile unui măr. Îşi tîra un picior şi avea totdeauna o ţigară în colţul gurii. Camera era întunecoasă şi nespus de murdară ; trebuia să fumezi încontinuu pentru a nu simţi duhoarea. Pe scurt, Cesaretto i-a explicat maestrului că eu eram un băiat cu oarecari aplicaţii.

— Lucrează destul de bine, a spus Cesaretto, dar nu e încă stăpîn pe meserie.

Maestrul mă privea fix ; la un moment dat şi-a suflat nasul apoi mi-a întins batista. Mi-am dat seama cu uimire că era a mea. Mi-o luase fără să observ şi aproape fără a se apropia de mine.

Maestrul a început lecţia. M-a pus să învăţ poziţia degetelor cînd se introduc în buzunarul interior, m-a învăţat cum se dă lovitura în tramvai împingînd lumea şi multe alte trucuri mai mici. Am mai venit pe la el de cîteva ori şi eram mîndru de progresele pe care le făceam. Era altceva decît Institutul tehnic.

Ultima oară maestrul m-a pus să lucrez cu „păpuşa", adică un fel de manechin, îmbrăcat din cap pînă în picioare. Trebuia să-i bag mîinile în buzunar fără a face să sune numeroşii clopoţei pe care-i avea agăţaţi în diferite locuri. Şi Cesaretto era mulţumit de mine. Puteam face faţă amîndoi dacă lucram împreună.

Plin de recunoştinţă, în zilele următoare i-am vorbit lui Cesaretto despre doamna Barduzzi, prietena mamei.

— Doamna Barduzzi, îi spuneam lui Cesaretto, a făcut multe la viaţa ei dar, acum e bătrînă, are vreo cincizeci de ani. E văduvă, trăieşte singură şi are o grămadă de lucruri : briliante atît de mari, le-am văzut eu ; le ţine într-o cutie în dulap. O dată, cînd eram mic, i le-a arătat mamei ; eram şi eu de faţă. Are cercei, inele, brăţări, fel de fel de obiecte de aur. Într-un salonaş roşu, are pe o etajeră un ceas minunat, vechi, cred. Duminica după-amiază se duce mereu la teatru.

Cesaretto mă lăsa să vorbesc, lucru pe care eu îl făceam cu un zel şcolăresc.

— O să mă gîndesc eu, a spus el. E o afacere delicată, nu-i pentru nişte băieţandri.

Am bănuit că vrea să dea lovitura de unul singur. Pe de o parte nu-mi displăcea să nu fiu amestecat în treaba asta, nu ştiam bine de ce, poate că, mă gîndeam eu, mama ar fi suferit mai mult decît dacă i-aş fi luat „diamantele" de la cerceii ei (care stăteau deja de o vreme la Muntele de Pietate). Pe de altă parte, însă, atitudinea lui Cesaretto mă indigna. Ne-am certat puţin, apoi cîtva timp nu s-a mai vorbit despre doamna Barduzzi. Eu m-am dedicat, cu oarecare succes, operaţiilor în tramvai şi la cinema, în locurile aglomerate. Şi puteam să fumez ţigări Turmak şi să joc biliard seara în sala din strada Cavour. M-am dus chiar „înţolit", adică îmbrăcat, la un local de noapte ce se deschisese pe lîngă Traforo. L-am întîlnit acolo pe tînărul înalt de la Polverini ; ajunsese rău, părea un bătrîn.

Cu Linda legătura mea părea că se terminase pentru totdeauna. Dar, într-o dimineaţă, am auzit-o cîntînd de la fereastra dinspre curte şi m-a cuprins deodată dorinţa de a-i vorbi. N-am reuşit imediat. Linda a închis fereastra ostentativ. A trebuit să pîndesc cîteva zile pentru a o întîlni pe scări. Se urca, şi în timp ce deschidea uşa casei am fost lîngă ea.

— Aşa, i-am spus, vrei să faci pe supărata.

— Lasă-mă în pace. E mai bine să nu începem iar.

— De ce e mai bine ?

— Fiindcă am înţeles cine eşti.

— Ah, zău ? Şi cine sînt, după tine ?

— Eşti un netrebnic.

Atunci i-am dat o palmă. Linda a intrat în casă plîngînd şi eu am urmat-o. I-am cerut iertare, i-am spus că o iubesc, că vreau să mă apuc de lucru. Linda spunea printre lacrimi că nu crede. Dar eu, sărutînd-o şi strîngînd-o în braţe, îi juram că îmi voi schimba viaţa. Aproape că eram şi eu convins şi mă simţeam emoţionat. Am petrecut mai bine de două ore lîngă Linda ; a fost foarte frumos în dimineaţa aceea. Am stat mult timp întinşi pe patul mamei sale vorbind şi făcîndu-ne mii de promisiuni.

Probabil că a fost efectul împăcării cu Linda, fapta bună pe care am făcut-o pe atunci. Nu ştiu nici dacă pot să-i spun aşa ; oricum am avut un sentiment de mulţumire faţă de mine însumi.

La 26 martie era aniversarea tatălui meu, ziua sa de naştere ; de atîta timp uitasem, dar în anul acela mi-am amintit data. Am reuşit să salvez o sută de lire de ispita de a le cheltui şi în ziua de 25 le-am pus într-un plic, în două bilete de cincizeci, noi ; am pus şi o foaie

de hîrtie pe care, cu litere frumoase de tipar ce nu semănau cu scrisul meu, am aşternut cuvintele astea : „La mulţi ani. Un prieten". Am lipit un timbru şi am pus plicul la cutie.

Nimeni n-a bănuit vreodată că prietenul necunoscut aş fi fost eu (dar eu, de fapt într-un anumit sens, eram chiar prietenul tatei ; îl iubeam). Tata se pierdea în mii de presupuneri, iar mama, ca să-l măgulească îi spunea :

— O fi vreunul pe care l-ai ajutat. Ai făcut bine la atîţi oameni. Poate că tata n-a cheltuit niciodată banii aceia ; probabil că îi provocau teamă, erau bani „nemunciţi", nu făceau parte din salariu. Poate că înainte de a muri (peste patru ani) a înţeles că prietenul acela eram eu. Mi-ar face plăcere să fi fost aşa.

Lovitura în casa doamnei Barduzzi a dat-o Cesaretto cu alţii, pe care nu-i cunoşteam. Eu n-am fost amestecat de loc în treaba asta ; am dat indicaţiile şi gata. Cesaretto nu mi-a dat nici o explicaţie. Aşa că atunci cînd am aflat, m-am înfuriat cu adevărat pe Cesaretto. Modul lui de a proceda era necinstit, deoarece există o cinste şi între noi, aşa cum există şi o lege a onoarei. În orice caz voiam partea mea, voiam ceea ce îmi revenea de la „mort".

— Frumoasă treabă, mi-a spus Cesaretto, un lănţişor şi ceva brelocuri, asta e tot ce-am „refăcut" de la celebra ta doamnă.

Tot tocmindu-ne, deoarece eu nu eram convins de ceea ce spunea Cesaretto (erau înşirate

în ziar toate lucrurile), la sfîrşit mi-a dat două sute de lire şi m-a ameninţat că o s-o păţesc dacă voi discuta cu cineva. Ştiam că Cesaretto era în stare să pună mîna pe cuţit şi m-am declarat mulţumit.

I-am făcut un cadou Lindei, o pudrieră de baga, dar ea nu voia s-o primească, voia să ştie, mai întîi, de unde luasem banii. A început cu văicărelile obişnuite şi ba mă insulta, ba mă ruga să-mi schimb viaţa şi aşa mai departe. Nu mai termina, plîngea ca o fetişcană, încît, enervat, i-am întors spatele şi am plecat.

Asta s-a întîmplat spre seară pe treptele de la San Pietro in Vincoli. Linda ţinea într-o mînă sticla cu lapte; era scuza ei pentru a ieşi la ora aceea şi puţin a lipsit ca să n-o arunce după mine.

— Ei, mucoaso, i-am spus, ştii că m-ai plictisit?

Îmi spuneam că era momentul să termin cu proasta aia. Mă simţeam altul, un bărbat, şi doream o femeie pricepută, de care să mă bucur complet. De exemplu una din balerinele acelea de la teatrul Manzoni, care frecventau cafeneaua din strada Urbana. Cesaretto era prietenul uneia dintre ele. Eu nu mai umblasem încă cu femei de genul ăsta. Fusesem, la drept vorbind, doar cu o prostituată dintr-o casă faimoasă de pe strada Cimarra. La intrare, n-au protestat că nu aveam vîrsta potrivită, deoarece am intrat

şapte sau opt în grup. Pe urmă însă, sus, în salon, patroana a făcut un scandal teribil. Eu eram roşu de mînie şi de ruşine, ba chiar şi de frică, deoarece erau nişte militari care se uitau la mine. Pînă la urmă, madama a spus:

— Ei, grăbeşte-te băiete. Fă ce-oi face şi şterge-o repede.

Am făcut ce era de făcut cu o blondă, care mi-a spus că se numeşte Nelly. A fost foarte drăguţă cu mine. Şi-a dat seama că e pentru prima dată şi gîndul acesta o excita şi o amuza. Da, a fost de-a dreptul extraordinară Nelly aceea; voia ca prima oară lucrul acela să fie bine făcut. M-am aprins aşa de tare încît n-am dormit toată noaptea, gîndindu-mă mereu la mîngîierile lui Nelly, care se deosebeau întru totul de cele ale Lindei. Şi de aceea am încercat în dimineaţa următoare s-o învăţ pe Linda să facă ceea ce făcuse Nelly. Linda însă n-a vrut, a început să plîngă, îngrozită, ca şi cînd i s-ar fi deschis înainte infernul acela în care credea.

— Pleacă, mi-a spus, nu mă mai chinui; eşti un derbedeu, un huligan. Oh, Maica Domnului, salvează-mă!

Nelly m-a primit încă de trei ori, dimineaţa, cînd nu sînt clienţi, şi fetele sînt libere să doarmă sau să-şi vadă de treburile lor. M-a distrat grozav. A fost ca o beţie care m-a tulburat grozav. Dar madama a observat şi Nelly

m-a expediat ca să nu aibă neplăceri. Puteam să mă duc, dacă voiam, la orele cînd veneau și toți ceilalți clienți, dar nu era același lucru și mi-a părut cu adevărat rău.

Părea că furtul a cărei victimă fusese doamna Barduzzi o privea personal pe mama. A vorbit despre asta săptămîni întregi și unchiul Decio îi ținea isonul cu flecăreala, el care știa ce face tot cartierul. Mă plictisea să-l aud cum predica, despre hoții care se înmulțeau, după părerea lui, și despre imprudența oamenilor ce-și lasă casele nepăzite, despre tineretul de altădată și cel de astăzi. Se uita la mine cînd spunea toate astea și sînt sigur că mă privea cu bănuială sau cel puțin cu antipatie. N-am mai putut și i-am strigat în față că era un boșorog, care nu înțelegea nimic. Ce scandal a fost. Au început toți să-l apere pe Sabotino și a trebuit să plec și cîteva zile să nu mă mai arăt pe acasă, unde mă întorceam numai ca să mă culc, seara tîrziu. Au fost niște zile foarte urîte deoarece mă perpeleam și din cauza încăpățînării Lindei care nu voia să se împace cu mine. Deși intrasem în sfîrșit în cercul balerinelor de la Manzoni și Jovinelli — care mă luau puțin în rîs fiindcă eram pui, dar mă și răsfățau puțin — nu voiam să renunț la Linda. Linda era pentru mine ca o rezervă, ceva sigur la care apelezi cînd ajungi la ananghie. Numai ea era în stare să mă creadă și să mă mîngîie și uneori

eu tot mai aveam nevoie să-mi spună cineva că sînt bun, că-mi voi face o situație și lucruri de felul acesta. Eram atît de tînăr. Pentru mine, Linda aproape, că luase locul mamei. Dacă mi se rupea un nasture de la haină mă duceam la ea, dacă mă apuca durerea de cap, ceea ce nu mi se întîmpla des pe atunci — mă duceam să mă întind pe canapeaua din casa ei și ea îmi punea pe frunte batiste ude. Era ca o mamă și ca o soție, deoarece la cincisprezece ani Linda era deja o femeie și chiar prea serioasă, pricepută la orice treabă. În ultima vreme, nu mai simțeam prea mult dorința s-o mîngîi ; din contră, în prezența ei mă linișteam, aveam senzația că sînt iar copil. Nu știu cum să explic asta : era ca o baie cînd ești obosit și murdar.

Dar am rupt cu totul prietenia din cauza poveștii cu cadoul, pe care ea nu voise să-l primească. Și cînd te gîndești că pudriera aceea nu o luasem de la nimeni, o cumpărasem chiar eu.

Linda simțea — așa spunea ea : simt că e așa — simțea că îmi procuram banii în mod necinstit și că eram prieten cu tipi care mă duceau spre prăpastie. O tînguire ce nu mai sfîrșea. Ca să-i răspund la acuzații, o acuzam și eu :

— Îmi închipui cum sînt, îi spuneam de exemplu, celebrele tale rude din strada Ripetta. Cine știe ce cauți tu acolo. Poate că ai pe vreunul. Maică-ta te duce pe drumul bun.

Cînd m-am legat de mama ei, pe care o știau de altfel cu toții ce poamă era, Linda a devenit tigroaică și s-a repezit la mine cu mașina de călcat. Se terminase, deci, totul între mine și ea. Dar ce goale mi se păreau diminețile. Rămîneam acasă din lene și fiindcă dimineața nu știam ce să fac; era iarnă, ploua. Mă așezam să citesc din nou un roman despre medii rău famate pe care mi-l făcuse odată cadou Nando, intitulat *Fanții de la gherlă* și îmi aminteam de vremea cînd eram mîndru că știam că tradus în limba literară, titlul însemna „Domnii de la închisoare". Sau citeam Gazeta Sportului și memoriile lui Girardengo, a cărui glorie începea să apună pe atunci. Surorile mele se duceau la școală, mama era plecată după cumpărături timp de două ore, unchiul Decio bătea drumurile pe la ministere fiindcă descoperise că i se cuvenea o pensie mai mare; tata, uitasem să spun, era la slujbă. Devenise casier principal, și eu mă gîndeam cu lăcomie că îi treceau prin mîini o groază de bani, milioane. Dar desigur pe el nu-l impresiona de loc treaba asta. Nu mă arătam la fereastră ca să nu mă vadă Linda și să nu-i dau satisfacție. Din curte venea miros de săpun și de leșie de la spălătorie, se auzea doamna Matilda cum bătea cu putere covoarele întotdeauna la aceeași oră, și copilul mic al Riccionilor, pe balcon, vorbind neobosit de unul singur, fluierînd ca trenul ori făcînd poc cu o

pușcă. Lăsam cititul și mă plimbam prin cameră, neștiind ce să mai fac. Într-o dimineață, deși era frig, am stat o bucată de vreme în pervazul ferestrei. Și Linda, la o distanță de trei metri de mine, stătea și ea la fereastră. S-a retras imediat cînd m-a văzut, și după aceea i-am auzit vocea. A cîntat, ca să-mi facă în ciudă, refrenul care zice:

S-a tras loteria, șase-a cîștigat
Mai 'nainte de ne-om lua, creierii-ți voi zbura.

Atunci, dinăuntrul camerei, i-am răspuns cît m-a ținut gura cu un alt refren:

Arată-te la fereastră
bot turtit...

Din nenorocire a cîntat și Rinaldo, numit *Cucuzzaro*. La două luni după furt, cînd și mama încetase de a mai vorbi, poliția l-a înhățat pe Rinaldo pentru o altă chestie; și Rinaldo ăsta, pe care-l cunoșteam atunci numai după nume, a povestit tot despre lovitura din strada Serpenti. Așa i-au ridicat și pe Cesaretto și pe Alfredo; după asta, „sticleții", adică polițiștii, au venit și la mine acasă.

A fost sfîrșitul pămîntului; vecinele stăteau toate pe scări, portăreasa spunea că știuse dintotdeauna că sînt un tip dubios.

— Ce rușine, spuneau, sărmanul cavaler, săraca doamnă Giulia. Săraca mama, da, cînd i-a

văzut intrînd în casă pe „oamenii legii" a avut un atac, cum spunea ea : s-a aruncat la pămînt, grasă cum era, zvîrcolindu-se ca o epileptică. Tata nu era acasă, dar cînd s-a întors s-a jurat că mă strînge de gît cu mîinile lui.

Cît despre unchiul Decio, făcea pe victima, voia să fie compătimit de polițist. El, un luptător, o persoană cultă, spunea, nu putea rezista la dezonoare. Spuse pînă și că făcuse totul pentru mine, mai mult decît un tată. Să înnebunești nu alta. În loc s-o ajute pe mama și să încerce să facă într-adevăr ceva pentru mine, spunea într-una și chiar și la cine nu voia să-l asculte :

— Mă duc, mă duc.

Mai spunea : „Asta e prea mult", ca și cînd numai el ar fi avut dreptul să se vaite de nenorocire. Trecînd prin fața lui, în timp ce ieșeam în mijlocul polițiștilor, i-am spus în față, încet, ca să mă audă numai el :

— Bătrîn imbecil. Canalie.

Mai rău mi-a făcut cînd am văzut, în umbra palierului, ochii Lindei, larg deschiși. Stătea dreaptă în ușa întredeschisă, ținîndu-și mîna la gură ca pentru a nu țipa. Am spus tare, pentru ca ea să mă audă :

— Fii liniștită, mamă, ai să vezi că mă întorc imediat.

Am spus-o cu o pronunție din cele mai corecte, fără inflexiuni dialectale, am spus-o cu tonul pe care-l luasem cînd făceam pe manieratul. Asupra polițiștilor asta are totdeauna un

anumit efect și într-adevăr nu m-au înghiontit, cum fac de obicei. M-am dus liniștit fiindcă știam că nu puteau să-mi facă nimic. Într-adevăr, ce amestec aveam eu ? La Comisariatul din Monti, unde era atunci Cavalerul Passaglia, cu care mai pe urmă am mai avut de-a face de cîteva ori și care, trebuie să recunosc, e un om drept, am primit palme și morală, amenințări cu Institutul de corecție și lucruri de soiul ăsta. Mie nu mi-era frică, ba chiar eram indiferent în sinea mea, ca și cînd afacerea asta nu mă privea ; totuși am înțeles că nu-mi folosea să mă arăt indiferent. Așa că am început să plîng și lacrimile mi-au țîșnit cu adevărat fără efort ; am jurat că nu știu nimic, că voiam să devin contabil. Mă rugam. Faceți-o pentru tata, nu mă mai rețineți, spuneam eu. Eram, la urma urmei, un copil și trebuia să mă comport ca un copil.

Mi-au dat drumul spre seară și pentru faptul că Cesaretto însuși a confirmat că eu nu aveam nici un amestec. A spus că mă cunoștea foarte vag, mă văzuse de cîteva ori la biliard.

Mama ședea la ușa Comisariatului, se îmbrăcase în negru și își pusese pe față o voaletă, ca pentru o ceremonie. Dar eu m-am încăpățînat să nu merg cu ea. I-am spus că mi-era rușine să mă întorc acasă, că mă voi întoarce mai tîrziu, după cină. Așa am și făcut ; părea că nu mai e acasă decît mama ; ceilalți se duseseră la culcare ca să nu mă vadă. Am mîncat în bucătărie, am mîncat foarte mult, mi-aduc aminte,

şi mama stătea şi mă privea ca şi cînd aş fi făcut un lucru deosebit de important. Apoi m-am trîntit pe patul de campanie şi am dormit douăsprezece ore în şir.

Acasă n-am mai stat mult timp, căci eram acum „însemnat“ şi în afară de asta nu puteam suporta tăcerile, suspinele, văicărelile şi privirile de milă ale tuturor celor cinci. Pînă şi sora mea mai mare făcea pe grozava cu mine şi a trebuit să-i dau o palmă, deoarece îmi spusese trîntor. Am plecat cînd l-am auzit pe tata că începe iar să spună că trebuie să mă fac muncitor şi că mă va da la atelierul tîmplarului din strada Alessandria, sau, adăugă el, „te trimit la şcoala de reeducare. Alege tu.“

I-am răspuns că peste şase luni mă voi înrola elev sergent la aeronautică. Văzusem afişele şi imediat îmi venise în minte soluţia aceea, pe care tatăl meu păru că o aprobă. Am spus doar aşa, ca să-l liniştesc. În schimb, în seara următoare m-am dus să dorm la un prieten.

Terminasem aşadar cu familia : ei puteau să trăiască după ideile lor, eu după ale mele, adică cu acea silă pe care am avut-o totdeauna pentru orice meserie şi cu nevoia de-a avea dintr-o dată banii pentru care alţii muncesc luni întregi. Aşa sînt eu şi nu mai e nimic de făcut. Fac parte din tagma nemulţumiţilor, sînt exact contrariul sărmanului meu tată.

De altfel, după ce a murit tata, după atîţia ani, în măsură mai mică sau mai mare ceilalţi au uitat de mine. Viermele ăla de unchi Decio, o fi spus că nici măcar nu sîntem rude, cînd mi-a apărut numele în ziare, prima dată. Atunci Linda a încercat să se omoare cu sublimat ; a făcut pe romantica, pe urmă s-a consolat şi ea. Aşa şi trebuie. Lucrurile astea le ştiam chiar din momentul în care m-am hotărît să plec pentru totdeauna. Aveam şaptesprezece ani cînd mi-am părăsit familia şi am intrat în joc.

CUPRINSUL

CONGRESUL 5
MEMORIE ÎNŞELĂTOARE 207
Autoportret 209
Eram prieteni 214
Reversul medaliei 226
Pudoarea 242
Portretul 262
Locuia în altă parte 273
Invitaţie la Roma 283
Notă 292
Întrebuinţarea ceasului 295

Din volumul ŞCOALA HOŢILOR 301
Duminica 303
Şcoala hoţilor 342

Redactor : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 23.10.1968. Bun de tipar 12.03.1969. Apărut 1969. Tiraj 20.160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt tip B mat de 63 g/m². Format 700×1000/32. Coli ed. 15,19. Coli tipar 13,5. A. nr. 17.012. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 85—32=59.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România,
Comanda nr. 2156.